

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

ӘОЖ 378.016:004

Қолжазба құқығында

ОРАЛБЕКОВА АЛИЯ КУРБАНОВНА

**Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып
мұғалімдерін ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға
даярлау**

6D010200-Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі

Философия докторы (PhD)
дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация

Ғылыми кеңесші
п.ғ.д., профессор Кеңесбаев С.М.

Шет елдік кеңесші
п.ғ.д., профессор Дмитриев Ю.А.

Қазақстан Республикасы
Алматы, 2017

МАЗМҰНЫ

НОРМАТИВТІК СІЛТЕМЕЛЕР	3
АНЫҚТАМАЛАР	4
БЕЛГІЛЕУЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР	5
КІРІСПЕ	6
1 ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІН АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ДАЯРЛЫҒЫНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	
1.1 Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлау мәселесінің қазіргі жәйі	19
1.2 Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлаудың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері	47
1.3 Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлаудың құрылымдық-мазмұндық моделі	91
1 тарау бойынша тұжырым	106
2 ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІН АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУҒА ДАЯРЛАУ ӘДІСТЕМЕСІ	
2.1 Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлау әдістемесінің мазмұны	108
2.2 Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерді ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлау әдістемесін тәжірибеден өткізу	140
2.3 Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлау әдістемесінің нәтижелерін тексеру	167
2 тарау бойынша тұжырым	182
ҚОРЫТЫНДЫ	184
ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ	189
ҚОСЫМШАЛАР	206

НОРМАТИВТІК СІЛТЕМЕЛЕР

Бұл диссертациялық жұмыста келесі нормативтік құжаттарға сәйкес сілтемелер қолданылған.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. 27.07.2007ж., №319-III ҚРЗ. Астана. Ақорда.

Қазақстан Республикасының Конституциясы (Ата Заны). Астана. 30 – тамыз, 1995.

Қазақстан Республикасының «Ғылым туралы» Заңы, Астана. 18 ақпан, №407-IV, 2011.

«Мүмкіндіктері шектеулі балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзетудегі қолдау туралы» ҚР-ның 2002 жылғы 11 маусымдағы № 343 Заңы.

ҚР "Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы" Заңы", Астана, 2005.

«Мүгедектер құқықтары туралы» Конвенция – БҰҰ – 2007 жылдың 30 наурызы

ҚР МЖМБС 5.04.019-2008 «Жоғары білім. Бакалавриат. Негізгі ережелер», - Астана, 2008. -186.

ҚР МЖМБС 5.04.019-2011 «Жоғары білім. Бакалавриат. Негізгі ережелер», - Астана, 2011. -176.

Жоғары білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 23 тамыздағы №1080 Қаулысымен бекітілген.

Қазақстан Республикасының жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. Жалпы бастауыш білім. –Алматы, 2008.

ҚР МЖМБС 6.08.012-2009 «5B010200 – Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі» мамандығы ҚР МЖМБС. Астана, 2009.

ҚР МЖМБС 6.08.059-2010 «5B010200 – Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі» мамандығы ҚР МЖМБС. Астана, 2010.

ҚР МЖМБС 6.08.012-2009 «5B010200 – Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі» мамандығы ҚР МЖМБС. Астана, 2012.

Қазақстан Республикасы жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. Жалпы бастауыш білім. Алматы, 2008.

Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім берудің дамытудың тұжырымдамасы. –Астана, 2004.

Қазақстан Республикасының білім берудің дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы (2014.12.08 берілген өзгерістер мен толықтырулармен).

Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Астана, 2016.

АНЫҚТАМАЛАР

Бұл диссертациялық жұмыста келесі терминдерге сәйкес анықтамалар қолданылған.

Инклюзивті білім беру – жалпы білім берудің даму үдерісіндегі барлық адамдарды оқыту, сонымен қатар әр түрлі қажеттіліктерге ие балаларға қарай бейімдеу арқылы ерекше мұқтаждықтары бар балалардың білім алуына қол жеткізу.

Инклюзивті білім беру ортасы – дамуында ерекшелігі бар балалардың әлеуметтенуге және білім, біліктер мен дағдыларды игеруге деген дербес қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін құрылатын құндылықты-бағдарланған орта.

Инклюзивті білім беру жағдайындағы мұғалім даярлығы - мүмкіндігі шектеулі білім алушылардың ерекшеліктері туралы білімдердің жиынтығы мен осы білім алушылармен жұмыс жасау тәсілдері мен жолдарын игеру, сонымен қатар осы іс-әрекетке деген мотивациясын қалыпты етуін қамтамасыздандыру үшін қажетті жеке тұлғалық сапаларының қалыптасуы

Болашақ мұғалімнің инклюзивтік құзіреттілігі – бұл инклюзивті оқыту үдерісіндегі балалардың ерекше қажеттіліктерін ескере отырып, мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беру ұйымдарына ендірілуін қамтамасыздандырып, оның дамуы мен өзін-өзі дамуына жағдай жасай отырып, кәсіби функцияларды жүзеге асыру қабілеттілігін шарттайтын интегративтік тұлғалық білім.

Интеграция – бұл негізгі мақсаты біріктіру, қалпына келтіру, қосу, яғни тұтастық болып табылатын үдеріс немесе іс-шаралар кешені.

Білім беруді ақпараттандыру – мақсатқа бағдарланып ұйымдастырылған білім беру сферасын әдіснамалық, технологиялық және ғылыми-педагогикалық, оқу-әдістемелік бағдарламалық-технологиялық әзірлемелерді дайындау барысында ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың мүмкіндіктерін жүзеге асыруға бағытталған тәжірибесін тиімді пайдалану үшін қамтамасыздандырылған үдеріс

Ақпараттық технология – ақпаратты жинау, өңдеу, сақтау, таратудағы техникалық құралдар мен әдістердің жиынтығы, яғни әлеуметтік және техникалық басқару мүмкіндігін жетілдіру және адамдардың білімін кеңейтуде ақпаратты ұсыну.

Ақпараттық-коммуникациялық технология – қазіргі оқыту технологиясын интерактивті бағдарламалық-әдістемелік қамтамасыз ететін компьютерлік техника, телекоммуникациялық байланыс құралдары мен әдістерінің жиынтығы

Ақпараттық құзіреттілік - ақпараттарды анықтауда индивидуумға қажет қабілеттердің жиынтығы, яғни түрлі ақпараттарды тиімді қолдану мен бағалау, оларды таңдау қабілеттілігі

БЕЛГІЛЕУЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР

ҚР МЖМБС –	Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты
ЖОО –	жоғары оқу орны
БОПӘ –	бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі
АКТ –	ақпараттық-коммуникациялық технологиялар
БҰҰБҒЖМҰ (ЮНЕСКО) –	Біріккен Ұлттар Ұйымының Білім, Ғылым және Мәдениет жөніндегі Ұйымы
ҚРЗ –	Қазақстан Республикасының Заңы

КІРІСПЕ

Зерттеудің көкейкестілігі. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев: «Болашаққа бағдар – рухани жаңғыру» мақаласында «Бәсекелік қабілет дегеніміз – ұлттың аймақтық немесе жаһандық нарықта бағасы, я болмаса сапасы жөнінен өзгелерден ұтымды дүние ұсына алуы. Бұл материалдық өнім ғана емес, сонымен бірге, білім, қызмет, зияткерлік өнім немесе сапалы еңбек ресурстары болуы мүмкін. Болашақта ұлттың табысты болуы оның табиғи байлығымен емес, адамдарының бәсекелік қабілетімен айқындалады. Сондықтан, әрбір қазақстандық, сол арқылы тұтас ұлт ХХІ ғасырға лайықты қасиеттерге ие болуы керек. Мысалы, компьютерлік сауаттылық, шет тілдерін білу, мәдени ашықтық сияқты факторлар әркімнің алға басуына сөзсіз қажетті алғышарттардың санатында. Сол себепті, «Цифрлы Қазақстан», «Үш тілде білім беру», «Мәдени және конфессияаралық келісім» сияқты бағдарламалар – ұлтымызды, яғни барша қазақстандықтарды ХХІ ғасырдың талаптарына даярлаудың қамы», – деп көрсетті [1].

«Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында» инклюзивті білім беруді дамытудың алғышарттары жасалынды [2].

Елімізде бәсекеге қабілетті білім беруді жоғарылату үшін сапалы білім беру арқылы адам капиталын дамытуға бағытталған Қазақстан Республикасында Білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында: «Әлем жаһандық сын-тегеуріндер кезеңінде өмір сүруде. Бұл жаңа технологиялық жетістіктер мен инновацияларды енгізу, IT-технологиялардың қарқынды дамуы және адам ресурстарының ұтқырлығы. Осы жағдайда білім және ғылым өзгерістердің алдыңғы қатарында тұруы тиіс... Адамның бәсекеге қабілеттілігін арттыру ұлт жетістігінің факторы болып табылады, сондықтан әр қазақстандықта заманауи технологиялар кезеңінде және жаңа мамандықтардың талаптарына қажет функционалдық, IT сауаттылық, ағылшын тілін білу, адамгершілігі мол тұлға сынды қасиеттер мен құзыреті болуы керек», – деп көрсетілген [3].

Мемлекеттік бағдарламада арнайы және инклюзивті білім беру стратегиясын әзірлеу және оны енгізу қарастырылған. Бұл бағдарламаға сәйкес, инклюзивті білім беруге жағдай жасайтын мектептердің үлесін жалпы мектеп санынан 70%-ға дейін арттыру (қазіргі уақытта 38%), мүгедек-балалар үшін «кедергісіз қол жетімділікті» құрайтын мектептердің үлесін жалпы мектеп санынан 20%-ға арттыру, инклюзивті білім берумен қамтылған балалардың үлесін, дамуында арнайы қажеттілігі бар балалардың жалпы санынан 50%-ға арттыру қарастырылған.

Осындай келелі міндеттер аясында инклюзивті білім берудің даму мәселесі жүйелі тұрғыдан нақты және жан-жақты қарастыруды қажет етеді. Гуманистік білім берудің тұжырымдарына сүйенсек, ондағы балалардың қандайы болмасын, қай-қайсысы болмасын дамудың шексіз мүмкіндіктері бар тіршілік иесі екендігіне сену және сол бағытта жұмыс жасау керектігі айқын танылады.

Педагог қызметінің мақсаты мен міндеттері де соған бағдарланып, сол мақсатқа лайық жұмыс жасалуы тиіс. Баланың бойындағы сансыз мүмкіншіліктерді танып, тауып, ашып, дамытудың әдістері мен тәсілдерін, жұмыс формаларын практикалық жолмен де, теориялық жолмен де зерттеу керек.

Инклюзивті білім беру - гуманизмге, руханилылыққа, әлеуметтік әділдікке жетелейтін әрі солардан бастау алатын, өзіндік ерекшелігі мол сала. Адам құқықтары саласындағы халықаралық стандарттары әрбір адамның қоғамдық өмірге теңдікпен және дискриминациясыз араласуы керек деген идеяға негізделетіні белгілі. Сондықтан да әлемдік білім беру жүйесінде соңғы жылдары жаңашыл идеялар көптеп енгізіліп, олардың діңін ЮНЕСКО-ның «Білім барлығы үшін» бағдарламасы қалап келеді. Оқыту мекемелеріне инклюзивті білім беруді енгізу үдерісі – уақыттың талабы. Дегенмен, бұл қадам – білім беру жүйесіндегі гуманизмнің қарқынды даму нәтижесі екенін де атап өту керек.

Инклюзивті практика білім алуға барлық балалардың бірдей қолы жетуі тиіс деген идеяны іске асырады. Бұл жерде балалардың жеке басының ерекшеліктері, оқудағы жетістіктері, ана тілі, мәдениеті, психикалық және дене мүмкіншіліктері білім алу жолында кедергі болмауы керек екендігі басты мәселе болып табылады.

Инклюзивті білім беру жүйесі қазіргі кезде өзінің ғылыми негіздері мен әдіснамасын жетілдіруге ұмтылуда. Ол әдіснаманың басты ерекшелігі сонда, бұл сала бойынша бала - оқытуды қажет ететін, бірақ түрлі қажеттілік деңгейлері бар жеке тұлға. Инклюзивті білім беру түрлі деңгейде оқи алатын түрлі ерекшеліктері бар балаларды қанағаттандыруға икемді болып келетін тәсілді зерттеуде.

Осымен де байланысты, Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев: «...Бесіншіден, мүмкіндігі шектеулі азаматтарымызға көбірек көңіл бөлу керек. Олар үшін Қазақстан кедергісіз аймаққа айналуға тиіс. Бізде аз емес ондай адамдарға қамқорлық көрсетілуге тиіс – бұл өзіміздің және қоғам алдындағы біздің парызымыз. Бүкіл әлем осымен айналысады. Мүмкіндігі шектеулі адамдар тұрмыстық қызмет көрсету, тағам өнеркәсібі, ауыл шаруашылығы кәсіпорындарында жұмыс істей алады», - деп мүмкіндігі шектеулі жандарға қолдау көрсетіп, олардың оқып-білім алуына, еңбек етуіне мүмкіндік туғызу керек екендігіне баса назар аударды [4].

Арнайы білім беруді қажет ететін балалар туралы мәселесі күні бүгінге дейін қазақстандық білім беру жүйесінде ауқымды түрде талқыланып, арнайы зерттеу пәні ретінде қарастырылмай келеді. Ерекше топқа жататын балалардың жалпы білім беру ортасына кіріктіру туралы ғылыми зерттеулер жеткіліксіз немесе жоқтың қасы. Сонымен қатар, жалпы білім беру ұйымдарындағы ерекше оқытуды қажет ететін балалар туралы мәліметтер қорын жасау мәселесіде қажетті дәрежеде қарастырылмай келеді.

Осы ретте, инклюзивті білім беру жүйесін ұйымдастырып, оның міндеттерін жүзеге асыратын оқушымен бірге маңызды орын алатын тұлға - мұғалімді жан-жақты даярлау мәселесі де өзектілікпен күн тәртібіне қойылады.

Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беру мен осы жүйеде қызмет ететін педагогтерді арнайы даярлау – әлі де болса толыққанды игерілмеген тың сала. Осы саланың тұжырымдамалық негіздерін және оны іске асырудың білімдік, ғылыми, оқу-әдістемелік, практикалық және ағартушылық тетіктерін зерттеу – қазіргі күн тәртібіндегі өзекті мәселе.

Қазақстан Республикасы заңнамасында балалардың құқығын қорғау құжаттарының негіздемесі болып «тең құқылы білім» қағидасы бекітілген. Қазақстан Республикасының Конституциясында ерекше білім беруді қажет ететін тұлғалардың білім алуына берілетін кепілдіктер, ҚР "Қазақстан Республикасындағы бала құқығы туралы" Заңында, ҚР "Білім туралы" Заңында, ҚР "Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы" Заңында, ҚР "Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы" Заңында, ҚР "Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы" Заңында бекітілген [5-9].

Аталған Заңдар мен «Балалар мен жасөспірімдерді тәрбиелеу мен білім берудің объектілеріне санитарлық-эпидемиологиялық талаптарын», «Мүгедектердің өмір сапасын жақсарту бойынша Ұлттық жоспарды», «Мемлекеттік жалпыға міндетті орта білім беру стандартын (бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім)» атты нормативтік құжаттар мен Актілерді және Қазақстан Республикасы Үкіметінің «Білім беру саласында арнайы әлеуметтік қызмет көрсету стандартын бекіту туралы» Қаулысын талдай келе, барлық балалардың білім алуға деген құқықтарының кепілдіктері осы нормативтік-құқықтық Актілерде бекітілгенін және елімізде инклюзивті білім беруді дамыту бойынша жұмысты жетілдіруге мүмкіндік жасалып отырғанына көз жеткіземіз [10-12].

Ерекше білім беруге қажеттіліктері бар білім алушыларды жалпы білім беруге қосу нысандары Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2013 жылғы 17 мамырдағы №499 қаулысымен бекітілген «Жалпы білім беру ұйымдары (бастауыш, негізгі орта және жалпы орта) қызметінің үлгілік қағидаларында» баяндалған. Құжаттың мазмұнында арнайы және инклюзивті білім беру барлық оқушылардың білім алу қажеттіліктерін қанағаттандыруға арналған психологиялық, медициналық және педагогикалық кеңес беру ұсынымдарын ескере отырып әзірленген арнайы және жалпы білім беретін оқу бағдарламалар арқылы жүзеге асырылатыны айқын көрсетілген [11].

Бастауыш мектепте ерекше білім беруді қажет ететін оқушылар психологиялық-медициналық-педагогикалық кеңесінің қорытындысына сәйкес ҚР Білім және ғылым Министрінің 2015 жылғы 18 маусымдағы № 393 бұйрығымен бекітілген арнайы оқу бағдарламалары бойынша оқып келеді.

«Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беруді дамытудың тұжырымдамалық тәсілдерінде» білім беруге ерекше қажеттіліктері бар білім алушыларға мына санаттағы балалар жататыны белгіленген:

- мүмкіндіктері шектеулі балалар;
- мигранттардың, оралмандардың, босқындардың, саны аз ұлттар отбасыларынан шыққан балалар;

– қоғамда әлеуметтік бейімделуде қиындықтары бар балалар (жетім балалар, виктимді балалар, девиантты мінез-құлықты балалар, әлеуметтік-экономикалық және әлеуметтік-психологиялық мәртебесі төмен отбасынан шыққан балалар) [13].

Бұл санаттағы балалар – өмірде түрлі қиын жағдайларға душар болған, қиындықтарға тап болған балалар екені белгілі. Осыны ескере отырып, мүмкіндігі шектеулі балалардың қоғамға ерте бастан кіріктірілуі, олардың болашақта толыққанды қоғам мүшесі болуына мүмкіндік жасалуда.

Білім беруді гуманизациялау оқыту мен тәрбиелеу үдерісінде баланың жеке басы, танымдық қызығушылығы, тұлғалық қасиеттері дамуын тиімді ететін оқыту мен тәрбие әдістері мен формаларын қолдануын қажет етеді әрі талап етеді. Қоғамдық дамудың басты ұстанымдары әрбір адамның өзінің білім алу қажеттілігін қанағаттандыру құқығы мен сапалы базалық білім алуы құқығын қамтамасыз ету болып табылады.

Осы ретте, мүмкіндігі шектеулі балалардың заманауи талаптарға сай білім мазмұнын меңгеруін қамтамасыз ету үшін, оқыту барысын дәстүрлі ұйымдастыру модельдеріне бейімдемей, керісінше, қалыпты дамып келе жатқан, дамуы баяу, дарынды, әлеуметтік тұрғыдан әлсіз топтан тұратын оқушылардың әрқайсысына бейімделе алатын оқыту жүйесін құруға бетбұрыс жасалуы керек.

Балалардың, жалпы, адамдардың өзара айырмашылықтары болуы - табиғи құбылыс болғандықтан, оқу-тәрбие үдерісі қоғамдағы әр адамның білім алу құқығын құрметтеп, қоғамның әр мүшесіне лайықты етіп құрылған болуы керек. Тек сондай оқу-тәрбие үдерісі ғана гуманистік, демократиялық ұстанымдарды басшылыққа алған болып табылады.

Бұл ретте оқушылардың заманауи технологияларды қолдана отырып, білім алу әдістерін меңгеруі де аса өзектілікпен айқындалады.

Білім беру туралы ЮНЕСКО ұйымдастырған 48 Халықаралық конференциясында (Женева, 2008 ж.) 116 мемлекет өздерінің еліндегі білім беру жағдайлары туралы Ұлттық есептер берді. Бұл есептер, бір жағынан, білім беру үдерісінің бірқалыпты екенін көрсетсе, екінші жағынан, ақпараттық және коммуникациялық технологияларды инклюзивті білім беру жағдайында қолдану мүмкіндігі туралы қызықты жаңашыл шешімдер қабылданды. Дегенмен, қарастырылған есептерде ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың (бұдан кейін АКТ) тиімділігі туралы аз қарастырылған. Осыған орай, АКТ-ны қолдану - мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беру ортасына кіріктірудің тиімді әдісі ретінде мемлекеттердің стратегиялық маңызды міндеті ретінде қарастырылмағанын атап көрсету керек. ЮНЕСКО конференциясында мына мәселелер барлық мемлекеттерге тән екендігі анықталған:

–АКТ бағасының қымбат болуы немесе олардың барлығына бірдей қолжетімді болмауы; бұл тұста ерекше атап кететін мәселе - қосымша технологияларды көптеп қажет ететін жабдықтарды, атап айтсақ, білім алушының тілінде экраннан оқуға болатын құрал-жабдықтардың болмауы;

–қосымша технологияларды қолдану мүмкіндігін пайдалана алмау және одан бас тарту; әсіресе, мұндай мәселе қосымша технологияларды пайдалану білімінің таяздығы немесе оны мүлдем білмейтіндігінен туындайды;

–оқытушылар тарапынан мүмкіндігі шектеулі балалардың АКТ-ны қолдану әлеуетінің өз деңгейінде дұрыс бағаланбауы және оларда ақпараттық-коммуникациялық технологияларын қолдануға деген жағымсыз ой-пікірдің қалыптасуы;

–оқытушылар мен оқушылар тарапынан қолдаудың жеткіліксіздігі бұл АКТ-ны тек дәстүрлі оқыту әдістерге қосымша ретінде емес, АКТ-ны негізгі педагогикалық құралдардың бірі ретінде қарастыру мүмкіндігін жоққа шығаруы [14].

Аталған мәселені қарастырған ғылыми және зерттеу еңбектерге талдау жасау барысында, бұл мәселенің жан-жақтылығын отандық ғалымдардың, жақын және алыс шетелдік зерттеулерде инклюзивті білім беру, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар мен болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің даярлық мәселелерін түрлі бағыттарда қарастырылғаны анықталды. Оларды төмендегіше жіктеп қарастырдық:

–инклюзияның даму тарихы мен кіріктіре (интеграциялық) оқытудың маңыздылығы Л.С.Выготский [15], С.Л.Рубинштейн [16], В.В.Лебединский [17], Н.Н.Малофеев [18] және т.б.;

– мүмкіндігі шектеулі балалардың психологиялық негіздері, ерекшеліктері мен инклюзивті білім беру жағдайында мұғалімдердің кәсіби даярлық негіздері Е.Г.Самарцева [19], И.Н.Хафизуллина [20], К.Р.Кузьмов [21], О.С.Кузьмина [22], Ю.В. Шумиловская [23], В.В.Хитрюк [24], С.А.Черкасова [25] және отандық зерттеушілерден Ж.И.Намазбаева [26], А.К.Рсалдинова [27], А.Н. Аутаева [28], Л.К.Макина [29], М.С.Искакова [30], Г.А.Абаева [31], Г.С.Оразаева [32], Р.А.Сулейменова [33], А.А.Байтурсынова [34], З.А.Мовкебаева [35], И.А.Оралканова [36] және т.б.;

–ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалана отырып білім беру, оқыту үдерістерін жетілдіру, кіші мектеп жасындағы балалардың білімдерін, дағдыларын қалыптастыру мәселелері Н.Ф.Талызина [37], М.Ә.Құдайқұлов [38], Н.В. Кузьмина [39], және т.б.;

–кәсіби даярлықтағы күзiреттiлiк тұғыр мәселесі мен бастауыш сынып мұғалімінің ақпараттық-коммуникациялық күзiреттiлiгiнiң мәселелері И.А.Зимняя [40], И.А.Колесникова [41], Дж.Равен [42], В.Хутмахер [43], А.В.Хуторской [44] С.Л.Мищенко [45], С.А.Зайцева [46], Ю.А.Дмитриев [47] және т.б.;

–болашақ мұғалімдерді кәсіби жетілдіру негіздері, шарттары, мәселелері В.И.Земцова [48], В.И.Тесленко [49], Н.Д.Хмель [50], М.А. Құдайқұлов [51], К.М.Дурай-Новакова [52], С.Т.Жарбулова [53], Ғ.Қ.Ералина [54], М.З.Джанбубекова [55], Р.К. Бекмагамбетова [56] және т.б.;

–болашақ мамандардың ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану кәсіби құзырлылығын қалыптастырудың негіздері А.Е.Карымсакова [57], С.М.Кеңесбаев [58], К.М. Беркімбаев [59], Л.П.Әбішева [60], Г.Ж.Ниязова

[61], А.М.Жұмабаева [62], Д.Н.Исабаева [63], Б.Т.Барсай [65], А.К.Мынбаева [65], Л.В.Нефедова [66], Г.А.Абдулкаримова [67], Н.Е.Исабек [68], С.К.Абдибекова [69], К.Т.Мулдабекова [70], А.Қ.Мошқалов [71], Э.Уайдуллақызы [72], Е.А.Богатырева [73], Н.А.Ершова [74], С.А.Быков [75], О.П.Осипова [76], А.А.Шамшурина [77], Л.Д.Ситникова [78], С.А.Зайцева [79] және т.б;

—бастауыш сынып оқушыларының оқу іс-әрекеттерін ақпараттық технология арқылы дамытудың негіздері Б.Т.Абыканова [80]және т.б.;

—оқушыларға математика пәнін оқытуда компьютерді пайдаланудың негіздерін зерттеген С.С.Дайырбеков [81], С.О.Жетпісбаева [82] және т.б.

—ақпараттық-коммуникациялық, компьютерлік технологияларды қолдану арқылы ерекше білім беруге қажеттіліктері бар балаларды оқыту мәселелері П.Р.Егоров [83], О.И.Кукушкина [84], Е.Н.Норкина [85], Э.П.Трифопова [86].

Сонымен бұл зерттеу жұмыстарының ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды ақпараттық-коммуникациялық, компьютерлік технологияларды қолдана отырып оқытуға байланысты арнайы зерттеу жасаған О.И.Кукушкина, Е.Н.Норкинаның ғылыми-әдістемелік ұсыныстары, тұжырымдары мен ғылыми қорытындылардың инклюзивті білім беру мен бастауыш сынып мұғалімдердің даярлығы және АКТ аясындағы мәселелерді қарастыруда ерекше болып табылады.

Дегенмен педагогикалық ЖОО-ның түлектері және жұмыс жасап жатқан мұғалімдердің АКТ-ны қолдану жайы мен осы бағыттағы ғылыми зерттеулерді талдау барысында қазіргі болашақ мұғалімдердің кәсіби даярлығы инклюзивті білім беру үдерісіндегі дидактикалық қажеттіліктерді қанағаттандыру мүмкіндігінің төмен екендігін көрсетіп отыр. Нақтырақ айтқанда, қазіргі жоғары оқу орындарында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияны қолдану дағдылары жағынан дайындық деңгейі заманауи мектеп талаптарына толық сай келеді деу өте қиын. Осынысымен де бұл тақырып күн тәртібінде тұрған өте өзекті мәселе болып табылады.

Осыған байланысты, қазіргі заманғы инклюзивті білім беру саласындағы өзгерістер жағдайында, болашақ бастауыш сынып мұғалімінің оқу-тәрбие үдерісінде ақпараттық-коммуникациялық технологияны пайдалану мүмкіндігін жоғарылатудың өзектілігі мынадай қарама-қайшылықтар негізінде айқындалады :

— қоғамның ақпараттық-коммуникациялық технологияны қолдану даярлығына ие болашақ бастауыш сынып мұғалімдеріне деген сұранысы мен бұл мәселенің теориялық-әдістемелік негіздерінің жеткілікті дәрежеде қарастырылмауы арасында;

— инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияның мүмкіндіктерін пайдалана алмау мен оларды жоғары оқу орнында қолданудың жеткіліксіздігі арасында қарама-қайшылықтар анық байқалады.

Бұл мәселенің бастауыш білім беру аясында зерттелінуі ғылым, тәжірибе үшін де өте қажет екендігін айқын дәлелдейді. Көрсетілген мәселенің өзектілігі мен жеткілікті деңгейде зерттелмегендігін анықтау барысы диссертациялық жұмысымыздың тақырыбын «Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлау» деп алуға негіз болды. Анықталған қарама-қайшылықтар осы бағыттағы жүргізілген ғылыми-зерттеу жұмыстарына шолу жасау мен талдау, арнайы педагогикалық тәжірибе жүргізу арқылы болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін кәсіби тұрғыдан дайындауда инклюзивті білім беруде ақпараттық-коммуникациялық технологияны қолдануының теориялық тұғырларын және практикалық ұсыныстарын біртұтас жүйе ретінде ұсынуға негіз болып табылады.

Зерттеу мақсаты: болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің инклюзивті білім беру жағдайында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану даярлығын теориялық тұрғыдан негіздеу жасау және әдістемесін жүйелеу.

Зерттеу нысаны: жоғары оқу орындарында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін кәсіби даярлау үдерісі.

Зерттеу пәні: болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін инклюзивті білім беру жағдайында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлау.

Зерттеудің болжамы: балалардың ерекше қажеттіліктерін және мектептегі білім беру жүйесінің талаптарын ескере отырып, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің инклюзивті білім беру жағдайында ақпараттық-коммуникациялық технологияны қолдану даярлығының нәтижесін болжауға болады, егер болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияны пайдалану даярлығының теориялық негіздері анықталып, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану даярлығының құрылымдық-мазмұндық моделі мен оның тиімділігін тексеретін, эксперименталды түрде дәлелденген инклюзивті білім беру жағдайындағы болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану даярлығын қалыптастыратын арнайы курс бағдарламасы жоғары оқу орнында педагогикалық үдеріске енгізілсе, онда инклюзивті білім беру жағдайында ақпараттық-коммуникациялық технологияны пайдалану дағдыларын меңгерген болашақ маманды даярлау жолы айқындалады.

Зерттеудің мақсаты, нысаны, пәні және болжамына сәйкес келесідей зерттеу міндеттері анықталды:

1. Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияны пайдалану даярлығының теориялық негіздерін анықтау.

2. Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану даярлығының психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін айқындау.

3. Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану даярлығының құрылымдық-мазмұндық моделін жасау.

4. Инклюзивті білім беру жүйесінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану даярлығының әдістемесін жасау және оның тиімділігін дәлелдейтін тәжірибе жүргізу.

Зерттеудің жетекші идеясы: болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды инклюзивті білім беру жағдайында қолдану даярлығының болуы жалпы білім беру үдерісінің тиімді ұйымдастырылуына ықпал етеді.

Зерттеудің теориялық және әдіснамалық негіздері: философия, педагогика, психология, әлеуметтану ғылымдары ауқымындағы зерттеу жұмысына сәйкес келетін тұжырымдар мен жеке тұлға теориясы, рухани-адамгершілік теориясы және т.б. алынды.

Зерттеу көздері: ҚР Үкіметінің ресми материалдары; Білім және ғылым министрлігінің ЖОО білім беру мәселелеріне қатысты көрсеткіш (норматив) құжаттары мен оқу-әдістемелік кешендері (стандарттар, типтік оқу бағдарламалары, оқулықтар, оқу құралдары және т.б.); Қазақстан Республикасы білім беру бағдарламалары; Білім беру саласын ақпараттандыру тұжырымдамасы мен бағдарламасы; зерттеу мәселесі бойынша философтардың, педагогтардың, психологтардың, ғалымдардың зерттеу еңбектері; педагогтердың ғылыми жетістіктері мен озық тәжірибелері; ақпараттық-коммуникациялық технологияларды білім беру үдерісінде қолдану туралы ғылыми зерттеулер мен еңбектер.

Зерттеу кезендері:

1 кезең (2014-2015 жж.) – теориялық-ізденушілік: зерттеу мәселесі анықталып, оның мақсаттары мен міндеттері айқындалды, зерттеудің ғылыми аппараты дайындалды, зерттеудің теориялық негізі жасалды. Зерттеу мәселесіне байланысты философиялық, психологиялық, педагогикалық және әдістемелік еңбектерге шолу және талдаулар жасалынды; зерттеу мәселесіне сәйкес, мұғалімдердің озық тәжірибелері жинақталып, арнайы осы мақсатқа лайықталған дидактикалық материалдар іріктелінді, педагогикалық эксперименттің анықтаушы кезеңі орындалды. Отандық, шетелдік іргелі ғылыми-зерттеу жұмыстарына талдау жасау барысында қарастырылып отырған мәселенің ғылыми-теориялық негіздері анықталды, ғылыми мақалалар жарияланды. Зерттеудің теориялық және әдістемелік бөлімдерін сипаттауға қажетті материалдар іріктелініп, диссертацияның мақсаты мен міндеттері, құрылымы анықталды.

2 кезең (2015-2016 жж.) – тәжірибелік эксперименттің қалыптастырушы кезеңі орындалды. Эксперимент барысында зерттеудің ғылымилығы негізделіп, жоғары оқу орны жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларын қолдануының құрылымдық-мазмұндық моделі жасалды. Инклюзивті білім беру жағдайында ақпараттық-

коммуникациялық технологияларды қолдану даярлығының әдістемесі әзірленіп, тәжірибе жүзінде оның тиімділігі тексерілді.

3 кезең (2016-2017жж.) – эксперименттің жұмыс барысында алынған мәліметтерінің қорытындысы шығарылды. Зерттеу нәтижелері талқыланып, статистикалық-математикалық өңдеу жұмыстары жүргізілді, диссертацияны талапқа сай рәсімдеу жүзеге асырылды.

Зерттеу әдістері. Алға қойылған мәселелерді шешу үшін келесі зерттеу әдістері қолданылды:

1. Теориялық әдістер: зерттеу мәселесі бойынша философиялық, психологиялық, педагогикалық, әдістемелік зерттеулер мен әдебиеттерді шолу және талдау, білім беру стандарттарын, білім беру бағдарламаларын, басқа нормативтік құжаттарды және педагогикалық озық іс-тәжірибелерді талдау, индуктивті-дедуктивті талдау, жинақтау, салыстыру, модельдеу.

2. Эмпирикалық әдістері: бақылау, әңгімелесу, сұрау, тестілеу, педагогикалық эксперимент, эксперимент мәліметтерін өңдеудің статистикалық әдістері, математикалық статистика әдістері.

Зерттеу базасы: зерттеудің педагогикалық эксперименті бөліміне 120 студент қатысты. Оның ішінде Алматы қаласындағы Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университетінен 5B010200-Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі мамандығының 60 студенті, Шымкент қаласындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық институтынан 5B010200-Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі мамандығының 60 студент қатысты.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы және теориялық маңыздылығы:

– зерттеу тақырыбына сәйкес «инклюзивті білім беру ортасы»; «инклюзивті білім беруде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияны қолдану даярлығы» ұғымдарының мәні анықталды;

–инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану даярлығының психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері айқындалды;

–инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің АКТ-ны қолдану даярлығының құрылымдық-мазмұндық моделі жасалды;

–инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің АКТ-ды қолдану даярлығының әдістемесі жасалды.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы: зерттеу барысында жасалған теориялық түйіндер, ұсынылған әдістеме болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін ақпараттық-коммуникациялық технологияларды инклюзивті білім беру жағдайында тиімді қолдануына мүмкіндік береді.

Зерттеу материалдарын бастауыш сынып мұғалімдерін даярлайтын жоғары оқу орындарында, біліктілікті арттыру курстарында, арнайы білім беру орындарында, сондай-ақ бастауыш сынып мұғалімдерінің тәжірибесінде пайдалануға болады.

Қорғауға ұсынылатын қағидалар:

– болашақ мамандарды инклюзивті білім беру жағдайында АКТ-ны қолдануға даярлаудың әдіснамалық-теориялық тұғырларының талдануы бастауыш мектеп тәжірибесінде сапалы білім жүйесі болатынына кепіл болады;

– инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің АКТ-ны қолдану даярлығының психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері негізделіп, айқындалады;

– инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің АКТ-ны қолдану даярлығының құрылымдық-мазмұндық моделі мотивациялық, когнитивтік, еріктілік критерийлері мен көрсеткіштердің жиынтығын құрайды және элементарлық, функционалдық, жүйелілік деңгейлеріне сәйкес жүзеге асырылады;

– инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің АКТ-ны қолдану даярлығының әдістемесі (арнайы курс бағдарламасы, студенттердің АКТ құзіреттілігін тексеретін жаттығулар, тапсырмалар, педагогикалық жағдаяттар) және тәжірибелік – эксперимент нәтижелері алынады.

Зерттеу нәтижелерінің мақұлдануы.

Зерттеу жұмысының негізгі тұжырымдары, теориялық және практикалық нәтижелері халықаралық конференцияларда талқыланды: «Институционализация содержания и организации условий инновационной образовательной среды высшей педагогической школы» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының материалдары (Павлодар, 2015); «Қазақстан халықаралық білім беру кеңістігінде» атты жас ғалымдардың VII халықаралық ғылыми конференциясының материалдары. (Алматы, 2015); «Тенденции развития психологии и педагогики» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының материалдары – (Уфа, 2015); «Развитие науки среди молодого поколения: теория и практика» атты XX халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының материалдары (Новосибирск, 2016); «Информационные и компьютерные технологии в дошкольном образовании» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының материалдары; «Topical Problems of Modern Science and Possible Solutions» Proceedings of the III International Scientific and Practical Conference (Dubai-UAE, 2016); «Педагогика начального образования: традиции и инновации» атты Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының материалдары (Мәскеу, 2017).

– ғылыми-педагогикалық басылымдарда: «Проблемы интеграции информационной и коммуникационной технологии в начальном образовании РК» (Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы «Педагогикалық ғылымдар» сериясы, Алматы, 2015), «Инклюзивті қоғам құруда ақпараттық және коммуникациялық технологиялардың қалыптасуы» (Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы «Физика-математика» сериясы, Алматы, 2015), Роль информационно-коммуникативных технологий в деятельности учителей начальных классов (Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы «Педагогикалық

ғылымдар» сериясы, Алматы, 2015), «Подготовка будущих учителей начальных классов к использованию информационных и коммуникационных технологий в условиях инклюзивного образования» (Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы «Педагогикалық ғылымдар» сериясы, Алматы, 2016), «Мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс жасауда болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану негіздері» (Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университетінің Хабаршысы. «Гуманитарлық ғылым» сериясы, Астана, 2016), «Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық күзиреттілігін қалыптастырудың педагогикалық шарттары» (Павлодар мемлекеттік университетінің Хабаршысы, «Педагогикалық ғылымдар сериясы, Павлодар, 2016), «Application of information and communication technologies by the future primary school teachers in the context of inclusive education in the Republic of Kazakhstan» (International Journal of Environmental and Science Education, Turkey, 2016), «Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерді кәсіби іс-әрекетке оқытуды компьютерлік технологияларды қолдануға дайындаудың педагогикалық шарттарын айқындау мәселелері» («Web of Scholar» Multidisciplinary Scientific Journal, Ukraine, 2016), «Методика использования информационно-коммуникационных технологий в школе» («Tap Chi Khoa Hoc» Journal of Science, Hanoi, 2016), «Programme and Summary of Research Work on ICT Competence Development for Future Elementary School Teachers in the Conditions of Inclusive Education» («Espacios», Venezuela, 2017).

Жарияланымдар.

Диссертациялық жұмыс тақырыбы бойынша барлығы 24 ғылыми жұмыс жарық көрген. Оның ішінде 6 мақала - ҚР БҒМ Білім және Ғылым саласындағы бақылау комитеті ұсынған ғылыми басылымдарда, 2 мақала - Scopus базасына енген шетелдік басылымда, 3 мақала - шетелдік ғылыми журналдар басылымында, 4 мақала - халықаралық конференциялар материалдары жинақтарында, 5 мақала - алыс-жақын шет елдік халықаралық конференция материалдары жинақтарында, 1 мақала - республикалық ғылыми журналда, 1 мақала – ғылыми мақалалар жинағында, 2 – «Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар» оқу-әдістемелік кешендерінде (оқулық, оқушы дәптері, әдістемелік нұсқаулық)

Диссертацияның зерттеу нәтижелерінің сенімділігі, мақұлдануы, тәжірибеге ендірілуі – талапқа сай әдіснамалық және теориялық қағидалармен, зерттеу пәнімен сәйкес әдіс-тәсілдерді қолданумен, педагогикалық эксперимент бағдарламасының зерттеу мақсаты сәйкестілігімен, бастапқы және соңғы көрсеткіш нәтижелерінің қорытындыларымен, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану даярлығын қалыптастыру жағдайында олардың тиімділігін тексерумен қамтамасыз етілді.

Диссертацияның құрылымы. Диссертация кіріспеден, екі тараудан, қорытындыдан, пайдаланылған әдебиеттер тізімі мен қосымшалардан тұрады.

Кіріспеде зерттеу тақырыбының көкейкестілігі негізделеді, ғылыми аппараты: зерттеу нысаны, зерттеу пәні, зерттеу мақсаты мен міндеттері, зерттеудің жетекші идеясы, зерттеудің теориялық негіздері, зерттеу көздері, әдістері, негізгі кезеңдері, зерттеудің ғылыми жаңалығы, теориялық және практикалық маңыздылығы, ғылыми болжамы, қорғауға ұсынылатын қағидалары ашып көрсетіледі.

«Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану даярлығының теориялық негіздері» атты бірінші бөлімде зерттеу жұмысының құқықтық, гуманистік, аксиологиялық, педагогикалық, психологиялық бағыттағы зерттеулер мен әдебиеттерде инклюзивті білім беру, болашақ маманның даярлық мәселелері, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданудың теориялық негіздерін жүйелеу мақсатында шолу мен талдаулар жүргізілді. Зерттеу жұмысының теориялық негіздерін айқын танытатын базалық ұғымдар, атап айтқанда, «интеграция», «инклюзия», «инклюзивті білім беру», «күзиреттілік», «ақпараттық-коммуникациялық технологиялар» ұғымдары талқыланып, жүйеленді. Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану даярлығының психологиялық, педагогикалық ерекшеліктері анықталып, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану күзиреттілігін қалыптастыру мәселесін зерттеудің әдіснамалық тұғырлары мен дидактикалық қағидалары айқындалды. Зерттеу міндеттеріне сәйкес, инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану даярлығының құрылымдық-мазмұндық моделі жасалып, ұсынылатын модельдің мазмұндық компоненттері мен деңгейлері анықталды.

«Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлау әдістемесі» атты екінші бөлімде инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану даярлығының бастапқы диагностикасы анықталып, педагогикалық эксперименттің мазмұны ашып көрсетілді. Сонымен қатар ұсынылатын әдістеме және оның педагогикалық эксперименттің өткізілу кезеңдері мен қол жеткізілген нәтижелері талданып, түйіндер жасалынды. Зерттеу нәтижесінде инклюзивті білім беру жағдайында қызмет ететін болашақ бастауыш сынып мұғалімдеріне арналған «Бастауыш білім беруде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану» атты арнайы курс бағдарламасы дайындалды.

Қорытындыда теориялық және педагогикалық эксперименттік жұмыстың нәтижелеріне негізделе отырып, ғылыми ұсыныстар берілді, тұтас зерттеу жұмысы бойынша қорытынды тұжырымдар жасалады.

Қосымшада педагогикалық эксперимент барысында қолданылған әдістеменің компоненттері ұсынылды: қарым-қатынастың түстер тестісі

(М.Люшер тесті); Тулуз-Пьерон тесті; Вильямстың креативті тесті; «Отбасы және компьютер» сауалнамасы; «Инклюзивті мектепте ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға деген студенттердің қарым-қатынасы» сауалнамасы; «Студенттердің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану мотивациясы» сауалнамасы.

1 ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІН АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ДАЯРЛЫҒЫНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

1.1 Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлау мәселесінің қазіргі жәйі

Еліміздегі білім беруді реформалау жағдайында туындап жатқан әлеуметтік-педагогикалық үдерістерді түсінетін жаңа тұжырымдамалық ойлау жүйесі бар педагогтерді дайындау қажеттілігін жоғары оқу орындары да дер кезінде түсініп, туындаған мәселені шешуге жан-жақты кірісіп жатқаны белгілі.

Инклюзивті білім беру саласындағы тәжірибе мен зерттеулерді жинақтап талдау, қоғамның мүгедек балаларды қалыпты дамып жатқан қатарластарымен бірге оқытуға деген оң көзқарасын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Оқу орындарының өздеріне де маңызды орын беріледі, себебі олардың оқытудың жаңа үлгісіне дайындығы табыс өлшемдерінің бірі болып табылады.

Қазақстанның білім беру жүйесіне ендігі ретте тек дені сау балаларға ғана емес, сонымен қатар әр түрлі әлеуметтік факторларды, әлеуметтену ерекшеліктерін есепке ала отырып, дамуында түрлі ауытқулары бар балаларға да білім беріп, тәрбиелейтін жоғары білікті мектеп мұғалімдері ауадай қажет. Бұл мәселенің маңыздылығы сонша, бұл туралы халықаралық және отандық құқықтық құжаттарда ашық та айқын анықталған. «Дүниежүзілік мүгедектік туралы баяндамада» инклюзивті білім беруді дамытуда жалпы білім беретін педагогтің арнайы даярлығы шешуші мәнге ие екендігі айтылған [87]. Аталған құжатта: «Мемлекеттік жалпы мектеп мұғалімдерінің арнайы оқытылуы олардың сенімділігін нығайтып, мүгедек балаларды оқыту дағдыларын жақсартуы мүмкін. Инклюзия қағидалары мұғалімдерді дайындау бағдарламаларына ендірілуі және мұғалімдерге инклюзивті білім беру саласында кәсіби білім мен тәжірибе алмасуға мүмкіндік беретін басқа да бастамалармен қосылуы керек», – деп көрсетілген.

Біздің еліміздегі білім беру саясатының өзекті мәселелеріне: кәсіптік даярлаудың сапасын жақсарту мен жетілдіру, біліммен қамтамасыз етудің ғылыми-әдістемелік жүйесін түбегейлі жаңарту, оқытудың формалары мен әдістерінің түрлерін өзгерту, ондағы алдыңғы қатарлы оқу-тәрбие тәжірибелері мен қазіргі қоғамның сұраныстарының алшақтығын жою, білімдегі жаңашылдықты саралау, білімді жетілдіру үдерісіндегі үздіксіздікті қамтамасыз етуде оның маңыздылығын арттыру және қазіргі заман техникасы мен технологиясын жоғары деңгейде қолдана білу тағы басқа мәселелер енеді [88].

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 23 тамыздағы №1080 қаулысымен бекітілген «Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында: «...ерекше білім беру қажеттіліктері (мұқтаждықтар) – дене бітімінде және ақыл-есінде кемістігі бар балаларды қоса алғанда, білім алуда қандай да бір себептермен тұрақты немесе уақытша қиындықтарға тап

болатын балалардың қажеттіліктері», - делінсе, «инклюзивті білім беру – білім беру бағдарламаларына сәйкес басқа да санаттардағы білім алушылардың тең қолжетімділігін көздейтін даму мүмкіндіктері шектеулі адамдарды бірге оқыту мен тәрбиелеу, арнайы жағдайларды қамтамасыз ету арқылы түзету-педагогикалық және әлеуметтік қолдау», - деп көрсетілген болатын.

Дамуында ерекшелігі бар балалардың білім алу бағдарламасының тиімділігі адамның жасы мен денсаулығындағы қиындықтардың бастапқы нүктесін анықтаудан басталады.

Қазақстан Республикасының 2016-2019 жылдарға арналған білім беру мен ғылымды дамытудың мемлекеттік бағдарламасы аясында мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім беру жүзеге асырылуда [3].

Бүгінге дейін орта білім беру ұйымдарындағы балалардың 32%-ы инклюзивті оқытумен қамтылған. Бұл мекемелерде арнайы жағдайлар жасалып, мүмкіндігі шектеулі 25 985 бала (28%) дені сау қатарластарымен тең дәрежеде білім алуда. 2019 жылға дейін мектептердің 70%-ы инклюзивті білім беруге лайықталынуы көзделіп отыр.

Мүмкіндігі шектеулі адамдарға қолдау көрсетуге арналған нормативтік-құқықтық құжаттарды талдау барысында олардың инклюзивті білім беруді дамытудың негізін қалаған құқықтық реформалар болып табылатыны анықталды. Дүние жүзіне белгілі арнайы мекемелерде әлемге танымал инклюзивті білім беру формалары қолданылып келеді. Ондай білім беру формалары әрбір жекелеген баланың өзінің тұрғылықты мекен-жайында білім алуына мүмкіндік туғызады.

Арнайы білім берудің даму барысын қарастыра келе Н.Н.Малофеев бірнеше кезеңдерді анықтайды. Олар:

1 кезең – VIII ғасыр мен XII ғасыр аралығы–агрессия мен төзімсіздіктен мүгедектерге деген жиіркеніш сезім ұғымы;

2 кезең – XII ғасыр мен XVIII ғасыр аралығы – мүгедектерге деген жиіркеніштік сезімінің тереңдеуінен көзі көрмейтін, құлағы естімейтін балаларды бөлек оқыту мүмкіндігін ұғыну;

3 кезең – XVIII ғасырдың аяғы мен XX ғасырдың басы аралығында – сенсорлық кемшіліктері бар балаларды оқыту мүмкіндігінен жалпы даму нормасынан ауытқыған балаларды оқыту құқығының мойындалуы;

4 кезең – XX ғасырдың басынан – XX ғасырдың 70-жылдарына дейінгі аралықта – дамуында ауытқуы бар балалардың тек жекелеген категориялары үшін арнайы білім беруді айқын ұғынудан барлық арнайы білім беруді қажет ететін балаларды оқытуға қарай өсу; арнайы білім берудің жүйесін дамыту мен саралау;

5 кезең – XX ғасырдың 70-жылдарынан бастап қазірге дейінгі аралық – тең мүмкіндіктен тең құқыққа, сегрегациялаудан (бөлектенуден) интеграциялауға (кіріктірілуге) өту кезеңдері [18].

Білім беру – барлық уақытта да мәдениеттің даму мен қызмет етуінің күрделі тарихи үдерісінің бөлігі болып қала береді. Н.Н. Малофеев қоғам мен мемлекеттердің ауытқуы бар адамдарға деген қарым-қатынас эволюциясын

барлай отырып, оны 5 кезеңге бөліп қарастырады [18, б.15]. Ол кестені төменнен көруге болады (кесте 1).

Кесте 1–Шетелдердегі ерекше білім беруді қажет ететін адамдарды оқытудың пайда болуы мен қалыптасу кезеңдері

Кезеңдер	Атауы	Уақыт	Батыс мемлекеттердегі кезеңдердің сипаттамасы
1	Пайда болу кезеңі	Б.э.д VIII ғасыр–б.э.ХІІ ғасыр	Ауытқуы бар балалардың құқықтық нормалары мен заңдылықтарын бекіту қажеттілігін жете түсінуі мен мойындауы.
2	Оқыту мүмкіндігін жете түсіне бастауы	ХІІ ғасыр -ХVІІІ ғасыр	Сенсорлық бұзылыстары бар балаларды оқыту. Алғаш арнайы мекемелердің пайда болуы.
3	Үш түрлі категориядағы балаларды оқыту: есту бұзылыстары бар, көру бұзылыстары бар және ақыл-есі кем	ХVІІІ ғасыр – ХХ ғасыр	Арнайы оқу орындарының ашылуы мен арнайы білім беруді кіріктіру туралы алғашқы заңдылықтар мен актілердің пайда болуы.
4	Барлық бұзылыстары бар балаларды оқыту қажеттілігінің бар екенін жете түсіну	ХХ ғасырдың басы мен –ХХ ғасырдың 70-жылдары	Ауытқу түріне байланысты көмек қажет ететін балалардың барлығына қолдау көрсету. Интеграциялау – «Нормаға келтіру моделінің» жүзеге асуы.
5	Арнайы білім беру үдерісінен балаларды қоғамға кіріктіру	ХХ ғасырдың 70-жылдары мен қазірге дейінгі кезең	«Нормаға келтіру моделінің» жүзеге асуы. Арнайы білім беру үдерісінен жалпы білім беру үдерісіне енуі.

«Инклюзивті білім беру» ұғымының мәні ағылшын термині «inclusion», яғни «кіріктірілу, ендіру» дегенді білдірсе, француз тілінен аударғанда «inclusif» «өзіне ендіру», латын тілінен аударғанда «include» - «ену» дегенді білдіреді. Сөздіктерде инклюзивті білім беру дегеніміз – жалпы білім берудің даму үдерісіндегі барлық адамдарды оқыту, сонымен қатар әр түрлі қажеттіліктерге ие балаларға қарай бейімдеу арқылы ерекше мұқтаждықтары бар балалардың білім алуына қол жеткізу екендігі көрсетілген.

Қабылданған халықаралық құқықтық актілер адамның жынысы, нәсілі, діни, мәдени-этникалық немесе тілдік белгілері, денсаулық жағдайы, әлеуметтік шығу тегі, қашқын мәртебесі болуы, тағы басқалай белгілері бойынша еш кемсітушілікті болдырмайтын білім алу құқықтарын белгілейді. Осы ретте зерттеу нысанымызға байланысты біріншіден «инклюзивті білім беру» ұғымына берілген анықтама туралы тоқталайық.

«Инклюзивті білім беру» ұғымы Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында ашып көрсетілген [6]. Бұл ұғым ерекше білім алу

қажеттіліктері мен жеке-дара мүмкіндіктері ескеріле отырып, барлық білім алушылардың білім алуға тең қолжетімділігін қамтамасыз ететін үдеріс ретінде түсіндіріледі. Бұл жағдайда қосымша білім беретін білім беру бағдарламаларын қажет ететін тұлғалар (ҚР «Білім беру туралы» Заңының 1 бабы). Яғни, мәселе, ең алдымен, оқушылардың шектеулі отыр («денсаулығына байланысты білім алуда тұрақты немесе уақытша қиындыққа тап болуда»). Бұл жағдайда дарынды балаларды емес, пайдаланылады. Яғни, мұнда да ерекше білім алу қажеттіліктері түсінігі ауқымды емес.

ЮНЕСКО-ның әдістемелік материалдарында көрсетілген инклюзивті білім беру туралы ұғымға мынадай анықтама берген: «Инклюзивті білім беру дегеніміз – барлық балалар дене, психикалық, зерде, мәдени- этникалық және басқа да ерекшеліктеріне қарамастан, жалпы білім беру жүйесіне қосылып, тұрғылықты көздейтін білім беру үдерісін ұйымдастыру. Бұл жағдайда мектептер білім алудағы ерекше қажеттіліктерді ескеріп, өз оқушыларына қажетті арнайы қолдауды жүзеге асырады».

Ал, Саламанка Декларациясының құжаттарында: «Бұл жалпы білім беру мекемесі жағдайында білім беру қызметінің жүйесі, тұрғылықты мекен-жайы бойынша балалардың білім алуға және оқуға толық құқығы бар ұстанымы негіздемесінде жүзеге асады», – делінген. (Саламанка, Испания 1994 жыл)

«Инклюзив» терминінің анықтамасына отандық ғалымдардың еңбектерінде де, шетелдік ғалымдар еңбектерінде де түрлі қырынан қарайтынын көруге болады. Зерттеу барысында 28 ғылыми анықтама жіктеле отырып қарастырылды. Олардың ішіндегі ең танымал бағыттарды қамтып көрсететін бірнешеуін төмендегі кестелерден көруге болады.

Инклюзивті білім беруді түсіндіруде отандық зерттеушілердің де бірыңғай ұстанымы жоқ екендігі келесі кестедегі пікірлерден көрінеді (кесте 2).

Кесте 2 - Отандық зерттеу еңбектеріндегі «Инклюзивті білім берудің» анықтамасы

Автор	Инклюзивті білім туралы берген анықтама
1	2
Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беруді дамытудың тұжырымдамалық тәсілдері	Инклюзивті білім беру – баршаның сапалы білімге қол жетімділігін қамтамасыз етуге бағытталған білім беру жүйесін тарату процестерінің бірі болып табылады. Ол балалардың дене, психикалық, зияткерлік, мәдени-этникалық, тілдік және басқа да ерекшеліктеріне қарамастан, сапалы білім беру ортасына айрықша білім алу қажеттіліктері бар балаларды қосуды, барлық кедергілерді жоюды, олардың сапалы білім алуы үшін және олардың әлеуметтік бейімделуін, социумға кірігуін көздейді [13].
Сүлейменова Р.А.	Денсаулық жағдайына, әлеуметтік, этникалық және экономикалық жағдайына қарамастан, барлық балаларды ақысыз оқу үдерісіне қосуды көздейтін білім беру үдерісінің құраушысы [32, б.56].

2 кестенің жалғасы

1	2
Мовкебаева З.А.	Жалпы білім берудің қолжетімділігін және барлық балалардың, соның ішінде мүмкіндігі шектеулі балалардың әртүрлі білім алу қажеттіліктеріне бейімделуін білдіретін жалпы білім берудің даму үдерісі [34, б.6].
Оралканова И.А.	Балалардың әртүрлі білім алу қажеттіліктерін түсіну және білім беру үдерісіне толығырақ қатысу, жұртшылықты тарту және білім берудегі бөлектеу мен кемсітуді жою арқылы осы қажеттіліктеріне сай қызметтер көрсету [35, б.32].
Рсалдинова А.К.	Білім беру, әлеуметтік, түзету-дамыту қызметтерінің сапасына кепілдік бере отырып, білім беру ұйымдарының барлық түрлерінде мүмкіндігі шектеулі тұлғалар үшін арнайы білім беру жағдайларын жасауға және оған қолжетімділікті қамтамасыз етуге бағытталған мемлекет саясаты [26, б.7].
Байтурсынова А.А.	Инклюзивті білім беру – бұл барлық білім беру ұйымдарында арнайы білім беруге жағдай жасау үшін, ондағы кедергілерді жою арқылы мүмкіндігі шектеулі балаларды білім беру үдерісіне ендіруді қамтамасыз ететін мемлекеттік саясат [33].
Құлсариева А.Т.	Мүмкіндігі шектеулі балалар мен жасөспірімдерді кәдімгі білім беру ұйымдарының білім беру үдерісіне белсенді түрде қосу және барлық санаттағы балалардың білім алу қажеттіліктерін қамтамасыз ету мақсатында жалпы білім беру жүйесі мен оқу-тәрбиеүдерісін қайта құру [89, б. 6].

Кестеде берілген анықтамалардың түрлілігіне қарап, инклюзивті білім беруді түрлі тұрғыдан түсіндіру тәжірибесін байқаймыз.

Төмендегі кестеден шетелдік ғалымдардың инклюзивті білім беру анықтамалары берілді. Мұнда да бір мәселенің түрлі қырынан танылуын байқауға болады. Яғни шетел ғалымдарының да «инклюзияға» анықтама беруде бірыңғайлылық жоқ (кесте 3).

Кесте 3 – Шетелдік зерттеу еңбектеріндегі «Инклюзивті білім беру» туралы анықтамалар

Автор	Инклюзивті білім туралы берген анықтамасы
1	2
Renzaglia A.	әлеуметтік қоғам үшін әр баланың ерекшелігін тану [90].
Jackson R.	ерекше қажеттіліктері бар балаларды басқа дамуы қалыпты оқушылармен бірге оқыту үшін оқу орнында бірегей жағдай жасау [91].

3- кестенің жалғасы

1	2
Shemesh Y.R.	мүмкіндігі шектеулі балалардың тұрғылықты жеріне жақын орналасқан жалпы орта мектептерде білім алуы және тәрбиеленуі [92].
Voltz D.L.	мүмкіндігі шектеулі балалардың мектеп кеңістігінде басқа оқушылармен бірге толық ынтымақтастықта араласуы және сыныптан тыс іс-шараларға бірге қатысуы [93].
Ryndak D.L.	ерекше қажеттіліктері бар балаларды бір оқу жоспарына қосу, олардың мектеп ұжымына кірігуіне көмек көрсету, әлеуметтік бейімдеу, жағымды ахуал құру [94].
Bakke T.W.	жалпы білім беру үдерісіне мүгедек балаларды да толық қамту үшін жағдай жасау [95].

Шетелдік түрлі тәсілдерді зерттеу нәтижесі «инклюзивті бағдарланған білім беруде басты рөл ерекше қажеттіліктері бар балаға беріледі» деген тұжырым жасауға мүмкіндік берді. Осылайша, инклюзияны білім беру үдерісімен емес, қоғамдағы баланың жағдайымен тікелей байланысты таныған дұрыс деп саналады.

Инклюзивті оқыту мәселесімен бірге дербес оқу мүмкіндіктері бар балалар туралы мәселеде бір қатарда қарастырылады. Дербес оқу мүмкіндіктері бар балалар жөнінде анықтамасы заңда келтірілмеген. Оксфорд психологиялық сөздігінде оқушының дербес мүмкіндіктері дегеніміз – бұл нақты бір адамды басқалардан құрылымдық (конституционалдық) ерекшеліктері, миының нейродинамикалық өзгешеліктері, мидың үлкен жарты шарының функционалдық асимметриясының ерекшеліктері және тағы басқа белгілері бойынша ажырататын психофизиологиялық сипаттама екені көрсетілген. Оқушының психофизиологиялық сипаттамасының өзгешелігі - оның дербес мүмкіндіктері деп танылған.

Зерттеу жұмысының мақсатына байланысты, ерекше білім беру қажеттіліктері және дербес мүмкіндіктер анықтамасын «даму ерекшеліктері» ұғымына біріктіруді ұсынамыз.

Ресей ғалымдары инклюзивті білім беруді анықтауда инклюзия мен интеграцияның мағыналарының шектері түйісуіне мән береді. А.А.Нестерова мен Ж.А.Максименко инклюзивті білім беруді интегративті оқытудың құраушы бөлігі болып табылады деп есептейді [96, б.71]. О.Н.Ертанова «инклюзия» термині «интеграцияның» синонимі болып табылады деген тұжырым жасайды. Ғалым бұл екі ұғымның мағынасы ұқсас деп санайды [97, б.18]. Н.М.Назарова да екі ұғымның арасындағы тығыз байланысты негізге алып, «инклюзия» мен «интеграция» бір үдерісті сипаттайды деп анықтайды [98, б.78]. Е.А.Екжанованың пікірінше, «интеграция» - «инклюзияның» бастапқы кезеңі болып табылады [99, б.24].

Философиялық тұрғыдан қарағанда, интеграция – бұл негізгі мақсаты біріктіру, қалпына келтіру, қосу, яғни тұтастық болып табылатын үдеріс немесе іс-шаралар кешені. Әрі бұл тұтастық физикалық кеңістікте де, моральдық түпнегізде де көрініс беруі мүмкін [100, б.158].

Елімізде ортақ тегін білім беру жүйесі пайда болған сәттен мемлекеттің әрбір мүшесінің білім алуға қатысу құқығы туындады. Я.А.Коменскийдің «Ұлы дидактикасынан» бастау алатын ізгілікті педагогикадан басталатын идеяға сүйенсек, [101, б.88] елдің барлық азаматтары, соның ішінде денсаулық мүмкіндіктері шектеулі балалар да білім алу құқығына ие.

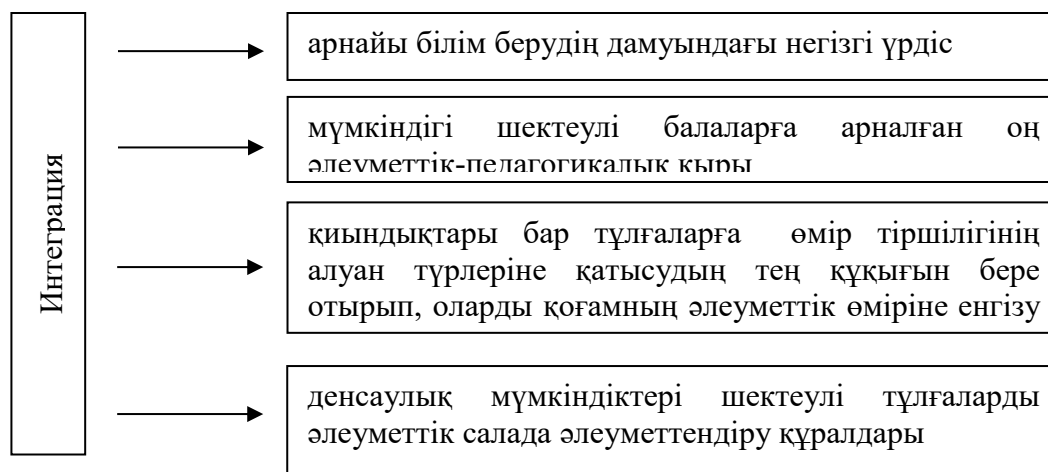
Арнайы білім берудегі интеграциялық үдерістер тек XX ғасырдың 90-шы жылдарында, ал біздің елімізде 20 жылдай кеш басталды. С.Н. Маслиева арнайы білім беруден бастап мамандандырылған білім беруге дейінгі жолды еш дайындықсыз келген жол деп атады. Оның айтуынша, кеңестік дәуірден кейін пайда болған елдердің білім беру үдерісіне интеграцияны енгізу әлеуметтік-экономикалық құрылыстағы өзгерістерден туынған [102].

Интеграция мәселесінің теориялық және практикалық тұрғыдан шешу жолдары республикамызда бірқатар ғалымдар да айналысқанын айқындадық: А.А.Бейсенбаева, М.Ә.Құдайқұлов, Қ.Б.Бөлеев, А.Д.Болтаев, Н.А.Оразахыновалар пәнаралық байланыс негізінде оқу-тәрбие процесін ұйымдастыру мәселелерін, А.Р.Бектеньярова, Р.К.Аббасова, Н.Жапанбаева, О.К.Шайхеслямовалар жалпы білім беретін мектептегі оқу-тәрбие процесіндегі интеграция мәселесінің педагогикалық негізін, М.А.Абсатованың еңбектеріндегі интеграция идеясының қалыптасуы мен даму тарихын, Ғ.К.Шолпанқұлова, Г.А.Меңдіғалиева жаңа үлгідегі мектептердің ғылым мен тәжірибе интеграциясының педагогикалық негізін, Ә.Мұханбетжанова бастауыш білім мазмұнын интеграциялау мәселесін қарастырған. Бұл еңбектер республикадағы қазіргі білім берудегі және педагогика ғылымындағы интеграция құбылысын ғылыми тәжірибелік тұрғыдан айқындауға бағытталған алғашқы зерттеу жұмыстары еді [103].

С.К.Сейітқалиев атап өткендей, Қазақстандағы білім беру интеграциясының пайда болуы келесі факторларға байланысты: заңнамалық база жеткіліксіз және қарама-қайшылықтар болғанда, экономикадағы дағдарыстарда жүзеге асырылады, бірақ ол сау балалардың құқығын шектемейді [104, б.158].

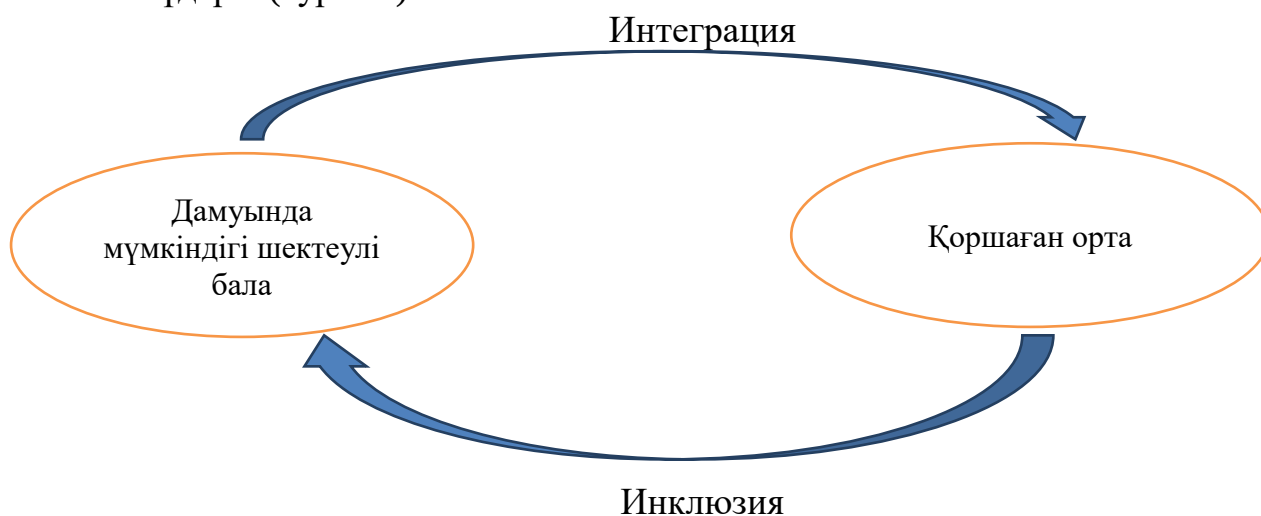
О.А.Манаенкова өз еңбегінде интеграцияның жалпы анықтамасын «денсаулық мүмкіндіктері шектеулі балалардың жалпы білім беру мектептерінде жалпыға қолжетімді білім алу мүмкіндігі деп есептейді [105].

«Кірігу/интеграция» ұғымына қатысты әртүрлі көзқарастарды талдай отырып, интеграцияның өзі - көпқырлы болып табылады деген тұжырым жасауға болады. Сәйкесінше, оған бірыңғай анықтама беруге болмайды. Интеграцияның негізгі қырлары 1 суретте көрсетілген (сурет 1).

Сурет 1– Білім беру жүйесіндегі «интеграция» терминнің құрамы

Кіріктірілген және инклюзивті білім беру мәселелері туралы талдау барысы төмендегідей тұжырымдар жасауға мүмкіндік береді. Кіріктірілген білім беру жағдайында негізгі мақсат даму ерекшелігі бар баланы жалпы білім беру ортасының жағдайларына бейімдеу, ал инклюзивті білім беруде – оқу үдерісін осындай баланың қажеттілігіне қарай икемдеу немесе өзгерту болып табылады. Бұдан шығатын қорытынды, интеграция мен инклюзия – екі ілеспелі үдеріс (сурет 2).

Сурет 2 – Кіріктірілген және инклюзивті білім беру

Осылайша, дамуында ерекшеліктері бар бала қалай болғанда да, жалпы жағдайларға икемделіп, білім беру кеңістігіне бейімделуі керек. Осы бейімдеу үдерісінде балаға көмек беру – бұл кіріктірілген білім берудің міндеті. Екінші жағынан, білім берудің әдістемелік, материалдық, ақпараттық аспектілерін құраушылардың –қырларында тек осындай балаға сай икемделуі тиіс – бұл инклюзивті білім берудің міндеті.

Инклюзияға, білім берудің тиімділігін арттырудың құраушысы ретінде, табыстылықтың әртүрлі өлшемдері тән. Мысалы, Н.М.Латыпова мұндай

факторлар ретінде мемлекеттің демократиялық құрылысын құру, жалпыға қолжетімді мектептерде ерекше қажеттіліктері бар балаларды оқыту үшін арнайы жағдайлар қалыптастыру (кабинеттерді, баспалдақтарды және т.б. жабдықтау), мектеп базасында түзету қызметтерін таңдау мүмкіндігінің пайда болуы, педагогикалық құрамның біліктілігін арттыру және тағы басқаларын бөліп көрсетеді [106, б.41].

Т.Л.Лещинская атап өткендей, инклюзивті үдерістер тек демократиялық қоғамда ғана табысты болуы мүмкін. Дәл осы қоғамда орташа статистикалық адамдар мен мүмкіндігі шектеулі тұлғалардың арасындағы барлық кедергілер жойылып кетеді [107, б.158].

М.И.Никитина заманауи қоғамда тез бейімделудің негізгі шарты ретінде мүгедек балаларды қалыпты дамып жатқан қатарластарымен бірге бірыңғай мектеп кеңістігінде оқытуды атайды. Ол инклюзияны мынадай қырларында қарастырады:

- барлық балаларды білім беретін оқу орындарында оқытуға бағытталған білім беру үдерісі ретінде;

- ерекше қажеттіліктері бар балаларды тәрбиелеу мен оқытудың белгілі бір әдістемесінен тұратын психологиялық-педагогикалық жүйе ретінде [108, б.86].

Т.А.Силантьева білім беру мекемелерінің денсаулық мүмкіндіктері шектеулі балалармен жұмысының төмендегідей бес белгісін бөліп көрсеткен. Олар:

- мүгедек балаларға білікті түзетушілік көмек көрсету;

- ерекше бейімделу қажеттіліктері бар баланың мәртебесін бөліп қарастыру;

- педагогтерді мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істеу үшін қайта даярлау;

- білім беру мекемелерін арнайы техникамен жабдықтау;

- қоғамдағы денсаулығында ақауы бар тұлғаларға деген төзімділікті насихаттау[109, б. 97].

Инклюзивті білім беру саласындағы зерттеулерді шолу және талдау барысында Қазақстанда инклюзивті білім беру кеңістігін құрудың ең жиі аталатын және белгілі бір мөлшерде тұрақты болып келе жатқан қиындықтарын анықтауға мүмкіндік болды. Оларға мыналар жатады:

- мектептердің материалдық-техникалық жабдықталуының жеткіліксіздігі (кітаптар мен әдістемелік әдебиет, арнайы жабдықтар, техника);

- сыныптардағы оқушылар санының көптігі (инклюзияны қиындатады, денсаулығында ақауы бар балаларға ерекше көңіл бөлуге мүмкіндік жоқ);

- педагогтің күн тәртібінің тиімсіздігі (өз бетінше дайындалуға уақыты жоқ);

- мүмкіндігі шектеулі оқушылардың бойында өзіне деген сенімсіздіктің қалыптасуы [110].

З.А.Мовкебаеваның тиімді инклюзивті білім берудің жолындағы басты кедергі – білім беру мекемелері педагогтерінің осы үдеріске білікті дайындығының төмендігі деген ұстанымы маңызды болып табылады [111, б.6].

Аталған кедергілерді жою арқылы ғана тиімді білім беру үдерісін қалыптастыруға мүмкіндік туады. Сол кедергілерді жойғанда ғана инклюзия жалпы және арнайы білім беру жүйелерінің біртіндеп тұтас бір жүйеге бірігуіне алып келеді.

Бастауыш мектепте инклюзивті білім беруді енгізуде үлкен қиындықтар ұшырасып жатса да, оның дамуында ерекшеліктері бар тұлғалардың толыққанды өмірін қалыптастыру үшін маңыздылығын кемімейтіні белгілі. Түптеп келгенде, инклюзивті білім беру - қоғамдағы әлеуметтендіру құралы ретінде қарастырылуы керек.

В.В.Коркунов мүмкіндігі шектеулі балалар мамандандырылған мектептегіге қарағанда, инклюзивті мектепте сырт адамдар тарапынан көбірек ынталандырылып отырады. Мұның өзі инклюзивті білім берудің қажеттілігін тереңдете түседі. Автор жалпы мектептегі оқыту денсаулығында ерекшелігі бар балалардың қажетті білім мен дағдыларды табиғи ортада игеруіне мүмкіндік береді деп есептейді [112, б. 88].

Н.А.Першина инклюзивті білім берудің басты артықшылығы деп қарым-қатынас жасау және тұлғааралық өзара әрекеттестікті қалыптастыру мүмкіндігін ерекше атайды. Оның пікірінше, оқытудың бұл үлгісі коммуникациялық дағдыларды игеретін мүмкіндіктері шектеулі балаларға да, қалыпты дамып жатқан балаларға да оң ықпал етеді. Қалыпты дамып келе жатқан балалар мүгедектерді қоғамның толыққанды қатысушылары ретінде қабылдауды үйренеді. Инклюзивті оқытуда бейімделу қажеттіліктері бар балалар отбасылық тәрбие үдерісінен ажырамайды, өйткені олар тұрғылықты мекен-жайы орналасқан жерінде білім алады [113, б. 70].

С.В.Алехинаның айтуынша, инклюзивті білім беру қоғамның толыққанды мүшесін қалыптастырудың өмірлік маңызды үдерісі [114, б. 21]. Инклюзивті білім беруді тек кедергілер ғана тежемейді, әсіресе, әлеуметтік сипаттағы мәселелер де (ата-аналардың білім беру жүйесіне сенбеушілігі, білім беру мекемелерінің басқарушы қызметкерлерінің жаңалықтарды енгізуге құлықсыздығы) баяулатады.

Инклюзивті оқытуды бастауыш мектептерге енгізу ісі осы жүйенің тетіктерін анықтау үшін нақты және жан-жақты тәсілдеме қолдану керектігін дәлелдеп келеді. Нақты және айқын ашып айтатын болсақ, инклюзияның күрделілігі ерекше қажеттіліктері бар балалардың табиғи мектеп кеңістігіне бейімделуінен емес, білім беру мекемелерінің өздерінің осындай оқушыларға «икемделуінің» қиындықпен өтуінде болып отыр.

Дамуында ерекшеліктері бар балаға жаңа білім беру жүйесінде табиғи үдерістерге бейімделуге тура келсе, қалыпты дамып келе жатқан оқушылар мен мұғалімдерге де «ерекше» оқушы оқытынына түсіністікпен қарауға қалыптасып, соған тәрбиеленуі керек болады.

Инклюзивті білім беруге сәйкес енгізілетін өзгерістер мектептің ішкі үдерісіне тұтастай әсер ететіні белгілі. Нақтырақ айтқанда, білім беру мекемесіндегі барлық оқушылар мен мұғалімдер, мектептің басқа да қызметкерлері өзара қарым-қатынас жасауда ендігі ретте жаңа формаларын

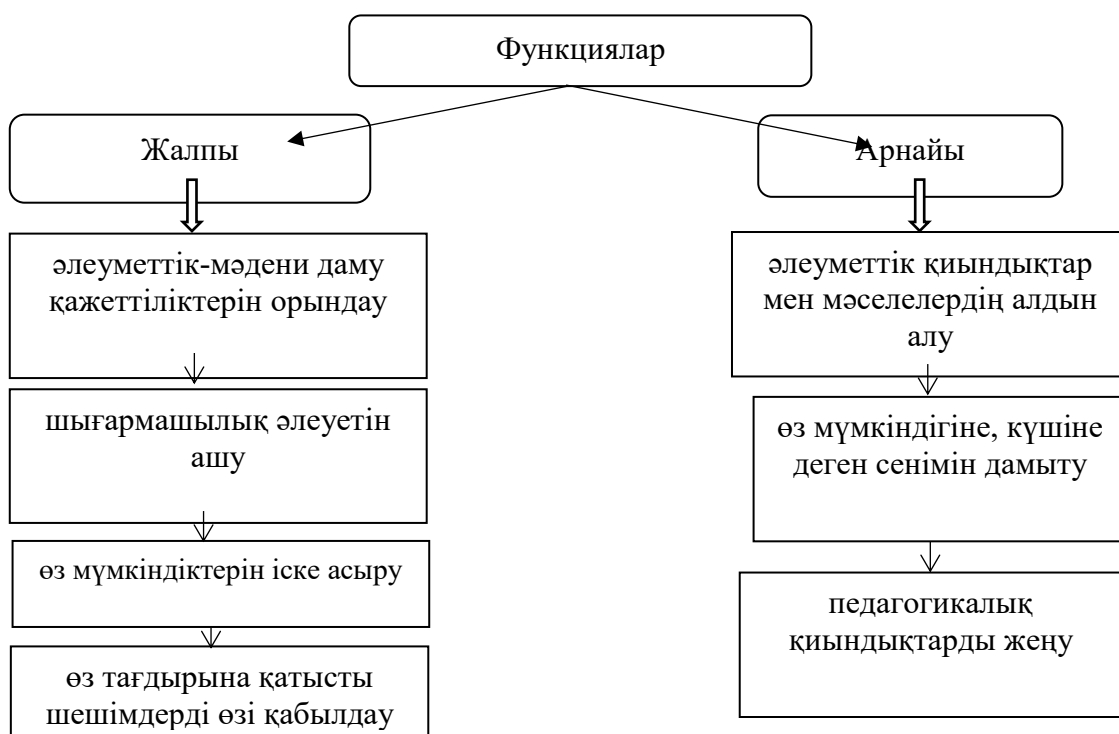
құруы тиіс болады. Түпкі нәтижесінде ондай өзгерістер оқыту үдерісінің барлық салаларына, соның ішінде оқушылардың өзара тұлғааралық байланысына да әсер етеді.

«Ерекше» балаларға арналған білім беру жүйесінің пәндік-дамытушы, материалдық-техникалық және білім берушілік деп аталатын құраушы компоненттері және олардың өзара байланысы назарда ұсталынып қалыптасуы тиіс екендігін Е.А.Екжанова атап көрсетеді [115].

Әрбір мектепте әр оқушының зияткерлік, әлеуметтік және рухани дамуын қамтамасыз ететін бірыңғай білім беру кеңістігі құрылуы қажеттігіне М.В.Кларин маңыздылықпен назар аударады. Ғалым мектеп - мүмкіндігі шектеулі балалар үшін ең маңызды әлеуметтік жүйенің құрамдас бөлігі екенін атап көрсетіп, сол ортада балалардың тұлғааралық қарым-қатынастарын құруға мүмкіндік беретін еш кедергісіз ынтымақ кеңістігін құру қажет деп ұсынады [116].

Әлеуметтік орта – мүмкіндігі шектеулі балалар үшін маңызды орын алады. Осыны ескере отырып, мектепте балалардың тұлғааралық өзара әрекеттесе отырып байланыс құруына арналған кедергісіз орта қалыптастыру керек. А.В.Жигайло мұндай орта баланың тұлғалық қалыптасуының негізі болып табылады деп атап көрсетеді.

В.В.Хитрюк инклюзивті білім беру ортасының 2 негізгі функциялар топтарын бөліп қарастырады (Сурет 3).

Сурет 3 – Инклюзивті білім беру ортасының функциялары

Суретте көрсетілгендей, инклюзивті ортаның функциялары, ең алдымен, оқушының тұлғалық әлеуетін ашуға бағытталған. Инклюзивті білім беретін мектепте осындай орта құрылмаса, дамуында ерекшелігі бар бала онда оқиды, бірақ, барлық іс-әрекет шынайылықтан гөрі сыртқы формасы ғана ұқсайтын, ресмиленген түрде болады.

Жоғарыда айтылған ойлар мен пікірлерді жинақтай келгенде, шын мәнінде, инклюзияны ендірудегі кедергілерді жеңудің түп негізінде саралап оқыту жатқанын, яғни егер білім беруде әр оқушының дербес қажеттіліктері ескерілетін болса, инклюзия кез-келген кедергілерді жеңе алатынына сенімді болу керек.

Қазақстандық мамандардың көпшілігі инклюзивті білім беру елімізде жаңа аяғына тұрып келе жатыр деп түсіндіреді. Атап кету керек, ол мамандардың барлығы дерлік инклюзивтік жүйені оқу үдерісіне белсенді енгізу керектігі жөнінде ортақ пікірге келген. Себебі білім берудің мұндай үлгісі мүмкіндігі шектеулі балалардың тұлғалық дамуы үшін тең жағдайларға ие болу мүмкіндігін беретініне сенім мол. Мектептерде тиімді инклюзивті білім беруді қалыптастырудағы түзетуші-дамытушы кеңістіктің маңызды рөлін А.К.Жалмұхамедова өз еңбегінде айқын талдап көрсеткен [117, б.39].

Ортаның дамытушы және кедергісіз болып қалыптасуы үшін оған орта ресурстарының әсері тиеді деген түйін жасауға болады. Баланың жеке басының психофизиологиялық ерекшеліктері ортаның мазмұндық құрамына да біршама әсер ететінін жоққа шығаруға болмайды. А.Т.Баймұратованың пікірінше, білім беру үдерісіндегі инклюзиясының табысқа қол жеткізуі ортаның пәндік құраушы бөлшектеріне, атап айтқанда, оқу сыныптарының санитарлық талаптар мен қауіпсіздік нормаларына сәйкестігіне, дербес түзету құралдарының, компьютерлік бағдарламалардың, әдебиеттің, көру мүмкіндігін жақсартатын жабдықтардың және тағы басқа қажетті құралдардың толық болуына байланысты [118, б.55].

Инклюзивті білім беруге арналған кеңістік ресурстарына мынадай маңызды құраушылар жатады: турникеттер, шектеуші сызықтар, жеделсатылардың болуы, оқу сыныптарының жарықтандырылу деңгейі, сыныптардағы және жалпы мектеп бойынша дыбыстық белгі беру тіректері. Инклюзивті білім беруде тұлғаны тәрбиелеу мен дамытуға арналған дидактикалық және түзетуші жабдықтарға айрықша маңыз беріледі. Оқушыларға берілетін сыныптағы деген түйін жасауға болады. Баланың жеке басының психофизиологиялық ерекшеліктері ортаның мазмұндық құрамына да біршама әсер ететінін жоққа шығаруға және сыныптан тыс жүктемені дұрыс есептеу аса маңызды. Өйткені оқудан бөлек, толыққанды тұлға қалыптастыру үшін және олардың қабілеттерін ашу үшін оқушыларды денсаулық жағдайы мен дамуына қарамастан, сабақтан тыс іс-әрекеттерге де қатыстыру керек.

Инклюзивті білім беру үдерісінің әлеуметтік-психологиялық ресурстары әр оқушының бойында мынадай маңызды қасиеттердің қалыптасуына тірек болады:

- ынтымақтастықта жұмыс жасауға қабілетті болуы;

- білім беру үдерісіне және сабақтан тыс іс-шараларға белсенді қатысуы;
- жетекшілік етуге және жетекшіге еруге ынталы болуы;
- сыртқы келбетінің қанағаттанарлық болуы;
- қолайлы әлеуметтік мәртебеге ие болуы;
- дене белсенділігі өсуі т.б.

Мектептерде бірыңғай білім беру кеңістігін құру үшін әлеуметтік-психологиялық ресурстар пайдаланылады. Мектепте дамуында ерекшелігі бар балалардың әлеуетін ашуға басты назар аударылуы тиіс. Мұндай бағыт жан-жақты дамуға ұмтылған үйлесімді тұлғаны қалыптастыру мақсатында оның әлі де ашылмай, жасырын қалған ішкі қабілеттерін ашу үшін жеке тұлғаның болмысын белсенділікке негіздеп қайта құруға арналады.

Осы айтылғандарға сүйене келе, инклюзивті білім беру ортасын – бұл дамуында ерекшелігі бар балалардың әлеуметтенуге және білім, біліктер мен дағдыларды игеруге деген дербес қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін құрылатын құндылықты-бағдарланған орта деп танимыз. Инклюзияның әлеуметтік құраушысы педагогика саласына қарағанда, басым артықшылыққа ие. Білім беру инклюзиясының тиімділігі көп жағдайда мүмкіндігі шектеулі балалардың әлеуметтік бейімделуінің нәтижелілігімен айқындалатын болады. Бұл – ерекшеліктері бар тұлғалардың әрбір санаты үшін белгілі бір орталар санымен жеке білім беру кеңістігі құрылуы қажет деген сөз.

Қазақстан Республикасының адам құқықтары бойынша заңдылықтары еліміздің басты құндылығы болып табылатын балалардың барлығының да білім алуға тең құқылы екендігіне негізделген.

Қазақстан Республикасында өмір сүретін әрбір бала мектепте білім берудің талаптарына сай болуы немесе болмауына қарамастан, оның жеке басын сыйлау және оның даралығын гуманистік тұрғыдан түсініп қабылдауын қамтамасыз ететін инклюзивті білім беру идеясы педагогтердің құзыреттілігіне заман дамуына сай жаңа талаптар қойып отыр.

Ендігі кезекте педагогтарға, ұстаздарға, мұғалімдерге қойылатын талаптардың орындалуы міндетті болатын көптеген жаңа жұмыс түрлері туындап келеді. Мұғалімдер дене дамуы жағынан, зияткерлік дамуы жағынан зақымданған балалармен, қалада не ауылда тұратын түрлі әлеуметтік топтағы балалармен, балалардың басқа түрлі білім беру топтарымен жұмыс істейтін педагогикалық технологияларды игеріп, өзінің жеке тәжірибесіне сай, ұстаздық кәсібінде шығармашылық түрде таңдай алатын және шебер де орынды, нәтижелі етіп қолдана алатын қабілетін жетілдіруі тиіс болып отыр.

Гуманистік білім беру жүйесін зерттеу барысында ғалымдар мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту мәселесі мен оларды қоғамға кіріктіру туралы толыққанды идеялар әлеуметтік конструкционистік теорияларда қарастырылғанын анықтады. Бұл теорияның этикалық-философиялық, гуманистік психология мен педагогика және арнайы педагогикалық бағыттардағы көптеген зерттеулер жүргізу барысында негізделіп қалыптасқаны белгілі болды. Теориялар мен олардың бастау көздерін 4-кестедегі мәліметтерден көре аламыз (кесте 4).

Кесте 4 –Инклюзивті білім берудің теориялық негіздемесін қалыптастырған идеялардың бастау көздері

Білім саласы	Инклюзивті білім берудің теориялық негіздемесінің қалыптасуы
Философия	Экзистенциалдық тұжырымдама. Бұл тұжырымдаманың іргетасын қалаған К.Ясперс, А.Камю, Ж.П.Сартр адам – қайталанбайтын бірден бір жалғыз ғана, еркіндікке ие тұлға деп көрсетеді. Мәдени-әлеуметтік конструктивизм теориясы. Оның көрнекті өкілдері: П.Бергер, Т.Лукман, Т. Парсонс, В.Дильтей. Этикалық-философиялық білім аясындағы жекелеп оқыту тұжырымдамасы. Бұл бағыттың өкілдері: В.В.Зеньковский, Б.С.Братусь, Л.Н.Толстой, С.Л.Братченко.
Физиология	Жүйке жүйесінің теориясы мен оның даму қабілеттілігі. Көрнекті өкілі: И.П.Павлов.
Психология	Л.С.Выготскийдің жоғарғы жүйке жүйесінің қалыптасуы мен психиканың мәдени-тарихи даму тұжырымдамасы. Психикалық дамудың ауытқуы мен норма заңдылықтарының тұжырымдамасы. Бұл бағытты негіздеушілер: Л.С.Выготский, С.Л.Рубинштейн, В.В.Лебединский. Психиканың дамуындағы оқытудың жетекші рөлі тұжырымдамасы. Бұл бағыттың негізін қалаушылар: Л.С.Выготский, П.Я.Гальперин. Гуманистік психологияның тұжырымдамасы: А.Маслоу, Ш.Бюллер, К.Роджерс.
Педагогика	Гуманистік педагогика тұжырымдамасы: Ж.Ж.Руссо, И.Г.Песталоцци, А.Дистервег, А.С.Макаренко, М.Монтессори В.А.Сухомлинский, К.Д.Ушинский, П.Ф.Каптерев, Р.Штайнер, С.Т.Шацкий, Ш.А.Амонашвили.

Қазақстан Республикасындағы білім беру жүйесіндегі инклюзивті білім берудің құқықтық негіздерін жүйелеуді, сөзсіз, осы мәселені жер бетіндегі барлық адамзаттың парызы ретінде белгілеп, халықаралық деңгейде мойындатып, мүгедектердің тең құқығы мен адам баласының гуманистік идеяны ту етудегі міндеттемесі ретінде белгілеп берген нормативтік-құқықтық актілермен танысудан бастайтынымыз белгілі. Олардың ішінде адам құқықтары мен кез келген себеппен кемсітушілікке жол бермейтін мәселелерге қатысты Біріккен Ұлттар Ұйымы мен ЮНЕСКО-ның басшылығымен қол қойылған Декларациялар мен Конвенциялардың орны ерекше. Атап айтатын болсақ:

- БҰҰ 1948 жылы қабылдаған «Адам құқықтарының жалпыға ортақ декларациясы»;
- БҰҰ 1959 жылы қабылдаған «Бала құқықтарының декларациясы»;

- БҰҰ 1960 жылы қабылдаған «Білім беру саласында кемсітушілікпен күрес туралы» Конвенциясы;

- БҰҰ 1971 жылы қабылдаған «Ақыл-ойы кешеуілдеген тұлғалардың құқықтары туралы» Декларациясы;

- БҰҰ 1989 жылы қабылдаған «Бала құқықтары туралы» Конвенциясы, бұл құжатты Қазақстан Республикасының Үкіметі 1994 жылы ратификациялаған болатын;

- ЮНЕСКО 1990 жылы Әлемдік конференцияда қабылдаған «Жалпыға білім беру туралы» Дүниежүзілік Декларациясы, Джомтьен, Тайланд;

- ЮНЕСКО 2014 жылы киберкеңістікте мүгедектерге ғаламтордағы ақпараттың қолжетімді болуы мәселелері туралы ұйымдастырған конференциясында қабылданған «Инклюзивті АКТ мүгедектер үшін: практикадағы құқық пен мүмкіндіктердің кеңеюі туралы Дели декларациясы»;

- БҰҰ Бас Ассамблеясы 1993 жылы қабылдаған «Мүгедектерге тең құқықтарды қамтамасыз ету бойынша стандартты ережелер» резолюциясы;

- Испания, Саламанка 1994 жылы қабылданған «Ерекше қажеттіліктері бар тұлғаларға білім беру саласындағы ұстанымдар, жүргізілетін саясат пен практикалық қызмет және ерекше қажеттіліктері бар тұлғаларға білім беру бойынша көрсетілетін қызметтер аялары туралы Декларациясы». Қазақстан Республикасында инклюзивті білім берудің нормативтік базасын жасауда әдістемелік негіздері ретінде қолданылуға ұсынылған.

- Дакар іс-әрекет аялары: Білім бәрі үшін: біздің ұжымдық міндеттемелеріміздің орындалуы. 2000 жылы Бүкіләлемдік білім бойынша форумда қабылданған;

- БҰҰ Бас Ассамблеясы 2006 жылы қабылдаған «Мүгедектердің құқықтары туралы» Конвенциясы. Конвенцияға және Факультативтік келісімге Қазақстан Республикасы Үкіметі 2008 жылы қол қойған.

Білім беру саласындағы АКТ-ның қол жетімділігі жөнінде зерттеулер олардың әрбір балаланың индивидуалды қажеттіліктеріне сәйкес бағдарламаларды құрастыруға көмектесетіні және оқу үдерісін жеңілдететінін айқындады.

АКТ инклюзиясы әдетте қолданыста даму ерекшеліктері бар тұлғалар тарапынан белсенді интеграцияны да кездестіреді. Мүмкіндігі шектеулі тұлғалардың әлеуметтендірудегі жетістігі тек қоғам мен ғана емес, мүмкіндігі шектеулі тұлғаның өзінің интеграциялануға деген талпынысына байланысты. Бұл арнайы білім беретін компьютерлік бағдарламаларды үйренуге, қоғамның баспа өкілдерімен икемді қарым-қатынас жасау және байланысқа арналған жаңа құрылғыларды қолдануға талпынысынан көрініс табады. Мүмкіндігі шектеулі тұлғалар үшін компьютерлік бағдарламалар олардың заманауи қоғамда интеграциялануының құралы екенін түсініп анағұрлым тез үйренеді, ақпараттық тапшылықты жою мақсатында қашықтықтан білім алады [119].

АКТ-ның «ерекше» балаларға білім беру саласында қолданылуы әлемдік білім беру саясатында универсалды ұстанымы болып табылады. Бұл сұрақта негізгі халықаралық құжат БҰҰ-ның «Мүгедектердің құқықтары жөнінде

Конвенциясы» болып табылады. Құжатқа 2006 жылы қол қойылып 2008 жылы заңды күшіне енді. Ал 2010 жылда бұл Конвенцияға 145-тен астам ел қосылды. Оның ішінде 90 мемлекет бірден ратификациялады. Ол елдердің ішінде Қазақстан да бар [120]. Осы халықаралық құжатқа сәйкес мүмкіндігі шектеулі жандарға шектен тыс назар аудару денсаулығында ақаулар болуына байланысты емес, қоғамдағы белгілі бір кедергілерге тәуелді.

БҰҰ мүгедектердің құқықтары туралы Конвенцияның 24-бабында инклюзивті білім алу туралы, мүгедек балалардың оқу үдерісіне бейімделуіне және АКТ-ны қолданып үйренуі туралы ұсыныстар көрсетілген.

Осы бапта мүмкіндігі шектеулі балалардың денсаулық ауытқуларын түзетудегі және әлеуетін іске асырудағы педагогикалық құрылымның маңыздылығы реттеледі. Халықаралық құқыққа сәйкес. Конвенцияның 4-бабы құралдардың дамуындағы модернизациялану қаупінің алдын алу үшін барлық АКТ-ны арнайы дизайнмен жасаған орынды екенін және мүмкіндігі шектеулі тұлғалардың қажеттіліктерін жобалау және техникалық құралдарды шығару кезеңінде ескеру керектігін айтады.

Конвенцияның мүгедектер құқығы жайындағы 9-бабында мемлекет мүмкіндігі шектеулі тұлғалардың ақпараттық ресурстарға қол жеткізуіне қолайлы жағдай туғызуға және білім беретін компьютерлік бағдарламаларды замануи АКТ-ның цифрлық теңсіздікті жою үшін қолдануды жігерлендіруге міндетті. Осы орайда халықаралық заңдар «цифрлық теңсіздік» ұғымында ақпараттық кемістікті түсінетінін айта кеткені жөн. Осы критерийлерге сәйкес ол барлық адамдарды 2 топқа бөледі:

- ақпараты көп;
- ақпараты жеткіліксіз.

Кедергілерді жою үшін қосымша қарым-қатынас құралдары жасалынады. Бұл топқа арнайы пернетақталар мен тінтуірлер, тірек-қимыл құралдары зақымданған мүгедектерге арналған манипуляторлар, Брайл принтері және осыған ұқсас басқа да құрылғылар енеді.

АКТ-ны білім беру үдерісінде қолдану саясаты жөнінде ұсыныстары бар өзге құжаттар төмендегі кестеде көрсетілген (кесте 5).

Кесте 5 – Білім беру саласында АКТ-ның пайдаланылуын сипаттайтын халықаралық құжат

Құжаттың атауы	Мазмұны	Күшіне енуі
1	2	3
Ақпараттық қоғам мәселелері бойынша жоғары деңгейдегі кездесу принциптерінің декларациясы және бүкіл әлемдік іс әрекеттердің жоспары	Ақпараттық қоғамға барлық адамдардың бірдей қол жетімділігін насихаттау. Жалпы білім беру мектептеріндегі бағдарламаларға білім алу ресурстарына	2003 ж.

5 - кестенің жалғасы

1	2	3
	денсаулығындағы ауытқуларға қарамастан барлық балаларға қол жетімділігі жөнінде мәселелерді енгізу.	
БҰҰ мыңжылдықтың даму мақсаты	Бүкіл әлем балаларына бастауыш білім беруді қамтамасыз етуге қол жеткізу [121].	2000 ж.
Білім, Ғылым және Мәдениет мәселелері бойынша БҰҰ (ЮНЕСКО) 1. Инклюзивті білім беру жөнінде ұсыныс білім берудің барлығына қол жетімділігі; 2. Инклюзивті білім беру саласындағы саясаттың басқару принциптері 3. Саламанка декларациясы және ерекше мұқтаждықтары бар адамдарға білім беру бойынша іс шаралар шеңбері	Негізгі мақсаттар: - бүкіл әлем тұрғындарына сапалы білім беру; -әлеуметтік интеграциялауда топтық мақсаттарға жету; -әрбір оқушының қажеттілігіне байланысты жаңа ақпараттық технологияларды қолдануды дағдыландыру; - оқу үдерісін жылдамдату құрамдас бөлігі ретінде ақпараттық технологияларды қолдану [122]:	1994-2005 жж.

Барлық дерлік халықаралық құжаттар АКТ-ны денсаулық мүмкіндіктері шектеулі балаларға арналған оқу үдерісіне енгізу міндетін сипаттайды. Алайда олардың ешқайсысында білім беруде АКТ-ны қолдану саясаты жөніндегі ұсыныстар жоқ [123, б.218-219].

Осылайша, баланың денсаулығында ақауы немесе дамуында басқа да ерекшеліктері болған жағдайда білім беру қызметтерін көрсетуден бас тарту заңға қайшы. Көптеген заңнамаларда денсаулық мүмкіндіктері шектеулі тұлғалар үшін бейімдеу шараларын жүргізу қажеттілігі көрсетілген. Біздің елімізде «Мүмкіндігі шектеулі балаларға әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзетушілік қолдау көрсету туралы» заң бар. Бұдан бөлек, кейбір елдерде (Бельгия, Дания, Жаңа Зеландия және т.б.) мүгедектердің білім алу үдерісін суреттейтін оларға арналған заң бар.

Барлық дерлік мемлекеттер АКТ-ны денсаулық мүмкіндіктері шектеулі тұлғалар үшін қолжетімді етуге ұмтылады. Мемлекет деңгейіндегі негізгі қиындық инклюзивті құзыреттілігі бар педагогтарды қолдау құрылымдарының

жоқтығы болып табылады. ТМД елдерінде инклюзивті білім алуға кедергілер әлдеқайда көп. Олар мектептердің арнайы инфрақұрылымдармен материалдық-техникалық жабдықталу деңгейінің төмендігімен және денсаулығында ауытқушылықтары бар тұлғалардың бастауыш біліммен қамтылуы деңгейінің аздығымен байланысты.

Женевада 2010 жылы ЮНЕСКО-ның кезекті конференциясында 146 мемлекет өздеріндегі білім берудің жай-күйі туралы есеп берді. Олардың талдауы мүгедек балаларды бастауыш біліммен қамтудағы болмашы ілгерушілікті және жалпы білім беру мектептерін АКТ-мен жабдықтау саласындағы едәуір алға жылжушылықтың барын анықтады. Іс жүзінде мемлекеттер оқу үдерісін АКТ-мен жабдықтауды стратегиялық міндет етіп қоймайды. Алайда бұл берілген есептерден шығатын қорытынды, дәстүрлі орталық механизмдерді пайдалану мүгедек балаларды білім беру ортасына толыққанды біріктіруді жүргізуге мүмкіндік бермейді.

Бүкіл әлем үшін ортақ мәселелер мыналар:

- АКТ құнының жоғары болуы (технологиялардың орташа статистикалық азамат үшін қолжетімділігінің төмендігі);
- қызмет көрсетуші қызметкерлердің білім деңгейінің төмендігі және техникалық қолдаудың болмауы;
- педагогтардың білім беру үдерісінде АКТ-ны пайдалану туралы кері ұстанымы;
- педагогтардың денсаулық мүмкіндіктері шектеулі адамдарға арналған негізгі педагогикалық құрал ретіндегі АКТ туралы білімінің болмауы немесе төмен болуы.

Көбіне АКТ ретінде мектептерде компьютерлік технологиялар қолданылады. Сол арада, ЮНЕСКО қабылдаған терминологияға сәйкес, АКТ-ға тек компьютерлер ғана емес, сонымен қатар, қызметтік және сервистік білім беру бағдарламалары, сканерлер, құлаққаптар, бейнекамералар, тірек сигналдары және мүмкіндігі шектеулі балалардың өз қатарластарымен тең дәрежеде білім алуына мүмкіндік беретін басқа да құралдар жатады [124].

ЮНЕСКО-ның қолдауымен әзірленген «DATEC» жобасында АКТ-ның оқу үдерісінің мақсаттары мен міндеттеріне сәйкестігінің 9 өлшемі келтірілген [125].

1 өлшем – оқу үдерісінде пайдаланылатын барлық АКТ үйретуші болуы керек. Мұнда, жеке педагогикалық тәжірибе негізінде, оқу үдерісі барынша тиімді болуы үшін тек жаңа білімдер мен дағдыларды игеруге ынталандыратын құралдарды ғана пайдаланған жөн. Егер тапсырмаларды компьютерлік емес құралдармен де іске асыруға болатын болса, онда мұндай бағдарламалар пайдасыз. Сондай-ақ, білім беру үдерісінен баланың бойында оған өмірінде ешқашан қажет болмайтын тәжірибені қалыптастыратын зиянды бағдарламаларды да шығарып тастау керек.

2 өлшем – АКТ оқушылардың мектеп кеңістігіндегі ынтымақтастығына көмектесуі тиіс. Ынтымақтастықта әрекет ете білу шеберлігі ортақ зейінді

калыптастырады және коммуникациялық қарым-қатынас дағдыларын игеруге мүмкіндік береді.

3 өлшем – АКТ-ның оқу үдерісінде пайдаланылатын басқа дәстүрлі құралдармен және тәжірибемен біріктірілуі. Бұл жерде мұндай құралдарды нақты бір мақсаттарға жету үшін пайдалану керектігін түсіну маңызды.

4 өлшем – барлық АКТ құралдары ойынға қосуға бейімделуі тиіс, себебі білімдер мен дағдылардың көп бөлігі тікелей ойын үдерісінде игеріледі.

5 өлшем – АКТ баланың әрекеттерін бақылау жүйесін қалыптастырмауы қажет. Бұл дегеніміз, оқушы технологияларды басқаруы керек, керісінше емес. Дегенмен, әліппе мен санауды үйрету кезеңіндегі оқушылардың әрекеттерін бақылау жүйесінің оң ықпалы дәлелденген.

6 өлшем – құралдардың нақты атқарымдық қызметі болуы керек және олар нақты міндеттерді шешуге бағдарлануы тиіс. Бұл 1 операция кезінде тек бір ғана тапсырма орындалуы керектігін білдіреді. Жұмыс үстеліндегі нысанды тінтуірдің пернесін басу жолымен көшіруді көрнекі мысал ретінде келтіруге болады.

7 өлшем – АКТ құралдары баланың бойында жағымды сезім күйлерін қалыптастыруы және зорлық-зомбылық жолдарын насихаттамауы тиіс.

8 өлшем – барлық АКТ бала денсаулығы үшін қауіпсіз болуы қажет. Әрине, балаға компьютерлік ойындардан гөрі қозғалмалы ойындар көбірек пайдалы. Педагогтар мен ата-аналардың міндеті – компьютердегі жұмысты рөлдік, қозғалмалы ойындармен кезектестіріп отыру.

9 өлшем – педагогтар мен ата-аналарды АКТ-ны баламен бірге пайдалануға тарту. Ересектермен бірге жұмыс істегенде оқушылардың өнімділігі арта түсетіні дәлелденген, себебі балалар осы жағдайда оқу үдерісіне көбірек беріледі.

Бұл өлшемдер білім беру үдерісінде пайдаланылатын ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың қолжетімділігін бағалауға қызмет етеді.

Инклюзивті білім беру жүйесінің құқықтық тірегі болатын Қазақстан Республикасының заңнамалық жүйесі де халықаралық талаптар үдесінен шыға алады.

Ең алдымен, Қазақстан Республикасының Конституциясында және 30-бабында: «1.Азаматтарға мемлекеттік оқу орындарында тегін орта білім алуына кепілдік беріледі», - деп атап көрсетілді.

Қазақстан Республикасының 2007 жылы қабылданған (2011 жылы өзгерістер мен толықтырулар енгізілген) «Білім туралы» Заңында денсаулығында ақауы бар, мүмкіндіктері шектеулі оқушылар туралы инклюзивті білім беру туралы мемлекетіміз кепілдік беретін көптеген мүмкіншіліктер мен қолдау түрлерін көреміз.

Осының ішінде 11-бапта айтылған «14.Мүмкіндіктері шектеулі тұлғалардың білім алуына арналған арнайы жағдайлар жасау» көрсетілген. Заңдағы 14-бапта; «Мамандырылған жалпы білім беретін оқу бағдарламалары негізгі орта, жалпы орта білім берудің жалпы білім беретін оқу бағдарламалары негізінде әзірленеді...» - деп нақты атап көрсетеді.

Ал 15-бап тұтасымен «Арнайы жалпы білім беретін оқу бағдарламаларына арналып», ондағы 1,2,3 тармақшаларда арнайы оқу бағдарламалары «мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытуға және дамытуға бағытталған, білім алушылар мен тәрбиеленушілердің психологиялық-медициналық-педагогтік консультациялар ұсыныстарын» және оқушылардың «психикалық-физикалық ерекшеліктерін және танымдық мүмкіндіктерін» ескеретіні нақты аталып берілген.

Қазақстан Республикасының 2002 жылғы қабылданған (2007 жылы, 2009 жылы, 2010 жылы, 2013 жылы, 2014 жылы, 2015 жылы, 2016 жылы өзгертіліп, толықтырылып отырды) «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Заңында: «4-бап. Балалардың тең құқықтылығы. 1. Тегіне, нәсіліне және қай ұлтқа жататындығына, әлеуметтік және мүліктік жағдайына, жынысына, тіліне, біліміне, дінге көзқарасына, тұрғылықты жеріне, денсаулық жағдайына, балаға және ата-анасына немесе басқа заңды өкілдеріне қатысты өзге де мән-жайларға қарамастан, барлық бала тең құқыққа ие», -деп айқын көрсетілген.

Ал Заңның 15-бабында былай деп айқын көрсетілген: «15-бап. 3. Арнаулы педагогикалық тәрбиені қажет ететін кемтар балаларға мемлекеттік бюджеттен белгіленген стандарттар деңгейінде олардың білім алуына кепілдік беретін қосымша қаражат береді».

Осы Заңның 6-тарауы «Мүгедек баланың құқықтары» деп аталады. 31, 32, 33-баптарында мүгедек баланың толымды өмірге дені сау балалармен бірдей құқы бар екендігі, білім алуға, кәсіп таңдауға, шығармашылықпен айналысуға, қоғамдық қызметке араласуға, медициналық-әлеуметтік көмек алуға, жұмыспен қамтылуға, мемлекеттен көмек алуға құқылы екені атап көрсетілген.

31-баптың 2-тармақшасын таратып көрсететін болсақ: «Мүгедек бала өзінің дене бітіміне, ақыл-ес қабілетіне және тілегіне сай білім алуға, қызмет түрі мен кәсіпті таңдауға, шығармашылық пен қоғамдық қызметтерге қатысуға құқылы», - деп айқын айтылған.

Қазақстан Республикасындағы мүгедек балаларға мемлекеттік әрдайым қолдау көрсетіп, жағдай жасауға ұмтылып отыратынын біз көптеген Заңдарда осы мәселенің арнайы қарастырылуынан көреміз.

Ондай Заңдар қатарында Қазақстан Республикасының 2001 жылы қабылданған «Қазақстан Республикасының сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметі туралы» Заңын атауға болады. Ондағы 11-баптың 2-3 тармақшасында мүгедектер мен іс-қимылы шектеулі басқа да топтарға арналған қол жеткізуін оңтайлы жағдайлармен және құралдармен қамтамасыз етілетіні айтылған.

Ал Қазақстан Республикасының 2005 жылы қабылданған «Қазақстан Республикасындағы мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы Заңында» мүгедектерге білім беру мен мектепке дейінгі тәрбиелеу мәселесіне де заңды кепілдік берілген. Заңның 29-бабындағы «Мүгедектерге тегін бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім беруге кепілдік берілетіні» атап көрсетілген.

Бұл аталғандардан басқа да көптеген нормативтік-әдістемелік құжаттар Қазақстан Республикасында инклюзивтік білім беруді ұйымдастыруға мемлекет

тарапынан берілетін кепілдіктердің сенімді арнасы болып табылады. Бұл құжаттардың құрамында Білім беруді дамытуға арналған Мемлекеттік бағдарламалар, Білім және ғылым министрілігінің инклюзивті білім беруге тікелей қатысты әдістемелік нұсқау хаттары, әдістемелік құралдары, типтік ережелер сияқты құжаттарды молынан атауға болады. Олардың барлығында инклюзивті білім берудің құқықтың жүйесі уақыт артқан сайын дамып келе жатқаны айқын танылады.

Ойымызды жинақтай келгенде, Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беруге байланысты құқықтық-нормативтік негіздеме бар екендігін және алдағы уақытта бұл саланың толықтырыла түсетінін нақты деректер көрсетіп отырғаны анықталды.

Ендігі талдау барысы инклюзивті білім берудің гуманистік негіздемесі бағытында жүргізіледі.

Әлеуметтік-мәдени саясаттың даму стратегияларының бір саласы болып табылатын – білім беру саласын да қамтитыны белгілі. Әлемдік және қазақстандық қоғамдық санада болып жатқан өзгерістер мен даму ұстанымдары білім беру саласына тікелей ықпалын тигізуде. Оның нақты көріністерін білім беруді дамытуды тұтас қоғамның және әрбір жекелеген оның мүшесін, әр адамның даму жолы ретінде тану қажеттілігінің күн тәртібіне ашық қойылып отырғанынан көруге болады. Жарық дүниеге келіп, көзін ашып, тыныс алатын әрбір сәбиден бастап, есейген, жетілген, қартайған әрбір қартқа дейінгі барлық адам өзінің бар мүмкіншіліктерін өмір сүру барысында жүзеге асыруға құқылы және ол үшін қажетті жағдайдың жасалғанын қалайды.

Осындай ізгі идея білім инклюзивтік білім беру жүйесін дамытудың түпмәнін, мақсатын, оның құндылығын, даму бағдарларын да айқындайтын қуатқа ие болып табылады. Қазақстандық инклюзивті білім беру жүйесінің табысты болуы қазақстандық қоғамда қалыптасқан дүниетанымның ізгілікті бағдарлы болуына ғана байланысты болмақ. Инклюзивті білім беру жүйесінің әрбір кірпішінің қалануы – әрбір жекелеген қоғам мүшесінің ізгілікті дүниетанымынан инклюзивті білім беруге деген гуманистік көзқарасына байланысты. Денсаулығында ақауы бар, мүмкіншіліктері шектеулі қоғам мүшелерінің қоғамдағы орны қайсы және қандай болуы тиіс? Бұл сұрақ әрбір қоғамда бел алған философиялық-гуманистік ойға сүйеніп өзіне жауап таба алады.

Қазақстандық қоғамда орныққан адамгершілік, ізгілік, гуманистік идеялар мен ұстанымдар қазақстандық білім беру жүйесіндегі инклюзивтік білім берудің орнын айқындап, оның қалыпты балаларға білім беру жүйесінен өзіндік орнын табиғи жолмен табуына сенімді тұғырлар қалап келеді.

Ұлттық даму жолымыздың бастауын сонау ежелгі замандардағы гуманистік ой-пікірдің бесігі болған фольклордан таба аламыз.

Мүмкіндігі шектеулі балаларды қолдауға, оларға қалыпты балалармен бірге білім алып, тәрбиеленуіне жол ашуға, олардың жағдайларын жайлы етіп, дүниені тануына, болашақта өзінің ешкімге тауқымет әкелмей, барынша өз күшімен өмір сүруге тырысуына сенімді ететін білімге негізделген дағдыларды

калыптастыруда фольклордың әлеуеті зор, дидактикалық мүмкіндігінің ұшы-қиыры шексіз. Қазақ фольклорының барлық компоненттері – қазақ ұлттық педагогикасының негізгі құралы. Мұндағы барлық мазмұн баланы оқытуға, тәрбиелеуге, оның ішінде адамгершілік ережелері мен нормалары, идеалдары, жақсылық пен жамандықтың күресінде жақсыға жақ болу ды, махаббат пен зұлымдық шайқасқан кезде махаббаттың жеңуіне қолдау беру жолдары үйретіледі. Сөйтіп, инклюзивті білім берудің негізгі тұтқасын – ізгі дүниетанымды қалыптастырады.

Инклюзивті білім берудің гуманистік тұғырының бастауы ұлттық фольклорымыздың барлық жанрынан табылады. Бірақ, түйінді, парасатты ойлар синтезделген мақалдар мен мәтелдерді, эпостар мен ертегі-аңыздарды талдай отырып, инклюзивті білім беру жүйесінің қалыптасуы мен теориялық және практикалық негіздерінің сенімді тұғыры ретінде қаланатынын түсінеміз. Халық даналығында «Жақсының алдында жазыларсың, жаманның алдында тарыларсың» дегеніндей, жақсылықтың жолы жайылғанда, кез келген мүгедек бала өзінің қалыпты баладан айырмашылығын ұмытып, жүрегінің нұрлы қазынаға айналуына өзіне мүмкіндік сыйлайды. Кейін ол нұрлы жүрек, Абай аңсаған «толық адамның» қатарын толтыруға бағдар ашуы мүмкін.

Қазақ ұлттық фольклоры - қазақ ұлттық педагогикасының тарих түбінен келе жатқан тұмасы болса, оның сабақтастығы, дәстүрлілігі, толығып тұруға бейімділігі, көркемдік жетілгендігі қазіргі қазақстандық қоғамда бүр жарып келе жатқан инклюзивті білім беру жүйесінің де өркендеуіне берер қуаты мол болатынына дау болмасы анық.

Қазақ ұлттық дүниетанымының бастауы болған фольклордың қазіргі дүниетанымымызбен сабақтастығын шынайылықпен танытар кезеңі Елбасымыз Н.Ә.Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласымен тығыз байланысты деп санаймыз. Елбасымыздың: «Жаңғыру атаулы бұрынғыдай тарихи тәжірибе мен ұлттық дәстүрлерге шекеден қарамауға тиіс. Керісінше, замана сынынан сүрінбей өткен озық дәстүрлерді табысты жаңғырудың маңызды алғышарттарына айналдыра білу қажет. Егер жаңғыру елдің ұлттық-рухани тамырынан нәр ала алмаса, ол адасуға бастайды. Сонымен бірге, рухани жаңғыру ұлттық сананың түрлі полюстерін қиыннан қиыстырып, жарастыра алатын күдіретімен маңызды. Бұл – тарлан тарихтың, жасампаз бүгінгі күн мен жарқын болашақтың көкжиектерін үйлесімді сабақтастыратын ұлт жадының тұғырнамасы. Мен халқымның тағылымы мол тарихы мен ерте заманнан арқауы үзілмеген ұлттық салт-дәстүрлерін алдағы өркендеудің берік діңі ете отырып, әрбір қадамын нық басуын, болашаққа сеніммен бет алуын қалаймын», - деген сөздері инклюзивтік білім берудің гуманистік бастауларын тануда ұлттық тамырымыздан нәр ала білудің маңыздылығын дәлелдейді.

Осындай жаңашыл бағытты ұстана отырып, инклюзивті білім беруде, ендігі ретте, қазақстандық қоғамда да «адам және өмір», «адам және құндылық», «адам мен оның мүмкіншіліктері», «мүгедек адамдардың денсаулығының шектеулі болуына байланысты қоғамдағы орнынан тысқары

етпеу» деген түсініктерге құқықтық, гуманистік, құндылық көзқарастар тұрғысынан жаңғыратынына сенімдіміз. Сол жолмен жүретін инклюзивті білім беру жүйесінің жаңғырған философиялық негіздемеден сусындап, сенімді теориялық тұғырлардан табысты, өміршең әдістемелік/ практикалық жүйелер құралады.

Қазақстандық қоғамдағы инклюзивті білім беру мәселесінің түп мәнісі – гуманистік көзқарас тұрғысынан қарастыра отырып, денсаулығына байланысты мүмкіншіліктері шектеулі тұлғалардың да өмірдің өзі таңдаған саласында оқып, жұмыс жасап, табысты болуына мүмкіндіктер жасалуы тиісті екендігі терең ұғыныла түсініледі.

Қоғамдық санада қалыптасқан заманауи гуманистік парадигмалардың ішіндегі білім беруді ізгілендіру (гуманизация) бағдарына тоқталатын болсақ, бұл бағыттың мазмұнында этикалық нормалар, өзін-өзі ұстау нормалары мен ереже-талаптары қарастыралытыны белгілі. Адамдардың бірігіп білім алуында, қызмет етуінде бір-біріне деген қарым-қатынасының жауапкершілігін бірдей арқалауы керек екендігі туралы мәселе де осы салада қарастырылады. Инклюзивті білім берудің гуманистік негіздері осылардан туындайды.

Алайда, қоғамдық сана өз болмысын жаңартып, әр адамның өмірлік жүйедегі орны мен құндылығы бар екенін түсінгенде ғана бұл идеяның қанат жайып дамитынына сөз жоқ. Қазіргі Қазақстан Республикасында бағдар етіп ұстанып отырған рухани жаңғыру бағыты инклюзивті білім беру жүйесінің жаңа әрі сенімді теориялық және практикалық тұғырына айналады.

Осы салада қызмет етушілер мен зерттеушілер осы рухани тұманы дер кезінде және инклюзивті білім берудің маңызды тірегі ретінде зерттеп, қол жеткен жаңа нәтижелерін инклюзивті білім беру жүйесінің іргетасын қалайтын, одан әрі нығайтатын тұғырға айналдыруға ұмтылуы керек. Уақыттың өзі инклюзивті білім беру жүйесіне жайлы жағдайды туындатып отырғанын түсіне білгенде ғана қарқынды зерттеулер мен практикалық нәтижелер жасалынатыны белгілі. Сондықтан «рухани жаңғыру және инклюзивті білім берудің гуманистік бастау көздері» бағытында үлкен істер өз шешімін күтіп отыр деп айтуға болады.

Жалпы білім беру, оның ішінде, әсіресе, инклюзивті білім беру – адамзат дамуының маңызды мәселелерінің қатарында күн тәртібінен ешқашан түспейді, сондықтан да инклюзивті білім берудің гуманистік негіздері уақыт артқан сайын дамып-жетіле түседі.

Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беру және осы салада қызмет ететін мұғалімдерді дайындау мәселесі басымдыққа ие болып келе жатқанына Қазақстандағы жоғарыда келтірілген мемлекеттік құжаттар мен бірге ҚР Білім және ғылым министрлігі тарапынан әзірленіп, таратылып жатқан нормативтік-әдістемелік құжаттар дәлел бола алады [126-129].

Осылармен қатар, ғалымдар мен мұғалімдердің жарияланымдарын талдау барысы қазақстандық инклюзивті білім беру жүйесінің гуманистік болмысы мынадай бағытта дамып келе жатқанын көрсетті:

- жарық дүниеге келген әрбір баланың оқып-білім алуға, ата-баба жинақтап, мұра еткен, адамзаттың жинақтаған өмірлік тәжірибесінен, мәңгілік рухани қазынадан өз үлесін мүмкіндігі келгенінше алуға құқы да, мүмкіндігі де бар екенін толыққанды түсіну бағыты;

- қоғам өмірге келген әрбір баланың денсаулығы мүмкіндік бергенінше білім алуына жағдай жасауы қажет;

- инклюзивті білім беру жүйесінде маңызды орын алатын мәселе - жоғары оқу орындарынан бастап болашақ мұғалімдер мен тәрбиешілерді, әдіскерлерді арнайы дайындау және ол үшін қажетті оқу бағдарламаларын әзірлеу;

- оқушыларға инклюзивті жаңашыл білім беру тәсілдері мен жаңа оқыту модельдерін көптеп енгізу;

- инклюзивті білім беру барысында ақпараттық-коммуникациялық технологияны қолдану арқылы мүмкіндігі шектеулі балаларға әлемдік ғаламтор жүйесіндегі білімдік ресурстар қолжетімді болуына жағдай жасау;

- ақпараттық-коммуникациялық технологияны сабақтарда қолдану арқылы инклюзивті білім беру жүйесін жаңа сапалы оқу-дидактикалық қамтамасыз етуге көшу;

- инклюзивті білім беруде оқушыларға білімдік-дамытушылық орта құрып, ол үдеріске психология-педагогикалық және медицина-әлеуметтік қолдау жасау;

- мұғалімдер мен мүмкіндігі шектеулі оқушылардың арасындағы серіктестік пен ынтымақтастық орнауы керек, осындай ынтымақтастыққа ата-аналарды да тарту маңызды болып табылады;

- инклюзивті білім беруде оқушыларды өзімен-өзі томаға-тұйықталып қалған адамды емес, есесіне, ізгі, шынайы, адамгершілігі мол, мейірімді, рақымды, өзін сыйлау арқылы басқаларды да сыйлай алатын тұлғаны қалыптастырып, тәрбиелеу, дамыту маңызды болып саналады;

- инклюзивті білім беру арқылы оқушылардың өздері дүниеге келген отбасыларында тәрбиелену мен тұру құқының орындалуын қамтамасыз ету жұмысы да қарқынды орындалады;

Инклюзивті білім берудің осындай бағдар ұстанып дамуы гуманистік инклюзивті білім беру жүйесін қалыптастырып, негізін құрайды. Сонымен қатар, біздің ойымызша, маңызды саланың қалыптасуына үлкен сеп тигізеді, Ол маңызды саланы мүмкін ішкі саралануынан туындайтын «инклюзивті гуманистік педагогика» деп атауға болатын шығар.

Педагогикадағы гуманистік технологияның негізін құраған педагог ғалымдардың пікірлерін талдай отырып, оның өзіндік ерекшелігі – мұғалімдер мен оқушылардың, оқытушылар мен студенттердің білім беру - білім алу үдерісінде бір-біріне жатсынбай, оқу-танымдық үдерістің айрылмас екі жағының біртұтастығы болуында. Гуманистік технология педагогиканың екі маңызды құраушысы болып табылатын – мұғалім мен оқушының жеке тұлғаларына өзара құрметпен қарауға, өзара түсіністік пен сенім және терең тамырлы сыйластық болуын қалайды және соған қалыптастырады. Педагогикалық үдерістің құраушы компоненттері болып табылатын - мұғалім

мен оқушы тұлғалары өзара сыйластыққа келер тұсы - оқу-танымдық үдерістің нәтижелі өтуі үшін жасалынатын жағдайға да тікелей байланысты.

Бұл жерде тек инклюзивті оқытудағы тұлға - тек мүмкіндігі шектеулі бала ғана емес, оған білім беруші мұғалімнің де дүниетанымдық, гуманистік көзқарасы мен білім беру/тәрбиелеу қабілеттерінің кәсіби тұрғыдан жетіле беруі және оған да мүмкіндігінше жайлы жағдайлар жасалуы керек екендігі айқындалады.

Инклюзивтік оқытудың негізі болып табылатын гуманистік технологияның бір параметрі мұғалім тұлғасының да осы жүйеге сәйкес келуімен байланысты айқындалады.

Осылай, инклюзивті білім берудің мәдени-гуманистік функциясы жүзеге асырылады. Ол жүзеге асатын кеңістік әлеуметтік-мәдени кеңістік болып табылады. Сол арқылы инклюзивті білім беру барысы – гуманистік идеялардың нәрлі тамырынан сусындайтын, демократтық сипатта ұйымдастырылған, интенсивті/қарқынды білім беру үдерісі түрінде іске асырылады. Бұл жерде «интенсивті/қарқынды» дегенді беріліп жатқан ақпаратты барлық сезім каналдары параллельді жолмен бірден қабылдау және эмоциялық тәжірибеге сүйенетін білім беру формасы деп түсінген дұрыс.

Гуманистік идеяға сүйенген инклюзивті білім беру үдерісінің өзегі - «балалардың барлығының да өз мүмкіншіліктеріне сәйкес, гармониялық, өзара үйлесімді даму деңгейінде оқып, өзі өмір сүретін қоршаған әлемді танып-білуі және өзінің өмірінде оны қажетіне жарата алатын қабілетке ие болуына қамқорлық жасауы тиіс» деген идеяға негізделеді. Бірақ арнайы атап кететін мәселе - жалпы білім беру үдерісі де гуманизмге негізделуі тиіс. Ал инклюзивті білім беру үдерісі тек гуманизмнен туындап, гуманистік ой-идеяны тұғыр етуі керек. Өйткені дәстүрлі педагогикалық теория мен практикада бел алып тұрған технократтық оқыту жүйесін инклюзивтік білім беру жүйесіне жай «көшіріп әкеле салуға» болмайды. Ондай жағдайда, инклюзивті білім берудің түп табиғаты дұрыс бағытта қала алмауы мүмкін.

Бұл ретте, Ш.А.Амонашвилидің гуманистік педагогикалық жүйесінің болмысын ғалымның еңбектерінде және «Гуманистік педагогиканың Манифестінің» негізі қаланған *қабылдау – түсіну – көмектесу – сүю – тілектестік білдіру*» формуласын негізге аламыз [130].

Инклюзивті білім берудің кең таралуы, ол жүйедегі әрбір пәнді оқытудың инклюзивтік әдістемелерінің қалыптасуы инклюзивті педагогиканың тереңдей қалыптасуына ықпал етуде. Гуманистік идеямен, руханилықпен, әлеуметтік әділдікпен біртұтастықта қарастырылатын инклюзивті білім беру – қазақстандық қоғам үшін игі істің ең зоры, игіліктің бастауы ретінде танылуы керек. Өйткені инклюзивті білім арқылы ғана барлық адамға «білім» деп аталатын адамзат жинақтап мирас еткен әлеуметтік құндылыққа, мұраға қолжетімді болуында бірдей мүмкіндік беріледі.

Қазақстандық инклюзивті білім беру барысын ұйымдастырудың өзіндік ерекшеліктері мол. Оның ішінде инклюзивті білім беру үдерісін және оның басты тұлғасының бірі - мұғалімді даярлау үдерісін гуманизм идеяларына

сүйеніп модельдеуді атай аламыз; сонымен бірге арнайы білім алу қажеттіліктері бар балалармен жасалатын жұмыстарды ұйымдастыру мен уақытылы диагностикалауды айтамыз; әрбір баланың жан-жақты үйлесімді дамуына қажетті жағдайларды жасау үшін мұғалімдердің балалармен, ата-аналармен және өзара ынтымақтастық құруын атауға болады.

Білім берудегі педагог тұлғасы – білім алушыларына тек білім мен шеберлік беріп қоймай, оқушылардың адамгершілік тұлғасын қалыптастыратын, санасында адамдық құндылықты тәрбиелейтін тұлға. Педагог тұлғасы инклюзивті білім берудің басты мәселесі болып танылады. Педагог жоғары мәдениетке, рухани тұрақтылыққа және кәсіби біліктілікке ие болуы тиіс. Педагог тұлғасы мен оның басқару стилінің икемділігіне білім алушы топтардың ішіндегі психоэмоционалды атмосфера тәуелді, оқыту ортасы құрылып, қолайлы коммуникация, серіктестік пен ынтымақтастық ұстанымдары жүзеге асырылады. Инклюзия идеологиясын ендіре отырып оқытушы жоғары рухани ұстанымдарды басшылыққа алып отыруы керек. Ол адамгершілік қасиеттерін, толеранттылық, мейірімділік, жақсылық, инабаттылық, сабыр мен «қалыпты емес» адамдарға деген сыйластық танытуы қажет.

Инклюзивті топ педагогы білім алушыларының дене, интеллектуалды, эмоционалды және рухани денсаулығына жауапты екендігін ұмытпауы тиіс. Сондықтан педагог әртүрлі білім алу үшін қолайлы микроклиматты тудыра алады. Ол – әділ болуы тиіс, білім алушыларды бөліп-жармай барлығына бірдей қарап, олардың өз күшіне деген сенімі мен өзіне деген құрметін нығайтып, күш-жігерлерін жетілдіруге мүмкіндік жасауы тиіс [131, б. 25].

Мұндай қасиеттердің бірлігі мұғалімге өзінің басты миссиясын атқаруға көмектеседі: үшінші мыңжылдық адамының интеллектуалды және рухани әлемін қалыптастыру. Жол нұсқаушы және «саналы, мәңгілік пен жақсылық» жаршысы болған мұғалімнің мұндай жоғары миссиясын тек өзінің адамгершілігі жоғары әрі саналы азамат қана орындай алмақ.

Фантаст Герберт Уэллс басып алушылар да, мемлекетте көпшіліктің болмысын өзгерте алмайды, тек мұғалім ғана жаңа идеялар тудырып, адамзаттың жасырын күштерін аша алатынын айтады.

Біз, педагог ғылым мен білім беру, мәдени және философиялық дүниетанымды толық бейнелеуі керек деп есептейміз. «Интеллект – даналыққа апаратын есік» деген тұжырымдаманы қолдай отырып, біз даналық дегеніміз – толыққандылық, біртұтастық пен синтез екендігін баса атап өтеміз.

Ұлы дидактиканы дүниеге алып келген Я.А.Коменскийдің айтуынша, өсіп келе жатқан бала тек мейірімді жан бар ортада ғана білім алып, тәрбиеленуі тиіс екендігін атап көрсете келе, «Кім ғылымда табысқа жетіп, бірақ жақсы қасиеттерде артта қалған болса, ол табысты емес, керісінше, артта қалушылыққа алып келеді» – деп жазғаны белгілі.

Адам баласының табиғаты болмысында мейірімді, сондықтан, Я.А.Коменскийге сүйеніп, адамға сырттан ештеңені қосудың керегі жоқ, бірақ

өзінің бойындағы қасиетті дамытып, анықтауы қажет деген пікірді қостаймыз осы бағытты дамыту керек деп санаймыз [132].

Я.А.Коменскийдің педагогикалық мұрасында даналық - адам бойында мықты негіздері қаланған қасиет екенін, ол қасиеттің негізінде бала кезден-ақ адам білім алуға, қиындықты жеңуге, тіпті қиыншылыққа ұмтылуға деген ұмтылдырып тұратынын айтады. «Ұлы дидактиканың» авторы әрбір адамның ішкі жан-дүниесі – жаққан шамдай екенін баса назар қойып айтады. Ең басты мақсат та, міндет те - оқушыны өзгелердің пікір-ойларын қолдануға ғана емес, өзінің ішкі жарығын жағуға да көмектесу керек. Осы ретте Абайдың «Ішінде кімнің оты бар, қар жауса да сөнер ме» деген даналығының үйлесіммен үндесіп жатқанын көреміз.

Қазақстанның тұңғыш мұғалімдерін даярлауға үлес қосқан Ы.Алтынсарин педагог-мұғалімнің рөлін аса бағалаған. Баланы жақсы көрген ұстаз олардың болашағына мейірімділікпен, аса қамқорлықпен қарайды дей келе, мұғалім өз шәкірттерінің сеніміне ене отырып, жақсылыққа, адамгершілікке ұмтылдыруды көздейді. Ол «Мұғалім балалармен істес болады: егер олар бір нәрсені түсінбесе, онда мұғалім оқушыларға ашуланбай, күйгелектенбей, сабырлылықпен сөйлеп, шұбалаңқы сөздер мен керексіз терминдерді қолданбастан, әрбір затты ықыласпен, қарапайым тілмен түсіндіру керек» [133]. Яғни оның пікірінше мұғалім өзінің ісін сүйіспеншілікпен, бар ынтасымен жасауы қажет деп айта келе, балалардың өзін-өзі дамытуына, өзін-өзі жетілдіруіне көп мән береді.

Гуманизациялаудың педагогикалық аспектісі адамның бастапқы рухани мәнін түсінуге, оның ерекшелігі мен өзін-өзі бағалауын мойындауына байланысты. Сонымен қатар, бұл аспект жүзеге асырудың қажетті шартының аспектісі ретінде инклюзивті білім беруде жүзеге асыруы тиіс.

Инклюзивті білім беру мәселелерімен айналысатын ғалымдар, қалыпты балалар, әдетте, ересектердің көмегінсіз топтың, үйірме немесе сыныптың ажырамас мүшесі мен қатысушысы кез келген ерекше қажеттіліктері бар құрбы-құрдастарына қуана көмектесетінін айтып көрсетеді.

Инклюзивті білім беру мекемелеріне баратын балалардың ата-аналары олардың (балаларының) «өзге» балалармен оқып жүргенін тіптен сезбейтінін айтады. Балалар ата-аналарына сыныбында ым-ишаратпен (мылқаулар тілінде) немесе суреттер (суреттердің көмегімен қарым-қатынас жасау жүйесі) сөйлесе алатын балалардың бар екенін айтқанмен, мұндай балалардың дамуда артта қалып келе жатқанын бірде-бір рет айтпаған.

Инклюзивті педагогика – түпнегізінде адамгершілік педагогикасы. Инклюзивті мектептердің болуы тек мүгедек балаларға ғана емес, қалыпты дамып келе жатқан балаларға да оң ықпал ететінін айта кету керек. Мүмкіндігі шектеулі құрбыларына көмектесе отырып, қалыпты дамып келе жатқан балалар білім беру және әлеуметтік іс-әрекеттерге белсенді қатысып қоймай, адамгершіліктің өмірлік сабақтарын да алып отырады. Бұл оң тәжірибе әлеуметтік саналылықтың, адамдар арасында айырмашылықтың болмауы, өзін-

өзі құрметтеу мен өзін-өзі бағалау, өз ұстанымдарын қалыптастыру, ең соңғысы, шынайы достық пен қамқорлықтың өсуінен көрінеді [131].

Инклюзивті білім берудің құқықтық және гуманистік негіздерімен тығыз байланысты тағы бір қыры - инклюзивті білім беру жүйесінің аксиологиялық негіздері болып табылады.

Қазақстандық инклюзивті білім беру жүйесінде заманауи талаптар негізінде көптеген өзгерістер болып жатқаны белгілі. Ол өзгерістер өркениеттің, жалпыадамзаттық даму талаптарының, еліміздің даму бағдарларының ұстанымдарына сәйкес жүргізілуде. Бірақ олардың барлығы да инклюзивті білім беру жүйесінің тамырланып, кең тарала дамуының бастауы ғана болып табылатыны анық. Нақтырақ айтқанда, олардың барлығы инклюзивті білім берудің аксиологиялық іргетасын қалайтын құндылықтар ғана. Ал заманауи қазақстандық инклюзивті білім берудің теориялық негіздемесі мен әдіснамасын қалыптастыруда аксиологиялық тұғырдың гуманистік педагогикамен тығыз байланыстылығын назардан тыс қалдыруға болмайтыны белгілі.

Еліміздің әлеуметтік дамуының басты ұстанатын бағдары - еліміздің әрбір азаматының өз жаратылысындағы қабілетін жетілдіріп, мүмкіндігін жүзеге асыруға ұмтылуға қолайлы жағдай жасау. Инклюзивті білім берудің қандай ұстанымы болса да, олардың әрбірін аксиологиялық құндылықтың көрінісі деп қабылдау керек. Өйткені адамның, оның өмірінің құндылығын оның қабілеті мен қол жеткен табыстарымен ғана өлшенбеуі керек. Өйткені әрбір жарық дүниеге келген адам өмірдің, мына жаратылыстың тыныс жүйесімен біртұтас тіршілік жүйесіне еніп, сезінуге, ойлауға қабілетті. Сезім мен ой берілген әрбір адам өзінің ой қызметі арқылы туындаған мәселелерді келесі адамға білдіргісі, айтқысы келеді. Ол адам баласы ретінде сол ойын басқаға білдіруге және оны тыңдауын талап етуге құқы бар. «Адамның күні адаммен» дегендей, адам болып өмірге келген соң, адамдар өзара біріне-бірі мұқтаж. Өмірді тану үшін, білім алу үшін, тек басқа адамдармен қарым-қатынас орнатып қана білім алуын жүзеге асыра алады. Адам баласының табиғаты достыққа, жолдастыққа әрдайым ұмтылыста болады.

Ғылым мен білімнің, әлеуметтік табыстардың нәтижелері, өркениеттің даму нәтижелері – білім алушы балалардың барлығына бірдей қолынан келетіндей мүмкіндіктерді жасауы керек.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің инклюзивті білім беруде ақпараттық-коммуникациялық технологияны қолдануын зерттеу, практикалық тиімділігін дәлелдеу, қолдану арқылы инклюзивті білім берудің аксиологиялық құндылығы да айқындалады. Өйткені, педагогикалық аксиология тұрғысынан қарастыратын болсақ, педагогика саласындағы жақсы жаңалықтардың барлығы - педагогикалық құндылық болып саналады.

«Аксиология» терминін ғылыми қолданысқа ең алғаш 1908 жылы енгізген француз философы А.Лапи болатын.

Аксиология – құндылықтар туралы ғылым саласы. Басты ұғымы - құндылық, ол қарым-қатынасқа түсірілген шынайы өмір құбылыстарының әлеуметтік-мәдени маңызын сипаттайды.

Қазақстандық инклюзивті білім беру жүйесінің аксиологиялық аспектілері осы кезге дейін терең және жан-жақты зерттелмей келеді. Балалардың сәби кезінен-ақ жақсы мен жаманды, қайырымдылық пен зұлымдықты, шындық пен адасушыларды және басқалай да адамзатқа тән жақсы немесе жат нәрселерді айыра білу дағдылары қалыптасуы тиіс. Оған кедергі келтіретін нәрсенің барлығы – аксиологиялық, гуманистік бағдарға қарсы келуді білдіреді.

Педагогикалық аксиологиялық құндылықтар жүйесі дегеніміз – әлеуметтік жүйенің бір бөлшегі. Сондықтан Абайдың «Сен де бір кірпіш дүниеге, Кетігін тап та, бар, қалан», - деп айтқанындай, мүгедек балаларды да әлеуметтік ортаның бір кірпішіне айналуына мүмкіндіктерді ғылыми тұрғыдан да, практикалық тұрғыдан да зерттеу, тану, оқу үдерісіне енгізуді қарқындату керек.

Абай үшін әлемнің ең басты құндылығы – рухани кемелденген «толық адам». Адамзат тарихы мен өркениетінде: білім, ғылым, иман, әдеп, өнер және адами қасиеттер: мейірімділік, жомарттық, әділеттілік, адалдық, қарапайымдылық, кеңпейілділік, кішіпейілділік, сыйластық, іскерлік, тапқырлық т.б. сияқты қасиеттерді бойында жетілдіре білген, дамытқан адам – Абай сипаттаған «толық адам» концепциясына сай келеді [134, б.61].

Ол үшін инклюзивті білім беретін болашақ мұғалімдер жоғары оқу орындарында ақпараттық-технология қолдануға үйренуі барысында аксиологиялық құндылық туралы білім алып пайдалану керек. Осымен де байланысты, аксиологиялық негіздерді ұстану тұтас мектептің педагогикалық және ғылыми-педагогикалық бағыттағы барлық іс-әрекетінің құндылығы арттыра түседі.

1.2 Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлаудың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері

Инклюзияның интеграциядан негізгі айырмашылығы ретінде қоғамның ерекше бейімделу қажеттіліктері бар балаларға деген қарым-қатынасы аталады. Инклюзивті білім беру үдерісінде ізгілендірудің рөлі күшейіп, тәрбиелік аспектісінің орны зорая түседі.

Психологиялық тұрғыдан инклюзия мен интеграцияланған оқыту туралы алғашқы идеяларды Л.С.Выготский айтқаны белгілі. Ол арнайы білім беру мектептерінің барлық жетістіктерімен қатар оның ең негізгі кемшілігі – өзінің тәрбиеленушісін оқшауландыратынында, көзі көрмейтін, құлағы естімейтін, ақыл есі кем балалардың ұжымы оқшауланған әлемді қалыптастырып, ол орта баланың тек ауытқу жағдайына қарай жасалынғандықтан, баланың назарын өзінің бойындағы кемшілігіне бағдарланатынын және оны шынайы өмірге ендірмей тастайтынын атап көрсетіп, мүмкіндігі шектеулі балаларды қоғамға кіріктіру қажеттілігі туралы мәселе қозғаған [15].

Л.С.Выготскийдің пікірінше, дамуында ауытқуы бар баланы тәрбиелеудегі басты міндет – оны шынайы өмірге ендіру және оның кемшілігін басқа жолдармен толықтыру. Сол толықтыруларды Л.С.Выготский биологиялық тұрғыдан емес, әлеуметтік тұрғыдан түсіндірді. Дамуында ауытқуы бар балалармен жұмыс жасау барысында педагог оқушының бойында көрініс беретін тек биологиялық деректермен емес, түрліше әлеуметтік себептермен де кездеседі. «Кемшіліктері бар балаларды тәрбиелеу мен оқыту - әлеуметтік тәрбиенің мәселесі ретінде қарастырылу керек. Негізінен, физиологиялық тұрғыдан толыққанды дамыған балалар мен дамуында ауытқуы бар балаларды тәрбиелеуде және психологиялық тұлғасын қалыптастыруда олардың арасында ешқандай айырмашылық жоқ», - деп мүмкіндігі шектеулі балаларды қоғамға кіріктіру мәселесін көтерді [15, б. 32].

Л.С.Выготскийдің идеяларын дамыта отырып, дамуында ауытқуы бар балалар мен дамуы қалыпты балаларды біріктіре интеграциялап оқытуда рухани және тұлғалық даму мүмкіндігін, әр түрлі жасында орындайтын іс-әрекетінің әлеуметтік тәжірибе ретінде қалыптасатыны туралы айтады. Л.С.Выготский білім беру жүйесіндегі арнайы мектептерді толық жоққа шығармайды. Оның айтуынша, ондай мектептер баланы өмірге үйретуде қолдау жасап, көмек көрсетуі қажет, өйткені баланың өсіп-жетілуіне оның айналасындағы ортасы шешуші рөл атқарады.

Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлаудың психологиялық негіздерінің мазмұны студенттерде оқытуды ұйымдастырудың психологиялық ерекшеліктері мен оқу үдерісінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданудың психологиялық ерекшеліктерін қарастырған еңбектерді талдау және түйінді ойлар жасаудан тұрғады.

Студенттерге арнайы курс ұйымдастырылып, онда жоғарыдағы тармақшаларда қарастырылған «инклюзивті білім беру» ұғымына берілген анықтамаларға сүйене отырып, әлемдегі, қазақстандық білім беру жүйесіндегі инклюзивтік білім беру саласы туралы білім жинақтайды.

Студенттер қалыпты оқушылар мен ауытқуы бар, мүмкіндіктері толыққанды емес балаларды біріктіре отырып білім беруде психологиялық білімі кең әрі терең болуы міндетті. Сонымен бірге, мұғалім мұндай сыныптарда жұмыс жасаудың ауыртпалығын да ескере отырып, өзінің де физиологиялық, психологиялық, моралдық денсаулығының қуатты болуына әрдайым назар аударып отыруы міндетті.

Негізінде, «адам» мен «компьютердің» өзара әрекеттері күн артқан сайын қарқындап келе жатқан осы заманда инклюзивті білім беру саласында да АКТ орны ерекше болатыны сөзсіз.

Психология ілімі болашақ бастауыш сынып мұғаліміне, қазіргі студентке бірнеше қырдан психологиялық негіздеме жасауға жеткілікті болып табылады. Күрделі мәселе - түрлі бағыттағы психологиялық ілімдерді бір арнаға бағыттау екені белгілі.

Сондықтан, тақырыпқа сай болу үшін бастауыш сыныпта инклюзивті білім беруде ақпараттық-коммуникациялық технологияны қолданудың психологиялық негіздерін былайша модельдеуге болады деп ойлаймыз. Бұл психологиялық негіздеменің күрделілігі – оның бірнеше аспекті тұрғысынан қарастырылатыны екенін атап өттік. Бірінші аспекті - «бастауыш мектеп оқушысының психологиясы», екіншісі - «инклюзивті білім берудің психологиялық ерекшеліктері», үшіншісі - «ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданудың психологиялық ерекшеліктері», төртіншісі - «инклюзивті білімі беруде ақпараттық-коммуникациялық технологияны қолданудың психологиялық ерекшеліктері» (сурет 4).

Сурет 4 - Бастауыш сыныпта инклюзивті білімі беруде ақпараттық-коммуникациялық технологияны қолданудың психологиялық негіздері

Дәл осы модельдің бүгінгі күн үшін өзектілігіне еш дау жоқ. Бастауыш сынып оқушысының психологиялық ерекшеліктері оқу-танымдық үдеріске қатысуы арқылы анықталады. Ал қалыпты балалардың да инклюзивті білім беру жүйесіне қатысушы ретіндегі психологиялық ерекшеліктері болашақ мұғалімге танымал болады.

Сондықтан инклюзивті білім берудің психологиялық қыры жан-жақты ашылуы тиіс. Оның үстіне ақпараттық-коммуникациялық технологияны бастауыш мектепте инклюзивті білім беруде қолданудың да танылуы тиіс өзіндік ерекшеліктері де мол болары белгілі. Енді осы психологиялық негізді құраушыларды қарастырайық.

Бастауыш сыныпта оқушылардың танымдық үдерістері ерен қарқынмен жұмыс жасайтыны белгілі. Олардың қабылдау, зейін, қиылдау, ес пен жадысы,

ойлауы, сөйлеуі – оқушылардың оқу әрекетіндегі маңызды компоненттері болып табылады.

Бастауыш сынып оқушылары өздерінің бір-бірімен қарым-қатынас жасау қажеттілігін, ойнау қажеттілігін, оқу және еңбек ету қажеттілігін қанағаттандыруы үшін ол өзін қоршаған дүниені қабылдап үйренуі керек, өзінің оқу не танымдық әрекеттеріндегі қандай да бір сәттерге байыппен назар аударып, зейін қойып дағдылануы керек. Сонымен бірге, не істеу керектігі туралы, нені есінде сақтау керектігін, не жөнінде ойлану керектігін, не туралы сөйлеу керектігін алдын ала елестетіп барып жүзеге асыруға дағдылануы тиіс.

Бастауыш сынып оқушысы үшін оқу-танымдық үдеріс қоршаған дүниеге басқаша есік ашып, ішкі жан-дүниесінде жаңа әлем қалыптастыратын ерекшелікке толы үдеріс болып табылады. Онымен қоса, күн сайын бастауыш сынып оқушысында бұл үдеріс күшейе түседі, дами береді. Солай етіп, ол танымдық үдерістердің әрқайсысы баланың тұлға ретінде қалыптасуына өзіндік ерекше үлес қоса беретін болады.

Бастауыш сынып оқушыларының оқу-танымдық үдерісінің психологиялық құрылымын білуі арқылы болашақ мұғалімдер, студенттер инклюзивті білім берудің тиімді әдістері мен амалдарын таңдауда, оның ішінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданудың да жекелеген ерекшеліктерін тануға қалыптасады.

Оқу-танымдық үдерістің зерттелуі мен дамуына үлкен үлес қосқан ғалымдардың ішінде Л.С.Выготскийдің, А.Н.Леонтьевтің, Л.С.Сахаровтың, Ж.Пиженің, С.Л.Рубинштейннің, басқа да көрнекті ғалымдардың есімдері белгілі.

Жоғарыдағы модельде көрсетілген «Инклюзивті білімі беруде ақпараттық-коммуникациялық технологияны қолданудың психологиялық ерекшеліктерін» одан әрі терең тану – келешектің міндеті. Өйткені инклюзивті білім берудің психологиялық негіздері әлі де болса көптеген мәселелердің түйіні шешілмегені себепті бір ортақ жүйеге түсірілмеген. Ол міндетті, біздің ойымызша, арнайы қарастыру керек.

Жалпы білім беретін мектепте қалыпты балалармен бірге оқитын мүгедек балалардың білім алуын ұйымдастыру үшін, оның ішінде ақпараттық-коммуникациялық технологияны қолдана отырып оқытудың психологиялық негізін білу үшін, қолда бар психологиялық зерттеулердің алдағы уақытта мынадай компоненттерден тұратын жүйеге түсірілуі керектігі анықталды (сурет 5).

Сурет 5 - Инклюзивті білімі беруде ақпараттық-коммуникациялық технологияны қолданудың психологиялық ерекшеліктері

Ақпараттық-коммуникациялық технологияны қолданудың психологиялық ерекшеліктері адамның көру және есту анализаторларының мүмкіндіктерін қалай және қалай тиімді пайдалануды танытады.

Бастауыш сынып оқушыларының білім алу үдерісінің алғашқы кезеңінде – сезіну мен қабылдауына әсер етіп, сезім органдары арқылы қабылданатын сигналдарды дұрыс өңдеуіне, сөйтіп дерексіз ойлау аясына түсуіне АКТ игі әсер ете алады. Осы үдерістің нәтижесінде оқушыда белгілі бір нәрсе туралы қарапайым болса да пайымдау және түйін ой қалыптасады.

Компьютердің есту мен көруді бір мезетте оқушыға жеткізе алатын мүмкіндігі оқушының беріліп жатқан білімдік ақпаратты шамасы жеткенше саналы түрде қабылдауына мүмкіндік береді. Саналы түрде қабылдау барысында оқушының көрнекілікті қолдануы – ұғымдар мен ой қалыптасуына негіз қалайды.

Сонда аудиобейнелі оқу құралдары саналы ойлауға алып келетін ойлау үдерісі үшін қажетті шарттар пайда болуына әсер ететінін көруге болады.

Инклюзивті білім беруде бастауыш сынып оқушыларына берілетін білім мазмұнының ұғынылуына және бекітілуіне санасында жарқын сәттердің орнығуы арқылы тірек болады. Сондықтан мұғалім оқушыларға оқу ақпаратының эмоциялық әсермен жеткізілуіне назар аударуы керек. Бұл жерде жағымды эмоциялық әсер ету туралы сөз болып тұрғаны белгілі.

Сонымен қатар, түрлі-түсті бояулы бейне, сурет, тартымды әуен, әріптердің жазылуы, нақты да айқын естілетін диктордың дауысы – барлығы берілетін ақпараттың қабылдануы үшін аса маңызды болып табылады.

АКТ-ны қолдануда мұғалім мен оқушының өзара бірігіп орындайтын әрекетінің нәтижелі болуы, көп жағдайда, оқушылардың ақпаратты қабылдауға зейінін қоюға және соны біраз уақыт ұстап тұруға байланысты болып келеді. АКТ қолданып, оқушылардың зейінін сақтап ұстаудың бірнеше жолы ретінде – әсерленуді күшейтуді, зейін қоюды тікелей талап етуді, енжарлық пен алаңғасарлықты жоюға қарсы әрекет жасау, сабақты қызықты ұйымдастырылуы.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияны қолдана отырып сабақ беруде оқушылардың зейінінің мынадай психологиялық ерекшеліктерін ескеріп, реттеп отыру керек. Оқушының зейінін қадап отыруы, тұрақтылығы, зейінінің дұрыс бөлініп отыруы, зейінін басқаға ауыстыруы. Осындай амалдарды қолданып, оқушылардың сабақ барысында талдау, салыстыру, қорытындылар жасау, соның арқасында сабақ оқуға деген жағымды мотивация қалыптастыру мүмкін болады.

Қазіргі уақытта білім беру үрдісінде мұғалімдердің әр түрлі компьютерлік технологияларды қолдану мүмкіндігі төмен екендігін айқындадық, бұл жағдай олардың АКТ құралдарын қолдануда кәсіби дайындықтан өтпегендігін білдіртеді, осы фактор оларды АКТ технологиялардың қолдану мүмкіндігінде қиындық туғызғандықтан, белгілі бір ішкі үрей пайда болатыны белгілі. Осыдан кейін мынадай мәселе туындайды: болашақ бастауыш сынып мұғалімдеріне инклюзивті білім беру аясында жұмыс жасау дағдыларына үйрету, білімдер беру мен технологияларды қолдану негіздеріне оқыту мен оқу үдерісіне оларды тиімді интеграциялау және қолжетімді технологиялар арқылы жетістікке жету қажеттілігін қанағаттандыру болып табылады. Қазіргі заманның жоғарғы оқу орны түлектері, өзінің алдындағы бітірушілерінен қарағанда компьютерлік технологияларды қолдануы күзінеттілігі жоғары десек қателеспейміз.

Мүмкіндігі шектеулі балалардың әлеуетін тиімді ашу үшін білім беру үдерісінің дәстүрлі тәжірибеге сәйкес сандық технологияларды ұтымды қолдануға болады. Бұл үдерісте жеке рөл оқытушыға беріледі: ол белгілі бір балаға психологиялық дамуы мен коммуникативтік дағдылар қалыптастыру бойынша қандай құралдар пайдаланатынын және оң әсер беретінін анық білуі тиіс.

Ғылыми-зерттеудің талдауы бойынша [135, р.49; 136, с.301], оқытушының міндетіне дәстүрлі оқыту үдерісімен кезектесіп АКТ дұрыс таңдауы да кіреді. Бұдан шығатын қорытынды, АКТ-ды қолдануда болашақ мұғалімдер инклюзивтік құзыреттіліктің пайда болуына төмендегідей құзыреттіліктер негізгі болып табылады:

1. Психологиялық құзыреттілік. Ол мектеп кеңістігінде жұмыс істеу мақсатын, өзін-өзі дамыту мен өз білімдерін жетілдіру қажеттілігін, педагогикалық қызметті өз бетінше және жауапкершілікпен жүзеге асыруды, оқушының психикалық дамуына көмектесуді, ұдайы өз-өзімен, ойлау және тану қабілетімен жұмыс істеуді көздейді.

2. Ғылыми-теориялық құзыреттілік. Ол педагогикалық ғылымды дамыту тұжырымдамасын білумен, тұлғаны дамыту схемасын үлгілеу шеберлігімен және т.б. теңдестіріледі.

3. Тәжірибелік құзыреттілік. Бұл – педагогикалық іс-әрекетті тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік беретін тәжірибелік білімдер мен дағдылардың жиынтығы.

4. Психофизиологиялық құзыреттілік. Ол тұлғалық қасиеттер мен балалармен педагогикалық жұмысты іске асыруға мүмкіндік беретін белгілі бір білімдердің үйлесімінен тұрады.

5. Физиологиялық құзыреттілік. Бұл – педагогтың физиологиялық және психикалық денсаулығының кәсіпке қойылатын талаптарға сәйкестігі.

Құзыреттілікті әдетте тұлғаның тұтастығы тұрғысынан қарастырады. Құзыреттілік, педагогтың қасиеті ретінде, психикалық уәждемелермен шарттасады. Оның дамуы болашақ кәсібімен танысудан басталады. Одан әрі жеке тұлға педагогикалық қызметін жүзеге асыруға мүмкіндік беретін белгілі бір білімдер мен дағдыларды игереді. Таңдап алған мамандығына деген оң көзқарасы бекіген сайын өзіне сын көзбен қараушылығы мен өз-өзіне талапшылдығы арта түседі. Шын мәнінде, құзыреттілік уақыт өте келе педагогтың жеке тұлғалық қасиетіне айналады. Педагогикалық білім беру мекемелерінде бұл көрсеткішті студенттің дамудың әр кезеңінде өзінің кәсіби міндеттерін сапалы орындау мүмкіндігі негізінде есептейді.

Болашақ педагогтардың өз кәсіби қызметтерін орындаудағы құзыреттілігі мәселесі психологиялық-педагогикалық ғылымда айрықша орын алады. Оған Ресейде де, шетелде де көптеген зерттеулер арналған. Оған Ресей мен шетелде көптеген зерттеулер арналған. Бірқатар ғалымдардың зерттеулерін талдау [137, 138] бітірушілердің құзыреттілігі – бұл төмендегі құрамдастардан тұратын тұтас білім деген тұжырым жасауға мүмкіндік береді. Олар:

- педагогикалық қызметті таңдау себептері (уәждемелік);
- болашақ мұғалімнің тұлғалық қасиеттері (тұлғалық);
- балалармен жұмыс істеуге икемділік (еріктік);
- игерілген білімдер, біліктер және дағдылар (когнитивті).

Осыған ұқсас тәсілдер педагогтардың оқыту үдерісінде АКТ-ны пайдалануға кәсіби құзыреттілігі мәселесі бойынша зерттеулерді талдау кезінде де кездеседі. Айталық, Г.А.Кручинина өзінің жұмысында болашақ мұғалімдердің АКТ-ны пайдалану бойынша құзыреттілігінің мәнін анықтауға әрекет жасаған және құзыреттіліктің құраушыларын бөліп көрсеткен

– психологиялық (кәсіби қызметінде техникалық құралдарды пайдалануға бағыттанушылық, компьютерлік технологиялар саласындағы өз білімдерін жетілдіру ниеті, осы салада өз бетінше білім алу қажеттілігі);

– ғылыми-теориялық (ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың педагогикалық үдеріске және оқушылардың мектеп бағдарламаларын игеруіне оң ықпалы туралы белгілі бір теориялық білімнің болуы);

– тәжірибелік (компьютерлік технологиялармен жұмыс істеудің тәжірибелік дағдыларының болуы);

– психофизиологиялық (болашақ педагогтың физиологиялық және рухани денсаулығының кәсіпке қойылатын стандартты талаптарға сәйкестігі).

Егер осы тізімді инклюзивті білім беру ортасына қолданса, онда әмбебап та, дамуында ерекшеліктері бар балаларға арналған мамандандырылған да АКТ құралдарын пайдалану бойынша когнитивті құзыреттілік те болуы тиіс.

Жоғарыда айтылған факторларды негізге ала отырып, Г.А.Кручинина студенттердің педагогикалық іс-әрекетте АКТ-ны пайдалануға дайындығына анықтама береді. Бұл құбылысты зерттеуші оқу үдерісіне АКТ-ны ендірудің тұрақты мотивациясы, АКТ саласындағы ауқымды теориялық білімдердің болуы және оқу бағдарламаларын іске асыру үшін ерік-жігер қасиеттерінің көрінуі деп түсінеді [139, б.25].

Осыған ұқсас ұстанымды М.А.Ермағанбетова да ұстанады. Оқыту және дамыту құралы ретінде АКТ-ны пайдалану бойынша құзыреттіліктің негізгі элементтері ретінде ол мыналарды атайды:

– мотивациялық (АКТ-мен жұмыс істеуге қызығушылық, осы салада белгілі бір табыстарға қол жеткізу);

– танымдық (оқыту үдерісінде, соның ішінде гуманитарлық пәндерге АКТ-ны пайдаланудың маңызын бағалау);

– эмоционалды-еріктік (білім берудегі бәсекелестік артықшылықтарды арттыру үшін АКТ-ны пайдалану қажеттілігін жете түсіну) [140, б.23].

I.Siraj-Blatchford өзінің еңбегінде ақпараттық-компьютерлік құзыреттілікті 2 қырынан қарастырады: дәстүрлі ақпараттық технологияларды шебер пайдалану ретінде және білім беру нарығында бәсекелестік басымдыққа ие болуға мүмкіндік беретін заманауи компьютерлік құралдарды сауатты қолдану ретінде [141].

Айта кету керек, зерттеушілердің көпшілігі [142-144] болашақ педагогтардың бойында инклюзивті білім беруді қалыптастырудың дәл соңғы құрамдастағы мәселелерін бөліп қарастырады. Яғни ЖОО бітірушілерінің санасында АКТ-ны қолдану ХХІ ғасырдың негізгі технологиясы деген ереже қалыптасуы тиіс. Бұл оқыту мен өз бетінше білім алудың тиімділігін арттырудың ұтымды әдісі, себебі оларды пайдаланған жағдайда мұғалімдердің де, оқушылардың да өнімділігі жақсарады. Болашақ педагогтар АКТ-ны пайдалану – білім беру үшін қалыпты нәрсе екенін түсінуі тиіс, сондықтан оларда білім беру ортасындағы осы құрамдасты пайдалануға деген жағымды уәждемелік-құндылықты көзқарас болуы қажет.

Тәжірибеде құзыретті педагог мыналарды білуі керек:

–АКТ-ны пайдаланған жағдайда оқу үдерісін жоспарлау;

–АКТ-мен жұмыс істеудің жеке және ұжымдық әдістерін ұйымдастыру;

–АКТ-ны пайдалану жөніндегі өзінің теориялық білімдері мен тәжірибелік дағдыларын үнемі жетілдіріп отыру [145, б.30].

Осылайша, инклюзивті білім беру ортасында АКТ-ны пайдалану педагогтан үнемі өз құзыреттілігін дамытып отыруды талап етеді, себебі мұндай технологияларға ұдайы жаңғырту мен инновациялардың пайда болуы тән. Бұл ретте, егер жаңа және жақсартылған АКТ оқушылар үшін оқу

үдерісінің қолайлылығы мен тиімділігін арттырса, онда олар жұмыс уақытын пайдаланудың тиімділігіне әсер етпеуі мүмкін немесе кері әсер етпейді.

Осыған байланысты, бұл мәселенің күрделілігінің себебі, оқытудың озық сипаты төмендегі ережелер негізінде тұрғызылуы қажет деп есептейміз:

–оқу үдерісін жаңғырту мұғалімнің және жалпы білім беру циклының педагогикалық іс-әрекетіне жиі өзгерістер енгізіп отыру жолымен жүзеге асырылуы керек;

–оқытушы, оқу үдерісінің негізгі буыны ретінде, үнемі, көбіне жұмыстан тыс уақытта өз бетінше білім алу жолымен АКТ-ны қолдану жөніндегі білімдері мен дағдыларын жетілдіріп отыруы тиіс.

Кез-келген технологиядағыдай, АКТ-да басты рөл коммуникацияларға беріледі. Біздің ойымызша, компьютерді осы мақсаттарда инклюзивті оқу үдерісінде пайдалану оқушылардың, соның ішінде дамуында ерекшелігі бар балалардың ауызша қызметін үш жақтан қамтамасыз етуге мүмкіндік береді:

1. Оқушылардың оқудан бос уақыттарында техникалық құрал – компьютердің көмегімен электронды пошта немесе әлеуметтік желі арқылы қарым-қатынас жасауы.

2. Оқушының компьютермен интерактивті өзара әрекеттестігі (сұраулар жасау, ақпаратты өңдеу, электронды мәліметтер базасымен жұмыс істеу). Бұл жағдайда компьютер қолданушының серіктесі ретінде қарастырылады.

3. Сынып ұжымының үшжақты қарым-қатынасы: оқушылар, мұғалім және компьютер. Бұл – оқу қызметіндегі коммуникация тәсілдерінің бірі.

Яғни, АКТ пайдалану ХХІ ғасырдың негізгі технологиясы ұстанымы жоғарғы оқу орындағы студенттердің санасында қалыптасуы тиіс болады. Оларды пайдалану оқытушылар мен оқушылардың өнімділігін жақсартады, сол себептен оқыту мен оқудың тиімділігін арттыру үшін бұл ұтымды жол болып табылады. АКТ пайдалану – білім беру үшін норма болуы тиіс, сондықтан осы компонентті білім беру ортасында пайдалану болашақ мұғалімдер үшін мәндік және мотивация тарапынан оң көзқараста болуын қажетсінеді [146].

Іс жүзінде мұғалім мынадай біліктіліктерге ие болу қажет:

– оқу үдерісін жоспарлау кезеңінде АКТ-ны пайдалану;

– жеке және топтық жұмыс ұйымдастыру үдерісінде АКТ-ны қолдану мүмкіндіктеріне;

– үздіксіз АКТ пайдалану, олардың теориялық білімі мен практикалық дағдыларын жетілдіру іскерліктеріне. Ол инклюзивті білім беру жағдайында АКТ-ны қолдану технологиясы үздіксіз жаңғыртылып тұрады және түрлі инновацияларға тән пайда болған өзгерістерге ие болады, себебі мұғалім, құзыреті дамытуда жалғастыруды талап ететінін атап өткен жөн.

Зерттеуші Chai Ching ғаламтор кеңістігінде: форумдарда, электронды пошта арқылы, чаттарда, пікірлерде қолданушылардың қарым-қатынас жасау ережелерін құрылымдауды жүргізген [147]. Біздің ойымызша, мұнда тағы да өзара әрекеттестіктің ойындық нысандарын да қосу керек (оқытушы ойындар болған жағдайда).

Профессор Ю.Подгурецки атап көрсеткендей, коммуникация егер оның мәні барлық тарапқа түсінікті болса және оған деген жоғары қызығушылық қалыптасса ғана тиімді болады [148]. Бұл өлшемдерді АКТ-мен жұмыс істеуге көшіру оларды болашақ мұғалімдердің құзыреттілігін қалыптастыру үдерісіне ендірудің табыстылығының бастапқы факторларын жасауға мүмкіндік береді:

–студентте компьютер мен арнайы құралдар және олардың қызметтері туралы жалпы білімдердің болуы;

–студенттердің білім алу мен кәсіби дайындық, сондай-ақ қарым-қатынас үшін АКТ-мен жұмыс істеудің маңыздылығын жете түсінуі.

Табыстылықтың бірінші факторын қолданушыларға компьютерлік бағдарламалық жасақтаманың ережелерін үйрету жолымен қалыптастыруға болады. Екінші фактор оқытушының студенттің бойында компьютерлік техникаға деген бейімділік пен ықыласты қаншалықты қалыптастыра алатындығына байланысты. Дер кезінде психологиялық кедергіні жою маңызды, әйтпесе АКТ тек жеккөрушілік туғызады.

Жоғарыда баяндалған жайларды ескере отырып, оқу үдерісінде АКТ-ны пайдалану бойынша құзыреттіліктің дамуы техника мен бағдарламалық өнімдерді игеруден басталып, олардың білім беру саласында іске асырылуын жете түсінумен аяқталатындықтан, шиыршықталған сипатқа ие деген тұжырым жасауға болады.

Осылайша, оқу үдерісінде АКТ-ны пайдаланудың 3 түрін бөліп көрсетуге болады, олар: базалық, функционалдық және кәсіби. Олардың алдында құзыреттілікке жатпайтын компьютерлік түсінік (қолданушы) деңгейі бар. Бұл ретте бір сатыдан екіншісіне өту диалектикалық терістеуді көздемейді. Мысалы: базалық құзыреттілікке теориялық білімдердің белгілі бір жиынтығы тән. Одан әрі мұғалімнің педагогикалық іс-әрекет нәтижесінде теория басқаша түсіндіріледі. Сосын тереңдетілген білімдер мен тәжірибелік дағдылар оқу үдерісіне АКТ-ны ендірудің жаңа механизмдерін жасауға мүмкіндік беретін бұдан да жоғары таным құрылымдарына жинақталады. Педагогтың осы саладағы кәсіби құзыреттілігіне ойлаудың белгілі бір түрі – ақпараттық ойлау тән. Оның мәні оқыту мен әдістемелік материалдарды жасау үшін АКТ құралдарын икемді және еркін қолдану болып табылады.

Көбінесе педагогикалық оқу орындары бітірушілерінің және кейбір педагогтардың білімдері базалық құзыреттілік деңгейінде жобаланғаннан төмен. Осыған байланысты АКТ саласындағы бастапқы түсінікті сипаттайтын, «нөлдік» деп аталатын тағы бір деңгейді бөліп қарастыру қажет деп есептейміз.

Түрлі зерттеушілердің ұқсас бағдарлар бойынша ұстанымдарымен таныса келе [57, 149, 150] біз әр деңгейдің сипаттамасын жасадық. Нәтижелері 6 кестеде келтірілген.

Сосын тереңдетілген білімдер мен тәжірибелік дағдылар оқу үдерісіне АКТ-ны ендірудің жаңа механизмдерін жасауға мүмкіндік беретін бұдан да жоғары таным құрылымдарына жинақталады (кесте 6)

Кесте 6 – Инклюзивті білім беру саласында АКТ-ны қолдану бойынша құзыреттілік деңгейінің сипаттамасы

Педагог құзыреттілігінің деңгейі	Сипаттамасы
Қарапайым (Компьютерлік түсінік деңгейі)	Педагог білім беру үдерісін ақпараттандырудың маңыздылығын түсінеді және информатика жөнінде азғана көлемдегі білімге ие. Тәжірибелік дағдылары бірнеше стандартты бағдарламаларды игерген. АКТ саласы бойынша функционалды сауаттылықтың жеткілікті деңгейі болуы.
Базалық	Педагог өзін ақпараттық қызмет субъектісі ретінде қабылдайды. Ол ең қарапайым бағдарламалармен танысады және алған білімдерін тәжірибеде қолданады (факультативтерде, үйірмелерде және т.б.)
Әрекетшілдік (Функционалдық)	Педагог оқу үдерісіне АКТ-ны ендірудің стратегиялық және тактикалық міндеттерін жете түсінеді. Ол дамуында ерекшеліктері бар балаларға ақпаратты қолжетімді етуге мүмкіндік беретін бағдарламалардың барлық қызметтерін сенімді қолдана отырып, графикалық редакторларды, кестелерді және электронды мәліметтер базаларын пайдалана алады. Барлық дағдылар оқу-тәрбие қызметінде белсенді пайдаланылады. АКТ-ны кәсіби, әлеуметтік, және жеке міндеттерін шешуде тиімді және негізді қолдануы.
Кәсіби (Жүйелілік)	АКТ-ның көмегімен жаттығу барлық оқушылардың толыққанды жұмыс істеу сәтіне айналады. Педагог оқытуды ақпараттандырудың терең тұлғалық мағынасын жете түсінеді, оқушылардың бойында жағымды көңіл-күй қалыптастырады. АКТ-ны пайдалану дамуында ерекшеліктері бар балалар психологиялық және физиологиялық жайсыздықты сезінбейтін күнделікті іс-шараға айналады.

Педагогтің инклюзивті білім беру саласында АКТ пайдалану бойынша кәсіби құзыреттілігінің деңгейіне барлық алдыңғы деңгейлер кіреді және егер педагогтің осы саладағы базалық құзыреттілік деңгейі қандай да бір білім,

білік, іскерліктер жиынтығы болып саналса, онда кәсіби деңгей бұған тұлғалық-эмоционалдық саланы қосады. Бұл дәл осы педагогикалық қызмет үшін өте маңызды, себебі ол субъект-субъектілік сала болып табылады, және педагогтың сезім күйлерінің аясы мен оқытушылық пәнге және пайдаланылатын құралдарға деген жеке көзқарасы оқушылардың оқу ақпаратын қабылдауы мен игеруінің тиімділігін айқындайды.

Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлауда маңызды орын алатын психологиялық ерекшеліктері деңгейлеп ұлғайып, біртіндеп мазмұн жағынан толығып отырады. Оны төмендегі кестеден көруге болады (кесте 7).

Кесте 7– Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің АКТ-ны қолдануға даярлаудың психологиялық ерекшеліктері.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімінің инклюзивті білім беру жағдайында кәсіби даярлық мәселесі	Болашақ бастауыш сынып мұғалімінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлау мәселесі	Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлау мәселесі
Психологиялық дайындығы (эмпатия, мотивация, адаптация, оптимизм, толеранттылық)	Ақпараттық сауаттылығы (ақпараттық мәдениет, ақпараттық қауіпсіздік ақпарат көздерін қолдануда этикалық-эстетикалық аспектілері (ақпарат дереккөздерін, сілтемелерін дұрыс қолдану).	Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімінің АКТ-ны қолдану барысында ерекше білім беруге қажеттіліктері бар балаларға рухани-адамгершілік, толеранттылық, оптимистік, ынталандырушылық сипатына ие қарым-қатынас жасау, АКТ құралдарымен жұмыс жасау барысындағы ақпараттық сауаттылық, мәдениет, қауіпсіздік этикалық-эстетикалық шарттарын сақтау іскерліктері.

Кестеде көрсетілгендей, болашақ бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби даярлауда эмпатия, мотивация, адаптация, оптимизм, толеранттылықты қалыптастырудың маңыздылығы алдыңғы орында болады

Эмпатия – педагогикалық маңызды құбылыс ретінде көптеген өзіндік ерекшеліктерге ие. Мұғалімдерде де, оқушыларда да эмпатияның дамуына

тежеу беретін - адамдармен көп араласпауды қалайтын, басқаның жан күйзелісіне бейжай қарай алатын ішкі ойдың туындысы. Мұғалім оқушыға өзінің эмпатиялық қарым-қатынасын көрсетуде өзінің ғана көзқарасын міндеттейтін болса, эмпатия оқушының ішкі жан-дүниесінің тура көрсете алмайды. Бала есейе келе эмпатиялық қасиеті де азайып, тіпті, жойылып кетуі мүмкін. Сондықтан бастауыш сыныптағы әр сабақта мұғалім оқушының шығармашыл тұлға ретінде дамуына керекті бағытты көрсетіп отыруы керек.

Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлаудың педагогикалық негіздері өзіндік ерекше дидактикалық жүйенің болмысын, құраушы компоненттерін, қызмет ету ерекшеліктерін, қолданылатын әдістер мен тәсілдерін, оқыту мен тәрбиелеу формаларын қарастырады.

Зерттеу нысаны болып отырған бастауыш мектеп мұғалімдерін инклюзивті білім беруге болашақ мұғалімдерді дайындау саласына қатысты, осы мәселеге байланысты ғылыми зерттеулер мен арнайы еңбектерді, жоғары оқу орындарындағы білім беру формаларын, оқу жоспарлары мен бағдарламаларын, әдістемелік материалдарды шолу және талдау барысында инклюзивті білім беретін педагогтің профессиограммасы әзірленбегені, болашақ педагогтарды жаңа кәсіби қызметке даярлаудың тиімді түрлері мен мерзімдерінің әлі де нақтыланбағанын, педагогтарды инклюзивті білім беруге, оның ішінде атап айтар болсақ, ақпараттық-коммуникациялық технологияны пайдалануға дайындаудың мазмұны мен арнайы оқу-әдістемелік материалдарының әзірленбегені анықталды.

Ал ҚР МЖББС «Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» мамандық түлектеріне қойылатын талаптарға коммуникативтік, ақпараттық; ғылыми-шығармашылық; рефлексивтік, диагностикалық; жобаларды жүзеге асыру мен модельдеу; жағдаяттарды шешу мен анықтау, өзін-өзі жүзеге асыру; өзін-өзі жетілдіру мен өзін-өзі дамыту интегративті құзіреттері кәсіби құзіреттердің қалыптасуына кіріктірілген.

Көріп тұрғанымыздай бұл мамандықтың өзіндік күрделілігі мен өзіндік ерекшелігі болып бастауыш сынып мұғалімі тек мұғалім ретінде ғана емес, сонымен қатар педагог-кеңесші, педагог-ақпарат жіберуші мен қабылдаушы педагог-ғалым, педагог-жетекші, әдіскер-зерттеуші т.б. қызметтерін біріктіретінін көрсетті. Сонымен қатар бітіруші түлектер нақты педагогикалық іс-әрекеттегі жағдаятты және кәсіби міндеттерді шығармашылықпен шешу біліктіліктерінің дамытуын қажет етеді. Осыған байланысты инклюзивті білім беру ортасында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің педагогикалық даярлығының ерекшеліктерін зерттеу қажеттілігі туындап отыр [151].

Осы күнге дейінгі бұл бағытта, көп жағдайда, көп ретте, тек қана ерекшелігі бар балалар мен дамуында ауытқуы бар балалар туралы білім беру және педагогикалық үдерісте ол ерекшеліктерді ескерумен ғана байланысты мәселелер қарастырылып келген. Ал қолда бар зерттеулер мен еңбектерді

талдауда теориялық және практикалық негіздері арнайы жүйеленбесе де, қарастырылып отырған мәселенің түрлі қырлары қарастырылған.

Кадирбаева Р.І. болашақ мұғалімді оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуға кәсіби даярлау дегеніміз білім беру үдерісінің аясында студенттердің кәсіби-педагогикалық қызметке бағдарлануына және педагогикалық шығармашылық шешімдер қабылдауына, оқушылар тұлғасының өзіндік және шығармашылық шешімдер қабылдауына қол жеткізуде ұйымдастырушылық формаларды құру дағдыларын меңгерулеріне жағдай жасайтын оқу үдерісінің барлық құрылымдық компоненттерінің өзара ықпалдастық байланысын құруды көздейтін күрделі үдеріс деп өзінің анықтамасын ұсынады. М.Сұлтанбек жоғары оқу орнын бітірген мамандардың кәсіби дайындығында бірнеше тенденцияны бөліп көрсетеді: жеке тұлғаның кәсіби әлеуеті және ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың мүмкіндігін өзінің тұлғалық сапаларын жүзеге асыруға жалпыадамзаттық құндылықтарды, болашақ мамандар өзінің дамуы үшін білім саласында жаңа ізденістер, жолдарды гуманизациялық тұрғыда қарастырады; болашақ мамандар даярлауға қойылатын талаптар оның кәсіби білімі мен жалпы дайындық деңгейіне ғана емес, оның шығармашылық қабілетінің дамуы мен интеллектуалдық әлеуетіне де байланысты; нарықтық экономика жағдайында адам еңбек нарығын еркін таңдауға ие болып, өмірде үлкен сұранымға ие болады; нарықтық экономика жағдайында адам үнемі өзгерістегі жағдаяттарға байланысты кей жағдайда қысқа мерзім ішінде жаңа мамандықты меңгереді; басқа мамандықтарға қарағанда ақпараттандыру аясындағы мамандар саны күн сайын өсіп келеді [152]. Ғалым болашақ мамандардың ізгіліктік жолдары арқылы бүкіл адамзатқа тән құндылықтардың мәнісін түсінуі мен шығармашылықпен өзін-өзі жетілдіре отырып, ақпарат қоғамындағы болашақ педагогтың кейпін сипаттап берді.

Л.Ташимованың пікірінше болашақ мұғалімді кәсіби даярлауда жаңа сатыға көтеру, жетілдіру үшін тек білім мазмұны мен оқыту әдістерін ғана емес, ақпараттық-компьютерлік технологияларды кеңінен пайдалану арқылы оқытуды ұйымдастыру формаларын жетілдіру керек. Бұл мәселе болса өз кезегінде оқу үрдісін дербестендіру (бұл нақты көмпьютерлік бағдарлама арқылы жүзеге асырылуы мүмкін); нақты іс-әрекетке негізделген кері байланысты қамтамасыз ету (компьютердің көмегімен білі алушы өзінің білімін бақылауға, тексеруге мүмкіндік алады); материалды меңгеру жылдамдығын арттыру сияқты міндеттерді шешуге көмектеседі [153].

С.Т.Сиргебаева өзінің зерттеу жұмысында жоғары оқу орындарындағы студент білім алу үдерісінде заманауи бағдарламалық-техникалық оқу құралдарын үйлесімді қолдана отырып, оқу материалын дәл, нақты баяндап бере алуы керек. Сонымен бірге, білім беру технологияларын қолдануға бейімділігі болып, оқу үдерісін ұйымдастыруда және өз білімін тексеруде және бақылауда ақпараттық технологияларды пайдалана алатын дағдысы болуы керек. Болашақ мұғалім ретінде студент алынған нәтижелерді талдап және өңдеп, ғылыми және педагогикалық эксперименттер жүргізе алады

үйреніп, өзін қызықтырған ақпараттарды жүйелі түрде жинақтап, өңдеп іс-тәжірибесінде орнымен пайдалана алатындай болуы тиіс. Оған қоса, ол өз әрекетін жоспарлап, бағдарлама жасап, жобалай отырып, бағдарлама арқылы тиісті эксперименттер жасай алуға дағдылануы тиіс. Ғалым басшылыққа алынған талаптарды жоғары оқу орындарының әлемдік кеңістігіне кірігуінің алғышарты болып табылады дейді [154].

В.В.Хитрюктің пікіріне сүйене отырып, инклюзивті білім беру шарттары педагогтің кәсіби дайындығының мазмұнын анықтайды және оның функцияларын өзгертеді: педагог әрекеттерінің көпнұсқалы және көпвекторлы болуы, көпсубъектілігімен ерекшеленген инклюзивтік білім беру кеңістігі және шешілуі тиіс педагогикалық міндеттердің көпфункционалды болып келуі; коммуникативтік құзірет шегінің кеңеюі; білім беру нәтижесінің сараланған көпдеңгейлі анықтамасы және нақтылануы; балалар ұжымын сан түрлі айырмашылықтар мен «өзгешеліктерге» деген төзімділікке, сыйластыққа тәрбиелеуге дайындау. Осы ерекшеліктерді қабылдау тек арнайы даярланған мұғалімдердің ұйымдасқан әрекетінің негізінде ғана жүзеге асырылады деген ойды қоштау керек.

Бастауыш сынып мұғалімдерін даярлау мәселелері М.И.Дьяченко, Л.А.Кандыбович, С.И.Волкова, Г.М.Коджаспирова, Ш.А.Амонашвили, В.В.Давыдов, Л.В.Занков еңбектерінде зерделенсе, қазақстандық ғалымдардан бастауыш білім берудің әдіснамалық, дидактикалық, әдістемелік мәселелерімен Қ.А.Аймағамбетова, С.Р.Рахметова, Ә.С.Әмірова, Ә.Е.Жұмабаева және т.б., ақпараттық-коммуникациялық технологиялар аясында болашақ мұғалімдерді кәсіби дайындаудың жетілдіру мәселелерін Б.Т.Барсай, А.К.Мынбаева, Л.В.Нефедова, Г.А.Абдулкаримова, Н.Е.Исабек, С.К.Абдибекова, К.Т.Мулдабекова, А.Қ.Мошқалов, Э.Уайдуллақызы және тағы басқа зерттеулер бастауыш мектеп мұғалімдерін даярлау сапасын арттыруға қосылған үлес болып табылады.

Сонымен, инклюзивті білім беруге жоғары оқу орындарында болашақ мұғалімдерді дайындау туралы жалпы түрде мынадай пікірге келуге болады.

Болашақта бастауыш сыныпта инклюзивті білім беруге дайындалатын педагог өзінің кәсіби-құндылық бағдарын келесідей жүйеде құруды үйренеді:

- баланың жеке тұлғасының қаншалықты дәрежеде ақауланғанына қарамастан, оны құндылық ретінде мойындауды;

- балаға тек білім беріп қана қоюды емес, денсаулығының ақаулығына қарамастан, толық дамытуға бағдар ұстануды;

- адамзат жинақтаған білім мен мәдени қазынаны денсаулығында ақауы бар балаларға жеткізуші ретінде де, сол қазынаның иесі ретінде де өзінің үлкен жауапкершілікте болатынын сезінуді;

- осы салада жұмыс істейтін педагог қызметінің шығармашылық мәнін, көп рухани күші мен бойындағы қуатын жұмсауды қажет ететін болғандықтан, денсаулығының мәнін айқын түсінуді үйренеді.

Ендігі ретте бастауыш сыныпта және осы деңгейде инклюзивті білім беруде жаңа педагогикалық технологияларды, оның ішінде, атап айтқанда,

ақпараттық-коммуникациялық технологияны қолдану туралы зерттеулер мен еңбектерге тоқталайық.

Осыдан біраз жылдар бұрын «оқыту технологиясы» термині белсенді қолданылды. Оның мәні білім беру үдерісінде барынша көп техникалық құралдарды пайдалану болып табылады. Оларды ендіру тиісті әдістемелік тәсілдерді қажет етті. Нәтижесінде, «техникалық оқыту құралдары – оқыту технологиясы» тізбегі пайда болды. Техникалық құралдарды оқу үдерісіне ендіру әрқашан оқытушылық құрамды қайта даярлаумен және оқыту бағдарламасын өзгертумен қатар жүрген.

Оқыту технологиясын А.И.Тажигулова барынша егжей-тегжейлі қарастырған. Ғалым бұл терминді әр оқушының үйлесімді дамуы үшін оқу үдерісін ұйымдастыру туралы білімдер мен машықтардың жиынтығы деп түсінеді [155, б.47].

Оқыту технологиялары әрдайым ақпараттық болған, себебі ол ақпараттық ресурстарды жүйелендіру, сақтау және берумен байланысты. Көрнекілік үшін оқыту технологиясының даму кезеңділігін белгілеуге болады:

- ауызекі және жазба тіл кезеңі;
- бейнелерді суреттерге өткізу жолымен қоршаған әлемді үлгілеу кезеңі;
- компьютерлік оқыту кезеңі.

Е.С.Полат АКТ құралдары төмендегідей мүмкіндіктерге жол ашады деп санады:

- әр түрлі аймақтарда немесе әр түрлі елдердегі мектептердің педагогтары мен білім алушыларына арналған бірлескен зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру;
- ғылыми-әдістемелік орталықтарының кең шеңбер аясында білім алып жүрген адамдарға оқушыларға кеңестік көмек ұйымдастыру;
- педагогикалық кадрлардың біліктілігін арттыру мен қашықтықтан оқыту желісін ұйымдастыру;
- өзінің мәдени деңгейін арттыру мен дүниетанымын жоғарылату мақсатында қатысушылардың қызығушылықтарына сәйкес бірлескен жобалар аясындағы сұрақтармен, тақырыптармен, түрлі ақпараттармен, идеялармен, жоспарлармен алмасуын ұйымдастыру және т.б. мүмкіндіктерге жол ашады деді.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияны бастауыш сыныпта инклюзивті білім беруде қолданудың педагогикалық негіздері ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың қай түрлерін бастауышта инклюзивті білім беру үдерісінде қолдануға болатынын және қандай дидактикалық талаптарды орындау арқылы оған қол жеткізуге болатынын қарастырады.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияны бастауыш сыныпта инклюзивті білім беру ақпараттық-коммуникациялық технологияның басты үш қызмет орындайтыны белгілі. Атап айтқанда:

1. Ақпараттық-коммуникациялық технологияны бастауыш сыныпта инклюзивті білім берудің өтімдеушілік қызметі. Инклюзивті білім беру үдерісінде оқушыларға оқу мен жазуды үйренуді және әрдайым жеңіл де оңтайлы ету мақсатында қолдануда техникалық қолдау болуын көздейді.

2. Ақпараттық-коммуникациялық технологияны бастауыш сыныпта инклюзивті білім берудің дидактикалық тұрғыдан атқаратын қызметі. Инклюзивті білім беру барысында қалыпты балалардан айырмай-ақ, денсаулық мүмкіндіктері шектеулі балалар үшін лайықты оқу ортасын құру мүмкіндігі үшін қолданылады.

3. Ақпараттық-коммуникациялық технологияны бастауыш сыныпта инклюзивті білім берудің коммуникациялық (қарым-қатынас жасау) қызметі. Оқушылардың оқу барысындағы өзара танымдық әрекеттеріне ұйымдастыруға қолдау көрсетеді, қалыпты қоғамдағы өмірдің табиғи коммуникациялық дағдыларын меңгеруге үйрету тиімділігі зор [156, б.201].

Негізінде, дамуында ерекшеліктері бар балаларды оқыту үшін білім беру үдерісінде пайдаланылатын құралдардың негізгі түрлері мыналар:

- классикалық технологиялар, мысалы, даму мүмкіндігі шектеулі білім алушыларға арналған қызметтері ішіне орнатылған компьютерлер;

- қолжетімді ақпарат үлгілері, атап айтсақ, сөйлейтін кітаптар, Брайль жүйесі, тағы басқалар;

- білім алушылардың оқу әрекеттерін орындау мүмкіндіктерін жақсартуды көздейтін қосымша технологиялар - бағдарламалық, техникалық және аппараттық құралдар болып келетін. Қосымша технологияларға сондай-ақ қозғалыс қондырғылары, қосымша жабдықтар, арнайы пернетақталар да жатқызылады.

Инклюзивті білім беруде қолданылатын негізгі құралдар қатарында оқуға арналған бағдарламалық жасақтама және виртуалды орта да бар. Оларды барлық оқушылар қолдана білуі тиіс. Осы мәселе инклюзивті білім беру үдерісіндегі барлық оқушылар үшін пайдаланылатын технологиялардың бірыңғай дизайнын жасаудың маңыздылығы туралы қорытынды шығады.

Тірек-қимыл аппаратында бұзылыстары болуынан мүмкіндігі шектеулі оқушылар үйрену, ғаламтор арқылы қарым-қатынас жасау үшін қарапайым дербес компьютерді пайдаланады. Ғаламтордағы балаларға арнайы әзірленген ақпараттық ресурстар ерекше қажеттіліктері бар балалардың оқу-танымдық тұрғыдан үлкен мүмкіндіктерін ашады. Олар ғаламтор арқылы қарым-қатынас жасау аясын кеңейтіп, сабақ бойынша немесе жеке қызығушылығы бойынша ақпарат іздеуге, қашықтан білім алуға және компьютер мен ғаламтордың тағы басқа толып жатқан мүмкіндіктерін оқу-танымдық қажеттіліктеріне сай жаһандық желіні қолданады.

Көп жағдайда АКТ-ның пайдаланылуы тек бір ғана – оқушылардың білім мен ақпарат алуын сипаттайтын ақпараттық қырымен ғана қабылданады. Бұл мағынасының бұрмалануын тудырады, себебі АКТ «білімдерді құру, жасауды» білдіретін сындарлы қырынан да қарастырылуы тиіс. Осының нәтижесінде көптеген зерттеушілер [157, б.134; 158, б.170; 159, б.25] АКТ-ны «цифрлық технологиялар» синонимімен ауыстырып, мұны ақпараттық және сындарлы құраушылардың арасында теңгерім болуы керектігімен дәйектейді. Ақпараттық ресурстарды пайдалану дағдылары сондай-ақ ауқымды мағынада да

карастырылады. Мұны әр оқушының оқу және тану үдерісінде сандық технологияларды пайдалана білуі деп түсінуге болады.

Білім беру саласында пайдаланылатын барлық ақпараттық-коммуникациялық технологияларды 2 үлкен топқа бөлуге болады, олар: классикалық технология және қолданбалы технология.

Классикалық немесе технологиялық АКТ жабдықтар мен бағдарламалық қамтамасыздандырудан тұрады. Бұл топқа компьютерлер, интерактивті құрылғылар, ақпаратты оқуға арналған құрылғылар және тағы басқалар кіреді. Бағдарламалық қамтамасыздандыруға келсек, ол жалпы да, мамандандырылған да бола алады, мысалы: дамуында белгілі бір психофизикалық қиындықтары бар балаларға арналған немесе инклюзивті құзыреттілігі бар педагогтарға арналған.

Қолданбалы АКТ мүмкіндігі шектеулі балалардағы ауытқушылықтарды анықтау және түзету үшін пайдаланылады. Оларға бақылау құралдары, рөлдік ойындарға арналған заттар, коммуникациялық құралдар және т.б. жатады. Білім беру мекемесінде дамуында ерекшеліктері бар баланың барлық мүмкін болған құзыреттіліктердің бәрін алуына көмектесу үшін классикалық та, қолданбалы да АКТ-ны пайдалану маңызды.

Ғалымдар [160-162] мектеп аясында денсаулық мүмкіндіктері шектеулі балалардың дамуына сандық технологиялардың тигізетін ықпалын зерттеулерін талдау барысы, оларды бірқатар тұжырымдар аясына жинақтауға болатыны анықталды:

- сандық технологияларды пайдалану ерекше қажеттіліктері бар балалардың дамуына елеулі ықпал етеді;

- заманауи АКТ барлық балаларға бірдей қолжетімді емес;

- мүмкіндігі шектеулі баласын арнайы АКТ-мен қамтамасыз етуге барлық отбасының бірдей мүмкіндігі жоқ;

- денсаулық мүмкіндіктері шектеулі балалар АКТ-ны мектептен гөрі үйде көбірек пайдаланады;

- педагогтардың АКТ-ны қолдану жөніндегі білімдері жұтаң, сондықтан бұл аспаптарды оқу үдерісіне енгізуге асықпайды;

- мектеп мекемелерінің заманауи АКТ-мен жабдыкталу деңгейі айтарлықтай төмен, бұл елімізде инклюзивті білім беруді енгізуді тежеп отыр.

Әрине, АКТ тұлғаның психикалық дамуына тек оң ықпалын ғана емес, кері әсерін де тигізе алады. АКТ-ны қолданудың зиянды жақтарына мыналарды жатқызуға болады:

- қауіпті байланыс мүмкіндігі (АКТ-ны дұрыс қолданбаған, ескі монитормен жұмыс істеген, қауіпсіздік ережелерін бұзған және т.б. жағдайларда);

- компьютерді ұзақ пайдалану әсерінен баланың физиологиялық денсаулығына кері әсері (көздің шаршауы, қапырық бөлмеде жұмыс істеу және т.б.);

- құрастыру, қолөнер, рөлдік ойындар тәрізді тіршілік әрекеттерінің басқа да түрлерін елемей;

–баланың таным қабілетіне кері ықпал етуі [163].

Инклюзивті білім берудің тиімділігін арттырудағы болашағы бар бағыт – стереоскопиялық дидактикалық оқыту құралдарын жасау болуы мүмкін.

Сонымен қатар, И.В.Роберт өзінің еңбектерінде білім беру үдерісіндегі ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың құралдарын пайдаланудың негіздерін айқындады. Олар:

1. Ақпараттық технологиялардың көмегімен оқыту үдерісінің барлық деңгейінде жетілдіру, яғни оқыту үдерісі мен сапасын, танымдық іс-әрекетін жоғарылату, пәнаралық байланыстарды жүзеге асыру, қажет ақпараттарды іздеу мен дер кезінде табу, тиімділігін көтеру.

2 Білім алушының жеке тұлғасын дамыту, ақпараттық қоғам жағдайында өмір сүре алу икемділігі, яғни әр түрлі ойлау қабілеттерінің пайда болуы мен дамуы, қиын және күрделі жағдаяттардан туындаған мәселелерден шығу жолдарын табу, мультимедия технологияларында пайдалана алу іскерліктерін дамыту, ақпараттық мәдениетті қалыптастыру.

3. Қоғамның тапсырыстарын орындау іскерліктері, яғни ақпаратты талдау мен жинақтау, саралау мен ажыратуда сауатты тұлғаны дайындау; білім алушының компьютерді тек білім құралы ретінде ғана емес, сонымен қатар басқа да ішкі жан дүниесінің қабілеттіліктірінің әлеуетін ашу құралы ретінде тану т.б.

Көріп тұрғанымыздай ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың тиімділігі жан-жақты зерттелген [164]. Ендігі мәселе - бастауыш сыныпта инклюзивті білім берудегі мұғалімнің АКТ қолдануының өзіндік ерекшеліктерін қарастыру.

Оқыту үдерісінде компьютерлік технология мен техниканы қолданудың негізгі педагогикалық-психологиялық мәселелерімен айналысқан ғалымдар, білім беруді ақпараттандыру саласында зерттеушілер Ж.А.Қараев, И.И.Антипов, Е.Ы.Бидайбеков, К.М.Беркімбаев, С.С.Үсенов, С.М.Кеңесбаев және т.б. өз еңбектерінде ақпараттық технология құралдарын қолданудың іс-тәжірибесі, танымдық әрекеттерді басқару үдерісі, оқу орындарындағы пәндерінің мазмұны, әдістері, құралдары, оқыту түрлері мен оның нәтижесін бақылау жана дидактикалық шарттарға негізделіп және жана құрылым, ұйымдастыру қызметі, орындалу нәтижесі, көп ізденуді қажет ету керектігін, педагогикалық-психологиялық сипаттамаларын нақтылап көрсетеді.

Ғылыми еңбектерге талдау жүргізе келе, біз, мұғалімнің компьютерлік технологиялармен жұмысына мына функциялар кіретінін анықтадық:

– оқу үдерісін сыныптың және пәннің өзіндік деңгейіне қарай ұйымдастыру (оқу үдерісінің кестесі, бақылау, қорытынды бақылау);

– жұмыс орындарын реттеу, сыныпты ұйымдастыру, нұсқаулық жүргізу, сынып ішілік желілерді басқару т.б.;

– оқушыларға жеке бақылау жасау, жеке көмек беру, баламен жеке «адами» байланыс орнату;

– ақпараттық ортаның компоненттерін даярлау (әртүрлі оқу, демонстрациялық құралдар, бағдарламалық құралдар мен жүйелер, оқу-көрнекі

құралдар т.б.), олардың белгілі бір оқу курсының мазмұнымен пәндік байланысы. АКТ-ны сабақтың әрбір кезеңдерінде мақсатына байланысты қолдануға болады.

Сонымен қатар сабақтың оқу үдерісін талдай келе, сабақта қолданысқа ие дәстүрлі және инновациялық құралдардың сәйкестік кестесі құрастырылды (кесте 8).

Кесте 8 - Сабақтың дәстүрлі және инновациялық құралдары.

Дәстүрлі құралдар	АКТ құралдары	Педагогтың жаңа құзіреттіліктері, жаңа әдістемелік аспектітері	Шартты түрде жүзеге асуы
1	2	3	4
Оқу-әдістемелік әдебиет	Білім беру порталдары, интернет-ресурстар, электронды кітаптар, компакт-дисктер.	Сабақтың жаңа моделдері	Құрал-жабдықтар, интернетке шығу, интербелсенді тақталары бар информатика кабинеттері
Тақта, бор	Интербелсенді тақта, компьютер, мобильді құралдар, видеопроектор және т.б.	Мультимедиялық презентациялармен шығып сөйлеу білігі, ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар үшін алуан түрлі мүмкіндіктерді жасау, индивидуалды, жеке интербелсенді жаттығуларды әзірлеу білігі, компьютердің көмегімен сабақты демонстрациялармен жүргізу, өзінің электронды оқулықтарын жасау.	Интербелсенді тақта немесе компьютер
Көрнекілік материалдары (иллюстрациялар, кесетелер, графикалық суреттер және т.б.)	Электронды кітапханалар, оқулықтар, планшеттер, компьютерлер, веб-камералар, фотоаппараттар, сканер, принтер, мобильді құралдар	Өзіндік видео-аудио материалдарды даярлау, жалпы (арнайы емес) технологиялық құралдарды пайдаланып компьютерлік бағдарламаларды әзірлеу білігі	Интернетке шығу, кабинет, компьютерлік қосымша құралдар
Дидактикалық материалдар (тапсырмалары бар карточкалар және жаттығулар,	Тестік жүйелерді жасау, сөзжұмбақтардың, викториналардың ашық сұрақтары бар нұсқалардың электронды	Мүмкіндіктері әр түрлі білім алушылар үшін компьютерлік бағдарламалық құралдарды пайдаланып, интербелсенді жаттығулар мен бақылау тапсырмаларын жасау, компьютер құралдарын қолданып	Интернетке шығу, кабинет, компьютерлік қосымша құралдар

8 – кестенің жалғасы

1	2	3	4
бақылау тапсырмалары)	түрлерін жасау	қашықтықтан жұмыс жасау біліктіліктері	
Үй тапсырмалары, оларды тексеру (жұмыс дәптерлері, альбомдар, атластар, плакаттар)	Аспаптық бағдарламалық құрылғылар (компьютерлік технологиялардың мүмкіндіктерін пайдалану арқылы презентация құру, рефераттар, баяндамалар, эссе жасау, аудио және видео материалдар құру, диктофонға өзінің даусын жазу, аудиокітаптарды тыңдау, кітап өзінің кітаптарын жасау, кітап парақшаларын беттеу бағдарламаларын қолдану т.б.)	АКТ көмегімен оқушылардың тапсырмаларын бағалау, оқушыларды АКТ құралдарын пайдалану арқылы тапсырмаларды орындауға үйрету, компьютер немесе мобильді құрылғылар арқылы тапсырмаларды даярлау, сандық құрылғыларды қолдану іскерліктері	Интернетке шығу немесе түрлі есте сақтау құрылғылар (флешка, USB-флешка, модем және т.б.)

Жоғарыдағы ой-тұжырымдардың негізінде, біз АКТ-ны сабақтың барлық кезеңдерінде қолданудың сипаты әртүрлі болатыны, бірақ олардың барлығын жалпы дағдылар біріктіретіні туралы қорытындыға келдік. Сабақ үстінде АКТ-ны қолданудың бір үлгісі [165] (кесте 9):

Кесте 9 - Сабақтың әр түрлі кезеңдерінде АКТ-ны қолдану үлгілері

Пән: Дүниетану (3 сынып)	
Сабақ кезеңдері (шартты түрде)	АКТ-ны қолдану үлгілері
1	2
Жаңа білімдерді игеру, біліктер мен дағдыларды үйрену кезеңі	Электрондық презентация, аудио және видеоүзінділер, дыбыстық жазбалар.
Білімдерді жинақтау, жалпылау, жүйелеу кезеңі	Интербелсенді ойын. Дамытушы ойындар. Жаттығулар
Білім, білік, дағдыларды қолдану кезеңі	Тренингтік тапсырмалар, компьютер бағдарламалары көмегімен жаттығу жасату, шығармашылық тапсырмаларды орындау

9- кестенің жалғасы

1	2
Тапсырмаларды орындалуын тексеру кезеңі	Компьютерлік құралдардың бағдарламалары арқылы жасалған интербелсенді жаттығулар мен тапсырмалар. 1. Викторина – көптеген жауаптары бар сұрақтардан құрылады 2. Бос орынды толтыру 3. Сәйкестіктерді айқындау 4. Сөзжұмбақ. 5. Логикалық бірізділігін қалпына келтіру. 6. Классификациялық жіктеуді қалпына келтіру 7. Ашық нұсқалары бар сұрақтар
Білімдерді бақылау, тексеру, кезеңі	Тестілеу. Электронды дидактикалық материалдар, тестілеу бағдарламаларын қолдану.

С.А.Быков болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық құзіреттілігінің бірқатар ерекшеліктерін айқындады. Оның пікірінше бұл ерекшеліктер бастауыш білім беру педагогикасында көрініс тауып, болашақ бастауыш сынып мұғалімінің ақпараттық-коммуникациялық құзіреттілігінің ерекшеліктерінің сипаттамасы төмендегідей деп анықтады:

–инновациялығы, яғни бастауыш сынып мұғалімі біртұтас педагогикалық үдерісте (сабақ барысы, сабақтан тыс, ата-аналармен жұмыс, педагогикалық ұжым) балалардың ерекше қажеттіліктерін ескере отырып ақпараттық – коммуникативтік технологияларды қолдануға жағдай жасау. Сонымен қатар АКТ мұғалімнің жұмыс ортасына өзгеріс енгізеді және бастауыш сынып мұғалімінің әдістерінде, құралдарында, технологияларында жаңашылдық пайда болады.

–тұлғалық-бағдарланғандығы (ікемделгішті), яғни инклюзивті ортада болашақ бастауыш сынып мұғалімінің педагогикалық іс-әрекетіндегі АКТ-ны қолдануы әр баланың ерекшелігіне сай жүргізілуі керек. Педагог мұнда ерекше сұраныстары бар балаларға деген бейімделгіш, икемді тұлға болып келеді. Балаларды оқыту барысында оларға әртүрлі тапсырма беру, мүмкіндігін ескере отырып, АКТ құралдары арқылы жағдай жасай алу;

–интегративтілігі, яғни болашақ бастауыш сынып мұғалімдері ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануы барлық кәсіби құзіреттерді қамтуы;

–басымдылығы, яғни болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби дайындығында ақпараттық-коммуникациялық құзіреттілігіне ие болу өте маңызды;

–оңтайлылығы, яғни қазіргі уақытта ақпараттық-коммуникациялық салалардың қарқындап дамуы, пайда болатын әр түрлі кәсіби мәселелерді шешу және кәсіби іс-әрекет міндеттерін нәтижелі орындау үшін ЖОО-да

дайындалып жатқан болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінен АКТ-ды пайдалана алу құзіреттеліктеріне ие болуды талап етеді [166].

Э.Уәйдуллақызы өзінің зерттеу жұмысында бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-кәсіби құзіреттілігін қалыптастыруда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданудың ерекшеліктерін анықтады. Олар: болашақ мамандардың кәсіби білімнің тереңдігі; тұлғалық-бағдарлық ұстанымын басшылыққа алуы; электрондық ресурстарды пайдалана алуы; жарық көрген электрондық оқулықтарды қолдануы; интербелсенді тақтаның мүмкіндіктерін пайдалана алуы; оқушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастыруда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануы; ақпараттық-коммуникациялық технологиялар көмегімен бастауыш сынып оқушыларын жаңаша, инновациялық тұрғыда ойлануға мүмкіндік жасауы; мұғалімнің өзін-өзі дамуына, жетілуіне, ұйымдастыруына, тәрбиелеуіне ұмтылуы; оқыту үдерісінде сабақтың өнімділігін және білім сапасын арттыруы деп бірқатар ерекшеліктерін анықтай отырып, болашақ маманның кәсіби және тұлғалық сапаларының қалыптасуындағы ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың рөлі мен маңызын айқындады [72].

К.Т.Мулдабекова ақпараттық технологиялар арқылы болашақ мамандардың коммуникативтік құзіреттілігін қалыптастырудың бірқатар ерекшеліктерін айқындады. Оның пікірінше мемлекеттік кәсіптік білім беру стандарттарын қайта қарап, модульдік білім беру бағдарламаларында коммуникативтік құзіреттіліктер алға шығуы тиіс; шетел тәжірибелерімен алмасу арқылы ақпараттық технологиялар негізінде шет тілін бастауыш білім беру деңгейінен бастап оқыту мәселесін зерделеу; дуалды білім беруді жүзеге асыру; педагогикалық практиканы ұйымдастыруды күшейту; мамандандыруды білім алушылардың меңгеретін мамандықтарына сәйкес келешекте мұғалімдік қызметінде тәжірибеде қатар алып жүруіне лайықтысын таңдауына мүмкіндік туғызу; мамандықтар бойынша қазақ тілінде оқитын білім алушылар үшін электрондық оқулықтар мен оқу құралдарын дайындауды қолға алу; профессорлары мен оқытушылары білімін жетілдіруде шетел оқу орындарынан тәжірибеден өтумен қатар, ақпараттық технологияларды кеңінен пайдалануға мүмкіндік жасау. Ғалымның көзқарасынан мынадай қорытынды шығаруға болады, яғни ақпараттық технологиялардың көмегімен шет тілдерін үйрену мүмкіндігі жасалып, болашақ мамандар үшін электрондық оқулықтарды дайындау коммуникативтік құзіреттілігін арттыруға болады [70].

С.А.Черкасованың пікірінше инклюзивті білім беру мекемесінде жұмыс жасайтын маманға қажет кәсіби маңызды сапаларын анықтады. Олар: адамдарға деген толеранттылық, оның ішінде денсаулығында ерекшеліктері бар адамдарды санағанда; мүмкіндігі шектеулі балаларды эмпатикалық тұрғыдан қабылдау қабілеттілік, эмоционалдық тұрақтылық, саналылық, оптимистік қарым-қатынас [25].

Сонымен инклюзивті білім беру жағдайында АКТ құралдарын белсенді пайдалану – білім саласында жұмыс жасайтын маманның маңызды біліктіліктерінің бірі болып, ақпараттық және коммуникациялық технологиялар

саласындағы білімділік деңгейі дегенді білдіреді. Ақпараттық және коммуникациялық технологиялар – ақпаратты өңдеудің әртүрлі қондырғылары, механизмдері, тәсілдері мен алгоритмдерін сипаттайтын жалпылама ұғым. АКТ-ның маңызды заманауи қондырғылары – ақпарат мен мәліметтерді сақтауға арналған компьютер, осы мәліметтерді беретін телекоммуникация құралдар [167].

Шынайы уақыт аясында қарым-қатынас жасау үшін арнайы бағдарламалар құрастырылған. Бұл бағдарламалар мәтінді берумен байланысты орнатуға септігін тигізеді. Осы бағдарламалардың көмегімен қашықтағы тұтынушылардың аталған бағдарламалармен локалды компьютерде бірлескен жұмысын ұйымдастыруға болады.

Сонымен, жоғарыда айтылғандардың негізінде АКТ біліктілігі ұғымы маманның ақпараттық ресурстармен жұмыс жасау және белгілі бір кәсіби функцияларды (немесе бірнеше функцияларды) орындау үшін басқа адамдармен ақпарат алмасу үшін ақпараттық және коммуникативті технологиялардың өзіне қолжетімді аппараттық және бағдарламалық құралдарын тиімді пайдалану қабілеті ретінде түсіндірілгенін айтуға болады. Бұл қабілет маманның жалпы біліктіліктерінің бір компоненті болып, біліктілік талаптары мен стандарттарынан көрініс береді. Кесте 10-да берілген мұғалімдердің ЮНЕСКО ұсынып отырған АКТ-біліктілігінің келесі құрылымын қарастырып көрелік (кесте 10).

Кесте 10 - Мұғалімдердің ЮНЕСКО ұсынып отырған АКТ-біліктілігі

Білім беруде АКТ-ның рөлін түсіну	Техникалық сауаттылық	Білімдердің тереңдетілуі	Білімдердің өндірілуі
	Саясат туралы хабардар болу	Саясатты түсіну	Саясаттағы инновациялар
Оқу бағдарламасы және оны бағалау	Базалық білімдер	Білімдердің қолданылуы	Білім қоғамында қажет дағдылар
Педагогикалық тәжірибе практика	Технологиялар интеграциялау	Кешенді міндеттерді шешу	Өз бетінше білім алу қабілеттелігі
АКТ	Базалық құралдар	Күрделі құралдар	Универсалды құралдар
Білім беру үдерісін басқару мен ұйымдастыру	Оқу жұмысының дәстүрлі формалары	Ынтымақтастық топтары	Білім алушы ұйымдары
Оқытушылардың кәсіби деңгейін жоғарылату	Компьютерлік сауаттылық	Қолдау мен тәлімгерлік	Мұғалім білімдерді меңгеру үлгісі ретінде

Зерттеу жұмысының логикалық бірізділігіне сәйкес, инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану даярлығының педагогикалық ерекшеліктерін анықтау үшін талдаулар жасалынды. Сол міндетті шешу

барысында жүргізілген ғылыми-әдістемелік әдебиеттерге талдау жасау негізінде өзіндік мынадай ерекшеліктері айқындалды.

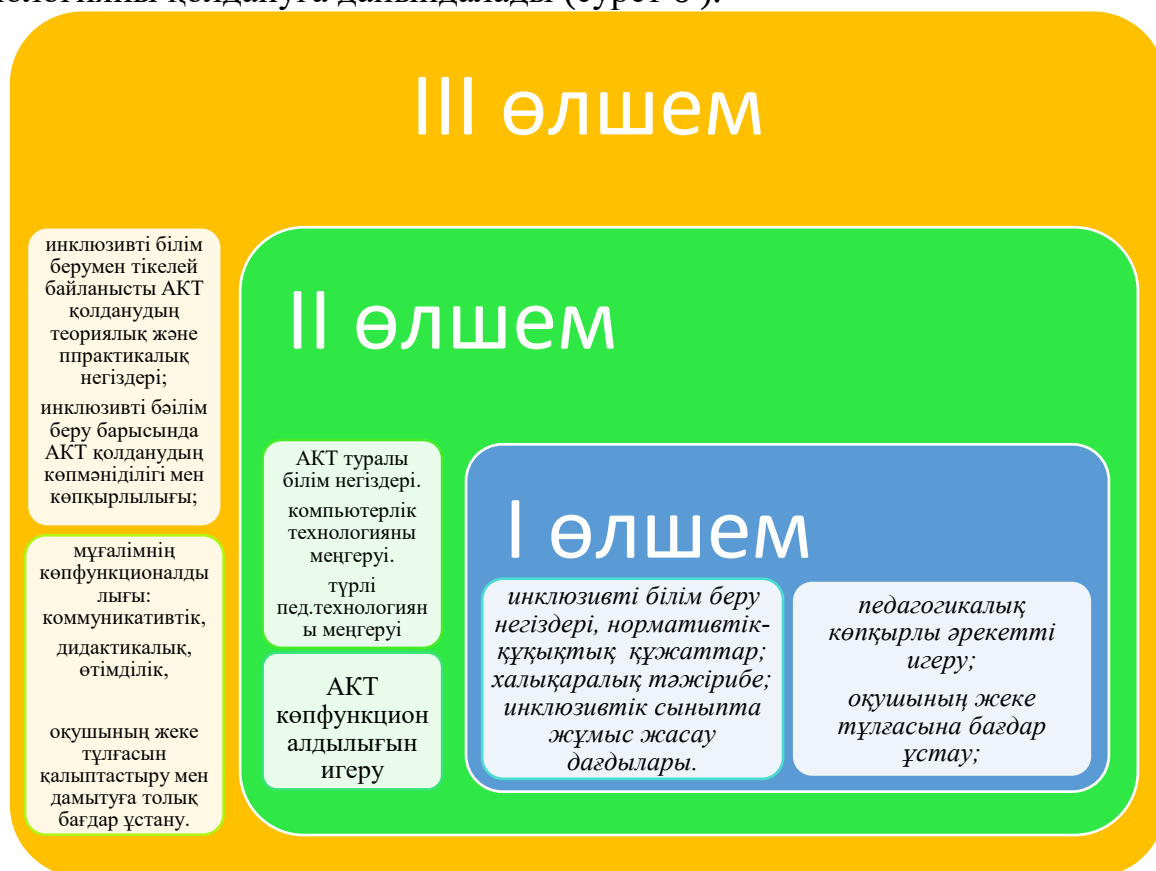
«Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлаудың педагогикалық ерекшеліктері» үшөлшемді, үш деңгейлі талаптар жүйесінен құралады.

I өлшемде - Болашақ бастауыш сынып мұғалімінің инклюзивті білім беру жағдайында кәсіби даярлануы.

II өлшемде - Болашақ бастауыш сынып мұғалімінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлануы.

III өлшемде - Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлануы.

Осылай, инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даяр болуы - дайындықтың көпөлшемді тұлғаға айналуын, кәсіби дамудың бірнеше деңгейіне шыға алатындай тұлға ретінде қалыптасуы деп те айтуға толығымен болады. Өйткені студент тек қалыпты балаларға бастауыш сыныптарда сабақ беруге дайындалмайды, ол соған қоса инклюзивті білім беруге дайындалады, оған қоса инклюзивті білім беру үдерісінде ақпараттық-коммуникациялық технологияны қолдануға дайындалады (сурет 6).

Сурет 6 - Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің АКТ-ны қолдануға даярлаудың педагогикалық ерекшеліктері

Көрінгеніндей, студент – көпөлшемді тұлғаға айналуы үшін оған арнайы бағдарламалар мен курстар, оқу дайындықтың мен оқу құралдарын дайындауды қолға алу; профессорлары мен оқытушылары білімі көпөлшемді тұлғаға айналуын, кәсіби дамудың бірнеше деңгейіне шыға тұлға ретінде қалыптасуы деп те айтуға толығымен болады. Өйткені студент тек қалыпты балаларға технологияларды қолдану даярлығының педагогикалық алатықұралдары мен арнайы практикалық тәжірибелер ұйымдастыру керек. Сонда ғана инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби және тұлғалық жағынан өсуі жүзеге асырылады.

Бір деңгейден екінші деңгейге өсе отырып, студенттердің кәсіби, педагогтік, адамгершілік, психологиялық қырлары кең арнада дами бастайды.

Оның барлық мазмұнын төмендегі кестеден де көруге болады (кесте 11).

Кесте 11 – Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлаудың педагогикалық ерекшеліктері

Болашақ бастауыш сынып мұғалімінің инклюзивті білім беру жағдайында кәсіби даярлық мәселесі	Болашақ бастауыш сынып мұғалімінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлау мәселесі	Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлау мәселесі
1	2	3
Даярлықтың теориялық және практикалық мазмұны (инклюзивті білім беру негіздері, нормативті-құқықтық құжаттар, халықаралық тәжірибе, ерекше қажеттіліктері бар балалармен жұмыс жасау іскерліктерінің қалыптасуы т.б.)	Даярлықтың теориялық және практикалық мазмұны (АКТ туралы білім негіздері, түрлі компьютерлік технологияларды игеруі, компьютерлік бағдарламаларды қолдану)	Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімінің АКТ-ны қолдану даярлығының теориялық практикалық мазмұнындағы психологиялық және компьютерлік білімдері мен іскерліктерінің жиынтығы (Инклюзивті білім беру және АКТ туралы теориялық негіздерін білуі, ерекше қажеттіліктері бар балалармен жұмыс жасау іскерліктерін игеруі, АКТ құралдарын, қалыпты және ерекше білім беруге қажеттіліктер бар балалармен жұмыс жасауда компьютерлік бағдарламаларды қолдана алу іскерліктері)

1	2	3
Педагогикалық іс-әрекеттегі көпқырлылық (педагог-тәрбиеші, педагог-кеңесші, педагог-зерттеуші, педагог-бақылаушы, педагог-ынталандырушы, педагог-ағартушы)	Педагогикалық іс-әрекетіндегі көппәнділік және осыған байланысты көптеген ақпарат түрлерімен жұмыс жасау барысындағы пәнаралық қасиеттерінің түрлі технологияларын қолдану қажеттілігі.	Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімінің педагогикалық іс-әрекетіндегі көпқырлылық пен көппәнділікке ие болуы
Педагогикалық үдерістегі тұлғалық-бағдарланған оқыту ұстанымы (жекеленген оқыту түрі, мүмкіндігі шектеулі балалардың ерекшеліктерін ескеру).	Болашақ мұғалім іс-әрекетіндегі АКТ-ның көпфункционалдылығы (АКТ-ды білім беру үдерісінде емес сонымен қатар коммуникативтік, дидактикалық, функцияларды атқарушы ретінде көрініс табуында.	Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімінің АКТ –ны қолдану даярлығының көпфункционалдылығы (коммуникативтік, дидактикалық, өтімділік) және оқушының тұлғасына бағдарлануы; оқушының өзін жан-жақты жетілдіруге өзінің де қатысуы (Өзін-өзі дамытушы, өзін-өзі тәрбиелеуші, өзін-өзі реттеуші, өзін-өзі жетілдіруші, өзін-өзі білімдендіруші)

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің АКТ-ны қолдану даярлығының педагогикалық ерекшеліктерін анықтау, жоғары оқу орнында білім алушылардың инклюзивті білім беру жағдайында болашақ мамандардың АКТ-ны қолдану даярлығының құрылымдық-мазмұндық моделін зерттеуге мүмкіндік береді.

Жасалған теориялық талдауларға сүйене отырып, инклюзивті білім беру жағдайында болашақ мамандардың ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануды даярлаудың келесі психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері айқындалды:

-*біріншіден*, инклюзивті білім беру және АКТ туралы теориялық негіздерін білуі, ерекше қажеттіліктері бар балалармен жұмыс жасау іскерліктерін игеруі, АКТ құралдарын, қалыпты және ерекше білім беруге қажеттіліктер бар

балалармен жұмыс жасауда компьютерлік бағдарламаларды қолдана алу іскерліктерінің болуы;

-*екіншііден*, педагогикалық іс-әрекетіндегі көпқырлылық пен көппәнділік және осыған байланысты көптеген ақпарат түрлерімен жұмыс жасау барысындағы пәнаралық қасиеттерінің түрлі технологияларын қолдану іскерлігіне ие болуы.

-*үшіншііден*, инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімінің АКТ-ны қолдану даярлығының көпфункционалдылығы (коммуникативтік, дидактикалық, өтімдеушілік) мен тұлғаға – бағдарланғандығы;

-*төртіншііден*, инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімінің АКТ-ны қолдану барысында ерекше білім беруге қажеттіліктері бар балаларға деген рухани-адамгершілік, толеранттылық, оптимистік, ынталандырушылық сипатына ие қарым-қатынас жасау, АКТ құралдарымен жұмыс жасау барысындағы ақпараттық сауаттылық, ақпараттық мәдениет, ақпаратты қауіпсіздік және этикалық-эстетикалық шарттарын сақтау іскерліктеріне ие болуы.

2011 жылы ЮНЕСКО арнайы білім берудің Еуропалық Агенттігімен бірлесе отырып «мүмкіндігі шектеулі жандар үшін білім берудегі АКТ» туралы түрлі инновациялық тәжірибелерге шолу жасады. Бұл талдамалық шолу «Білім берудегі АКТ – озық тәжірибе» атты тақырыппен жарияланды. Онда әлемнің түкпір-түкпірінен және Еуропа, Азия, Латын Америка, ТМД мен Балтық елдерін қосып алғанда әр түрлі оқу мекемелерінде білім алатын мүмкіндігі шектеулі жандардың АКТ құралдарын пайдалану үлгілері көрсетілген. Сонымен қатар онда инклюзивті білім беру жүйесін оңтайландыру жолдарының бірі – ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану арқылы ерекше білім беруге қажеттіліктері бар балаларды оқыту барысында едәуір жоғары жетістіктерге жеткен тәжірибесін айқындады. Бұл мәселені тереңдете зерттеу үшін, білім беруді ақпараттандыру ұғымын қарастырайық [168].

Білім беруді ақпараттандыру, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану жолдарын негіз етіп өз еңбектерінде қарастырған Б.С.Гершунский, компьютерді білім беру үдерісіне енгізудің негізгі бағыттарын: компьютерді зерттеу, оқу нысаны мен оқыту; педагогикалық басқару жүйесінің құрылымдық бөлігі мен ғылыми-педагогикалық зерттеулердің тиімділігін арттыру құралдары деп тұжырымдайды [169].

И.В.Роберттің пікірінше білім беруді ақпараттандыру дегеніміз - бұл мақсатқа бағдарланып ұйымдастырылған білім беру сферасын әдіснамалық, технологиялық және ғылыми-педагогикалық, оқу-әдістемелік бағдарламалық-технологиялық әзірлемелерді дайындау барысында ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың мүмкіндіктерін жүзеге асыруға бағытталған тәжірибесін тиімді пайдалану үшін қамтамасыздандырылған үдеріс деп есептеді.

С.М.Кеңесбаев білім беруді ақпараттандыру – білім беру саласының теориясы мен практикасына ақпараттық-коммуникациялық технологияны жан-жақты пайдалану оқыту мен тәрбиелеудің психологиялық-педагогикалық мақсаттарына жүзеге асыратындай жағдайда оның мүмкіндіктерін қолдану үрдісі» деп анықтама бере отырып, ол білім беруді ақпараттандыруда мұғалімнің жаңа ақпараттық технологияларды пайдалана отырып, зерттеушілік іс-әрекетінің, мұғалімнің дайындық деңгейлерін жан-жақты қарастырады [58].

С.Т.Мұхамбетжанованың ойынша білім беруді ақпараттандыру бұл білім беру жүйесінің барлық қызметтерінде ақпараттық-коммуникациялық технологияны енгізу, оны пайдалану, білім берудегі ұлттық моделді дамыту, білім берудің сапасын арттыру және оқыту мен тәрбиелеудің психологиялық-педагогикалық мақсаттарын жүзеге асыру бағытында оның мүмкіндіктерін қолдану үдерісі деп түсіндірді [170].

Қазіргі білім беру стандартында бастауыш білім беру үдерісіндегі білім алушылардың ақпараттық сауаттылығына жетекші рөл беріліп жатқаны анық. Білім алушылардың оқу іс-әрекетінде ақпараттық сауаттылық маңызды. Осының негізінде бастауыш білім беруде білім алушылардың ақпараттық коммуникациялық құзіреттілігін қалыптастыру ең қажетті шарт болып табылады.

Бұл еңбектерде педагогикалық іс-әрекетте ақпараттандырудың негізгі бағыттары, мұғалімдерді ақпаратпен қамтамасыз етудің оперативті жүйесі, ақпаратты қорды құрудың, сақтаудың және пайдаланудың, теориялық аспектілері сипатталған.

Ғалым И.В.Роберттің пікірінше ақпараттық технология деп ақпаратты жинау, өңдеу, сақтау, таратудағы техникалық құралдар мен әдістердің жиынтығы, яғни әлеуметтік және техникалық басқару мүмкіндігін жетілдіру және адамдардың білімін кеңейтуде ақпаратты ұсыну деп көрсетеді [164].

Ш.У.Унгарбаеваның пікірінше ақпараттық-коммуникациялық технологиялар деп қазіргі оқыту технологиясын интерактивті бағдарламалық-әдістемелік қамтамасыз ететін компьютерлік техника, телекоммуникациялық байланыс құралдары мен әдістерінің жиынтығы деп өзінің анықтамасын береді [171].

Э.Ф.Зеердің ойынша педагогикалық технологиялар дегеніміз бұл педагогтың кәсіби іс-әрекетін және жоспарланған нәтиженің кепілділігін қамтамасыз ететін технологиялық процедуралардың жиынтығы деп анықтайды.

Э.Ф.Зеердің айтқанын жалғастыра келе, біз мұғалімнің кәсіби тұлғасы, оның даярлығымен байланысты мәселелер ерекше орын алатынын байқадық. Мұғалімнің кәсіби беделінің негізгі бастауы оның білімділік, ғылымилық, әдістемелік даярлығы, сонымен қатар оның рухани-адамгершілік білімі болып табылатынын анықтадық.

Инклюзивті білім беру жағдайында педагогика мен психология, медицина ғылымдары мен физиология бойынша мәселелерде білікті, зерттеушілік ақыл-ойы мен дарыны бар, жоғары мәдениетті, кез келген пәнді шеберлікпен игере алған, әрине, балаларды бір-бірінен ойы, денсаулығы мен мінез-құлқына қарай

айырмашылығы бар болғанына қарамастан, жақсы көретін педагог айтарлық өте жоғары бағаланады.

Ғылыми әдебиеттерді талдай отырып, «даярлық», «даярлау», ұғымдарының белгілі бір нақты анықтамалары ашып көрсетілмеген. «Даярлау» ұғымы білім, білік, дағды, қызмет ретінде барлығын жан-жақты бірден қамти алады.

П.П.Блонский білімді ғана емес, сонымен қатар өздігінен білім алу күзінеттілігі қалыптасқан, ғылыми тану әдістерімен қаруланған мұғалім даярлауды талап еткен. Сонымен бірге болашақ мұғалім жақсы тәжірибемен қаруланған (өзін балалардың жұмыстарын ұйымдастырушы ретінде санайтын) жан-жақты болу қажеттілігін атап көрсеткен болатын [172].

Педагогтарды кәсіби даярлау мәселесін шешуге Қазақстандық ғалымдары өз үлестерін қосты.

Н.Д.Хмель болашақ мұғалімдердің даярлығын «мақсаттық, мазмұндық, процессуалдық компоненттердің тұрақты бірлігі, себебі мамандықты меңгерген тұлға кәсіби мазмұндық, тұлғалық, процессуалдық аспектілермен байланысты болады» деп көрсетеді. Сонымен қатар ғалым педагогикалық үдерістің тұтастығы туралы білімнің негізінде мұғалімді кәсіби даярлауды қалыптастыру қажеттігін теориялық тұрғыдан айқындап берді. Сондай-ақ педагогикалық процесті басқару үшін мұғалімнің теориялық даярлығы маңызды екенін дәлелдеді. Оның пікірі бойынша, мұғалімге жалпыға бірдей қабылданған мәнде педагогикалық даярлық, сабақ беретін пәннің мазмұнын жақсы білу жеткіліксіз, оған қосымша мұғалімнің бойында педагогикалық үдерістің тұтастығын қамтамасыз ететін, алуан түрлі жағдайда іс-әрекет жасауға мүмкіндік беретін арнайы кәсіби қасиеттер болуы керек деді [50].

М.Сұлтанбек өзінің еңбегінде көптеген ғалымдардың зерттеулеріне талдау жасай келе, келесі алғышарттардың негізін анықтады: педагогикалық білім берудің мектеп өмірінен артта қалуын болдырмау үшін бастауыш мектеп мұғалімдерін кәсіби іс-әрекетке даярлау үдерісін алдын-ала нәтижелі практикаға бағыттау; бастауыш мектеп мұғалімдерін кәсіби іс-әрекетке даярлауды іске асыратын кешенді бағдарламалар ұсыну; бастауыш мектеп мұғалімдерін кәсіби іс-әрекетке даярлаудың нормативті-құқықтық базасын заманауи талаптарға сәйкестендіру; бастауыш мектеп мұғалімдерінің кәсіби іс-әрекетке даярлауды қаржылық, материалдық, техникалық тұрғыдан қолдау; бастауыш мектеп мұғалімдерінің кәсіби іс-әрекетке даярлауды ғылыми жолға қою арқылы еліміздің ғылыми-техникалық кешенін кіріктіру; бастауыш мектеп мұғалімдері кәсіби іс-әрекетке тұлғалық даяр болуы үшін студенттермен жүргізілетін тәрбие жұмыстарының жаңа технологияларын заманауи әлеуметтік – экономикалық жағдайға сәйкестендіру [152] деп өзгермелі қоғамдағы жаңа формация мұғалімінің кейпін (рефлексивті, коммуникативті, әдіснамалық, зерттеушілік, дидактикалық, ақпараттық және т.б. күзінеттіліктерге ие) қалыптастыру үшін осындай алғышарттарды орындауды ұсынды.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби даярлық мәселелерін зерттеген Қ.М.Нағымжанова өз еңбегінде бастауыш сынып мұғалімінің

инновациялық іс-әрекетін қалыптастыру үшін қажетті шарттарды айқындады. Оның ойынша мектептерде инновацияны енгізудің тиімділігі үшін мынадай жағдайлардың болуы шарт деп қарастырды: мектептерде жаңа ойлар мен шаралар жасай алатын білім беру мекемесінде шығармашылық қабілеті жоғары маманның болуы; білім беру мекемелерінің басшыларының инновацияны енгізудің құндылығын түсінуі; жұмысқа беделді әрі білікті мамандарды жұмылдыру; нақты жоспардың болуы және орындалуы [173].

С.Т.Мұхамбетжанованың көзқарасы бойынша болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін ауыл мектептерінде педагогикалық инновацияны пайдалануға даярлау дегеніміз – студенттердің аталған мәселеге тұрақты қызығушылығын, педагогикалық инновацияны пайдалану туралы теориялық білімдерін және оларды жүзеге асыру білігі мен дағдыларын қалыптастыратын педагогикалық ұстанымдарды басшылыққа ала отырып, оқу-әдістемелік кешендерді, электрондық оқу құралдарын, әр алуан әдістер мен формаларды, технологияларды, интернет желісімен жұмыс жасау, интерактивті, мультимедиялық сабақтарды қамтамасыз ететін үдеріс деп түсіндірді [170].

К.М.Дурай-Новакова педагогикалық қызметке даярлығын мынадай келесі компоненттер аясында қарастырады:

- мотивациялық (кәсіби мәнді қажеттіліктер, педагогикалық іс-әрекет мотивациясы);
- танымдық-бағалаушы (мамандықтың мазмұны жөніндегі және педагогикалық іс-әрекеттің құрылымы жөніндегі кәсіби тапсырмаларды шешу жолдары туралы білімдер);
- эмоционалды-еріктік (педагогикалық іс-әрекеттің нәтижелеріне деген жауапкершілік сезімі; өзіндік бақылау мүмкіндіктердің орындалуы қалыптасатын әрекеттерді басқару қабілеті);
- операциялық-әрекеттік (кәсіби тапсырмаларды орындау жолдары мен кәсіби білік, дағдыларды меңгеру);
- мобилизациялық-бағыттылық (ақиқаттағы педагогикалық ситуацияларда өзінің жағдайын игеру жолы мен мүмкіндігі) [52].

Зерттеушінің пайымдауынша кәсіби даярлау мәселесі тұлғаның кәсіби қажеттіліктерінен туындайтын, педагогикалық іс-әрекетке итермелейтін мотивация, сонымен қатар мамандықтың мазмұны жөніндегі білімдер мен практикалық қабілеттері мен осы іс-әрекеттерді жасауға деген жауапкершілік сезімінің болуымен сипатталады деп санады.

М.И.Дьяченко мен Л.А.Кандыбович сынды ғалымдар даярлықты әрекеттік тұрғысынан қарастыра отырып, оны маманның кәсіби іс-әрекетінің тиімді болудың шарты ретінде бөліп көрсетеді. Сонымен бірге кәсіби даярлықтың компоненттер мен психикалық құрылымдарының жиынтығы екендігін анықтайды: мотивациялық (міндеттерді орындауға жауапкершілік, борыш сезімі); бағыттылық (іс-әрекеттің ерекшеліктері мен шарттарын, оның жеке тұлғаға қоятын талаптарын білуі мен түсінуі); операциялық (іс-әрекет тәсілдері мен жолдарын игеру, қажетті білім, білік және дағдылардың болуы); еріктілік

(өзін-өзі бақылау, өзін-өзі жұмылдыра білу, өз әрекетін басқара алуы); бағалаушылық (өз даярлығына баға беруі) [174].

Ғалым С.Т.Жарбулова үздіксіз көп деңгейлі кәсіби педагогикалық білім беру жүйесінде болашақ мұғалімдерді даярлаудың концептуалдық негізі деп маман даярлаудың көп аспектілі тұжырымдар жүйесінің дамушы және дамымалы білім жүйесінің инновациялық педагогикалық іс-әрекеттерінің нәтижелі табысқа бағдарланған өздігінен үздіксіз шығармашылықпен дамушы мұғалім моделін қарастырады [53].

М.З.Джанбубекованың өзінің пайымдауында болашақ бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби-педагогикалық іс-әрекетке даярлау мәселесін жаһандану жағдайында талдай келе, мамандыққа бейімделу, танымдық-кәсіби қызметте студенттің актуалдануы, студенттердің кәсіби іс-әрекетінің қалыптасуы танымдық-қызметтік тәсілінің жүзеге асуы, студенттің педагогикалық зерттеу кезіндегі өзін-өзі шығармашылыққа баулу сияқты кезеңдермен айқындалады деп көрсетті. Ғалымның жан-жақты талдауынан, біз, болашақ мамандардың өз кәсібін әлеуметтік нормаларын түсінуінен, әлеуметтік үдеріс жасау арқылы өзінің кәсіби ортасын құрай алатын, содан соң қызмет жасауда өзін-өзі өзектендіретін, шығармашылықпен жұмыс жасай алатын, шабыттана алатын педагогтың кейпін көруге болады [55].

Ғылыми-педагогикалық әдебиеттерді талдаудан анықтағанымыздай болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің инклюзивті білім беру жағдайында АКТ-ны қолдану даярлығын ғылыми негіздеу, біріншіден болашақ мұғалімдерді даярлауды жетілдірудің педагогикалық негіздерін анықтап, ғылыми-теориялық анықтамасын қажет етуде. Екіншіден жоғары оқу орнында мұғалім даярлау мазмұны білім беру парадигмасының өзгеруіне байланысты «кұзыр», «күзіреттілік» ұғымдарымен толықтылырып, байланыстырылуда.

«Кұзыр» «күзіреттілік» ұғымдары 1960-1970 жылдары ғылыми аппаратқа енгізілуімен сипатталса, 1980-1990 жылдары Дж. Равен «әлеуметтік құзыр» терминін енгізіп, бұл ұғымның адамның ынталанушылық қасиетімен байланыстырады. Ол күзіреттілікті когнитивтік, эмоционалдық және еріктік аспектілердің жеке тұлғаның іс-әрекеті және оның арнайы қабілеттілігі деп түсіндірді. Нақты іс-әрекет жасауда нақты пәндің аясында [175].

1993-1996 жылдардан бастап А.К.Маркова қазіргі заман педагогикасында мұғалімдердің даярлығын анықтау үшін кәсіби күзіреттілік деген ұғымды ендіреді, онда мұғалімдердің педагогикалық іс-әрекетіндегі теориялық және тәжірибелік бірлігін жүзеге асыруды және оның кәсібін сипаттайды [176].

А.К.Маркова кәсіби күзіреттіліктің түрлерін жан-жақты сипаттап, өзінің еңбектерінде күзіреттіліктің түрлерін былай зерделейді.

1. Арнайы, немесе әрекеттік кәсіби құзыреттілік әрекетті жоғарғы кәсіби деңгейде меңгеруді сипаттайды. Ол тек арнайы білім ғана емес, сонымен бірге оны тәжірибеде қолдана алуды білдіреді.

2. Әлеуметтік кәсіби құзыреттілік кәсіби қоғамдастықта қабылданған кәсіби қарым-қатынас тәсілдері мен бірігіп кәсіби өзара әрекеттестікті қолдану жолдарын меңгеруді сипаттайды.

3. Тұлғалық кәсіби құзыреттілік өзін-өзі дамыту мен өз ойын білдіру әдістерін, кәсіби деформацияға қарсыласу құралдарын меңгеруді сипаттайды. Мұнда маманның өзі кәсіби әрекетін жоспарлау, өздігінен шешімдер қабылдау, мәселені көре алу қабілеті де кіреді.

4. Жеке кәсіби құзыреттілік өзін-өзі реттеу, кәсіби өсуге дайындық, кәсіби қартаюға қарсы тұру, тұрақты кәсіби мотивациясының тәсілдерін меңгеруді сипаттайды [177, б.112].

Философияда (Д.Дьюи, К.Г.Юнг, П.Сорокин) кәсіби құзіреттілік деп қоршаған ортаға бейімделудің құралы ретінде қарастырады, өйткені кәсіп адамды өзінің кейпіне қарай жаратады, оның қызығушылықтарын, сенімдерін, талғамдарын, талпыныстарын, тілек-қалауларын анықтайды; бірдей кәсіби іс-әрекетпен айналысатын тұлғалардың ұқсас жалпы қызығушылықтарын қалыптастырады деп өздерінің ойларын анықтаса, әлеуметтанушылар (Г. Спенсер, Э.Дюркгейм, М.Вебер) кәсіби құзіреттілікті кәсіби борыш, кәсіби парыз, адамның әлеуметтік мәртебесі оның өмір салты, кәсібі, білімінің бірлігі ретінде қалыптастырады деп түсіндіреді. Психологтар (Е.А. Климов, В.Д. Шадриков, К.К. Платонов) құзіреттілікті күнделікті өмірдің нақты жағдайларында пайда болған мәселелер мен проблемаларды тиімді шешуге көмек беретін арнайы қабілеттілік деп өз көзқарастарын нақтылайды, ал кәсіби құзіреттілікті белгілі бір кәсіптегі нақтыланған стандартты ұстану қабілеттілігі деп түсіндіреді.

В.В.Краевский және А.В.Хуторскойдың еңбектерінде құзырлылықты 3 түрлі қырлардан қарастырады: 1. Танымдылық, 2. Амалдық-технологиялық, 3. Тұлғалық. Яғни танымдылық аспектісі тұрғысынан мұғалімдер теориялық білімдерді игеру барысы болса, амалдық – технологиялық бұл мұғалімдердің практикалық тұрғыдан бағдарланған семинарлар, әдістемелік оқулар, іскерлік ойындар, және тренингтер т.б. ұйымдастыру формалары. Үшінші қыры бойынша тұлғалық аспектісі тұрғысынан бұл мұғалімнің этикалық және әлеуметтік көзқарастары, оның тұлғалық ерекшеліктері [177, 178].

Мәскеу педагогикалық мемлекеттік университетінің профессоры Ю.А.Дмитриев өзінің еңбектерінде «студент-компьютер» және «студент-компьютер-мұғалім» бұл жеке бағдарланған оқытуды жүзеге асыратын, заманауи тұлғалық білім беру парадигмасының ұстанымдарына бағдарланған, «адам-компьютер» екі жақты жүйесінің еркіндігі деп түсіндірді [47].

Америкалық Ғылым және білім беру мекемелерінің қауымдастықтары (ACRL) ақпараттық құзіреттілікті ақпараттарды анықтауда индивидуумға қажет қабілеттердің жиынтығы, яғни түрлі ақпараттарды тиімді қолдану мен бағалау, оларды тандау қабілеттілігі деп анықтайды.

Е.С.Полат өз зерттеулерінде компьютерді пайдалану арқылы білім беру жүйесін жетілдіру мәселесін бірнеше қырлардан қарастырып мынадай талдау жасайды: ақпараттық технологиялар бұл алдымен ақпараттың шексіз көптігі мен оның аналитикалық тұрғыдан өңделуі арасындағы байланысты орнатады; ақпараттық технологиялар зерттеу іс-әрекетінің әмбебап құралы; ақпараттық технологияларды білім беру үдерісінде қолдану бұл білім алушылардың есте

сақтау қабілетінің күшеюіне, академиялық білімдерінің жоғарылауына, ынта-қызығушылықтарына әсер етіп, олардың өз жеке басының өзгеруіне, дамуына, креативті жұмыс жасауына, бірлестікте, ынтымақтастықта жұмыс жасауына көмек беретін құрал деп көрсетті [179].

Ғалым С.Т.Сиргебаева өзінің зерттеу жұмысында ақпараттық технологияларды оқыту үдерісінде қолдану туралы айтқан, оның зерттеу барысында анықталған ой тұжырымдарының бірі болып «Ақпараттық технология» дегеніміз компьютерлік технологияны қолдану арқылы қажетті мәліметтерді ала отырып студенттердің коммуникативті қабілеттері мен ақпараттық мәдениетін қалыптастыруға және ағылшын тіліндегі сөздік қоры мен ауызекі сөйлеуін дамытуға, грамматиканы сөйлесім арқылы меңгеруге бағытталған оқыту үдерісі деген анықтама береді [180].

Л.В.Нефедованың пікірінше қазіргі мектептің педагогикалық үдерісін компьютерлендіруде болашақ мұғалімнің дайындығын зерттей келе, оны мұғалім тұлғасының өзгерісін сипаттайтын, білім, білік дағдылардан жинақталған, іс-әрекет объектісін жетілдіруде компьютерлік техниканы кешенді түрде қолдана алатын, мұғалім кәсібінің дайындық нәтижесі мен аспектісі болып табылатын күрделі интегративті білім беру деп түсіндірді [66].

Қазақстандық зерттеуші С.Т.Мұхамбетжанованың ойынша ақпараттық-коммуникациялық құзырлылығы – бұл жеке тұлғаның ақпараттық және телекоммуникациялық технологиялардың орасан зор мүмкіндіктерін қолдана отырып, мектеп пәндерін оқыту үдерісінде кәсіби міндеттерді сауатты түрде шешуге қабілеттілігі мен дайындығы [173].

Сонымен қатар педагогтың ақпараттық-коммуникациялық құзырлылығы оқытудың әдістемелік жүйесін қалыптастыруда және пәнді оқытудың сапасын арттыруда АКТ-ның мүмкіндіктерін қолдана білуін және пәннің сапалы тұлғалық-бағдарлы парадигмасын жүзеге асыруда өздерінің кәсіби іс-әрекетінде ақпараттық-коммуникациялық технологияның мүмкіндіктерін тиімді пайдалана білу деп анықтайды.

С.З.Байхонованың ойынша мұғалімнің кәсіби құзіреттілігі дегеніміз – ғылыми-теориялық, әдістемелік, психологиялық, педагогикалық дайындықты қоса санағанда, сонымен қатар кәсіби іскерліктер мен шығармашылық іс-әрекет іскерліктерін және жеке тұлғалық маңызға ие кәсіби сапалардың жиынтығынан құрылған интегративті сипаттама деп қарастырады [181].

Б.Т.Барсайдың зерттеуі бойынша бастауыш сынып мұғалімінің дидактикалық құзіреттілігі бастауышта оқытылатын барлық пәннің ғылыми негіздерін, мазмұнын, оларды оқытудың ортақ және кейбір пәндердің жеке ерекшелігіне байланысты әдістемелерін, оқытуда қолданылатын технологияларды толық меңгеруімен, сабақ үдерісінде дидактикалық талаптарды (оқытудың ұстанымдары мен заңдылықтарын, оқыту формаларын, құралдарын, нәтижені бағлай әдістерін т.б.) жүзеге асыруға қажетті білім, білік, дағдысының болуымен анықталатын кәсіби сапасы) [64].

Бастауыш сынып мұғалімдерінің АКТ құзіреттілігі – педагогта бар болуы тиіс деп күтілетін, бастауыш сыныптағы білім беруді АКТ қолдана отырып

тиімді жобалауда, құруда, іске асыруда және мониторинг өткізуде, оның құрамында білім, білік, дағды, мотив, іс тәжірибесі кіріктірілген қасиет.

Н.А.Ершованың пікірінше, бастауыш сынып мұғалімінің АКТ құзыреттілігі дегеніміз – мұғалімнің мотивтелген тілегі, қалауы, оның өз педагогикалық қызметінде жаңа ақпараттық технологияның көппәнді және копфункционалды қызметінде, ақпараттық және коммуникациялық мүмкіндіктерін тиімді қолдана білуі болып табылады [74].

Ал басқа ғалымдардың айтуынша, бастауыш сынып мұғалімінің инклюзивті білім беруде ақпараттық-коммуникациялық мәдениетті болуы - оның жалпы кәсіби-педагогикалық мәдениетінің бір құраушы бөлшегі. Мазмұны - мұғалімнің ақпараттық дүниетанымынан, тұлға ретінде қалыптасқан аксиосферасынан, ақпараттық-коммуникациялық технологияны меңгер құзіретінен, кәсіби-педагогикалық құзыретінен құралады.

Бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби-дидактикалық құзіреттілігі – әлеуметтік сұранысқа сай заңды құбылыс, өйткені тұтынушылар жоғары деңгейде сапалы білім беру мектептерін таңдауға мүмкіндік алады, мұғалімдердің кәсіби біліктілігі – сол мектептің бәсекеге қабілеттілігінің көрсеткіші, түлектердің білім сапасында, тәрбиесінде, жаңа ақпараттық технологияны меңгеруінде, олардың бойынан пәндік және түйінді құзіреттіліктердің көрініс табуында бір мектеп пен екінші мектеп арасында бәсекелестік болады.

С.М.Кеңесбаевтің пікірінше жоғары оқу орны бітірушілер (педагог) келесілерді міндетті түрде білуі керек дейді: оқу процесінде компьютерлік техниканы қолдану мүмкіндіктерін, үйретуші және бақылаушы программаларды құру жолдары мен тәсілдерін, жоғары деңгейдегі бағдарламалау тілдерін [58]. Оның пайымдауынша болашақ мұғалімді дайындау барысында педагог маманы келесідей көзқарастар мен қағидаларды қалыптастырады деп білді. Олар: Оқу үдерісінде жаңа ақпараттық технологияны пайдаланудың мотивациялық-құндық қатысы, педагогикалық құрастырушы компонент, педагогтың жаңа ақпараттық технологияны пайдаланған жағдайындағы қызметін жоспарлай білуі, жаңа ақпараттық технологияны пайдалану жағдайындағы оқушылардың оқу –танымдық қызметін басқара білуімен сипатталатын ұйымдастырушылық компоненті; компьютер көмегімен оқыту кезінде оның жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқушылардың жекеленген, топтық, ұжымдық қызметтерін ұйымдастыруды жандандыруы; жаңа ақпараттық технологияны пайдалану жағдайында оқушылармен педагогикалық жұмысқа қатынасты орнататын қабілет – коммуникативті компонент; түрлі типтегі үйретуші бағдарламалар тапсырмаларын құрастырып оқушылар үшін түсініктілік дәрежесін талдау т.б. [58].

Л.П.Әбішева өзінің зерттеу еңбегінде студенттің оқу-іс-әрекетін дараландыру деп оқу процесі студенттердің мүмкіндігі, мүдделілігі және қажеттілігі түріндегі жеке ерекшеліктері мен білімділік деңгейі ескеріле отырып таңдалынатын жолы ретінде анықтады [60].

Э.Уайдуллақызының пікірінше ақпараттық күзiреттiлiк – әрбiр адамның компьютермен тiлдесе бiлуi және ақпараттық қоғамда ол туралы толыққанды түсiнiк болуы, ал мұғалiмнiң ақпараттық күзiреттiлiгi дегенiмiзi – педагогикалық қызметтiң құралы ретiнде есептеу техникасын қиындықсыз пайдалануға мүмкiндiк беретiн әдiстер мен құралдарды пайдалануға мүмкiндiк беретiн бiлiм мен дағдының деңгейi [72].

Ақпараттық-кәсiби күзiреттiлiк – бұл мұғалiмдердiң алдына қойған мiндеттердi шешу мақсатында алынған ақпаратты сын көзбен бағалай, талдай, жүйелей және әрi тұжырымдай бiлуi, өз iс-әрекеттерiнде, қандай да бiр жағдайда алынған ақпараттарды саралай бiлу қабiлетi, сондай ақ оқыту үдерiсiнi ақпараттық-коммуникациялық технологиялар мен әдiстердi, құралдарды қолданып, ұйымдастыра алу бiлiмi мен iс-әрекетiн жобалау мен талдауда осы алған бiлiм мен бiлiктiлiгiн шығармашылық түрде қолдана алуы болып табылады [55].

А.Қ.Мошқалов өзiнiң ғылыми еңбегiнде ақпараттық-коммуникациялық технологияны пайдалану жөнiндегi мақсаты: үйренушiнiң шығармашылық әлеуетiн дамыту; коммуникативтiк әрекеттерге қабiлеттi болуды дамыту; сараптамалық зерттеу қызметi дағдыларын дамыту; оқу қызметi мәдiниетiн дамыту; оқу-тәрбие үрдiсiнiң барлық деңгейлерiн қарқындандыру, оның тиiмдiлiгi мен сапасын арттыру; қазiргi қоғамның ақпараттануымен байланысты пайда болатын әлеуметтiк тапсырысты жүзеге асыру деп түсiнедi [71].

Сонымен қатар оның ойынша студент бiлiм алу барысында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдана отырып, берiлген мәлiметтердi толық меңгеруге, теориялық және эмпирикалық ойлауын шыңдауға, бiлiм, бiлiк, дағдысын дамытуға, қызығушылығын арттыруға мүмкiндiк алады деп түсiндiрдi.

К.Т.Мулдабекованың пікірінше болашақ мамандардың коммуникативтік күзiреттiлiгiбұл теориялық бiлiмiн оқыту үдерiсiнде ақпарат беруде, қатысымдық тәжiрибеде пайдалана бiлу белсендiлiгi, болашақта таңдаған мамандығына сәйкес кәсiби даярлығына қатысты қабiлеттер мен шеберлiктерiн меңгеруде, қатысым жолдарын, ақпараттық технологияларды тиiмдi қолданып, өзiнiң даму деңгейiне сәйкес келетiн және қоршаған ортаның әсер ету факторларын шеше алатын тұлғаның қасиеттер жиынтығы деген анықтама бередi [70].

Г.Ж.Ниязова кәсiптiк бiлiм мамандығының студенттерiнiң ақпараттық технологиялар арқылы күзiреттiлiгiн қалыптастыру үшiн бiрнеше дидактикалық шарттарды қарастырды. Олар: оқытуда пайдаланылатын ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың материалдарын сұрыптап таңдау; АКТ пайдаланып оқытылатын сабақ түрлерiн дұрыс жүйелеу; ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдаланып оқыту барысында тиiмдi әдiстердi қолдану; АКТ пайдаланып оқытуда қолданбалы бағдарламалар кешенiн пайдалану; АКТ пайдалануға байланысты арнаулы дайындалған

бағдарламаларды және әдістемелік нұсқауларды қолдану деп жан-жақты қарастырады [61].

Сеймур Пейперттің ойынша адамдар компьютерлік технологияларды пайдаланып, балаларға толыққанды білім беруді жүзеге асыруға болады деп сипаттады, ол «Санадағы өзгеріс» атты еңбегінде былай айтты: «Тілдерді меңгеру – бала үшін ең қызықты да еліктіргіш жаттығулардың бірі. Әрбір санасы толық бала сөйлеуге үйренеді. Неге ол компьютермен сөйлеске? Балаларға компьютер қажет, өзінің интеллектуалдық тұрғыдан жоғарылату үшін, бір-бірімен қарым-қатынас жасау және қоғамның белсенді мүшесі болуы үшін». Ол бүкіл әлемге әйгілі Лого бағдарламалау тілін ұсынады. Бұл зерттеудің ең маңызды ерекшелігі психологиялық және физиологиялық жағынан әр түрлі деңгейде дамыған балаларды қамтыған, яғни мүмкіндігі шектеулі балалар үшін де арналған -коммуникациялық технологияларды қолдана отырып, кіші мектеп жасындағы балаларға және компьютерлік бағдарламалаудың тілі болып есептеледі. Пейперттің ойынша компьютерлік бағдарламалауды кіші мектеп жасындағы балалар тіпті мектепке дейінгі жасындағы балалар да меңгере алады деді.

Инклюзивті білім беруді дамытудағы басты бағыт - дамудағы ауытқуларға ерте араласу - жеткіліксіз дамуда екенін көру. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдана отырып, кіші мектеп жасындағы балаларға және мүмкіндігі шектеулі балаларға да тең мүмкіндік жасай отырып, компьютерлік технологиялар арқылы білім беру мен оқыту үдерісін жүзеге асырудың мүмкіндіктерін қарастыруды жөн көрдік [182].

Бүлдіршін жастағы балаларды түзету-педагогикалық көмекпен қамтудың төмендігі дамуында ауытқуы бар балаларды оңалтудың тиімділігіне кері әсерін тигізіп отыр. Мүмкіндіктері шектеулі балаларды сүйемелдеу бойынша психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттерін (ППТК) ашу қажеттілігі 54 бірлікті құрайды. Психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттерінің ерте және мектеп жасына дейінгі балаларды түзету көмегімен қамтуы жеткіліксіз (10-нан 40 %-ға дейін).

Әлемде ең соңғы зерттеулер көрсеткендей 186 миллионнан астам мүмкіндігі шектеулі балалар бастауыш мектепті аяқтамаған. Осыған байланысты білім беру тұрғысынан алып қарағанда әлемдегі ең қысымы жоғары топ бұл кіші мектеп жасындағы мүмкіндігі шектеулі балалар болып табылады. Мыңжылдық Декларациясында 2015 жылға қарай барлық мүмкіндігі шектеулі балаларды бастауыш білім берумен қамтамасыздандыру мақсаты қойылып тұр.

Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігінің 2014-2018 жылғы Стратегиялық жоспарында мынадай мәліметтер бар: «Мұғалімдердің төмен сапасының құрамы: дамыған балаларды қамтыған, яғни мүмкіндігі шектеулі балалар үшін де арналған компьютерлік бағдарламалаудың барлық педагогтардың санынан алғанда жоғары біліктілікке ие педагогтар 16,3 %, бірінші біліктілік категориясына ие - 31 %. Әрбір бесінші мұғалімнің жасы 50-

де және одан жоғары. Барлық педагогтардың беру тұрғысынан алып қарағанда әлемдегі ең қысымы жоғары топ бұл кіші мектеп жасындағы санынан есептегенде 12,8 % педагогикалық еңбек өтілі 3 жылдан асады екен. Ал жас мамандармен жылдық толықтырулар барлық педагогтар санынан алғанда тек 3,3 % құрайды екен. Сонымен қатар 12 кестеде мектептегі білім берудің сапалы қызметтерін ұсыну туралы мәліметтер жинақталған [183] (кесте 12).

Кесте 12 - 1.2.1-міндет мектептегі білім берудің сапалы қызметтерін ұсыну

Тікелей нәтижелер көрсеткіштері	Ақпарат көзі	Өлшем бірлігі	Есептік кезеңде		Жоспарлы кезеңде				
			2012 жыл (есеп)	2013 жыл (есеп)	2014 жыл	2015 жыл	2016 жыл	2017 жыл	2018 жыл
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Инклюзивті білім беру үшін ұсынылған балалардың жалпы санынан инклюзивті білім берумен қамтылған балалардың үлесі	Әкімшілік есеп деректері	%	20,2	23	26	30	32	35	40
Инклюзивті білім беру үшін жағдай жасалған мектептердің үлесі	Әкімшілік есеп деректері	%	19,7	20	22	25	27	30	35
Даму мүмкіндіктері шектеулі балаларға мүмкіндік беру үшін «кедергісіз орта» жасалған мектептердің үлесі	Әкімшілік есеп деректері	%	23	25	27	29	31	33	35
Психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялар (ПМПК) саны	Әкімшілік есеп деректері	саны	56	57	62	67	72	78	82
Инклюзивтік білім беруді жетілдіруге арналған ресурстық орталықтардың сан	Әкімшілік есеп деректері	саны	2	5	6	7	8	9	10

12 – кестенің жалғасы

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Мектепке дейінгі және жалпы орта білім беру ұйымдарының, жалпы қосымша білім беру ұйымдарының инклюзивті білім беру саласында білімін жетілдірген педагогтерінің үлесі	Әкімшілік есеп деректері	%	-	-	30	50	60	80	100

Бұл кестеден, біз мектепке дейінгі және жалпы орта білім беру ұйымдарының, жалпы қосымша білім беру ұйымдарының инклюзивті білім беру саласында білімін жетілдірген педагогтарының үлесі 2014 жылдан бастап 20%-дан өсіп тұратынын көрдік.

Әрбір мемлекетте инклюзивті білім беру аясында білім беруді жетілдіру мақсатында педагогтардың кәсіби дайындығы мен дамуына үлкен назар аударатыны белгілі. Осында мамандырылған педагогты дайындау үшін педагогикалық білім беруді модернизациялау қажет. Сонымен бастауыш сынып мұғалімінің даярлығын арттыру үшін қандай білімдер мен құзіреттіліктер қажет? [184].

Осы мәселені жан-жақты қарастыру үшін, біз С.И.Сабельникованың жалпы білім беру орындарындағы педагогтардың инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс жасау даярлығы туралы көзқарастарын талқыладық

Оның пікірінше педагогтың тұлғалық және кәсіби тұрғыдан дайындау үшін төмендегі психологиялық-педагогикалық білімдерді меңгеру керек екен:

–инклюзивті білім беру деген не екенін түсіну керек, оның дәстүрлі білім беру түрінен қандай айырмашылықтар бар екенін білу;

–инклюзивті білім беру ортасында балалардың тұлғалық, жас ерекшеліктерінің дамуын, психологиялық заңдылықтарын білуі тиіс;

–дамуында ауытқу бар және дамуында ауытқу жоқ балалардың бірлесе отырып оқыту үдерісін дидактикалық және психологиялық тұрғыдан жобалау әдістерін білу;

–білім беру ортасының барлық субъектілерімен педагогикалық өзара іс-әрекеттер жасау тәсілдерін жүзеге асыруды білу (басшылармен, мамандармен, мұғалімдермен, ата-аналармен, жеке және топтағы оқушылармен) [185].

Көптеген ғалымдардың еңбектерін талдай келе, бірқатар зерттеушілердің пікірлерін қолдап, олардың инклюзивті білім беру жағдайында болашақ мамандарды даярлау мәселесіне арналған тұжырымдарын зерделедік (кесте 13)

Кесте 13 - Ғалымдардың еңбектеріндегі «инклюзивті білім беру жағдайындағы мұғалім даярлығы» ұғымының контент-талдауы.

Авторлар	Анықтамасы	Дереккөздері
1	2	3
И.Н.Хафизуллина	Болашақ мұғалімнің инклюзивтік құзіреттілігі дегеніміз – бұл инклюзивті оқыту үдерісіндегі балалардың ерекше қажеттіліктерін ескере отырып, мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беру ұйымдарына ендірілуін қамтамасыздандырып, оның дамуы мен өзін-өзі дамуына жағдай жасай отырып, кәсіби функцияларды жүзеге асыру қабілеттілігін шарттайтын интегративтік тұлғалық білім [20. с.8].	Формирование инклюзивной компетентности будущих учителей в процессе профессиональной подготовки автореф. ...канд.пед.наук. - Астрахань, 2008. - 23 с.
Ю.В.Шумиловская	Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ мұғалімнің білім алушылармен жұмыс жасау даярлығын мүмкіндігі шектеулі білім алушылардың ерекшеліктері туралы білімдердің жиынтығы мен осы білім алушылармен жұмыс жасау тәсілдері мен жолдарын игеру, сонымен қатар осы іс-әрекетке деген мотивациясын қалыпты етуін қамтамасыздандыру үшін қажетті жеке тұлғалық сапаларының қалыптасуы деп анықтады [23, б.9].	Подготовка будущего учителя к работе с учащимися в условиях инклюзивного образования : автореферат... кандидата педагогических наук : 13.00.08, Шуя, 2011, - 175 с. : ил.
Е.Г.Самарцева	Педагогтың инклюзивті білім беруге кәсіби даярлығы – инклюзивті білім беруді нәтижелі жүзеге асырудың іргелі шарты, инклюзивті білім беруді іске асыруға бейімділігі мен қажеттілігі белсенді түрде болатын ұстанымдарымен сипатталатын, инклюзивті білім беруді жүзеге асыратын арнайы білімдер, іскерліктер мен дағдылар ретінде көрінетін динамикалық, интегративті, кәсібитұлғалық білім [19, б.56].	Формирование профессиональной готовности будущих педагогов к инклюзивному образованию детей дошкольного возраста: автореф. ... канд.пед.наук. - Шуя, 2011; - Орел, 2012. - 195 с.
С.А.Черкасова	Инклюзивті білім беру жүйесіндегі болашақ педагог-психологтың психологиялық-педагогикалық даярлығы деп инклюзивті білім беру жүйесіндегі (мұнда мүмкіндігі шектеулі балаларды бейімдеу жұмыс, мүмкіндігі шектеулі балалардың ата-аналарымен жұмыс, сынып жетекшісімен өзара әрекеттесу жұмысы) денсаулығында ерекшеліктері бар балаларды	Формирование психолого-педагогической готовности будущих педагогов-психологов к работе в системе инклюзивного образования. Автореферат...дисс.

13- кестенің жалғасы

1	2	3
	психологиялық- педагогикалық сүйемелдеуді жүзеге асыру үшін тұлғаның кәсіби маңызды сапаларының жүйесі, әлеуметтік ұстанымы, мотивациясы, когнициясы [25, 6.8]	канд.пед.наук, Москва, 2012. – 24 с.
Е.Л.Норкина	Педагог-дефектологты кәсіби іс-әрекеттегі компьютерлік технологияларды оқытуға қолдануға даярлау дегеніміз бұл компьютерлік техника телекоммуникациялық байланыстар, интербелсенді бағдарламалық өнімдер негізінде кәсіби міндеттерді шешудің ғылыми және тәжірибелік негіздерін меңгеру мен оларды қолдану даярлығын қалыптастыру [85, 6.35].	Подготовка будущих педагогов-дефектологов к использованию компьютерных технологий обучения в профессиональной деятельности. Дисс... канд.пед.наук, Йошкар-Ала. – 2012. – 194 с.
З.А.Мовкебаева	барлық балалардың және мүмкіндігі шектеулі балалардың жалпы және әртүрлі білім беру мұқтаждықтарының қолжетімділігі мен бейімделуін білдіреді. [111, 6.6]	Методические рекомендации по подготовке педагогов к внедрению инклюзивного образования. - Алматы: Дайкпресс, 2013. - 165 с.
И.А.Оралканова	Мұғалімдердің инклюзивті білім беру жағдайында жұмысқа даярлығы деп инклюзивті білім беру талаптарын есепке ала отырып оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастыруда кәсіби әрекетті жоғары мотивациялық-құндылықтық деңгейде орындауға мүмкіндік беретін үйлесімді өзара әрекеттесуші, өзара толықтырушы психологиялық және кәсіби сапалардың кешені ретінде айқындайды [35, 6.40]	Формирование готовности учителей начальных классов к работе в условиях инклюзивного образования: дис. ... докт. философии (PhD). – Алматы, 2014. – 210 с.
Н.А.Пронина	Инклюзивті білім беру жағдайындағы білім алушылармен жұмыс жасауындағы болашақ мұғалімнің даярлығы деп денсаулығында мүмкіндігі шектеулі білім алушылардың ерекшеліктері туралы білімдер мен түсініктердің жиынтығы, инклюзивті білім беру жағдайында осындай оқушылармен жұмыс жасау	Подготовка будущих учителей к работе в инклюзивной среде на примере дисциплин психологического

13- кестенің жалғасы

1	2	3
	тәсілдері мен амалдарын меңгерген, сонымен қатар осы іс-әрекетті қамтамасыздандыратын тұрақты мотивациясы мне белгілі бір тұлғалық сапаларын қалыптастырған [186, б.39].	цикла. Ежемесячный научный журнал «Молодой учёный». № 7 (66). Май, 2014 - С.290
В.В.Хитрюк	Педагогтың инклюзивтік даярлығы деп кәсіби педагогикалық іс-әрекет субъектінің интегралды сапасы және оның кәсіби даярлығының құрамды бөлігі, құзіреттіліктер кешенінің мазмұнында көрініс табатын және кәсіптік таңдау мен бағыттылығын анықтайтын инклюзивті білім беру жағдайындағы кәсіби педагогикалық іс-әрекетінің әдістері, коммуникативтік және мінез-құлықтық стратегиялары [24, б.13].	Формирование инклюзивной готовности будущих педагогов в условиях высшего образования. Автореферат... д-ра.пед.наук., Калининград, 2015. – 54 стр.
О.С.Кузьмина	Инклюзивті білім беру жағдайында педагогтардың жұмыс жасау даярлығы дегеніміз бұл гуманистік идеялары жетілдіру мен педагогикалық құндылықтарды қалыптастыруда педагогтардың үздіксіз және тұлғаландырылған кәсіби құзіреттіліктің даму үрдісі, осының нәтижесінде инклюзивті білім беру аясында кәсіби мәселелерді шешу қабілеттілігі қалыптасады деп тұжырым жасайды [22, б.9].	Подготовка педагогов к работе в условиях инклюзивного образования : автореферат ... кандидата педагогических наук : 13.00.08, Омск, 2015, - 319 с.

Сонымен жоғарыдағы контент-талдау көрсеткендей, инклюзивті білім беру жағдайында болашақ мамандардың мәселесі жан-жақты қарастырылғанын көрдік. Оның ең негізгі анықтамаларына тоқталсақ Е.Г.Самарцеваның педагогтың инклюзивті білім беруге кәсіби даярлығы – инклюзивті білім беруді нәтижелі жүзеге асырудың іргелі шарты, инклюзивті білім беруді іске асыруға бейімділігі мен қажеттілігі белсенді түрде болатын ұстанымдарымен сипатталатын, инклюзивті білім беруді жүзеге асыратын арнайы білімдер, іскерліктер мен дағдылар ретінде көрінетін динамикалық, интегративті, кәсіби тұлғалық білім.

Ю.В.Шумиловскаяның пікірінше инклюзивті білім беру жағдайында болашақ мұғалімнің білім алушылармен жұмыс жасау даярлығын мүмкіндігі шектеулі білім алушылардың ерекшеліктері туралы білімдердің жиынтығы мен осы білім алушылармен жұмыс жасау тәсілдері мен жолдарын игеру, сонымен қатаросы іс-әрекетке деген мотивациясын қалыпты етуін қамтамасыздандыру

үшін қажетті жеке тұлғалық сапаларының қалыптасуы деген тұжырымдарын ерекше атап айтуға болады.

Ең алдымен зерттеушілер мен мамандардың көмегімен қазіргі заманға сай мемлекетіміздің кадрлық саясатының талаптарына жауап беретін инклюзивті білім ортасының педагогтарын дайындау мәселесі анықталып отыр. Инклюзивті білім беруді жүзеге асырып жатқан барлық қызметтер саласына қажет педагогикалық кадрларды дамыту мен дайындаудың жаңа механизмдердің тенденцияларын тәжірибеге ендіру. Инклюзивті білім беру – бұл болашаққа бастайтын тамаша жол, онда барлығы білім алып, өзіне және қоғамға пайда келтіріп, білімнің арқасында өмірдің жаңа сапасына көтеріліп, қарапайым өмірде білімін қолданып, өзінің армандарын іске асырады, бүкіл әлемге, айнала қоршаған адамдарға, өзі сияқты жандарға қол ұшын беріп, өз үлесін қосады.

С.Л.Мищенконың ойынша болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кіші мектеп жасындағы оқушыларды оқытуда ақпараттық технологияларды қолданудың кәсіби даярлығы дегеніміз мұғалім өзінің кәсіби іс-әрекетін кіші мектеп жасындағы оқушылармен арнайы таңдалған дидактикалық тұрғыдан өңделген оқу бағдарламасының материалдарды компьютердің көмегімен іске асыру қабілеттілігі.

Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беру тәжірибесін алғашқылардың бірі болып ендірген және құқықтық-нормалардың негіздерін салған профессор Р.А.Сулейменова болды [32]. Осы идеяны ары қарай дамытқан, және инклюзивті білім беру жағдайында педагогикалық кадрларды дайындау мәселесімен айналысқан зерттеушілердің бірі З.А.Мовкебаева болды [34]. Сонымен қатар мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беру мектебінің оқу үдерісіне кіріктірудің ұйымдастырушылық-педагогикасының ғылыми-әдістемелік аспектілерін айқындаған ғалым А.А.Байтурсынова болды [33]. ҚР БЖҒМ 2006-2008 жж. бекіткен ғылыми жобалардың аясында А.К.Кусаинов бастаған бірқатар ұжым авторларымен (А.Х.Аргынов, П.Ш.Маханова, С.С.Оразахынова) бірлесе отырып «Инклюзивті білім беру аясында ересектерді кәсіби тұрғыдан оқытуды ұйымдастырудың ғылыми-әдістемелік негіздерінің әзірлемесі» тақырыбында зерттеу жұмысы жүргізілді [187].

З.А.Мовкебаева өз зерттеулерінде болашақ педагогтарда дамуы бұзылған әрбір баланың мүмкіндіктері мен арнайы ерекшеліктеріне сәйкес мектеп пәндерінің бағдарламалық мазмұны мен мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарының талаптарын бейімдеу; жекеленген оқытуды ұйымдастыруда және бағалау критерийлерін таңдауда нақты әдістерді қолдану; дамуы қалыпты балалармен және басқалармен нәтижелі тұлғааралық қарым-қатынасты орнату; даму мүмкіндігі шектеулі балаларды нәтижелі оқыту мен дамытуды қамтамасыз ететін дидактикалық материалдарды жасау бойынша кәсіби біліктілікті қалыптастыру қажеттілігін алға тартады [34].

И.А.Оралканованың пікірінше, инклюзивті білім берудің құндылығын саналы түсінумен сипатталады. Бұл компоненттің көрсеткіштері: 1) инклюзивті

білім беру идеясын құндылық ретінде қабылдау; 2) даму мүмкіндігі шектеулі балалардың тең құқықтығын мойындау және балаларды құндылық ретінде қабылдау; 3) инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеу үшін өзін-өзі дамытуға және оқуға дайындығы. И.А.Оралканова өзінің бастауыш сынып мұғалімдерінің инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге даярлығын қалыптастыруға арналған диссертациялық зерттеуінде мұғалімдердің инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге даярлығын қалыптастырудың келесі компоненттерін, критерий мен деңгейлерін бөліп көрсетіп, сипаттайды: адаптивті, репродуктивті, оптималды [35].

Отандық және шетелдік тәжірибелерге талдау жүргізе отырып, біз инклюзивті білім беру аясындағы педагогтардың құзіреттіліктерін айқындайтын кәсіби көрсеткіштердің тобын жасадық:

- инклюзивті білім беру аясындағы теориялық білімдердің нормативтік-құқықтық негіздері;

- инклюзивті білім беру жағдайындағы тәрбиелеу мен оқыту үдерісін құрудың ерекшеліктерін білу;

- инклюзивті білім беру жағдайында ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың тәжірибеде қолдану негіздерін білу;

- мүмкіндігі шектеулі балалар мен олардың ата-аналарымен бір-бірімен өзара әрекеттесу және барлық субъектілермен қарым-қатынастарын дұрыс құруды білу;

- дамуында ауытқуы бар балалар үшін және дамуында ауытқуы жоқ балалар үшін психология, дефектология, психологиялық заңдылықтардың теориялық және әдістемелік негіздерін білу;

- инклюзивті білім беру жағдайында мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеу, дамыту, оқыту мәселерінде кәсіби тұрғыдан өзін-өзі жетілдіру

- білім беру үдерісінде этикалық нормаларды сақтау, «кедергісіз» орта құру, рухани-адамгершілік қасиеттерін таныту [188].

Жоғарыдағы айтылған теориялық ой-түйіндемелерді зерделей келе, біз, зерттеу тақырыбымыз бойынша, инклюзивті білім беруде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің АКТ-ды қолдану даярлығы деп тұлғаның маңызды кәсіби сапаларының қалыптасуы мен ерекше білім беруге қажеттіліктері бар балалардың мүмкіндіктерін ескере отырып, ақпараттық-коммуникациялық білім беру ортасына кіріктіру арқылы инклюзивті жағдайда оқытуды, тәрбиелеуді, дамытуды жүзеге асыруының оңтайлы және тиімді етіп пайдалану алу іскерлігі мен қабілеттілігі деп өзіміздің анықтамамызды береміз.

Сонымен жүргізілген педагогикалық талдаудың нәтижесінде инклюзивті білім беру ұғымы жан-жақты қарастырылғанымен оның теориялық-әдістемелік негіздемесі толыққанды өз шешімін таба алмай жүргенін байқауға болады, сонымен қатар инклюзивті білім беру жағдайындағы болашақ мұғалімнің АКТ-ды қолдану дайындығының шарттары мен жолдары жеткіліксіз қарастырылған, болашақ мамандарды кәсіби тұрғыдан дайындауда АКТ-ның рөлі мен позициясы анықталмаған десек те болады.

1.3 Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлаудың құрылымдық-мазмұндық моделі

Педагогті кәсіби қызметке дайындау оқу орнында білім алу барысында қалыптасады және болашақ маманның кәсіби құзіреттілігінің көрсеткіші болып табылады. Әсіресе, бастауыш білім беру аясында жұмыс жасайтын педагогтер үшін бұл аса маңызды, өйткені баланың білім алу үдерісінің алғашқы қадамдары мектептің бастапқы сатысында қалыптасатыны белгілі.

Алдыңғы бөлімде инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерді ақпараттық-коммуникациялық технологияларын қолдануға даярлаудың қазіргі жәйі, мазмұны, даярлықтың педагогикалық, психологиялық ерекшеліктері айқындалды.

Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлау моделін әзірлеу анықталған әдіснамалық негізге сүйеніп жүзеге асырылатыны белгілі.

Модель объектіні біртұтас құрылым ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Модель – бұл «... зерттеу объектісін бейнелеп немесе жарыққа шығара отырып оны меңгеру бізге осы объект туралы жаңа ақпарат алатындай етіп түсінудің орнын алмастыруға септігін тигізетін ойша ұғындырылатын немесе материалды жүзеге асырылатын жүйе» [189, б.10]. Үлгінің көмегімен объектінің құрылымдық бөліктерінің өзгерістерін алдын ала болжауға болады. Сөйтіп, үлгі бастауыш сынып мұғалімдерді дайындау үдерісін көз алдымызға айқын елестетуге септігін тигізеді.

Модельдің мақсаты – болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін инклюзивті білім беру жағдайында ақпараттық-коммуникациялық технологияларын қолдануға даярлау үдерісін жүзеге асыруға теориялық негізді құрастыру.

Болашақ педагогті кәсіби даярлауда үлгілеудің әртүрлі тәсілдері бар (Н.В.Кузьмина, М.И.Дьяченко, Л.А.Кандыбович). Біз солардың ішінен екі компоненті: құрылымдық (үдерістің мазмұны, мақсаты мен нәтижесі) және функционалды (ұстанымдар, кезендер, критерийлер, деңгейлер т.б.) біріктірілген үлгіні тандап алдық.

Модельдің мазмұнында инклюзивті білім беру жағдайында бастауыш сынып мұғалімдерді ақпараттық-коммуникациялық технологияларын қолдануға дайындау үдерісі үшін барынша тиімді болып табылатын тәсілдер көрініс тапты. Бастауыш сынып мұғалімдерді кәсіби іс-әрекетте оқытудың ақпараттық-коммуникациялық технологияларын қолдануға дайындау үдерісіне оң ықпал ететін тәсілдің бірі – құзіреттілік тұғыр.

В.М.Авдеев құзіреттілік тұғырды «білім беру үдерісінің мақсаты, мазмұны мен логикасын айқындайтын, хабардар болу, дағды, мағыналық бейімделу, бейімделу мүмкіндіктері, өзгермелі іс-әрекеттің тәжірибелері мен тәсілдерінің жүйелі кешенін дамытуға бейімделген жалпы ережелердің жиынтығы» деп түсіндіреді [190, с.239]. Құзіреттілік тұғыр педагог кадрларды дайындау барысында студенттерге білім беру үдерісінде арнайы қасиеттердің –

біліктіліктердің жиынтығын қалыптастыруды білдіреді. Алайда бұл қасиеттер «білімді игеру» тұжырымдамасына қарама-қайшы болып көрінеді. Шын мәнінде, құзіреттілік – білім алушылар әртүрлі типтегі дағдыларды игеріп, болашақтағы кәсіби, тұлғалық және қоғамдық өмірдегі туындаған әрқилы жағдайларда тиімді әрі дұрыс әрекет етуге мүмкіндік беретін ақпараттар жиынтығы болып табылады [191, б.17].

А.Мұхамбетжанованың пікірінше, «Модель – материалдық нысан түрінде құрылымды имитациялайтын программа күйінде құрастырылады да қарастырылатын нысанның жұмыс жасауын зерттеу үшін қолданылады. Модельге қойылатын негізгі талап – оның қасиеттерінің негізгі нысанға сәйкес келуі, яғни барабарлығы».

Педагогтің кәсіби біліктілігін қарастыруда Н.А.Бессмертнаяның: «... педагогтің білім беру үдерісіндегі әртүрлі мәселелерді шығармашылық тұрғыдан шеше білуге әлеуметтік-психологиялық дайындығын білдіретін жүйелі білім, дағды және шеберліктер, тұлғалық қасиеттер, көзқарастар мен ой-пікірлердің, тәжірибелердің жиынтығы болып табылатын компоненттердің кең диапазонынан тұратын күрделі интегративті білім» – деген анықтамасына сүйенеміз [192, с.18].

Осылайша, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін ақпараттық-коммуникациялық технологияларын қолдануға дайындаудағы құзіреттілік тұғыр бітіруші түлектің қарқынды өзгеріп отыратын жағдайларда туындайтын кәсіби мәселелерді шешу үшін оқытудың ақпараттық-коммуникациялық технологияларының құралдарын пайдалана отырып, инклюзивті білім беру жағдайында АКТ құралдарын қолдану дайындығын қалыптастырады.

Қазіргі таңдағы жоғары білім беру жүйесі айқын гуманистік бағытта дамып келеді. Бұл өзара қарым-қатынас жасаудағы авторитарлы сипаттан шығып және болашақ бастауыш сынып мұғалімі тұлғасының белсенділігі мен құндылығын мойындауға, жеке тұлғалық білімге деген қажеттілік мен тұлғалық дамуға деген қажеттілікті қанағаттандыратын тек білім мазмұнына бағдарлы дайындықтан ауытқудан көрініс береді.

Шығармашылық тұлғаны қалыптастыру психология (П.П.Блонский, И.С.Кон, Д.Б.Эльконин және т.б.) және педагогика (В.А.Сухомлинский және т.б.) бойынша ғалымдардың еңбектерінде қарастырылған. Педагог кадрларды дайындаудың тұлғалық-бағдарлық үдерісі білім алушылардың өз бойындағы тұлғалық әлеуетін ашу, дамыту және басқаларға көрсетуіне ықпал етуге бағытталған.

Өз тұлғасының әртүрлі жақтарын терең түсіну – болашақ бастауыш сынып мұғалімінің ерекше білім алуға деген қажеттілігі бар балаларға адамгершілік қарым-қатынасына қажетті алғышарт, педагогикалық іс-әрекет барысында туындаған қиындықтарды жеңу үшін мүмкіндіктерді жұмылдыру болып табылады. Мүмкіндігі шектеулі балаларға арнайы білім беруде бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби дағды мен білім секілді жоғары тұлғалық қасиеттері аса қарқынды сұранысқа ие болып отыр (Т.Л.Корженевич, Л.А.Ястребова т.б.).

Аксиологиялық тұғыр болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің жалпыадамзаттық құндылықтарға бағдарынан байқалады, адамды жалпыадамзаттық құндылықтарды анықтайтын қабілетті ең жоғарғы құндылық деп мойындау және оның тұлғалық және қоғамдық қажеттіліктерін қанағаттандыру.

Қазіргі таңдағы педагогикалық-психологиялық ғылымдарда жалпы рухани-адамгершілік тәрбие парадигмасы өзгерістерге ұшырады, адам тұлғасын жетілдіруге негізделген модельден биологиялық және әлеуметтік деңгейлерге, болмыстың рухани деңгейінің тіршілік етуін мойындайтын, адамды тұтастай түсіну моделіне көшу орын алды (Б.С.Гершунский, Ш.А.Амонашвили, В.И.Волынкин, В.П.Зинченко, Д.М.Маллаев, М.Щетинин, Е.В.Бондаревская, Т.И.Петракова және т.б.).

Ізгілік педагогикасы бойынша Мәскеу қаласында өткен (2012 ж.) «Мұғалім, мені шығармашылыққа шабыттандыр!» атты 11-ші Халықаралық педагогикалық оқуларда Ш.А.Амонашвили өзінің баяндамасының өзекті мәселесі етіп «рухани ізгілік» ұғымын енгізудің маңыздылығына тоқталды: «Өз санамызға руханилықтың өлшемін қабылдап, соның негізінде ойлау өте маңызды. Материалистік философия ойлау негіздері ретінде үш өлшемді құптайды – уақыт, материя, кеңістік. Ұлғайған сана осы өлшемдердің алдына тағы бір өлшемді – руханилықты қояды, оның өзегі жоғары бастауға деген сенім болып табылады. Рухани өлшем педагогиканы даналықпен толықтырады және болашаққа бағыттайды. Педагогикадағы жаңа ұғым – бұл рухани ізгілік. Ол бүкіл білім беру жүйесі арқылы өтіп, оның негізі болуы тиіс. Руханилық, ізгілік, сүйіспеншілік, мейірімділік, бейбітшілік, игілік ұғымдарының негізінде педагогикалық сананы өзгерту ғана білім берудегі кедергілерді – қоғамдағы рухсыздық пен өнегесіздікті жеңуге мүмкіндік береді» [193].

Ғалымдар педагогика ғылымында қазіргі заманғы білім берудің жаңа парадигмасы тәжірибеде аксиология тұғыры бойынша адамның ішкі әлеміне бағдарланып, оның құндылығын, түрткісін, еркін сезінуге әсер етеді.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға кәсіби даярлауында, сол секілді тәжірибелік педагогикалық іс-әрекетте қолдану білім алушылармен өзара қарым-қатынас жасаудың тұлғалық-бағдарлы стилі дегенді білдіреді. Мүмкіндігі шектеулі тәрбиеленушілермен тұлғалық бағдарлық қарым-қатынас оқытудың ақпараттық-коммуникациялық технологияларының мүмкіндіктерін іс-әрекеттің педагогикалық түрінде толыққанды жүзеге асыруға қабілетті.

Іс-әрекеттік (П.Я.Гальперин, А.И.Леонтьев, С.Я.Рубинштейн, Д.Б.Эльконин) және тұлғалық бағдарлы тұғырлар өзара тығыз байланысты. Білім алушы оқу іс-әрекетінің субъектісі болып табылады. Ол осы іс-әрекетті жоспарлап, ұйымдастырып, түзетіп отырады. Сондай-ақ, адам баласы тәжірибелік іс-әрекеттер арқылы тұлғалық дамып отырады. Бұны ғалым С.Л.Рубинштейн сана мен іс-әрекет байланысы ұстанымы деп атады. Осыдан келіп педагогика мен психологияда іс-әрекеттің субъективтілігі туралы

ұстаным қалыптасты (К.А.Абульханова-Славская, В.В.Давыдов, А.В.Петровский).

Оқу әрекетінің субъектісі – болашақ бастауыш сынып мұғалімі өзінің жеке тұлғалық белсенді іс-әрекеті арқылы әлеуметтік, педагогикалық іс-әрекеттік тәжірибе жинақтайды. Іс-әрекет барысында оның кәсіби қабілеттері дамып, кәсіби іс-әрекеттің біртұтас құрылымы қалыптасады.

Іс-әрекеттік тұғыр болашақ маманның кәсіби-педагогикалық әрекетін қалыптастырудағы теориялық және тәжірибелік дайындықтың бірлігін көрсетеді. Білім беру жүйесінің тәжірибеге бағдарланған мазмұны дайындау пәндері бойынша теориялық білімдердің әрекеттік педагогикалық түрінің дағдыларымен өзара байланысын қамтамасыз етуге септігін тигізеді. Іс-әрекеттік тұғырды педагог кадрларды дайындауда жүзеге асырумен байланысты студенттердің педагогикалық іс-тәжірибесінің мәселелері кең қарастырып, бірінші курстан бастап әртүрлі іс-тәжірибе түрлерін өту мәселесі сөз етіліп келеді.

Н.Ф.Талызина білім беру жүйесі іс-әрекеттік тұғыр теориясына ғана негізделетінін дұрыс айтып, «... білім беру үдерісін оқушылардың таным әрекетін қалыптастыру ретінде» түсінеді [36, б.53]. Мұндай бір жақты тұғыр білім беру жүйесінің білімдік бағдарлы парадигмасын нақтылауға әкеп соғады. Қазіргі заманғы отандық білім беру жүйесінде дайындау техникасы кәсіби іс-әрекетке дайындықтың ең жоғары деңгейіне, «нәтижеге қол жеткізуге» байланысты болғанда, теориялық білімнің маңызды рөлін, ғылымдардың басты негіздерін нақтылау кәсіби даярлықтың тәжірибелік-бағдарлық үдерісімен орын алмастырды. Дәл осындай талаптар негізінде оқытудың ақпараттық-коммуникациялық технологияларын қолдануға даярлау үдерісі қалыпты және қалыпты емес жағдайда туындаған кәсіби мәселелерді шешуге оқытуға негізделуі тиіс.

Іс-әрекеттік және тәжірибелік-бағдарлық тұғырларды оқытуда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану мен дайындықты тікелей жүзеге асыруды мақсат еткен пәндерді оқыту барысында жүзеге асыру тәжірибеге барынша жақын педагогикалық ситуацияларды арнайы құрастыру дегенді білдіреді. Дәл осындай тұғыр ғана студенттердің кәсіби мәселелерді оқытудың ақпараттық-коммуникациялық технологияларының құралымен шешуге дайындаудың операциялық-әрекеттік ортасын құрастыру мүмкін болады.

Мәнмәтіндік тұғыр - іс-әрекеттік тұғыр теориясының одан әрі дамуы болып табылады. Ол оқу әрекетінен кәсіби әрекетке өту дегенді білдіреді. Мәтінмәтіндік -контекстік тұғырға негізделген педагогикалық технологияда «... оқытушының оқыту немесе білім беру әрекетінен студенттің таным әрекетіне ауысуы жүзеге асады, ал білім беру үдерісі, мақсатты біріктіру – теориялық және практикалық ойлау, болашақ кәсіби маманның тұлғасын дамыту бағытында ұйымдастырылған тұлғаралық өзара қарым-қатынас пен диалогтық қарым-қатынас ретінде қарастырылады» [194].

Мәнмәтіндік оқытудың мынадай өзіндік ерекшеліктері бар. Ол ерекшеліктер зерттеу жұмысымыз үшін маңызды болып табылады:

–студент белсенді іс-әрекеттік ұстанымды басшылыққа алады;
–болашақ бастауыш сынып мұғалімі тұлғалық белсенділігінің әлеуеті енеді;

–студент оқу ақпараттарын өзінің іс-әрекеттерін реттеп отыру құралы ретінде қолдану тәжірибесін жинақтайды;

–білімді игеру болашақ кәсіби іс-әрекет контекстінде, яғни педагогикалық үдерісте жүзеге асып, кәсіби дайындаудың мотивациялық компонентін қалыптастырып, білім беру үдерісінің тұлғалық мәнге ие болуына септігін тигізеді;

–кәсіби дайындау үдерісінің ортасында – студенттің тұлғасы тұрады, және оның шығармашылық жеке тұлғасының қалыптасуына аса мән беріледі.

Бұл зерттеу жұмысымызда инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерді ақпараттық-коммуникациялық технологияларын қолдануға даярлау үдерісі студенттердің іс-әрекетінің екі басты формасына сүйенетіні сөз етіледі. Олар:

Біріншіден, кәсіби іс-әрекетке дейінгі (кәсібиге дейінгі) форма – аудиториялық сабақтарда әртүрлі педагогикалық жағдаяттарды құрастыру және оның шешілу жолдарын талдау.

Екіншіден, оқу-кәсіби форма, атап айтқанда, болашақ маманның кәсіби іс-әрекетінің ортасы болып табылатын педагогикалық тәжірибе.

Арнайы курстың аясы мен пәнаралық байланысты күшейту модульді тұғыр мен оның басты ерекшелігі – оңтайлығын пайдаланудың маңызына негізделеді.

Т.И.Шамова модульді тұғырды – оқыту үдерісін білім алушы модульден тұратын оқу бағдарламасымен жұмыс жасайтындай етіп ұйымдастыру деп түсіндіреді [195, 196]. Г.В.Селевконың ойынша, модуль – әдістемелік материалдарымен бірге оқу курсы мазмұнының қатысымды автономды бөлігі [197].

Әрбір модуль біртұтас мазмұннан алынбаған, керісінше, оқу ақпаратының біртұтас бірлігі болып табылатын ақпараттың бір бөлігі болып табылады. Модульді технологияның дәстүрлі технологиядан маңызды айырмашылығы – жеке бағдарламаларды құрастыру және болашақ мамандардың өздігімен әрекет етуін белсендендіру мүмкіндігі.

Зерттеу жұмысымызда дайындықтың мазмұнын модульді ұйымдастыру студенттерге білім беруде пәнаралық тәсілдің маңыздылығын түсінуге негізделген. Модульдерді қасиетті мазмұны бойынша интегративтермен толтыру студенттердің жүйелі білімді жалпыға бірдей білім беру және пәндік дайындық пәндеріне қарай пайдалануды талап етеді. Айталық, үшінші курс студенттеріне бағытталған модульдердің бөлігінің мазмұны бастауыш сынып мұғалімдердің қызметінде кәсіби іс-әрекетінің ерекшелігін бейнелеуі керек. Оған негіз – «Бастауыш білім беруде АКТ-ны қолдану», «АКТ-ны оқыту әдістемесі», «Инклюзивті білім беру» сияқты пәндері бойынша білім жүйесі болуы. Осының негізінде оқытудың ақпараттық-коммуникациялық технологиялары туралы жүйелі білімдер пәнаралық байланыс пен пәннің мазмұнының интеграциясы деп айтуға болады.

Модулды тұғыр тұлғалық бағдарланған тұғырды жүзеге асырады, себебі компьютерлік сауаттылықтың қалыптасқан деңгейін ескере отырып, саралау, когнитивті дайындыққа мүмкіндік береді. Сондай-ақ, оқытудың ақпараттық-коммуникациялық технологияларын пайдалануға мотивация болып табылады.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін оқытудың ақпараттық-коммуникациялық технологияларын қолдануға даярлауды жүйелілік тұғыры тұрғысынан қарастыруды да жөн деп санаймыз (А.Т.Куракин, Л.И.Новикова, В.Н.Садовский).

Бір жағынан, жүйелілік тұғырдың кәсіби дайындықта көрініс беруі іс-әрекеттің педагогикалық түрінде студенттерді білім, дағды мен оқытудың ақпараттық-коммуникациялық технологияларын қолдану тәжірибесінің қалыптасуынан көрінеді.

Екінші жағынан, студенттер жинақтаған тәжірибелерін педагогикалық іс-тәжірибе барысында жүзеге асырады.

Л.П.Назарова кәсіби дайындықтың бұл жақтарын білім беруші (жоғары оқу орнында жүзеге асырылатын дайындық мазмұны) және оқыту (студенттердің арнайы білім беру мекемелеріндегі тәжірибелік әрекеті) дидактикалық жүйесі деп түсіндіреді. Білім беруші және оқыту жүйелердің екіжақты байланысы: студенттерді оқытудың ақпараттық-коммуникациялық технологияларын қолдануға теориялық-әдістемелік дайындаудың сапасы тәрбиеленушінің ерекше білім алуға деген қажеттіліктерін дамыту мен әртүрлі ауытқудың алдын алу, түзетудегі біршама алға қадам басылғанын көрсетеді.

Ерекше білім алу қажеттілігі, ауытқу құрылымының ерекшелігі, тәрбиеленушілердің жеке тұлғалық-типтік ерекшеліктері бастауыш сынып мұғалімдерді ерекше білім алуға деген қажеттілігі бар, сондай-ақ дамуында ауытқу жоқ қалыпты балаларға да оқытудың ақпараттық-коммуникациялық технологияларын қолданудың әдістемесін тереңдеп игеруге түрткі болады.

Тәрбиеленушімен кері байланысты орнату оқытудың ақпараттық-коммуникациялық технологияларын қолданудың ең тиімді шарты болып табылады. Мұндай байланыстың болуы оқыту үдерісін заманға сай түзетуді жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Ол, әрине, компьютерлік технологиялар көмегімен жүзеге асырылып келеді.

Тәрбиеленушімен кері байланыстың, олардың білім алуға деген қажеттіліктерінің мазмұнына қарай бейімделудің маңызы шетелде де бастауыш сынып мұғалімдерді дайындау барысында да кең қарастырылып келеді (Р.Лассу және т.б.). Жүйелілік тұғырда инклюзивті білім беру үдерісінің екі дидактикалық жүйесін қолдану тұлғалық-бағдарлық тұғырдағы субъект-субъективті қатынастарды қалыптастыруды талап етеді. Теориялық-тәжірибелік дайындық пен болашақ бастауыш сынып мұғалімдердің тұлғалық қалыптасуын біріктіретін дайындық оқытудың ақпараттық-коммуникациялық технологияларын арнайы білім беруде пайдаланудың маңызына сәйкес келеді. Болашақ педагог маманның тұлғалық дамуы оның өз кәсібіне деген құндылықты қатынасы мен инклюзивті білім беру үдерісінің қатысушыларының гуманистік көзқарастарын көрсетеді. Сонымен қатар,

оқытудың ақпараттық-коммуникациялық технологияларының көмегімен көрініс беретін білім мазмұнын дұрыс таңдауға септігін тигізеді.

Жүйелілік тұғыр студенттердің білімін мықты, жүйелі етіп қоймай, арнайы курстың модулдері арасындағы байланысты нақтылап, дайындықтың мазмұнын мақсатты компонентпен біріктіреді.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларын қолдануға дайындаудың біртұтастығы мен білімнің жүйелілігі пәнаралық тұғырдың енгізілуін қамтамасыз етеді (Б.С.Гершунский т.б.). Пәнаралық байланыстың дидактикалық ұстанымы туыс пәндерге ортақ таным теориясы, заңдары, ұғымдары мен тәсілдерін, әдістемелік ұстанымдарын өзара келісімді меңгеру дегенді білдіреді. Сондай-ақ, бұл ұстаным туыстас пәндерге ортақ әрекет түрлері мен қатынастар жүйесін қалыптастырады. Ұстаным әртүрлі пәндердің білімдері мен дағдыларының синтезін қолдануға бағытталған оқушылар үшін тапсырмалар, мәселелер, талаптар мен міндеттерді қалыптастыруды мақсат етеді.

М.В.Носков пен В.А.Шершневаның қарастыруындағы пәнаралық тұғыр білімдік-бағдарлық көзқарасқа негізделген. Авторлар оның жоғары кәсіби білім берудің заманауи үрдістеріне сәйкес келмейді деп әділ бағалайды. Мәселені шешу үшін бұл авторлар «... пәнаралық байланыс ұстанымын пәнаралық интеграцияның динамикалық ұстанымына дейін кеңейтіп, белгілі бір нақты пәннің басқа пәндермен байланысын мақсатты түрде күшейту туралы ережені ендіріп, жаңа байланыстарды орнату» керектігін айтады [198, б. 24]. Пәнаралық интеграция ұстанымы оқытудың компьютерлік технологиясын қолдануға дайындау мақсатында пәндер арасындағы байланысты нығайтуға құрылған. Соңғы ұстанымның мамандар дайындаудағы артықшылығы айқын көрінеді: болашақ болашақ бастауыш сынып мұғалімдері инклюзивті білім беру үдерісінде туындаған ситуацияларда білім, дағды және шеберлікті қолдану тәжірибесін қалыптастырады. Іс-әрекеттің шынайы жағдаяттарында интегративті сипаттағы кәсіби міндет-мақсаттар жиі кездеседі. Дайындық кезеңінде білім, дағдыны пәнаралық қолдану ситуациясының шешімін табу болашақ бастауыш сынып мұғалімдердің дайындықтың барынша жоғары деңгейіне қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Пәнаралық тұғырдың, әсіресе, пәнаралық байланысты мақсатты түрде күшейтудің маңызы мынада – болашақ бастауыш сынып мұғалімдерді инклюзивті білім беру жағдайында ақпараттық-коммуникациялық технологияларын қолдануға даярлаудың анықталған кезеңдері мен мазмұнын белгілеу.

Сөйтіп, оқыту жүйесінде қолданылуға болатын біз көрсеткен тұғырлар болашақ бастауыш сынып мұғалімдерді оқытудың компьютерлік технологиясын қолдануға даярлаудың педагогикалық үдерісінде бірін-бірі толықтырып отырады.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерді инклюзивті білім беру жағдайында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлау

компоненттердің сомасына келіп тірелмейді, керісінше, болашақ маманның тұлғалық құрылымындағы интегративті білімнің қалыптасуы болып табылады.

Осы интегративті білімді жүзеге асыруға даярлықты қалыптастыру үлгісі – біртұтас білім. Оның құрамына мынадай блоктар біріктірілген (сурет 7 – Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларын қолдану даярлығының моделі):

1. Сараптамалық блок – болашақ мамандарды даярлаудың жай-күйі мен олардың даярлығының қажеттіліктері мен сұраныстарын анықтау.

2. Мазмұндық – мақсатқа қол жеткізудің педагогикалық технологиясы.

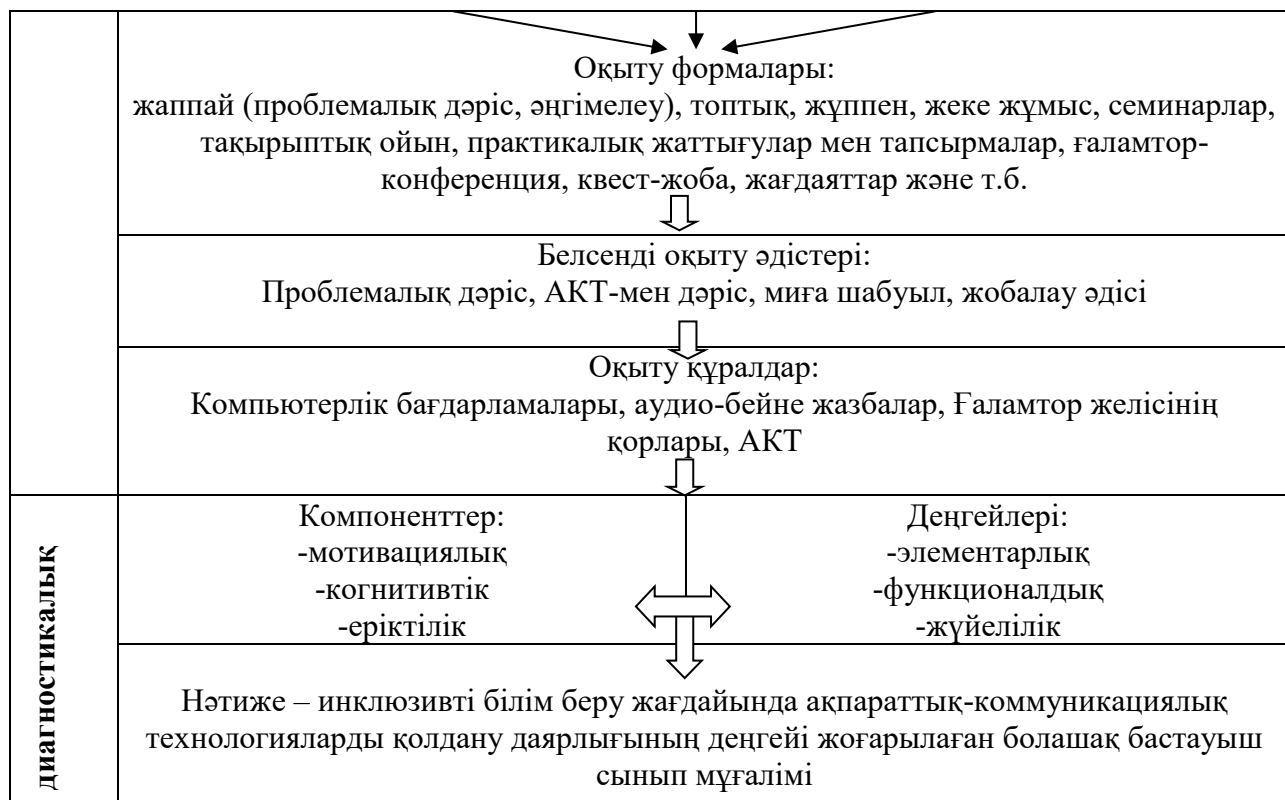
3. Диагностикалық – мақсатқа қол жеткізуді бағалау.

Одан ары қарай блоктардың мазмұнын айқынырақ ашуға тырысамыз:

1. *Сараптамалық блок*– жүйені қалыптастырушы болып табылады. Себебі үлгінің басқа блоктарын біріктіріп тұрады. Бұл блокта дайындық үдерісінің мақсаты айқындалады. Мақсатты құрастыру барысында біз инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерді ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану даярлығының сапасына қойылған талаптар мен әлеуметтік тапсырыстарды, даярлықтың теориялық-әдістемелік негіздемесін басшылыққа алдық. Мақсат – инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлау. Аталған мақсатты жүзеге асырудың әлеуметтік тапсырысы – педагог мамандарды даярлаудың жоғары деңгейіне және инклюзивті білім беру жағдайында кәсіби мәселелерді ақпараттық-коммуникациялық технологияларының көмегімен тиімді шешу қабілетіне қойылатын талаптар (сурет 7).

сараптамалық	Қоғам тапсырысы – ақпараттық-коммуникациялық технология құралдары арқылы кәсіби міндеттерді шешуге қабілетті жоғары санатты мамандарды даярлау ↕ білім алушылардың ерекше білім алуға деген сұранысы ↕ Мақсаты - инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлау				
мазмұндық	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <th style="width: 50%; text-align: center;">Тұғырлар</th><th style="width: 50%; text-align: center;">Ұстанымдар</th></tr> <tr> <td style="vertical-align: top;"> Құзіреттілік, жүйелілік, тұлғалық-бағдарлық, іс-әрекеттік, тәжірибелік бағдарлық, аксиологиялық, мәнмәтіндік, модульді </td><td style="vertical-align: top;"> Оқытудың өмірмен және кәсіби жайындық ерекшелігімен байланысы, ғылымилық, қолжетімділік, жүйелілік, сабақтастық, көрнекілік, мотивациялық </td></tr> </table> «Бастауыш білім беруде АКТ-ны қолдану» арнайы курс бағдарламасы	Тұғырлар	Ұстанымдар	Құзіреттілік, жүйелілік, тұлғалық-бағдарлық, іс-әрекеттік, тәжірибелік бағдарлық, аксиологиялық, мәнмәтіндік, модульді	Оқытудың өмірмен және кәсіби жайындық ерекшелігімен байланысы, ғылымилық, қолжетімділік, жүйелілік, сабақтастық, көрнекілік, мотивациялық
Тұғырлар	Ұстанымдар				
Құзіреттілік, жүйелілік, тұлғалық-бағдарлық, іс-әрекеттік, тәжірибелік бағдарлық, аксиологиялық, мәнмәтіндік, модульді	Оқытудың өмірмен және кәсіби жайындық ерекшелігімен байланысы, ғылымилық, қолжетімділік, жүйелілік, сабақтастық, көрнекілік, мотивациялық				

Сурет 7 - Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларын қолдануға даярлау моделі, бет 1

Сурет 7 , бет 2

Тұлғалық-бағдарлық тұғырдың маңызын ескере отырып, біздің зерттеу жұмысымызда мақсатты компонент білім алушылардың сұраныстарына, қажеттіліктеріне (сауалнама жүргізілді), тәжірибелік мекемелердің материалды жағдайына (бақылау мен талдау тәсілдері қолданылды) ескере отырып, қалыптастырылды.

Мақсатты айқындайтын міндеттер мыналар:

- инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлықтың қазіргі жәйін анықтау;
- инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлықтың психологиялық- педагогикалық ерекшеліктерін айқындау;
- инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлығын қалыптастыру.

2 Мазмұндық блок. «Бастауыш білім беруде АКТ-ны қолдану» арнайы курсы сипатталған. Арнайы курс модульді тұғыр теориясына сәйкес құрастырылған. Модульді тұғыр шағын оқу курстарын меңгеруде дайындықтың жоғары нәтижелеріне қол жеткізудің ең тиімді жолы болып саналады. Модульді оқыту кәсіби іс-әрекеттің тәжірибелерін жүйелеу, толықтыру үшін барынша қолайлы жағдай қалыптастырады. Модульді оқыту сұранысқа ие заманауи педагогты, оның сыни ойлау қасиеттерін дамытып, білім алушылардың шығармашылық қабілеттерінің көрінуіне септігін тигізеді.

Модулдық тұғыр даярлық бағдарламасына мынадай талаптар қойды:

–оқытуды бағытының мазмұны мен оның құрамдас бөліктерін (тараулар мен тақырыптарын) анықтау;

–ақпараттық-коммуникациялық технологияларымен жұмыс жасауындағы базалық деңгейіндегі даму біліктіліктерін ескере отырып, студенттерді оқытуда дифференциалды бағдарламасын құрастыру;

–ақпараттық-коммуникациялық технологияларымен жұмыс жасауындағы базалық деңгейіндегі даму біліктіліктерін модульдердің мазмұнына бейімдеу, білім алушылардың білімге деген сұраныстарын ескеру;

–білім алушылармен кері байланыс орнату;

–кері байланыс каналдары бойынша өзгерістер ендіру үшін бағдарламалардың ашық әрі қолжетімділігін қамтамасыз ету.

Кері байланыс мазмұны екі бөліктен құралады: ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдана отырып, даярлықты қалыптастырудың бағалау критерийлері мен осы технологиялар негізінде білім алушылардың білімге, дағды мен тәжірибеге деген қажеттілігі.

Модулдық бағдарламаны жобалау барысында мынадай сұрақ туындайды: «Оқу бағдарламасының мазмұны қандай кәсіби мәселелерді шешуге дайындайды?». Сұраққа жауап – маманның кәсіби іс-әрекеттеріне талдау жасау.

П.А.Юцявичене ақпарат модулдерін қалыптастыруға мынадай талаптар ұсынды:

–оқу материалын ұйымдастыру білім алушылардың дидактикалық мақсаттарға қол жеткізуін (кәсіби мәселелерді шешу) қамтамасыз етеді;

–әрбір модулдың теориялық-әдістемелік материалы дидактикалық мақсаттарға сәйкес болып, ақпараттардың бірыңғай блогының мазмұнын көрсетуі керек;

–жекелеген модулдер аяқталған бірлік болып, мазмұнды жеке тұлғалық білім алуға деген қажеттіліктерге сәйкес етіп құрастыруы керек;

–модулдың мазмұны құрамындағы компоненттерге қарай біртұтас, аяқталған құрылым болып қоймай, бағдарламаның бөлігін құрайды. Ақпараттар модулы мынадай бөліктер енеді: мақсатты бөлігі, теориялық-әдістемелік оқу ақпараттары, модулды өтудің әдістемелік нұсқаулығы бойынша ақпараттар, бақылау-бағалау бөлігі;

–модулды тұғырды жүзеге асыру дегеніміз – дәстүрлі ғана емес, ақпараттық тәсілдер және дайындық формаларын және олардың интеграциясын білдіреді;

–модулдың мазмұны пәнаралық байланысты жалпы кәсіби және пәндік дайындық блоктарымен байланысына негізделген.

Білім алушылар инклюзивті білім беру жағдайында ақпараттық-коммуникациялық технологияларын қолдана отырып, белгілі бір кәсіби мәселелерді шешу тәсілдерін толық игерсе ғана, модуль толық өткен болып саналады. Бақылау тапсырмаларының кешені дайындық үдерісі мен оның нәтижесінің арасындағы кері байланысты құрастыру үшін жұмсалады. Ол студенттің модулды өткеннен кейінгі қол жеткізген жетістіктерін дереу

бағалауды қамтамасыз етеді. Бақылау тапсырмаларының кешені білім алушыларды дайындауды бақылау мен оның өзін-өзі бақылау дағдысының қалыптасуына септігін тигізеді.

Арнайы курсты оқыту барысында кәсіби бағыт пен жалпыға бірдей білім беру бағытындағы оқу пәндерінің арасындағы пәнаралық байланысты қалыптастырылды. Жаңа материалды меңгеру студенттер «АКТ-ны оқыту әдістемесі», «Бастауышта информатиканы оқыту әдістемесі», «Информатика» пәндері бойынша алған жалпы теориялық және тәжірибелік білімдер негізінде жүзеге асты. Бұл білімдер, дағдылар кәсіби мәселелерді шешудің тәжірибесіне ауысты. Оны қамтамасыз ету үшін кәсіби мәселелер дамуында ерекше білім беруге қажеттіліктері бар балаларды оқытудың тәжірибесінен алынған формаларға алмасты.

Арнайы курс ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану даярлығының қажетті формалар, әдістер мен құралдарын айқындайды. Жұмыс түрлері білім берудегі тұлғалық-бағдарлық тұғырына сәйкес таңдалды. Дәстүрлі жаппай жұмысының өзара әрекеттесу формасы шектеулі. Бұл жұмыс формасындағы оқытушының көзқарасы мен іс-әрекетін жаңа ақпаратты жеткізу (проблемалық лекциялар, ақпараттық-коммуникативті технологияларды қолдана отырып, лекция оқу, тапсырмалар мен жаттығуларды жасау) үшін қолдануға міндетті етті.

Басты жұмыс түрі – шағын топтармен жұмыс жасау болды. Мұндай форманың маңыздылығы инклюзивті білім беру жағдайында оқытудың ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданудың даярлығын жалпыпедагогикалық бағыт деңгейінде студенттерді дайындауда бір-бірімен тығыз өзара әрекеттесуімен түсіндіріледі. Студенттер топтарға бөлініп, бір-бірімен ынтымақтастық барысында жеткіліксіз білімі мен дағдысын қалыптастыруға мүмкіндік алды. Шағын топтармен жұмыс жасаудың тағы бір себебі – даярлықтың мазмұны мен оның кәсіби бағыттылығы мәселесіндегі айырмашылықтарды анықтау.

Жұмыстың жеке тұлғалық бағдарланғандығы білім алушының өз қарқынында әрекет етуіне және қалыптасқан біліктіліктерін толыққанды көрсетуіне септігін тигізді. Жұмыстың тағы бір маңызды формасы – жекеленген – оқытушының ақпараттық-коммуникативті технологияны қолдану жағдайындағы рөлдеріне негізделді (кеңесші, серіктес).

Басты тәсілдер ретінде белсенді оқыту тәсілдері таңдап алынды. Бұл тәсілдер дәстүрлі, бірақ қазіргі заман қоғамының талаптарына сәйкес барынша жетілдірілген тәсілдермен (айталық, проблемалық дәріс, проблемалық семинар т.б.) бірге қолданылды. Соған байланысты, әрбір модулдың мазмұнын таңдау үдерісінде проблемалық жағдаттар анықталды. Оларды шешуге болашақ бастауыш сынып мұғалімдердің белсенділігі бағытталды.

Проблемалық жағдаяттарды құрудың тәсілдері мынадай:

- проблемалық сұрақтар құру,
- стандартты емес кәсіби міндеттерге ұсыныс жасау т.б.

Проблемалық жағдаяттың мәні – қарама-қайшылықта (қажет етілген мен ақиқаттылық, мақсат пен құралдар т.б. арасындағы).

Қүзіреттілік тұғырда кәсіби мәселелер білім мазмұнының бірлігі болып саналады. Кәсіби мәселелердің жиынтығы кәсіби дайындаудың мазмұнының «өзегін» құраса, кәсіби құзіреттіліктің қалыптасу кезеңдері мазмұнды «күшейте түсудің» логикасын анықтайды. Кәсіби мәселелер материалды меңгерудің әртүрлі деңгейлеріне сәйкес келеді: жалпы түсінік, меңгеруді тереңдету және кәсіби іс-әрекеттің стандартты ситуацияларында шешім қабылдай алу, меңгеруді тереңдету мен стандартты емес ситуацияда жаңа тәсілдерді қолдану арқылы шешім қабылдау. Кәсіби мәселелерді шешу үдерісінің мұндай сипаттамасы оқытудың ақпараттық-коммуникациялық технологияларын қолдануға даярлық деңгейін айқындауға септігін тигізеді.

Бұл жұмысымызда жағдаяттарды (белгілі бір жағдай, қалыпты құрайтын шарттар мен ережелердің сәйкестігі) емес, педагогикалық жағдаяттарды қарастырамыз. Соңғысы «баланың қалыптасуында педагог тәрбиелік мақсатта қолданатын педагогикалық (соның ішінде дидактикалық) шарттарының жүйесі» ретінде анықталады [199, б.181].

Педагогикалық жағдаяттың айырмашылығы – ондағы педагогтың рөлінде. Педагогикалық жағдаят – ерекше білім алуға деген қажеттілігі бар тәрбиеленушінің даму ортасы.

Кәсіби мәселелерді шешу дегеніміз көбінесе, проблемалық педагогикалық жағдаятты білдіреді. Себебі бұл мәселелердің туындауының шарты жаңа тәсілді қолдануды талап етеді. И.Я.Лернер шығармашылық әрекет тәжірибесі тек қана проблемалық типті ситуацияны шешу барысында қалыптасады [200].

Проблемалық сипаттағы міндеттер мен жағдаяттар жаңа білім, дағды және тәжірибені қалыптастыруға ғана емес, қалыптасып қойған білім мен шешім қабылдау дағдысын шығармашылықта қолдана білуге септігін тигізеді. Проблемалық педагогикалық жағдаяттарда игерілген білім мен дағды саналы түрде қалыптасып, жүйелілік сапасына ие болады.

Модулдерді кәсіби мәселелермен толықтыру моделдің мақсаттарына сәйкес келеді деген қорытынды жасаймыз. Кәсіби мәселелер проблемалық педагогикалық ситуация арқылы көрініс береді.

Оқыту құралдары – сыртқы қоршаған әлемнің таным үдерісін жеңілдететін негіздері болып табылады. Оқытудың ақпараттық-коммуникациялық технологиялары инклюзивті білім беру жағдайында туындаған мәселелерді шешу үшін қолданғанда – кәсіби дайындықтың маңызды құралына айналады. Сонымен қатар, біз технологияларды қолдана отырып жүргізілген сабақардың бейнежазбасын да пайдаландық.

Оқытудың ақпараттық технологияларына негізделген білім беру технологиялары екі топқа бөлінеді:

- 1) локалды компьютерлерге негізделген технологиялар (компьютердің өзі және оның бағдарламалық қамтылуы, оқу құралдары, дидактикалық материалдар);

2) локалды желі мен жаһандық Internet желісін қолданатын желілік технологиялар (оқу құралдарының электронды нұсқасы, дидактикалық материалдар, аудио-, бейнематериалдар).

Аудиториялық дәріс сабақтарында бірінші топтағы технологиялар негізгісі болып табылады (көрнекіліктер т.б.). Тәжірибелік сабақтарда екінші топтағы технологиялар жиі қолданылған, себебі компьютерлерді локалды желіге қосу уақытты үнемдейді. Internet желісі ресурстардың көп бөлігіне қолжетімді етеді.

Компьютерлер мен бағдарламалық қамтамасыз етуді дайындау құралы ретінде қолдану барысында, біз үлгінің құрамына дидактикалық ұстанымдарды ендірік – оларды қолданудың тиімділігін арттырудың маңызды шарты [200].

Оқытудың өмірмен және кәсіби дайындық ерекшелігімен байланысы ұстанымы – оқыту немесе білім алу үшін қажетті материалдарды таңдаумен тығыз байланысты. Осы ұстанымды жүзеге асыру үшін оқытудың ақпараттық-коммуникациялық технологияларын білу заманауи құралдардың (теле-, бейне-, аудио-, мультимедиялық ақпараттық технологиялар) көмегімен студенттің өмірлік тәжірибелерін кеңейтуге негізделген.

Ғылымилық ұстанымы – білім мазмұнының арнайы психология мен түзету педагогикасының ғылыми салаларын дамыту деңгейіне қатаң сәйкестігіне қойылатын талаптар. Аталған ұстанымның тағы бір жағы – құралдарды қолдану әдістемесі, мазмұны мен қондырғылардың ғылымның, білім салалары мен мәдениеттің заманауи деңгейіне сәйкестігі, сенімді ғылыми ақпаратты беру және оқу және кәсіби іс-әрекет ету тәсілдерін қалыптастыру.

Қолжетімділік ұстанымы – оқу материалын оқытудың ақпараттық-коммуникациялық технологияларын қолдана отырып, түсіндіру барысында логикалық реттілікті қамтамасыз ету, игерілген білім мен дағдыға сүйену.

Аталған ұстанымды үлгі құрамында жүзеге асыру дайындық деңгейін міндетті түрде ескеретін модулдердің мазмұны арқылы айқындалды. Ұстанымның маңыздылығы белсенді білім мен негізгі білім арасындағы тепе-теңдікті сақтау. Кәсіби даму аумағын кеңейту үшін материалды барынша күрделі етіп беру керек. Бұл кәсіби даярлықтың жаңа мазмұнын игеруге түрткі болады.

Жүйелілік ұстанымы студенттердің білімнің белгілі бір жүйесі мен оқыту үдерістері және оның тиімділігін бақылау арасындағы байланысты меңгеруге негізделген.

Бірізділік ұстанымы құбылыстар мен оқиғалардың даму барысындағы өзара байланысын жүзеге асыруға негізделген. Үдерісті жүзеге асырудың модулды тәсілі аталған ұстанымды барынша толық айқындайды.

Көрнекілік ұстанымы оқу ақпараттарын жылдам әрі сапалы алуға септігін тигізеді. Ұстанымды қолдану ақпаратты өңдеу бойынша ойлау және белсенді таным әрекеттерін дамытуға зиян келтірмеуі керек. Сондықтан, аталған ұстаным ақпараттық-коммуникациялық технологияларсабақ құрылымындағы рөлі мен оның орнын анықтап, мақсатқа жету құралы ретінде назар аудартады.

Мотивациялық ынталандыру ұстанымы құралдарға деген эстетикалық, экономикалық талаптарды айқындап, дайындық үдерісінде дидактикалық мақсаттарға қол жеткізуді талап етеді.

Педагогикалық технологиялылық ұстанымы оқытушының жұмысындағы сабақтың әдістер мен тәсілдерін анықтауда ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың қолдануын қарастырады [201, б.42, 202, б.233-240].

Тәсілдер мен құралдар ретінде ақпараттың дәстүрлі (әдістемелік нұсқаулар мен теориялық-әдістемелік мазмұндағы әдебиеттер қоры) ғана емес, ақпараттық (компьютердің бағдарламалық қамтылуы, әдістемелік және аудио-, бейнематериалдар, Internet желісінің ресурстары) қайнар көздері де қолданылады. Модель педагогикалық іс-әрекеттің кеңістігінде, инклюзивтік ортада ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданудың қалыптастыру құралы ретінде қызмет етеді.

3 Диагностикалық блок. Бұл блоктың құрамына компоненттер, өлшемдер көрсеткіштері мен деңгейлері қарастырылған.

Өз жұмысымызда біз болашақ бастауыш сынып мұғалімдерді инклюзивті білім беру жағдайында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану даярлығында мынадай компоненттерін айқындап, ұсынамыз:

Мотивациялық. Бұл компонент– болашақ бастауыш сынып мұғалімдердің жеке тұлғалық кәсіби маңызды қасиеттерінің қалыптасуы (ерекше білім алуға деген қажеттілігі бар білім алушылармен эмпатикалық қарым-қатынас, балалармен өзара қарым-қатынас жасаудың жеке тұлғалық үлгісіне бейімделуі т.б.). Өлшемдері болашақ мамандардың ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану көмегімен білімі мен біліктерін, әр түрлі жаттығулар мен тапсырмаларды орындауға деген ынтасы мен ықыласы. Бұл компоненттің көрсеткіштері өзінің кәсіби шыңдалу қажеттілігін сезіну, ерекше білім беруге қажеттіліктері бар балаларға деген эмпатикалық қарым-қатынасын жасауға деген ынтасы, оқу үдерісінде өзін-өзі дамыту мен жетілдіруді жете түсіну, өзін-өзі басқару мен белсендіру, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды өзінің мүмкіндіктеріне орай қолдануды бейімдеу қызығушылығы, инклюзивті білім беру жағдайында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану ықыласы, әлеуметтік құзіреттіліктерді қалыптастыруына ынталанушылығы мен ұмтылысы.

Ғалымдардың көп бөлігі бірінші қатарға бастауыш сынып мұғалімдердің эмпатикалық қасиеттерін қояды (Ю.Н.Кулюткин, З.С.Максимова, Г.С.Сухобская т.б.). З.С.Максимова эмпатия толеранттылықпен бірге болашақ бастауыш сынып мұғалімдері үшін мүмкіндігі шектеулі балалармен гуманистік (адамгершілік) қарым-қатынас жасаудағы ең маңызды әрі басты ұстаным болуы тиістігін айтады. Н.А.Абрамова эмпатия қасиетін бастауыш сынып мұғалімдердің кәсіби біліктілігін дамытуды басқару үлгісі деп түсіндіреді. И.Г.Синельникова мен Л.В.Кузнецов кәсіби маңызды қасиеттерге талдау жасай отырып, ішінде ең басты әрі маңызды қасиет деп эмпатияны көрсетеді. И.В.Бакунова педагогқа аса қажетті мынадай ерекше қасиеттерді атап көрсетеді:

- мейірімділік;
- көмекке дайындық;
- сезімталдық (тәрбиеленушілердің қажеттілігі мен қызығушылығын сезіне білу);
- шығармашылық тұлға болу т.б.

Тұлғаның көптеген қасиеттері маманның мүмкіндігі шектеулі немесе денсаулығында ауытқу бар білім алушыларға деген эмпатиясының көрінісі болып табылады.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімінің тұлғалық қасиеттерінің ішінде кәсіби маңыздыларының қатарына даярлықтың тұлғалық компоненті енеді.

Тұлғалық-бағдарлық тұғырды дайындық барысында қолданған студент – өз бетімен даму, білім беру кеңістігінде өздігімен «қозғала» білетін субъект болып саналады.

Когнитивтік компонент туындаған кәсіби мәселелер мен міндеттерді ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың көмегімен шешу үшін қажетті теориялық және тәжірибелік-бағдарлық білімдердің сапасын сипаттайды. Бұл компоненттің көрсеткіштері мүмкіндігі шектеулі балалардың ерекшеліктері туралы білімдерді меңгеруі; инклюзивті білім беруде АКТ-ны қолдану негіздері туралы білімдерді жетік білуі; АКТ құралдарын қолданудың әдістемесі туралы білімдердің қалыптасуы; кәсіби іс-әрекетінде шығармашылықты дамыту; коммуникативтік және ұйымдастырушылық дағдыларды игеру, мүмкіндігі шектеулі балаларға АКТ қолданудың кемшіліктерін ескеру керек, яғни физиологиялық зақымдануынан қорғау ережелерін білуі.

Еріктік компоненті туындаған кәсіби мәселелерді ақпараттық-коммуникациялық технологиялар көмегімен шешудің тәжірибесі, дағдысының көлемі мен сапасын қамтиды. Бұл компоненттің өлшемі болып әр түрлі компьютерлік мүмкіндіктерді пайдалану, білім беру ортасына АКТ құралдарын бейімдеу, жаңа компьютерлік бағдарламаларды жасау біліктері мен дағдылары алынады. Бұл компоненттің көрсеткіштері: инклюзивті білім беру жағдайындағы АКТ-ны пайдаланудың жаңа тенденцияларының күзіреттіліктерін дамыту дағдылары; халықаралық тәжірибені ескере отырып, оқыту үдерісінің жаңа бағдарламалық-әдістемелерді саралауда өзіндік дербес тәсілін жасау іскерліктері; ақпараттық технологиялар арқылы оқу-практикалық модульдерді жасап шығару; балалардың ерекше қабілеттерін ескере отырып, компьютерлік бағдарламаларды пайдалану дағдыларына үйрету; ашық ақпараттық білім беру кеңістігінде мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытудың тиімді бағдарламаларын саралай алу және тапсырмаларды жасау біліктіліктері.

Когнитивтік және еріктік компоненттердің қажеттілігі педагог мамандарды даярлаудағы іс-әрекеттік тұғырдың басты ұстанымдарына сүйеніп, айқындалады.

1 бөлім бойынша тұжырым

Бірінші бөлімдегі зерттеу материалдарына шолу және талдау жасау барысы мынадай қорытынды жасауға мүмкіндік береді:

1. *«Инклюзивті білім беру орта – дамуында ерекшелігі бар балалардың әлеуметтенуге және білім, біліктер мен дағдыларды игеруге деген дербес қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін құрылатын құндылықты-бағдарланған орта»* және *«Инклюзивті білім беруде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің АКТ қолдану даярлығы»* бұл ерекше білім беруге қажеттіліктері бар балалардың мүмкіндіктерін ескере отырып, ақпараттық-коммуникациялық білім беру ортасына ерте кіріктіру арқылы инклюзивті жағдайда оқытуды, тәрбиелеуді, дамытуды жүзеге асыруының оңтайлы және тиімді етіп пайдалану алу даярлығы мен қабілеттілігі» анықтамаларының негізі жасалды.

2. Теориялық талдау және педагогикалық, психологиялық еңбектердің қарастырылуы нәтижесінде, бізге инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану даярлығының бірқатар психологиялық және педагогикалық ерекшеліктерін айқындауға мүмкіндік берді.

3. Жоғарыда қарастырылған инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерді ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлаудың қазіргі жәйі мен психологиялық педагогикалық ерекшеліктері инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерді ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлау моделін құрастыруға мүмкіндік берді. Модельде: мотивациялық (бастауыш сынып мұғалімі тұлғасының кәсіби маңызды қасиеттерінің қалыптасуы); когнитивтік (ақпараттық-коммуникациялық технологияларының құралдарымен кәсіби мәселелерді шешуге қажет білімдер мен дағдысы көлемі және сапасы); еріктік (кәсіби мәселелерді ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың көмегімен шешудің тәжірибесі, өнімі, жігерлілік танытуы). Модельдің сараптамалық блогы дайындық құрылымының мақсатты бағыттылығын айқындайды. Мазмұндық блок болашақ бастауыш сынып мұғалімінің осы бағыттағы дайындық технологиясын аша түседі. Диагностикалық блок модельдің мақсатқа жетуінің бағалау критерийлерінен құрылған – инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану даярлығы. Модельдің құрамына кәсіби даярлықтың барынша тиімді тәсілдері біріктірілген. Модель төмендегі ерекшеліктерге негізделген:

– арнайы курс бойынша оқыту сапасының пәннің мазмұнына және таңдалған материалды ұсынудың таңдалған әдісіне тәуелділігі;

– оқытудың теориялық бөлігінің арнайы мектептердегі педагогикалық тәжірибемен үйлесуі;

– болашақ мамандарды инклюзивті білім беру жағдайында АКТ-ны пайдалануға үздіксіз тарту үдерісі;

– АКТ-ны пайдалануға оқытудың мазмұндық бөлігін нақты мамандықтың ерекшелігіне бейімдеу.

4. Студенттердің АКТ-мен жұмыс істеуге дайындығының мазмұнын талдау бізге 3 негізгі блокты бөліп қарастыруға мүмкіндік берді: I блок – базалық. Ол АКТ-мен жұмыс істеу бойынша бастауыш білімдерді қарастырады (мәліметтер базаларымен, Ғаламтор желісінің ақпараттық ресурстарымен, мәтіндік және кескіндік редакторлармен, бағдарламалардың арнайы ерекшеліктерімен және т.б. жұмыс істей білу). II блок – кәсіби-әдістемелік. АКТ-мен жұмыс істеу дағдылары қажет болуы мүмкін болашақ кәсіби қызметтің инклюзивті саласын түсіну. III блок – ғылыми-зерттеушілік. Бұл – әдеттегі және әдеттен тыс жағдайларды шешудің шығармашылық тәсілі.

5. Жұмыста ақпараттық-коммуникациялық құралдармен жұмыс істеу бойынша теориялық білімдер мен тәжірибелік дағдыларды игерудің кезеңдік сызбасы ұсынылған.

Қарапайым деңгейде студенттер компьютермен және ғаламтормен жұмыс істеудің қарапайым білімдерін игереді. Оның негізгі мақсаты – 1-2 курс студенттерінің АКТ-мен жұмыс істеу бойынша алған білімдерін бекіту және оларды тек білім беру саласында ғана емес, күнделікті өмірде де пайдалану туралы жағымды түсінік қалыптастыру.

Екінші деңгей – «Функционалдық құзыреттілік» деп аталады. Бұл деңгейде студенттер АКТ саласындағы теориялық білімдерін тереңдетеді, өздерінің инклюзивті ортада ақпаратты құралдарды қолдана отырып әдеттегі және әдеттен тыс міндеттерді шешу дағдыларын қалыптастырады. Бұл деңгей 3 курс студенттеріне тән.

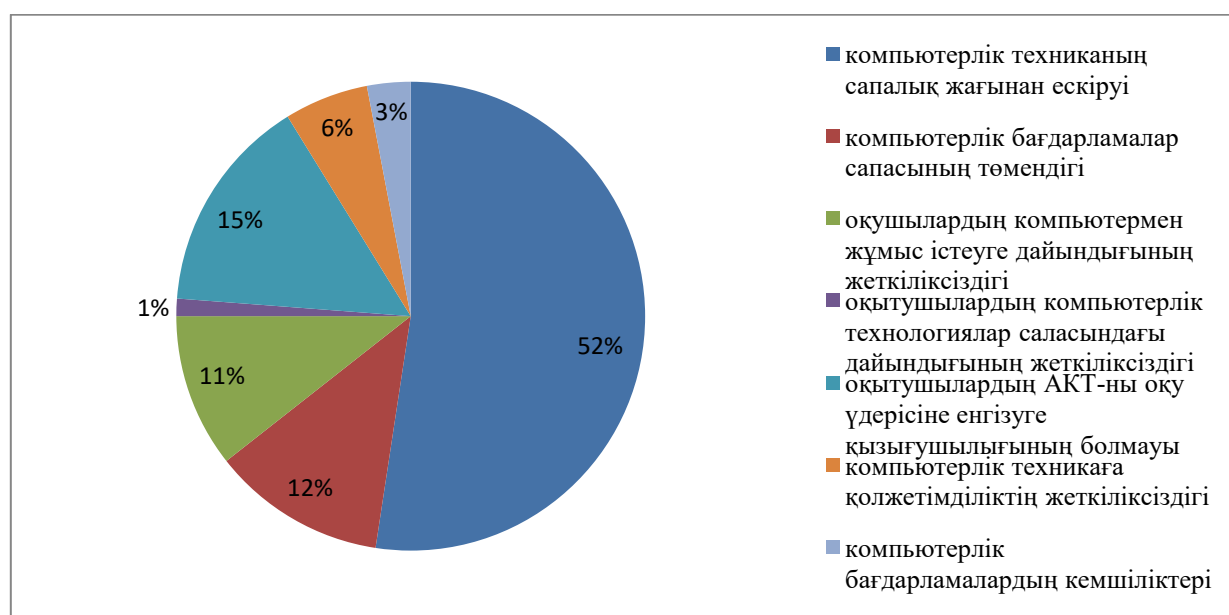
Үшінші деңгей – «Жүйелілік құзыреттілік». Мұнда АКТ-ны шығармашылық және кәсіби қызметте белсенді қолдану көзделеді.

2 ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІН АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУҒА ДАЯРЛАУ ӘДІСТЕМЕСІ

2.1 Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлау әдістемесінің мазмұны

Қазақстандық орта білім беру жүйесіне заманауи ақпараттық технологияларды қолданудың жаңа әдістерін енгізу үдерісі Қазақстан Республикасының білім беруді ақпараттандыру стратегиясына сәйкес жүзеге асырылып келеді. Білім беру мекемелерін ақпараттық-коммуникациялық технологиямен қамтамасыз ету бағытында жақсы нәтижелі жұмыстар жүргізілуде. Атап кететін мәселе, жоғары оқу орындарындағы оқу аудиторияларының (сыныптардың) сапалық жағынан ескіруі студенттерге білім беру үдерісін ақпараттандыруға кедергі болып отыр. Аудиториялардың ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) қолдануға бейімделуі, өз кезегінде заманауи техникалық құралдарды сапалы білім беру мақсатында қолдануға мүмкіндік бермейді. Бұл мәселе орта мектептерге де тікелей қатысты.

Зерттеу барысында 32 жалпы білім беру мектептерінің ақпараттық құжаттарына (кездейсоқ таңдау әдісімен) жүргізген талдауымыздың нәтижесінде олардың басым көпшілігінде дамуында ерекшеліктері бар балалардың ақпараттық ресурстардың қолжетімді ететін техникалық құрылғыларын, оларды қолдану әдістері мен алгоритмдерін (информатика аясында да, басқа пәндер аясында да) пайдаланудың тиісті деңгейде еместігі анықталды. Зерттеу нәтижесінде анықталған оқу үдерісінің АКТ-мен жеткілікті қамтылмауының негізгі себептері 8 суретте көрсетілген (сурет 8).

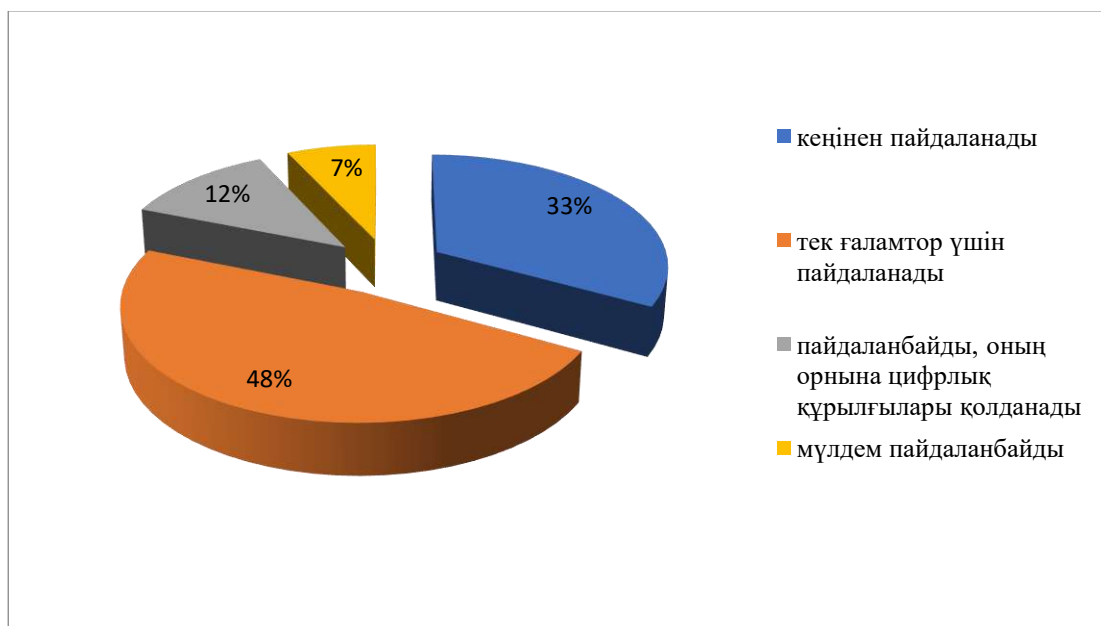

Сурет 8 - АКТ-ны оқу үдерісіне жаппай енгізуді тежейтін негізгі себептер

Оқу үдерісінде АКТ-ны пайдаланудағы қиындықтарды анықтау мақсатында Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті студенттерінің арасында сауалнама жүргізілді. Оған болашақ бастауыш сынып мұғалімдеріне 60-тан астам (3 курс) қатысқан. Зерттеу барысында студенттер «Отбасы және компьютерлік технологиялар» сауалнамасының сұрақтарына жауап берді.

Сауалнамаға қатысқан студенттердің 75%-ында жеке дербес компьютері бар екені анықталды. Бірақ соған қарамастан, сауалнама нәтижелері сандық және сапалық тұрғыдан талдау барысында алынған нәтижелер педагогикалық ЖОО студенттерінің ақпараттық-коммуникациялық құралдарды кәсіби дайындық мақсатында қолдану білігі мен дағдысы айтарлықтай төмен деңгейде екенін көрсетті. Сауалнама алынғандардың көпшілігі (58,2%) өздерінің АКТ туралы білімінің мектепте алған деңгейде қалғанын көрсеткен.

Тек студенттердің 33%-ы ғана педагогика саласында компьютермен жұмыс жасай алатынын және информатика негіздері бойынша ең төменгі білімге ие екендіктерін айтқан. Студенттердің 12%-ы оқу мақсатына компьютерді пайдаланбайды, оның орнына ұялы құрылғылардағы ғаламтор желісін қолданғанды дұрыс көреді, ал 7%-ы – педагогикалық кәсіпке дайындалу үдерісінде компьютерді де, басқа АКТ құрылғыларын да пайдаланбайды. Оның орнына қағаз нұсқадағы әдебиетті қолайлы көреді. Ал енді инклюзивті білім беру жағдайында компьютерді қалай пайдалану керектігін білетін студент мүлде жоқ дерлік. Осылай болғанның өзінде басым көпшілігі (75,6 пайызы) АКТ-ны педагогикалық үдеріске енгізу оның тиімділігін арттырады деп есептейді. Бұл мәліметтердің барлығы 9 суретте беріліп отыр. (сурет 9).

Сурет 9 - Болашақ педагогтардың компьютерді педагогикалық құзыреттілігін арттыру мақсатына пайдалануы

Респонденттердің 81,5%-ы кәсіби мамандыққа оқу барысында АКТ-ны пайдаланатын пәндерді көбірек енгізу қажет деп атап көрсеткен. Сондай мақсатта берілген білім студенттерге кәсіби мамандығы туралы қпаратты өңдеу мен ұсыну, сақтау мен өзгерті құралдарын, әдістері мен тәсілдерін пайдалану мүмкіндіктерін арттырады деп есептейді.

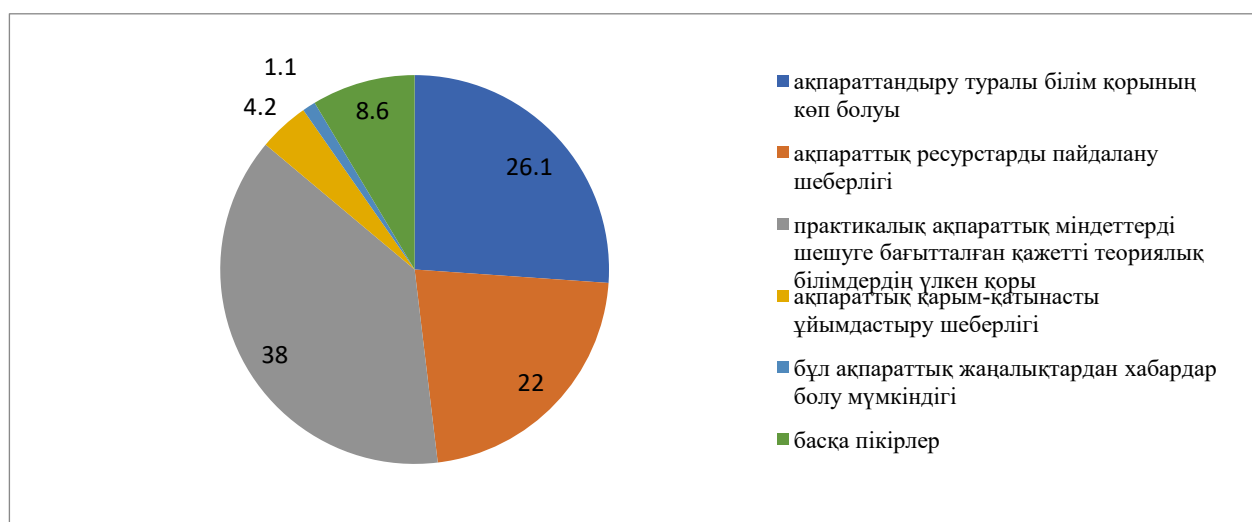
Дербес компьютерде жұмыс істеу білу дағдысының одан әрі қарай шеберлікке ұласуына деген сұранысын мен қажеттілік респонденттердің 13,5%-ында сақталған. Сауалнама қатысқандардың көпшілігі өздерінің компьютерлік техникамен жұмыс істеу білімі мен білігі өте төмен деңгейде деп есептейтіні анықталды.

Сауалнамаға қатысқан 84 респондент инклюзивті білім беруді ақпараттық-Студенттер білім беру үдерісін барлық деңгейлерде компьютерлендіру мен заманауи АКТ-ның жетістіктерін табысты пайдалану заманауи білімді адамның қажеттілігіне айналғанын түсінетінін көрсеткен.

Сауалнамаға қатысқан студенттердің 62%-ы білім беру үдерісіндегі компьютерлік технологиялар баланың дамуында оң нәтижелерге және тіпті оның тұлғалық өсуіне алып келеді деген ортақ пікірге келген. Алайда, барлық дерлік респонденттер (82%) педагогтер мен ата-аналар баланың дербес компьютердегі жұмыс барысын ұдайы қадағалап отыруы керектігін де баса атап көрсеткен.

Алынған нәтижелер негізінде студенттер материалды жеткізу кезінде АКТ-ны пайдаланудың бар маңыздылығын түсінеді деп тұжырымдауға болады. Олардың көпшілігі ақпараттық-коммуникациялық құралдарды оқыту үдерісіне енгізу білім берудің тиімділігін арттыра алады деп есептейді.

Төменде берілген суретте осы мәселе бойынша сауалнама нәтижелері көрсетілген (сурет 10).

Сурет 10 - Болашақ педагогтардың «Педагогтің ақпараттық құзыреттілігі» ұғымын түсіндіру нәтижелері (педагогикалық қызметте АКТ-ның пайдалану құзыреттілігі), %-бен

Алынған нәтижелер болашақ педагогтардың қатарында «ақпараттық құзыреттілік» терминінің бірыңғай түсінігі жоқтығын көрсетеді. Болашақ мұғалімдердің «ақпараттық құзыреттілік» ұғымын түсіндіруі бір-бірін ұқсамайды. Бұл аталған терминнің айтарлықтай кең мағыналы екендігімен де байланысты деп түсінеміз. Сауалнама қатысқандардың басым бөлігі оны кәсіби іс-әрекет барысында тәжірибелік міндеттерді шешуге қажетті теориялық білімдердің қомақты көлемімен теңдестіруге болады деген қорытындыға келген.

Бұл мәселе оқу үдерісін ақпараттандыруды шынайы түрде жүзеге асырушы тұлғаны – оқытушы құрамды қайта даярлау қажет ететінін де айқын көрсетіп отыр. ҚР білім беру жүйесіндегі басшы және ғылыми-техникалық қызметкерлердің біліктілігін арттыратын республикалық институттың мәліметтері бойынша, оларға бағдарламалық және компьютерлік құралдардың қыр-сырын оқытуға жұмсалатын шығындар оқу орындарын АКТ-мен жабдықтау бюджетімен бірдей [203].

Педагог компьютер мен мультимедиялық жабдықты меңгеріп қана қоймай, оның негізінде өзі де білім беру бағдарламаларын жасауы, оқу үдерісі мен оқушылардың АКТ-ға деген көзқарасын өзгертуі тиіс. Болашақ педагогтарға сонау педагогикалық білім алу деңгейінде білім беру барысында ақпараттық-коммуникациялық құралдарды пайдаланудың ерекшеліктерін оқытпайынша оқыту үдерісін толық ақпараттандыру мүмкін емес.

Біздің пікірімізше, педагогикалық білім алып жатқан болашақ мамандардың ақпараттық құзыреттілігі екі негізгі бағыт бойынша қалыптасуы тиіс:

Біріншіден, ғылыми-педагогикалық бағыт. Ол болашақ педагогтардың білім беру саласы қызметкерлеріне қойылатын талаптарға сай теориялық білімдер мен дағдыларды игеруін көздейді. Оқу орнындағы білім беру еңбек қызметін іске асырудың шынайы жағдайларына барынша жақындатылған болуы маңызды.

Ғылыми-педагогикалық бағыттың негізгі құндылықтары мыналар болуы тиіс:

- ақпараттық-педагогикалық міндеттердің басым көпшілігін арнайы мақсатта сай шешілуі;
- әрбір педагог маман өзіндік ғылыми-педагогикалық міндеттері туралы білімін қалыптастыру және соған сай ақпараттық-коммуникациялық технологияны пайдалануы, басым міндеттерді шешу оларды дұрыс ретімен қолдана білу;
- ақпараттық міндеттерді саралау және басым міндеттерді іріктеп анықтау барысында көп өлшемді талдау әдісін қолдану;
- қалыпты (стандартты) немесе біртекті міндеттерді шешудің бағдарламалық тәсілдері мен әдістерін меңгеру;
- педагогикалық үдерісте өзінің әдістемелік жүйесінде ақпараттық ресурстарды өңдеу мен жүйелендіру әдістерін таңдаудың негізгі өлшемдерін қалыптастыру.

Бұл жерде басты мәселе АКТ-ны тұтас оқу үдерісінің сапасын жоғарылатудың және оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырудың тиімді құралы ретінде пайдалану мақсатын қалыптастыру туралы. Білім алу барысын еңбек деп қарастырар болсақ, сол үдерістің тиімді болуы үшін педагогтен, әсіресе, дамуында ерекшеліктері бар балаларға көмектесетін арнайы қызметтері бар мол ақпараттық-коммуникациялық технологияны және оны қолдану білімін үнемі дамытып, толықтырып, жаңалап отыру талап етіледі.

Екіншіден, кәсіби-шығармашылық бағыт. Оған мыналар кіреді:

- АКТ-ны қарқынмен және сапалы меңгеру және игерілген дағдыларды инклюзивті білім беру үдерісіне енгізу арқылы көрінетін педагогикалық іскерлікті қалыптастыру;

- педагогикалық іс-әрекеттерді табысты іске асыруға қажетті теориялық білім қоры мен тәжірибелік дағдылардың деңгейін ұдайы арттырып отыру;

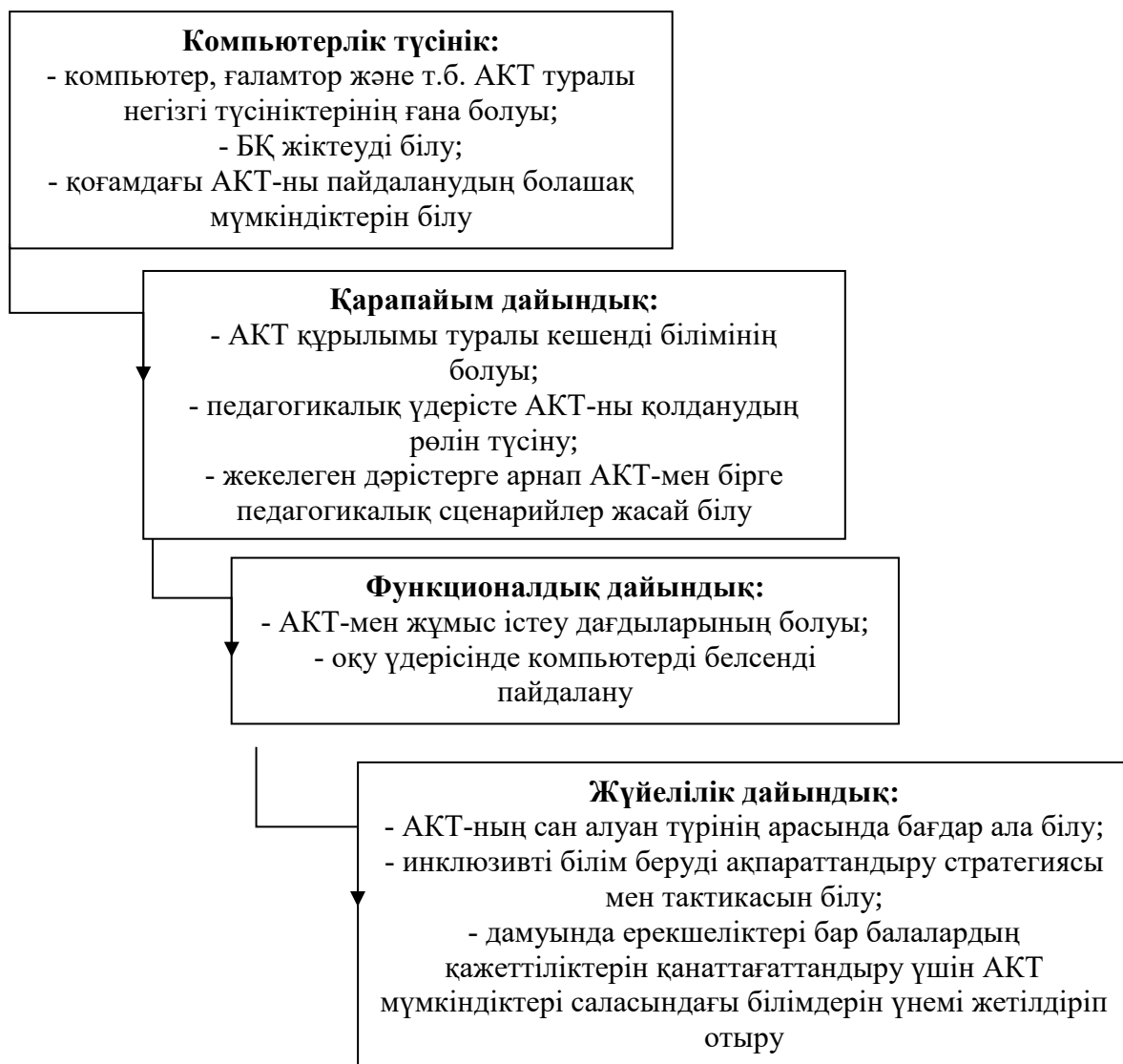
- дамуында ерекшеліктері бар балалар сыныпта пайда болған жағдайда шұғыл педагогикалық міндеттерді шешу үшін соған тез бейімделе білу;

- оқу-білімдік ақпаратты өңдеу, оны талдау мен жүйелендірудің әралуан әдістерін үйрену және белсенді пайдалану;

- оқу мақсаттарын қалыптастырып, мектепке және басқа да оқу орындарына ақпараттық мәдениетті енгізу мәселесі бойынша ұсыныстар дайындай білу;

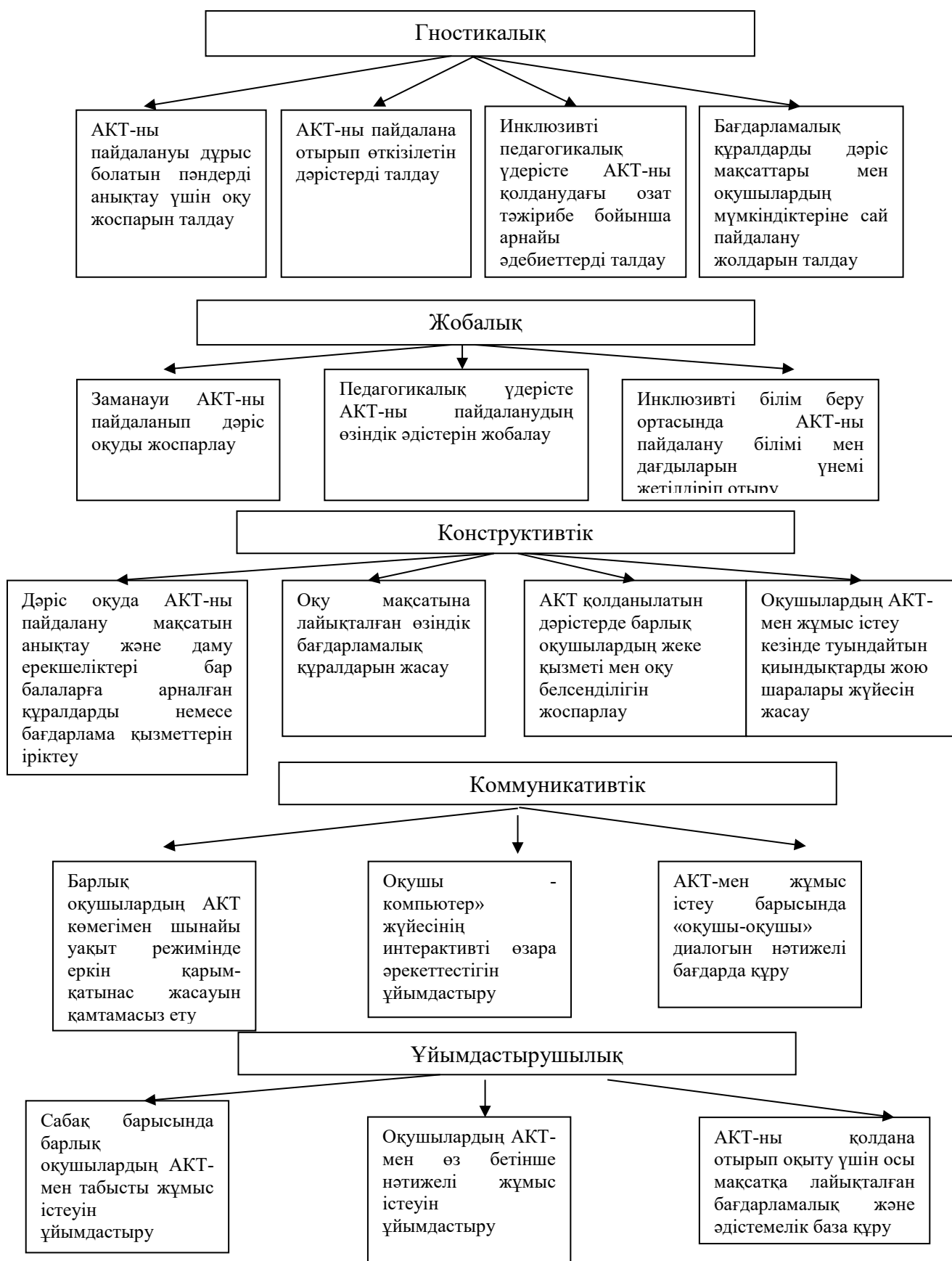
- оқу үдерісін ақпараттық қамтамасыз етуде туындайтын күрделі мәселелерді анықтау мақсатында педагогикалық үдерістегі зерттеу қызметінің әдістерін оңтайлы және сапалы пайдалану.

Педагогикалық ЖОО студенттерінде АКТ пайдалануға деген қажеттілікті мақсатты түрде қалыптастыру біздің алдыңғы шағын бөлімде ұсынған ақпараттық құзыреттілік деңгейлеріне сәйкес келетін бірнеше кезеңдерде жүзеге асырады (сурет 11).

Сурет 11 - Педагогикалық үдерісте АКТ пайдалануға кезең-кезеңімен дайындалу

Оқу үдерісіндегі заманауи АКТ саласында студенттердің құзыреттілігін қалыптастыру шиыршықталған күйде келеді. Ол компьютер мен ғаламтор туралы қарапайым білім алудан басталып, ақпараттық кеңістікте еркін бағдар алумен және ерекше міндеттерді шешуге арналған оңтайлы АКТ таңдау мүмкіндігімен аяқталады. Компьютерлік түсінік деңгейінде алынған білімдердің жоғалмайтынын білу маңызды. Олар АКТ пайдалануға дайын болудың бұрынғыдан сапалы деңгейіне өтуге негіз болып табылады. Әр деңгей үшін инновациялық АКТ-мен жұмыс істеудің өз шеберліктері мен дағдылары бар (сурет 12).

Сурет 12 - Студенттердің АКТ қолдану саласындағы кәсіби құзыреттілігінің құраушылары

Біз АКТ-ны пайдалану саласындағы кәсіби құзыреттіліктің әр деңгейіне арналған мақсаттарды қалыптастырдық.

1. Компьютерлік түсінік деңгейінің мақсаттары:

- «Информатика» пәні бойынша базалық деңгейде білім алу;
- АКТ-мен жұмыс істеу кезінде психологиялық кедергіні жеңу;
- компьютерде жұмыс істеу кезінде қарапайым тәжірибелік дағдыларды қалыптастыру.

2. Қарапайым деңгейдің мақсаттары:

- АКТ бойынша білімін жетілдіру және оның педагогикалық үдерістегі рөлі туралы хабардар болуын сапалы деңгейге жеткізу;

- компьютерде нақты жұмыс істеудің қалыпты/стандартты дағдыларын қалыптастыру;

- білім беру үдерісіне АКТ-ны енгізу жөніндегі шығармашылық бастамашыл болу дағдыларын қалыптастыру.

3. Функционалдық деңгейдің мақсаттары:

- педагогикалық іс-әрекетте АКТ-ны саналылықпен пайдалану;

- балалардың жеке басының мүмкіндіктерін ескере отырып, кейбір сабақтарды өткізуде жобалау қызметі туралы білімі мен дағдыларын АКТ-ны пайдаланып қалыптастыруға қолдану;

4. Жүйелілік деңгейдің мақсаттары:

- бала үшін қандай да бір қиындық тудыруы мүмкін жағдаяттарда ақпараттық-коммуникациялық құралдарды пайдаланудың әдістемелік-шығармашылық тәсілі;

- сабақтың әдеттегі үлгісін барлық оқушыға қолжетімді, ақпараттық үлгіге ауыстыру.

Педагогикалық жоғары оқу орындарындағы оқу үдерісін үлгілеу кезінде оның мақсаттық, мотивациялық, жедел және нәтижелік құраушылары анықталған тұжырымдама пайдаланылды [204].

АКТ-мен жұмыс істеу жөніндегі кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру ұзақ уақыт алатыны белгілі. Өйткені мұндай үлкен іс студенттен болашақ маман ретінде тек теориялық білім алу мен психологиялық кедергіні жеңуді ғана емес, шынайы өмірлік тәжірибеде жұмыс жасау дағдыларын қалыптастыруды да талап ететіні белгілі. АКТ-ны болашақ педагогтарды оқытуға енгізу оларды инклюзивті ортада инновациялық құралдарды пайдалануға бейімдеуді мүмкін етеді. Студенттердің АКТ-ны пайдалану құзыреттілігін қалыптастыру және үнемі жетілдіріп отыру олардың инклюзивті ортада білім беруге мамандандырылуымен және сол арқылы кәсіби қызметінің ерекше компоненті қалыптасуымен айқындалады.

Бірқатар ғалымдар [205-207] болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттілігінің қалыптасуына негіз болатын қандай да бір үлгі-нұсқаны ұсынатын маман үлгісіндегі ортақ белгілерді атап көрсетеді.

Маман үлгісін / моделін талдауда педагогтің АКТ-ны инклюзивті білім беру кеңістігінде пайдалана алатын кәсіби құзыреттілігін құраушы 4 компоненті бөліп көрсетіледі:

- АКТ және оның қызметі мен дидактикалық мүмкіндіктері туралы теориялық білім;
- мұғалімнің сабақ беру үдерісінде АКТ-мен жұмыс істеу тәжірибелік дағдылары;
- оқушылар үшін АКТ-ның мол мүмкіндіктерін пайдалануды үйрететін мұғалімнің жеке басының қасиеттерінің алатын орны;
- дамуында ерекшеліктері бар балаларға арналған АКТ-ның арнайы қызметтерін пайдалануда психологиялық кедергіні болдырмау не оларды жоюға арналған кәсіби дағдылары.

Мұндай үлгідегі маманды қалыптастыру үдерісі жүйелі түрде жүруі тиіс.

Мұндай үлгідегі маманды қалыптастыру білім беру үдерісінде сабақтастықпен және бірізділікпен жүргізіліп отырылуы керек.

Білім беруді ақпараттандыру үдерісінің жүйелілік тұғырын қарастырғанда, «педагогикалық жүйе» ұғымына тоқталу да дұрыс болады. В.П.Беспалько ұсынған «педагогикалық жүйенің» анықтамасы оның өзіндік болмысын айқын танытады. «Педагогикалық жүйе» дегенді ол қалыпты құрамдастарға тән емес жаңа сапалардың түзілуіне ықпал ететін әлеуметтік-педагогикалық факторлардың жиынтығы деп түсіндіреді. Оның айтуынша, педагогикалық жүйенің ішкі ерекшеліктері әмбебап жүйедегідей өлшемдермен, атап айтқанда, құрамымен, құрылымымен, оның бірлігін қамтамасыз ететін факторлармен сипатталады [208]. Кез-келген педагогикалық жүйенің ішкі құрылымын танытатын құрамдастары бар. Құрамдастар дегеніміз – жүйенің сапалық сипаттамасына ықпал ететін бөлшектері. Көбіне бұл – шағын жүйелер мен элементтер болып келеді. «Элемент» - жүйенің ең кіші құрамдасы, жүйенің реттілігі оның құрылымымен сипатталады [209].

Е.М. Горенков педагогикалық жүйе дегенде білім беру үдерісі мен оның жұмыс істеу шарттарының негізгі құраушыларын көрсететін серпінді білім беруді айтады [210]. Құрылымдық талдау дегенді педагогикалық жүйенің ішкі және сыртқы байланыстарын бағалау деп түсіну керек. Сыртқы байланысқа – басқа жүйелермен өзара әрекеттестік ағыны, ал ішкі байланысқа – талданатын жүйенің элементтері арасындағы байланыстар жатады.

Төмендегі құраушылар кез-келген, соның ішінде педагогикалық жүйеге де тән екендігі жалпыға белгілі:

- оқыту мақсаты;
- педагогтар;
- оқушылар;
- оқыту бағдарламасының мазмұны;
- оқыту құралдары;
- оқу-тәрбие жұмыстары.

Е.М. Горенков педагогикалық жүйе дегенде білім беру үдерісі мен оның жұмыс істеу шарттарының негізгі құраушыларын көрсететін серпінді білім беруді айтады. [210, б. 153] Педагогикалық жүйеге де тән төмендегі құраушылар әдістемелік жүйені де құрайды деп санаймыз. Ол құраушылар:

- оқытудың мақсаты;

- педагогтар;
- оқушылар;
- оқу бағдарламасы (құрылымы мен мазмұны);
- оқыту әдістері мен құралдары;
- оқу-тәрбие жұмыстары.

Педагогикалық жүйенің табиғатын зерттеген ғалымдар осы жүйені белгілі бір өлшемдер жиынтығы бойынша құрылады деген ортақ пікірге келісетінін көреміз. С.М.Бахишева педагогикалық жүйені құрайтын негізгі өлшемдер ретінде жүйенің құрылымындағы элементтердің бір-бірімен байланысын, жаңғыртылуын (қандай да бір өлшемді беру кезінде тұрақты жүйеге үлкен өзгерістер жасалмайды), болжамды педагогикалық үлгіні шынайы деректер негізінде өзгертуін, әділдікті (жүйеге тым көп өлшемдерді қосуға болмайды, себебі бұл бүкіл зерттеу үдерісін қиындатады) ерекше атап көрсетеді [211].

Жоғарыда баяндалған жайларға сүйенсек, кез-келген педагогикалық жүйенің жұмыс істеуінің мотивациялық мақсаты, ішкі және сыртқы ортаның құрамдастарымен өзара байланысы, сондай-ақ сатылы мен жинақы боулы керек.

Осы бағыттағы зерттеулерді талдау барысында педагогикалық жүйе жұмыс жасауы үшін оның өзіндік мотивацияланған мақсаты, ішкі және сыртқы ортаның құрамдастарымен өзара байланысы, сондай-ақ сатылы және жинақы болуы керектігін анықтадық. Педагогикалық мақсат – педагогикалық жүйені құрудың негізі. С.К.Исламгулова білім берудің мақсатын өзгерту әрдайым оқу бағдарламасы мен жалпы оқыту үдерісін қайта құруға алып келетінін атап көрсетеді. Бірақ бұл тек оқыту әдістері мен құралдарын жаңартқаннан кейін ғана мүмкін болмақ.

В.И.Писаренко педагогикалық жүйені компьютерлендірудің құрылымдық және функционалдық құрамдастарының өзара байланысына талдау жасай келе, педагогикалық үдерістің құраушылары ретінде жүйе құру мақсатын, оқу үдерісінің мазмұнын және оған қатысушыларды (педагогтар мен оқушыларды) бөліп қарады [212]. Ғалым педагогикалық жүйе құру үшін білім жүйесінің болмысын қалыптастыру, жүйенің ішкі және сыртқы үдерістерін дәл сипаттайтын талдамаға арналған оңтайлы өлшемдерді таңдау, күтілетін нәтижеге ықпал ететін қосымша факторларды анықтау, жүйенің қызметін түзету сияқты міндеттері шешілуі керек деп санайды.

Шын мәнінде, қандай дидактикалық жүйе болса да, нақты педагогикалық мақсатты іске асыруға бағытталған функционалдық құрылымнан тұрады. Сондай дидактикалық жүйенің бірі – инклюзивті білім беруде АКТ-ны қолдану әдістемесі деп санаймыз.

Осы мақсатты ұстанып ғылыми-педагогикалық әдебиетті талдау арқылы [213- 215], арнайы әдістемелік жүйенің үлгісін/моделін әзірлеу арқылы АКТ-ны оқыту үдерісіне енгізуге тірек болатын теориялық тұғырлары мен нақты тәжірибе жинақталғаны және оның жеткілікті әлеуетті екендігі анықталды.

Зерттеудің мақсатына сәйкес әзірленген әдістемелік жүйені қолдану барысында көптеген маңызды мәселелердің күрмеуі шешіліп, қойылған мақсаттар жүзеге асырылады. Атап айтсақ:

- білім беру мен тәжірибелік дағды қалыптастыру арқылы бастауыш сыны мұғалімінің тұлғасының үлгісі туралы түсінік меңгертіледі;

- педагогтің тәжірибелік жұмыс дағдыларына айрықша назар аударылып, оның АКТ-мен жұмыс істеу үлгісімен таныстырылады;

- ұсынылған педагогтің үлгісімен салыстыра отырып, ортақ ерекшеліктері анықталады, яғни инклюзивті оқытуда АКТ қолданылған педагогикалық үдерістің күшті жақтары анықталады; АКТ қолданылатын оқыту үдерісін талдау және педагогикалық деректерді салыстыру қабілеті анықталады; сабақта АКТ қолданылатын кезеңдер мен лайықты әдіс-тәсілдердің жаңа жүйесі ұсынылады, болашақ педагогтарды сабақты АКТ-ны қолданып өткізу үшін тұлғалық ынталандыру жүргізіледі.

АКТ-ны пайдалана отырып педагогикалық жүйені үлгілендіру кезіндегі сәйкестендіру 2 нұсқада қарастырылады:

- а) мақсаттарды, жаңа инклюзивті қоғамның құндылықтарын негізгі деп қабылдау ретінде;

- б) өзін оқушыларды ақпараттық білім әлеміне бастап апарушы деп қабылдау ретінде.

Екі анықтама да педагогтың қатаң кәсіби шеңберден шығып, ақпаратты берудің жаңа әдістерін енгізе отырып еркін дамуына мүмкіндік береді.

Дидактикалық жүйе басқа жүйелердегідей тұтастық, тұрақтылық, құрылымының болуы, әділдік сияқты қасиеттермен сипатталады. Оның мотивациялық, толтырмалы және құрылымдық деп аталатын үш негізгі құрамдас бөлшектері бар [216].

Болашақ педагогтарды кәсіби оқыту үдерісінде ақпараттық технологияны пайдалану мәселелерін талдау табысты болуы үшін мынадай бірқатар факторларды сақтау қажет болады:

- оқу үдерісінде АКТ-ны пайдалану ниетін ынталандыратын мотивациялық жағдайларды жасау;

- балалардың білім мазмұнын игеру мүмкіндіктерін ескере отырып, оқу үдерісінде АКТ-ны сабақта пайдалануға студенттерді кезең-кезеңімен тарту;

- студенттерді кәсіби тәжірибеге тарту үшін оларға оқытудың ерте кезеңінен бастап АКТ-ны пайдаланудың педагогикалық міндеттерін шешу;

- оқу үдеріске барлық оқушыларды қосуға мүмкіндік беретін АКТ-мен жұмысты ұйымдастырудың педагогикалық теориясы мен тәжірибесін меңгеру;

- кәсіби қызметтің ақпараттық-педагогикалық ерекшелігіне дайындықты әрдайым жетілдіріп отыру;

- студенттердің инклюзивті педагогикалық үдерісте АКТ-ны пайдалануға дайындығын сипаттайтын дидактикалық үлгі жасау.

Дидактикалық жүйе нақты шарттарды сақтаған жағдайда ғана табысты жұмыс істей алатыны белгілі. Айталық, Г.И.Муратова [217] педагогикалық оқу орындары студенттерін оқыту үдерісінде компьютерді қолдануға қажетті

құзыреттілігін арттыру туралы зерттеуінде студенттер компьютерлік техниканы сабақта сәтті қолдануы үшін төмендегідей шарттарды сақтауы қажет екенін атап көрсетеді:

а) студенттер педагогикалық міндеттердің басымдарын бөліп ала білу, соның негізінде қажеттілік және эмоционалдық саласын ескере отырып үлгілер құра білуі тиіс;

б) студенттер болашақ мұғалім ретінде ақпараттық технологияны өз бетінше іздеп тауып, оны одан әрі компьютерлік құралдардың көмегімен алдына қойға оқу мақсаттарын жүзеге асыруға дайын болуы тиіс.

Осылай педагогикалық оқу орындары студенттерінің өз кәсіби қызметінде АКТ-ны пайдалануы мәселесіндегі құзыреттілігін арттыру үшін сақталуы тиіс бірқатар педагогикалық шарттар бөліп қарастырылды. Шын мәнінде, бұл шарттар оқу орнының ақпараттық-білім беру ортасының эволюциясы мен оқу жұмысының дамуы негізінде құрылған кешеннен тұрады. Ол студенттерге кезең-кезеңімен бір деңгейден екіншісіне өтуіне мүмкіндік береді. Ол деңгейлерге, біздің ойымызша, мыналар жатады:

- білім беру циклінің барлық пәндерінің ақпараттық құралдарды пайдалану мүмкіндігі әлеуетін талдау;

- студенттің арнайы (түзетуші) мектептердегі арнайы АКТ-ны қолдану саласында теориялық білімдер мен тәжірибелік дағдыларды кешенді пайдалануынан көрінетін оқу-танымдық және тәжірибелік қызметінің бірін-бірі толықтырушылығы;

- оқу жоспарына қосымша «Бастауыш білім беруде АКТ-ны қолдану» пәнін енгізу.

Студенттердің болашақ мұғалім ретінде АКТ-ны пайдалану кәсіби дағдыларын қалыптастырудың дидактикалық жүйесін жасауда В.И.Загвязинскийдің ұсыныстары негізге алынды. Белгілі психолог және педагогтің пікірінше, болашақ мұғалімнің құзыреттілігінің кез-келген жүйесі мынадай құраушылардан түзілуі тиіс:

а) педагогикалық міндеттерді шығармашылық тұрғыда шешуді ынталандыру;

б) АКТ-ны пайдалану жөніндегі ауқымды теориялық білімі болуы;

в) барлық дерлік педагогикалық міндетті шығармашылық тұрғыда шешуді ынталандыратын бағдарламалау, болжау, талдау қабілеттерін дамыту;

г) алға қойылған педагогикалық міндеттерді шешудің оңтайлы әдістемелерін еркін меңгеру (кәсіби саласында кездесетін педагогикалық-дидактикалық жағдаяттарға лайық болатын әдістемелерді дәл және ұтымды таңдап ала білу [218].

Осы талдаған мәселелерге сүйене отырып, мынадай ой түзе аламыз.

Біріншіден, студенттердің педагогикалық үдерісте АКТ-ны пайдаланудың рөлі мен осы бағыттың инклюзивті білім берудегі даму мүмкіндіктері туралы білім деңгейін көтеру.

Екіншіден, студенттердің бойында әртүрлі міндеттерді шешу үшін АКТ-ны пайдалануға деген тұлғалық мақсатын қалыптастыру.

Үшіншіден, студенттерді білім беру үдерісінде АКТ-ны пайдаланатын арнайы мектептердің озық тәжірибелі педагогтерімен таныстыру.

Төртіншіден, студенттерге оқу үдерісіне барлық балаларды қатыстыруды қамтамасыз ететін АКТ қасиеттерін тану және тәжірибесінде пайдалану дағдыларын игерту.

Бұл үшін біз бірнеше топтамаларды бөліп қарастырдық. Ең алдымен, болашақ мұғалімдердің стандартты (базалық) даярлығы топтамасын қарастырайық. Оған студенттерге ең қарапайым АКТ-мен жұмыс істеу кезінде информатика мен қолданбалы математика негіздерін оқыту кіреді. Оқыту үдерісінің студенттер оқу орнын бітірген соң бетпе-бет келетін инклюзивті педагогикалық қызметке бейімделген болуы маңызды.

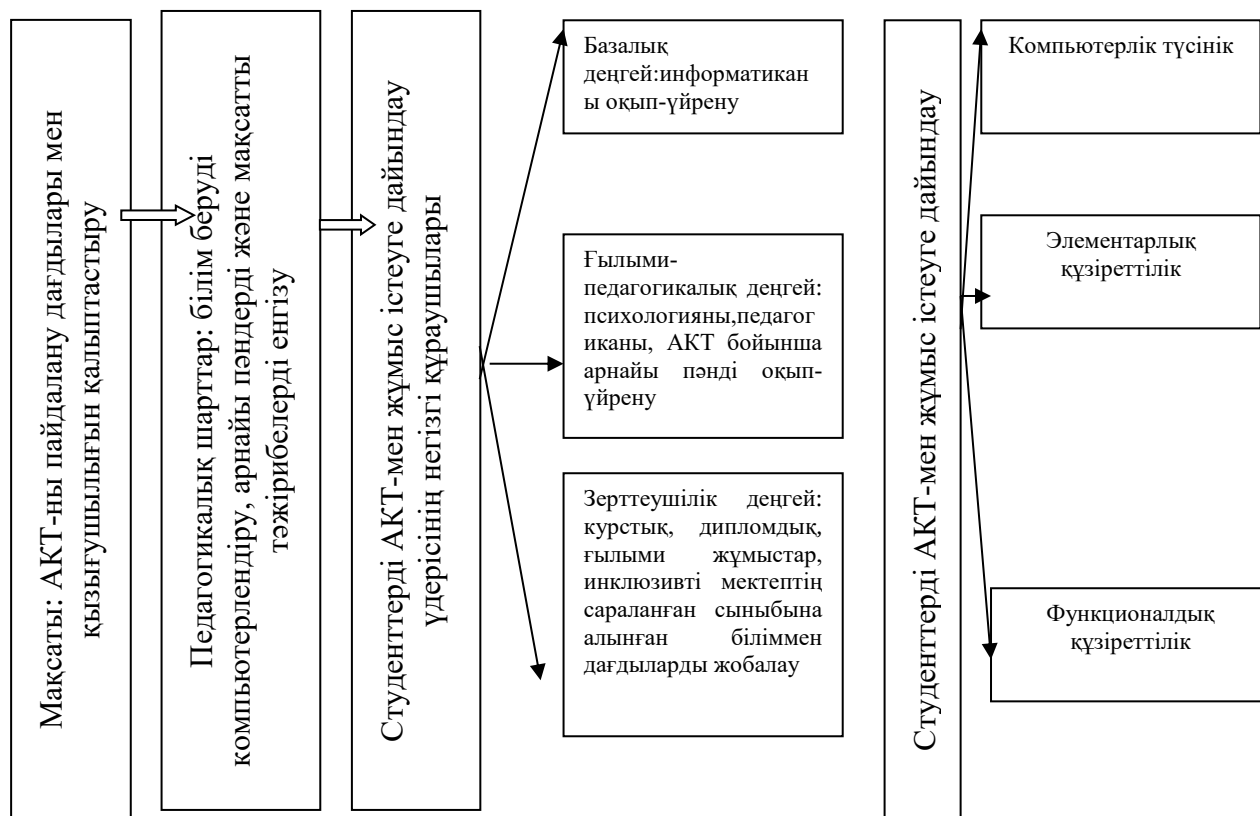
Оның соңын ала ғылыми-педагогикалық даярлық топтамасын атауға болады. Оған мынадай бөлімдер кіреді: а) мектеп кеңістігін ақпараттандыруға арналған жалпы курстар; ә) «Бастауыш білім беруде АКТ-ны қолдану» арнайы курсы. Оның негізгі мақсаты — заманауи ақпараттық құралдар және олардың арнайы қызметтері туралы білімді тереңдету және олармен кәсіби іс-әрекет барысында жұмысты жоспарлауды үйрену.

Арнайы курсты енгізу ақпараттық ағындарды жоспарлау, оқытушының оқу үдерісінде АКТ-ны пайдалануға психологиялық дайындығын қалыптастыру, ұйымдастырушылық яғни АКТ-ны пайдалану барысында оқу үдерісін басқару жүйесін қалыптастыру сияқты үш міндетті шешуге мүмкіндік береді. Арнайы курсты енгізудің мақсаты студенттерде өзінің ұстаздық кәсібінде АКТ-ны пайдалану мақсатын қалыптастыру болып табылады. Болашақ педагогтардың ұйымдастыру нысандары - дәрістер, семинарлар, тәжірибелік сабақтар, оқу тренингтері, конференциялар, ғаламтордағы желілік іс-шаралармен жұмыс жасау және т.б., б) Компьютерлік техникамен жабдықталған оқу орындарында АКТ-мен жұмыс істеу тәжірибесін игеру. Іс-шараның негізгі мақсаты – дамуында ерекшеліктері бар оқушыларға материалды бұрынғыдан тиімдірек және көрнекі етіп беру үшін компьютерлік құралдармен жұмыс істеудің тәжірибелік негіздерін қалыптастыру, в) Нақты пәнді АКТ-ны пайдалана отырып оқыту дағдыларын көзбен көріп үйрену.

Одан соңғы маңызды орынға ие болатын топтама студенттердің білім беру кеңістігінде арнайы АКТ-ны пайдалану мәселелері бойынша зерттеу қызметі. Мұнда студенттің өз зерттеуінде тек ерекше балалармен ғана емес, жалпы алуан түрлі инклюзивті оқушылар ұжымымен жұмыс жасаудың ккқырлы болмысын көрсете алуы маңызды болып табылады.

Отандық тәжірибеде инклюзивті білім берудің сараланған сыныптарында оқыту әдістемесі жоқтың қасы деуге болады. Осыған байланысты, студенттерге жалпы білім беру мектептерінің бастауыш сыныптарында әдеттегі және арнайы АКТ-ны пайдалану жөніндегі білім, білік мәселелелері бойынша рефераттар, курстық жоба сияқты зерттеу жұмыстарын жазу дағдыларын біріктіріп, өздерінің курстық жұмыстарында осындай жобалық сыныпты үлгілеу міндеті тапсырылады.

Педагогикалық оқу орындары студенттерінің бойында АКТ-ны пайдалану дағдыларын қалыптастыру стратегиясының негізгі идеясы – ақпаратты құралдармен танысудың кешенділігі және үздіксіздігі. Оған мотивациялық, сипаттамалық және нәтижелік – 3 құраушының негізінде жасалатын үлгінің көмегімен қол жеткізуге болады (Сурет 13).

Сурет 13 - Мамандардың бойында кәсіби іс-әрекетте АКТ-ны пайдалану дағдылары мен қызығушылығын қалыптастыру үлгісі

Тұлғалық-бағдарлық тұғырды талдаудың басым мақсаты – болашақ мұғалімдердің АКТ-ды пайдалану құзыреттілігін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бұл мақсат 3 санаттан тұрады:

1. Аксиологиялық. Ол студенттердің бойында білім беруді ақпараттандырудың маңызды қатысушылары ретіндегі ұстанымды, инклюзивті оқу үдерісіндегі АКТ-ның рөлін түсінуді қалыптастыруды көздейді.

2. Когнитивтік. ЖОО-да студенттер ақпараттық құралдармен жұмыс істеуді үйренуі және оларды дамуында ерекшеліктері бар оқушыларға қандай да бір қиындық туғызған педагогикалық жағдайларда қолданудың дұрыстығын түсінуі тиіс.

3. Тұлғалық. Болашақ педагог заманауи ақпараттық құралдарды кәсіби қызметте белсенді пайдалануы, шығармашылық тұрғыда ойлауы және рефлексивтік қабілеттерін дамытуы тиіс.

Қалыптасқан дидактикалық жүйе тек егер оны құру мақсаттары студенттердің ішкі және сыртқы ортаның факторларынан туындаған қажеттіліктерімен қиысқан жағдайда ғана тиімді болатынын түсіну маңызды. Егер оқушының АКТ-мен жұмыс істеуді үйрену ниеті болмаса, бірде-бір теориялық сабақ пайда әкелмейді.

Қалыптасқан оқыту әдістемесі тек оны құру мақсаттары студенттердің ішкі және сыртқы ортаның факторларынан туындаған қажеттіліктерімен қиысқан жағдайда ғана тиімді болатынын түсіну маңызды.

1 компонент – жүйенің өзегі. Бұл – информатика, педагогика, психология мен басқа да тар шеңберде мамандандырылған пәндер бойынша іргелі білімдер. «Бастауыш білім беруде АКТ-ны қолдану» арнайы курсы да осында кіреді.

2 компонент – студенттердің педагогикалық тәжірибесі. Оған болашақ педагогтардың кәсіби қызметпен танысуы және оларға арнайы мектептерде АКТ-ны қолдану саласында белгілі бір жетістіктерге жеткен жетекші мұғалімдердің тәлімгер болуы кіреді.

3 компонент – студенттердің меңгерген теориялық білімдері мен тәжірибелік дағдыларын бастауыш мектептің үлгілік инклюзивті сыныбын жобалауға бағыттаған өзіндік зерттеулері.

Кез-келген технологияны кіріктірудің алдында педагогикалық тұрғыда дамыған тұлғаның қалыптасуына негіз болатын білім беру ортасын үлгілеу үдерісі жүреді. Ақпараттық білім беру ортасы дегеніміз – білім алушы мен педагогтың АКТ-ның көмегімен өзара әрекеттесуі үшін қолайлы жағдайлардың жасалуы. Өз кезегінде, мұндай оған оқушылар, білім беру үдерісінің мақсатты оқыту бағдарламасы мен әдістері, тәлімгерлер және ақпараттық құралдар тәрізді өзара байланысты элементтер тән.

Бұдан бұрын алынған қорытындылардың негізінде біз «Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» мамандығы бойынша «Бастауыш білім беруде АКТ-ны қолдану» арнайы курс бағдарламасының тұжырымдамалық үлгісін жасадық.

Оқу бағдарламасы дегеніміз – нақты пәнді өту барысында белгілі бір мамандық студенттерінің игеруі тиіс білімдері мен тәжірибелік дағдыларының ең төменгі мөлшері мен оқыту жоспарын айқындайтын нормативтік құжат [219].

Нормативтік құжатқа әрдайым оқыту бағдарламасынан көрінетін белгілі бір талаптар қойылады [220].

Студенттерді АКТ-мен жұмыс істеуге оқыту жөніндегі арнайы курстарды құру үш бірыңғай мақсатты көздейді:

- таныстыру – ақпараттық ағындарды жоспарлау;
- психологиялық – тұлғаны педагогикалық дамыту, АКТ-мен жұмыс істеу мақсатын қалыптастыру;
- ұйымдастырушылық – ақпараттық құралдардың көмегімен білім алушылардың бір-бірімен өзара әрекеттестігінің тиімді схемасын құру.

«Бастауыш білім беруде АКТ-ны қолдану» арнайы курсы бойынша оқу бағдарламасын жасау кезінде оның негізгі оқыту мақсаттарына қайшы келмеуі,

әмбебап және икемді болуы тәрізді стандартты талаптарға жауап беруі маңызды [221].

Оқу бағдарламасын жасау кезінде мынадай факторлар ескерілуі тиіс:

а) оқу үдерісін алдын-ала құру және оны нақты бір оқу орны аясында сынақтан өткізу;

ә) курс аясында АКТ-мен жұмыс істеуге үйретудің мақсаттарын дәл қалыптастыру;

б) оқу курсының өзекті мазмұнын қалыптастыру (бағдарламаға заманауи, ескірмеген ақпараттық құралдармен жұмыс істеуге бағытталған тәжірибелік сабақтарды енгізу);

в) оқу үдерісінің тұтастығы, яғни ақпараттық құралдармен жұмыс істеу жөніндегі теориялық білімдер мен тәжірибелік дағдыларды жүйелі түрде беру.

Жоғарыда сипатталған факторлардың негізінде «Бастауыш білім беруде АКТ-ны қолдану мүмкіндіктері» арнайы курсы бойынша оқыту бағдарламасын қалыптастырудың төмендегідей алгоритмі жасалынды.

1. Нормативтік құжаттың мақсаттарын қалыптастыру. Басым мақсаты — студенттердің бойында өз кәсіби қызметінде АКТ-мен жұмыс істеу мақсаты мен тәжірибелік дағдыларын қалыптастыру. Бұл мақсатқа жету төмендегі міндеттерді жүйелі түрде шешуді талап етеді:

– студенттерге дидактикалық материалдар негізінде АКТ-мен жұмыс істеудің тәжірибелік дағдыларын меңгерту;

– болашақ педагогтарды инклюзивті білім беру үдерісіне АКТ-ны енгізуге байланысты міндеттерді өз бетінше шешуге дайындау;

– білім алушылардың нақты бір оқу орнында және жалпы білім беру саласында білім беру үдерісін ақпараттандыруға дайындығын қалыптастыру [222].

Бұл міндеттерді шешу студенттердің репродуктивті, репродуктивті-шығармашылық, шығармашылық сияқты іс-әрекет нысандарын пайдалануын талап етеді. Аталған іс-әрекеттер үйлесімді жүргізілуі тұлғаның тәжірибелік міндеттерді шешу үшін АКТ-ны пайдалануға кешенді бағытталуына көмектеседі. Ал бұл өз кезегінде АКТ-ны пайдалану дағдыларын меңгертетін арнайы пәнді енгізудің мақсаты педагогикалық іс-әрекетте ақпараттық құралдарды қолданудың өзекті теориялық білімдері мен тәжірибелік дағдыларын алу болып табылады.

2. «Бастауыш білім беруде АКТ-ны қолдану» арнайы курсының теориялық бөлігі үшін материал жинау студенттердің заманауи ақпараттық-коммуникациялық құралдар туралы жалпы білім алуына мүмкіндік беретін әмбебап пән болып табылады. АКТ-ны пайдалану мақсатын қалыптастыру үдерісі кезең-кезеңімен жүруі қажет болғандықтан, теорияның 3 модулін бөліп қарастыруға болады [223, б.349].

1 модуль – ақпараттық-коммуникациялық құралдар туралы жалпы түсінік. Сабақ барысында АКТ терминологиясы, жіктелімі келтіріледі, ақпараттық құралдардың инклюзивті білім беру үдерісіндегі рөлі туралы әңгімеленеді.

Инклюзивті білім берудің дамуы мен қалыптасуы тарихы. ҚР болашақ бастауыш сынып мұғалімінің инклюзивті білім беру жағдайында әсіби дайындық мәселесі. Инклюзивті білім беру жағдайында АКТ-ны қолданудың халықаралық тәжірибесі. Заманауи АКТ-ны, олардың арнайы қызметтерін және олардың нақты тәжірибеде қолданылуын талдауға айрықша көңіл бөлінеді.

2 модуль – Бастауыш сынып мұғалімінің ақпараттық күзiреттiлiгi. АКТ қолдана отырып бiлiм беру үдерiсiнiң ерекшелiгi қарастырылады. Оқыту бағдарламасының бұл бөлiгi бiлiм алушылардың АКТ-ны қолдану кезiндегi өзара әрекеттестiк нысанын сипаттайды. Нақты пән мен ақпараттық құралдарды қолданудың әмбебап әдiстемесiнiң үйлесуiне бөлек көңiл бөлінеді. 14 кестеде арнайы пәннiң бейiндiк пәндермен негiзгi өзара байланысы көрсетiлген (кесте 14).

Кесте 14 - Арнайы курс аясында алынған теориялық бiлiмдердiң жалпы педагогикалық құндылықтармен және стандарттармен байланысының үлгiсi

Курс тақырыбы «Бастауыш бiлiм беруде АКТ-ны қолдану»	Байланыстырушы буындар	Арнайы курстардың тақырыптарын қарастыратын бейiндiк пәндер
АКТ ұғымы: пайда болу тарихы, жiктелуi, құрамдас бөлiктерi	«Педагогикалық технология», «Оқыту технологиясы», «инклюзивтi бiлiм берудiң құраушы технологиялары» ұғымдары	Педагогика
Материалды беру сапасын арттыру үшiн оқу үдерiсiн АКТ-ны қолдана отырып ұйымдастыру	Оқыту үдерiсiн ұйымдастыру нысаны, сабақтың құрылымы	Педагогика
АКТ-ны бiлiм алушылардың сабақтан тыс қызметiнде пайдалану	Сыныптан тыс сабақтарды ұйымдастыру, сыныптан тыс сабақтардың құрылымы	Тәрбиелеу теориясы мен әдiстемесi
АКТ-ны ғылыми-зерттеу қызметiне пайдалану	Ақпараттық құралдарды ғылыми-зерттеу қызметiне пайдалану, бiлiм алушылардың бiлiмдерiн тексеруге арналған жұмыс түрлерi (рефераттар, курстық, тәжiрибелiк жұмыстар)	Студенттердiң оқу-зерттеу жұмысы

3 модуль–АКТ-ны сабақта қолданудың әдiс-тәсiлдерi. Интербелсендi тапсырмаларды құруға арналған бағдарлмаларды қолдану негiздерi. арнайы пәндердi оқыту кезiндегi АКТ. Ақпараттық құралдарды пайдалану оқушыларға оларды қарым-қатынас құралы ретiнде пайдалану кезiндегi психологиялық кедергiнi жеңуге мүмкiндiк бередi. АКТ оқуға, жазуға, сөйлеуге үйрету, лексика, грамматика, фонетика, т.б. оқыту кезiнде қажет. Қажеттi нормативтiк құжаттар мен әдiстемелiк әдебиетке қолжетiмдi ететiн телекоммуникациялық

құралдарды пайдалануға көп уақыт бөлінуі тиіс. Пәнді өту барысында алынған білімдердің нәтижелілігін бағалау кезеңінде студенттердің зерттеушілік және әдістемелік қызметтер барысында АКТ-мен жұмыс істей білу шеберлігіне талдау жасалады.

3. Оқу пәнінің тәжірибелік бөлігін қалыптастыру. Пәннің дәл ақпараттық құралдармен жасалатын дене жұмысына көп уақыт бөлуді қажет ететін тәжірибелік бағытын атап өткен жөн. Тәжірибелік бөлік студенттерге екі бағыт бойынша берілуі тиіс дәрістік материалды игеруді көздейді, олар: стандартты оқытудағы ақпараттық құралдар және дамуында ерекшеліктері бар балаларды оқыту кезіндегі ақпараттық құралдар. Тәжірибелік бөлім оқу орнының арнайы ақпараттық құралдармен жабдықталуы ескеріле отырып, теориялық бөліктің негізінде жасалады.

4. Теориялық және тәжірибелік сабақтарды күнтізбе мен уақыт бойынша жоспарлау. Пәннің қандай да бір блогының маңыздылығы негізінде қандай да бір сұраққа берілетін сағаттар саны көрсетіле отырып, оқу жоспары жасалады.

5. Терминология. «Бастауыш білім беруде АКТ-ны қолдану» арнайы курсы инклюзивті білім беруді ақпараттандыру, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, бағдарламалық-әдістемелік курс, педагогикалық жүйені үлгілеу, оқыту сценарийі ұғымдар мен терминдерге негізделген. Бұл ұғымдар бүкіл оқу курсының бойында теориялық және тәжірибелік сабақтарды тиімді меңгеру үшін кезең-кезеңімен енгізіледі.

6. Студенттердің білімін бақылау. Студенттердің әртүрлі материалдарды игеру деңгейін бағалау үшін алуантүрлі әдістер қолданылады. Оқу курсының соңында қорытынды білім қиығы жүргізіледі. Оның нысандары: реферат жазу немесе инклюзивті білім беру үдерісінде АКТ-ны пайдалануға қатысты ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізу. Зерттеу жүргізуден бөлек, студенттер өз жобасын қорғауы қажет. Бұл теориялық білімдері мен дағдыларын сенімді етіп бекітуге мүмкіндік береді. Қорытындысында болашақ педагогтардың өз кәсіби қызметінде АКТ-ны қолдану саласында меңгерген құзыреттілігі деңгейін анықтауға болады.

Арнайы курстың оқу бағдарламасы және оның әдістемесі педагогикалық мамандықтар студенттерін кәсіби қызметте АКТ-ны пайдалануға жүйелі және үздіксіз оқыту қағидасына, сондай-ақ Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университетінің студенттерімен жұмыс барысындағы жеке тәжірибесіне сай болуы керек.

Арнайы курстың оқу бағдарламасы «5B010200-Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» мамандығына бейімделген. Ол бітірушілер оқу орнын бітіргенде алуы тиіс білімдер мен дағдылардың ең төменгі мөлшерінен тұрады. Стандартты тақырыптық оқыту жоспары 15 кестеде көрсетілген (кесте 15).

Кесте 15 - Арнайы курстың оқу-тақырыптық жоспары

Тақырыптар	Сағат саны			
	дәріс	семинар	СӨЖ	СӨЖ
АКТ: инклюзивті білім беруге енгізудегі қиындықтар мен мүмкіндіктер	1	1	3	3
Бастауыш мектептегі оқыту үдерісінде АКТ-ны пайдаланудың маңыздылығы	1	1	3	3
Ғаламтор желісі: оқу және кәсіби іс-әрекет үшін артықшылықтары, мүмкіндіктері, болашағы.	1	1	2	2
Ғаламтор желісінің негізгі сервистері мен қызметтері. Ақпаратты ақылды іздеу стратегиясы	1	1	2	2
Мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істеу кезінде АКТ-ны пайдаланудың негіздері	1	1	2	2
АКТ-ны қолдану мен дамуында ерекшеліктері бар балаларға арналған арнайы құралдардың көмегімен оқу, сөйлеу, лексика, фонетика дағдыларын жетілдіру	1	1	2	2
АКТ-ны қолдана отырып жекелеген пәндерді оқыту бағытындағы өзіндік және ұжымдық жұмыстарды ұйымдастырудың ұйымдастырушылық және психологиялық қырлары.	1	1	2	2
Ақпараттық құралдарды пайдалана отырып оқытуды ұйымдастыру	1	1	3	3
Тілдік пәндерді оқытуда АКТ қолдану	1	1	2	2
Тілдік емес пәндерді оқыту кезіндегі АКТ	1	1	2	2
Оқушылардың фонетикалық дағдыларын жетілдіру үдерісінде АКТ-ны қолдану	1	1	2	2
Оқушыларға лексиканы меңгерту үдерісінде АКТ-ны пайдалану	1	1	2	2
Грамматиканы оқыту кезінде АКТ-ны қолдану	1	1	1	1
Педагогикалық басқару саласы мен мұғалімнің шығармашылық қызметіндегі АКТ-ның рөлі.	1	1	1	1
Инклюзивті мектептің бастауыш сыныптарында тілдік пәндердегі оқытудағы АКТ-ның рөлі	1	1	1	1
Барлығы	15	15	30	30

Кестеде көрсетілгендей, арнайы курс көлемі – 90 сағатқа (3 кредит) есептелген, оның 15 сағаты дәріс, 15 сағаты семинар сабағы, ал 30 сағаты СӨЖ, 30 сағаты СӨЖ-ге арналған.

Пәннің тақырыптық жоспарын жасау кезінде біз D.Klein жүргізген зерттеудің нәтижесіне сүйендік. Оқу жоспары студент оқу барысында 3 кезеңнен өтетіндей етіп жасалған, олар: лекцияда теориялық білім алу – алынған материалды тәжірибелік сабақта бекіту – алынған білімдерді шығармашылық барысында іске асыру (семинарлар, тақырыптық ойын, конференция).

«Бастауыш білім беруде АКТ-ны қолдану» арнайы курсы бойынша теорияны ұсыну кезінде дәрістер мен тәжірибелік сабақтар пайдаланылады. Олар студенттердің АКТ және оның білім беруді ақпараттандыру үдерісіндегі рөлі туралы түсінігін қалыптастыруға, сондай-ақ тәжірибелік дағдыларды қалыптастыру кезіндегі қол жеткен жетістіктерді арттыруға бағытталған.

Пәннің тәжірибелік бөлігі әдістемелік ойындар, ғаламтор желісіндегі жұмыс, ғаламтор-конференциялар, АКТ-ның арнайы құралдарымен танысу үшін арнайы (түзетуші) мектептерге бару арқылы жүзеге асырылады. Ол болашақ педагогтардың бойында кәсіби іс-әрекетте АКТ-ны пайдалануға жүйелі дайындықты қалыптастырады. АКТ-мен жұмыс істеуге үйрету үдерісінің табыстылығы таңдап алынған әдістердің сайма-сайлығына байланысты. Пәннің тақырыптық жоспарын қалыптастыру кезінде біз күрделі жағдайлар, рөлдік ойындар, ғылыми-зерттеу жобаларын жасау тәрізді оқыту нысандарын пайдаландық. Тәжірибелік бөлімде біз студенттерге өз кәсіби іс-әрекетінде АКТ-ны пайдаланудың артықшылығын көрнекі түрде көруге мүмкіндік беретін инклюзивті білім беру ортасындағы педагогикалық үдеріске ұқсатуға маңызды орын береміз.

«Бастауыш білім беруде АКТ-ны қолдану» арнайы курсы біріктірілген болып табылады. Ол АКТ-ны пайдалана отырып нақты пәндерді оқытудың әртүрлі салалары мен әдістемелерінен алынған білімдерді біріктіреді. Оқытудың оңтайлы әдістерін іріктеп алу басым міндеттердің бірі болып табылады.

Арнайы курстың аясында оқыту нысандары дәрістен бастап ғылыми-шығармашылық зерттеулерге дейін – әртүрлі болуы мүмкін. Соның негізгілерін қарастырайық.

Дәрістер оқытудың негізгі нысаны болып табылады, себебі ол үлкен дидактикалық материалдан тұрады. Теориялық мәліметтер беру үшін көбінесе компьютерлік таныстырылымдар пайдаланылады. Олар білімді бекітудің табыстылығын арттырады, себебі байланыстың көзбен көру арнасын пайдаланады. Мысалы, ғаламтор желісінің оқушыларға «Дүниетану» пәнін оқыту әдістемесіндегі рөлін айқындау кезінде студенттер үшін жақсы әдістемелік құраушысы бар, көмекші сайттармен (<https://iqsha.ru/uprazhneniya/okruzhajuschij-mir/>, <http://pedsovet.su/load/241>, <http://сезоны-года.рф/окружающий%20мир.html> және т.б.) танысу сабағын өткізуге болады. АКТ-ны пайдалану әдістерін қарастыру кезінде нақты бір мектеп сабағында дамуында ерекшеліктері бар бірнеше баламен ақпараттық-коммуникациялық құралдарды қолдануды үлгілендіру жөніндегі тәжірибелік сабақтар өткізуге болады. Бұл сабақтар - көзі нашар көретіндерге арналған

мониторда берілетін материалдың көлемін ұлғайту қызметін пайдалану, құлағы нашар еститіндерге арналған арнайы құлаққаптарды пайдалану және т.б. болуы мүмкін.

Тәжірибелік сабақтар СОӨЖ, СӨЖ, семинарлар мен жаттығулардан тұрады. Біз олар пәнді бекітуге қажет деген Е.Д.Лидің [224] ұстанымын қолдаймыз. Тәжірибелік сабақтар барысында кәсіби қызметте АКТ-ны пайдалану дағдылары мен жүйелі тәсілдері қалыптасады. Тәжірибелік сабақтардың басты мақсаты – дәріс барысында алынған АКТ туралы білімді тереңдету және талдап тексеру.

Студенттердің қандай да бір жағдайда өз бетінше шешім қабылдауына бағытталған семинарлар АКТ эволюциясы мен пайдаланылуын зерттеу жөніндегі сабақтан тыс жұмыс деңгейін көрсетеді. Оқытудың бұл нысаны инклюзивті білім беру үдерісіндегі АКТ мүмкіндіктері жөніндегі ғылыми-педагогикалық әдебиеттерді талдауды көздейді. Аудиториялық сағат барысында оқушылардың рефераттары тыңдалады, сосын оларға талдау жасалады. 16 кестеде компьютерді пайдалану негіздерін оқыту жөніндегі семинарлардың негізгі тақырыптары көрсетілген (кесте 16).

Кесте 16 - Білім беруді компьютерлендіру мәселесі жөніндегі семинар тақырыптары

Тақырыбы	Аудиториялық сағаттар
Бағдарламалық жасақтаманың, ақпараттық бағдарламалардың арнайы құралдарының және іс-әрекеттерінің жіктелуі	1
Инклюзивті оқу-педагогикалық үдеріске арналған бағдарламалық жасақтаманың ерекшеліктері	1
Инклюзивті білім беру кеңістігіндегі АКТ	1
АТК-ның көмегімен инклюзивті мектеп оқушыларының үлгерімін бақылау ерекшеліктері	1
АКТ-ның көмегімен әртүрлі оқушылармен дәрістік және сабақтан тыс жұмысты ұйымдастыру	1

Жаттығу ойындарының негізгі бағыты АКТ-ны қолдана отырып педагогикалық және тәжірибелік міндеттерді шешуге арналған микрооқыту болып табылады. Мұндағы сабақтардың негізгі мақсаты – студенттерге ақпараттық-коммуникациялық құралдарды сабақтан тыс және қалыптан тыс жағдайларда пайдалануға және пәнді өту барысында алынған білімдерді бекітуге үйрету.

Шығармашылық жобаның жеке немесе ұжымдық дайындығы – АКТ-ны пайдалануға оқытудың тағы бір нысаны. Жұмыс барысында студенттер жобаны

жасаумен айналысады, сосын оны қорғайды. Бұл ақпараттық құралды таңдау туралы шешімді қабылдау кезіндегі дербестікті қалыптастырады. Қорғау барысында оқушылар әрдайым пікір таластырады.

Пікірталас әрқайсысының қарастырылып отырған тақырыпқа деген көзқарасын анықтауға және тренингте өтетін нәрсе мен нақты білім беру үдерісінің арасында жарыспа ендік құруға мүмкіндік береді. «Бастауыш білім беруде АКТ-ны қолдану» пәні аясындағы ең кең таралған пікірталас тақырыбы – «Әрбір бала оқу үдерісіне қосылуы үшін АКТ-ны белсенді қолдана отырып қандай сабақ тақырыптарын оқытқан дұрыс?»

Шығармашылық топтардағы жұмыс – бұрын берілген өлшемдер бойынша белгілі бір жобаны құру дегенді білдіреді. Оқытудың бұл нысаны тек нақты бір студенттің ғана емес, жалпы шығармашылық ұжымның да кәсіби құзыреттілігін арттыруға көмектеседі.

Курстық жұмыс дегеніміз – студенттің өзіндік жұмысы, оны әзірлеу барысында ғылыми ойлау, талдай білу, үлкен көлемдегі ақпараттан негізгі идеяны таңдап алу, алынған нәтижелерді жүйелендіру қабілеттері қалыптасады.

Курстық жұмыстардың тақырыптары нақты оқу орны мен мамандығына бейімделген болуы тиіс. Мысалы, «5B010200-Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» мамандығының студенттеріне төмендегі тақырыптарды ұсынуға болады:

1.Тілдік пәндерді оқыту сабақтарында АКТ-ны пайдалану мүмкіндіктері.

2.Ғаламторды коммуникациялық құзыреттілікті қалыптастыру құралы ретінде пайдалану.

3.Грамматика, фонетика, лексика бойынша іс-шаралардың нәтижелілігін арттыру үшін ғаламторды пайдалану.

4.АКТ инклюзивті білім беру үдерісінде: мотивациялық және коммуникациялық құраушылар.

5.«5B010200-Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» мамандығы студенттерінің бойында кәсіби құзыреттілікті қалыптастырудағы ғаламтор ресурстарының рөлі.

6. Инклюзивті білім беру жағдайындағы бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби дайындық мәселесі.

7. Сабақтың әртүрлі кезеңдерінде компьютерлік бағдарламаларды қолданудың практикасы.

8. Инклюзивті жағдайда бастауыш білім беру мазмұнындағы негізгі пәндерді компьютерлік технологиялар арқылы оқыту ерекшеліктері.

Студенттердің өзінің кәсіби іс-әрекетінде кәсіби-педагогикалық дайындығының маңызды буыны педагогикалық тәжірибе болып табылады. Оған студенттердің өз мамандандырылуына сай белгіленген жұмыстарды орындауы кіреді. Сабақтар әрбір келесі сабақты өткен сайын күрделене түсуі тиіс, бұл студенттердің білім деңгейін бағалап қана қоймай, оларды әдеттен тыс жағдайларда жедел әрекет етуге үйретуге де мүмкіндік береді. Мысалы, екінші курстың студенттері үшін біз төмендегідей тәжірибеге арналған міндеттерді әзірледік:

а) арнайы (түзетуші) мектеппен (мектеп әкімшілігімен және педагогикалық құрамымен оқу үдерісінде АКТ-ны пайдалануына қатысты) танысу;

ә) оқыту бағдарламасымен және оқу жоспарымен танысу, сабақта және сабақтан тыс уақытта АКТ-ны пайдалануға қатысты құжаттамаларды талдау;

б) оқушылардың компьютерде орындалған шығармашылық жұмыстарымен танысу;

в) компьютерлік сыныптың жұмыс кестесімен танысу;

г) оқушылармен мектепте және үйде АКТ-ны пайдалануы туралы сөйлесу;

ғ) мұғалімнің материалды ұсыну үдерісінде АКТ-ны пайдалануына қатысты бірнеше сабақы талдау;

д) инклюзивті білім беру үдерісіне АКТ-ны енгізу мүмкіндіктеріне байланысты сабақтан тыс дәрістерді дайындау.

Педагогикалық тәжірибе барысында 3 курс студенттері арнайы мектеп аясында төмендегі міндеттерді шешуі қажет:

– сабақ барысын АКТ-ны қолдана отырып дайындау;

– АКТ-ның көмегімен материалды ұсынуға қатысты оқу және әдістемелік әдебиетке талдау жүргізу;

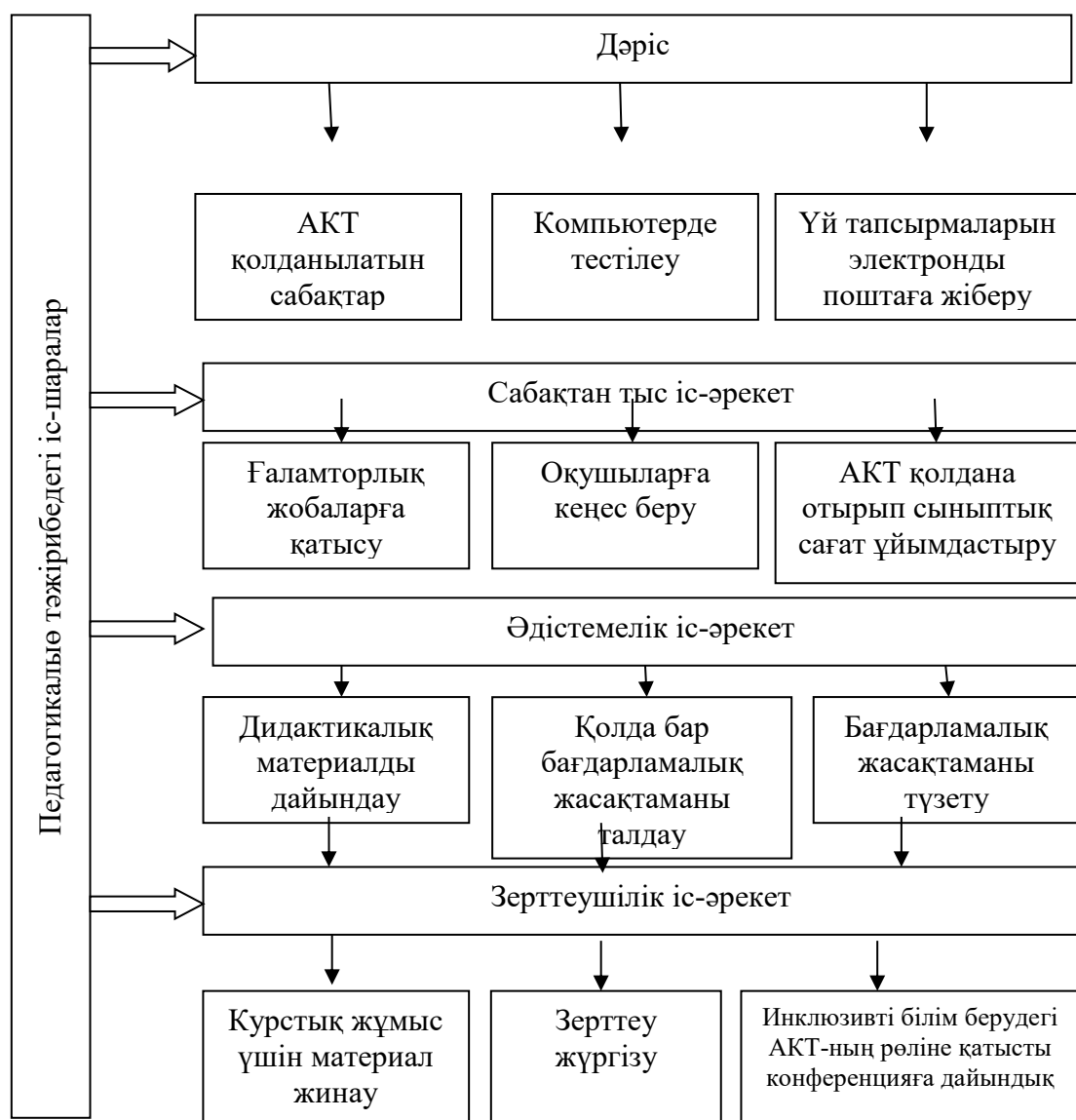
– оқушылардың ақпараттық құралдармен өз бетінше жұмыс істеуін ұйымдастыру;

– оқушылардың тәжірибелік немесе шығармашылық қызметтері барысында АКТ-ны пайдалануының табыстылығын бақылап отыру;

– мұғалімнің сабаққа дайындалу және мәліметтерді беру үшін ғаламтордан алынған материалды пайдалануының дұрыстығын анықтау.

Барлық нәтижелер есепке енгізілуі тиіс. Педагогикалық тәжірибе – бұл студенттердің бойында өз кәсіби қызметінде АКТ-ны пайдалануға бейімділігін қалыптастырудың ең жақсы әдістерінің бірі.

Тәжірибеден өту кезінде студенттер мектеп оқушыларымен АКТ-ны пайдалану есебінен оқу материалының көрнекілігін арттыру және оны меңгеру сапасын жақсартуға қатысты сабақта және сабақтан тыс іс-шаралар өткізу, сондай-ақ әдістемелік жұмыстарды іске асыруы және курстық (дипломдық) жұмыстарды жазумен айналысуы қажет. Студенттердің тәжірибедегі міндетті іс-шараларының тізімі 14 суретте көрсетілген

Сурет 14 - Студенттердің педагогикалық тәжірибе аясындағы іс-әрекетінің түрлері

Дамуында ерекшеліктері бар балалардың қажеттіліктерін қанағаттандыру мақсатында сабақ кезіндегі іс-әрекеттерде АКТ-ны қолдана отырып материалды ұсынудың әртүрлі әдістері қолданылады. Көрнекі ақпараттар ұсыну үшін балалардың көру қабілеті түрлі

Инклюзивті білім беру сабақтарында, көп жағдайда, көрнекі ақпарат ұсынуда балалардың көру қабілетін ескере отырып, мәтінді ұлғайтқыш/кішірейткіш, дыбыс өткізгіш, зейіні шашыраңқы балалар үшін ақпаратты ұсыну уақытын реттегіш және т.б. қызметтері бар компьютер, проектор қолданылады.

Ақпараттық технологияларды қолдана отырып, үй жұмысын орындайтын тапсырмаларды беруге болады. Мұндай тапсырманы оқушының өзінің еркімен, қалауымен жасалуы тиіс, пайдаланылатын дереккөздер мен сілтемелердің саны шектелмеген, негізгі шарт болып үй тапсырмасын білім алушы сыныптың

алдында қорғап шығуы тиіс, сонымен қатар үй тапсырмасы көрнекі материалдарымен ерекшеленетін болуы және жаңашылдығымен көзге түсуі керек. Берілетін ақпарат көлемі ауқымды болмауы тиіс және тапсырма қорғаушыға сынып тарапынан сұрақ қою мен оған жауап беру маңызды болып табылады.

Осылайша, біз, бастауыш сыныпта оқитын кіші мектеп жасындағы балаларға білім мазмұнын АКТ құралдарын қолдана отырып, сабақтың тиімділігін артатынын байқадық. Бұл ақпараттық-коммуникациялық технологияларды тым көп қолданылмауына ерекше назар аудару керек деп ойлаймыз. Сабақтың барлық кезеңінде компьютерлік технологияларды қолдану міндетті емес. Сабақты жоспарлауда электронды оқу материалдарын оқу іс-әрекеттеріне мен оқу мақсаттарына сәйкес қолданған жөн. [225, б. 228].

АКТ-ны сабақтың әртүрлі кезеңдерінде қолдану барысында мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту барысында бірқатар ерекшеліктер болатынын ескеру керек. Сабақты, сабақ жоспарларын ұйымдастыру мен бірқатар әдістемелік тәсілдерді жүзеге асыру барысында назарға алынатын әртүрлі психологиялық және педагогикалық аспектілер болады. Олар:

- сабақты ұйымдастыру барысында балалардың оқу-танымдық әрекетіне араласуын ескеру керек;
- толеранттылық немесе жоғары ұйымдастырылған шыдамдылық әртүрлі мүмкіндігі бар балаларға білім беру барысында өте маңызды дерек болып саналады;
- жеке тұлғалық қасиеті мен баланың тұлғасына құрметпен қарау;
- оқушылардың мүмкіндіктері, қызығушылықтары мен қабілеттерін ескеру.

Мүмкіндігі шектеулі балаларда оқуға деген мотивация төмен болатыны белгілі. Бүгінгі таңда бұл мәселені шешу үшін Microsoft Office PowerPoint, Windows Movie Maker ортасында орындалатын презентациялар қолданылады. Экрандағы дыбыс, қозғалыс және түс – баланың назарын сақтап тұрғатын, оқыту үдерісін әлдеқайда саналы ететіндей факторлар.

Сабақ жүргізуде АКТ-ны қолданғаннан кейін бірқатар оң нәтижелер байқалды. Олардың бірқатары сабақтың эмоционалды түрде бай және толыққанды, көрнекті болуы, оқушылардың білімін бақылау мен тексеру үшін бөлінетін уақыт қысқаруы, ойлау әрекетінің тәсілдері қалыптасуы, оқушылардың бақылау мен өзін-өзі бақылау дағдыларына үйренуі, оқулықтың қолданылу аясы кеңеюі, оқушылардың сабаққа деген қызығушылығы артуы байқалуы (мысалы, презентацияны таныстыру барысындағы оның тартымдылығы мен жарқын көрнекілігі т.б.). Көріп отырғанымыздай, сабақтың әр түрлі кезеңдерінде АКТ-ны қолданғанда қол жеткен оң жағдайлар көп.

Сабақ үстінде АКТ құралдарын қолдану барысында балалардың денсаулығына ерекше назар аударылады. Сабақ жоспарына физикалық және динамикалық кідірістер, көзге арналған жаттығулар, денсаулық сақтау технология элементтерін қолдану секілді элементтер кіреді.

Сабақ барысында оқушылардың қол жеткізген оқу жетістіктерін бағалауды Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы ұсынған бағалау критерийлеріне сүйене отырып жасауға болады. Олар 2016-2017 оқу жылында 1 сынып оқушыларын оқыту бастауыш білім беру мазмұнын жаңарту аясындағы ҚР МЖМБС-2015 және ҮОЖ-ға сәйкес іске асырылады. Мүмкіндігі шектеулі білім алушыларды бағалау ҚР МЖМБС-2015 көрсетілген білім алушылардың дайындық деңгейіне қойылатын талаптарға бағдарлануы қажет. Алайда, кейбір оқушылардың бағдарламаны меңгеру мерзімі ұзап, нәтижесінде олар қалыпты дамыған балалардың бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім беру деңгейіне сәйкес келетін деңгейге жетеді.

Білім беру саласында мүмкіндігі шектеулі балалардың жетістіктерін бағалаудың негізгі мазмұны шектеуді, яғни бұзылысты (көру, есту, сөйлеу, тірек-қимыл аппараты, әлеуметтік-эмоциялық сала) ескере отырып қалыпты дамыған құрбыларымен бірдей болуы қажет. Бұл жағдайда мыналар бағалануы керек:

- арнайы оқу дағдыларының қалыптасуы, мысалы, көру бұзылыстары бар балалардың Л.Брайль шрифтін меңгеріп және/немесе тегіс баспалы шрифтпен жазуы мен оқуы;

- білім беру салалары бойынша құзыреттіліктері қалыптасуы, ауызша және жазбаша тілдік қарым-қатынас құралдарын пайдалануы, саналы оқу мен жазу қабілеті болуы, математикалық білім элементтерін шынайы өмірде қолдану іскерлігі, олардың өмірге қажетті мәнін түсінуі және т.б.

- әлеуметтік-тұлғалық нәтижелерді бағалау: өз күшін орындалатын талапқа сәйкес бағалай алу, физикалық жүктемеде, медициналық препараттарды қолданғанда, аз таныс заттық-кеңістіктік ортада (бөлмеде, көшеде) өз бетінше қозғалу кезінде нені жасауға болатынын және нені жасауға болмайтынын түсіну.

АКТ құралдарын қолдану оқыту үдерісін белгілі бір деңгейде жақсартуға септігін тигізеді. Бастауыш мектепте ойын әрекеттің ең басты әрі маңызды түрі саналады. Ойын барысында оқушылар қиын ұғымдарды, білім алуға қажетті дағдылар мен шеберлікті еркін де жеңіл меңгеріп, өзі таным үдерісіне тікелей қатысқандықтан есте ұзақ әрі жақсы сақтайды.

Осылай, сабақ және сабақтан тыс уақытта арнайы нұсқаулар бере отырып мультимедиялық бағдарламаларды қолдану көптеген дидактикалық мәселелерді шешуге септігін тигізетініне көз жеткізе аламыз. Атап айтсақ:

- оқушылардың оқуға деген ынтасы және оқу-танымдық белсенділігі мен қызығушылығы жоғарылайды;

- жекелеп оқыту міндеттері шешіледі, жекелеп оқытудың көлемі, қиындық деңгейі, оқу материалын беру темпі, динамикасы мұғалімнің тікелей бақылауында болады;

- оқу материалын кезеңмен беруді үздіксіз бақыланады;

- жаттығуларды түрлілігі мол болуына септігін тигізеді;

- білім алушылардың өзіндік жұмыстарын белсенді болады;

- өзін-өзі бақылау дағдыларын дамытудың тиімді мүмкіндігі болады;

– үйге берілетін және тағы да басқа тапсырмаларды тексеру уақыты үнемделеді.

Зерттеу жұмысын орындау барысында басқа авторлармен біріге (С.М.Кеңесбаев, А.К.Оралбекова, Н.Т.Сартаева, М.А.Данабаева) 2017-2018 оқу жылына «Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар» оқу-әдістемелік кешені (байқау нұсқасы) пилоттық білім беру ұйымдарына ендірілді [226].

Оқу-әдістемелік кешен Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 8 сәуірдегі № 266 бұйрығымен бекітілген бастауыш білім беру деңгейінің 3-4-сыныптарына арналған «Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ)» оқу пәні бойынша үлгілік оқу бағдарламасына сәйкес [227] әзірленді. Оқу-әдістемелік кешеннің құрамына – оқулық, оқушы дәптері, оқу әдістемелік нұсқаулық енген. «АКТ» пәніне оқытудың мақсаты оқушыларды, оқуда және күнделікті өмірде тиімді қолдану үшін, қазіргі ақпараттық технологияларының негізгі білімімен, жұмыс жасау дағдылары және қабілеттерімен қамтамасыз ету болып табылады. «АКТ» оқу-әдістемелік кешені саралау тәсілінің тұғыры негізінде жасалған. Саралау тәсілі – оқушылардың шығармашылық және сын тұрғысынан ойлау қабілеттерін белсенді дамытуға, оқуға ынталандырудың басқа әдіс-тәсілдерін табуға, мүмкіндік береді, тұлғаның шығармашылық тұрғыдан дамуына көмектеседі.

Компьютерлік технологияны қолдана отырып, мұғалімге де, оқушыларға да әртүрлі білім беруші және көрнекі бағдарламалар, үлгілер мен ойындарды құру – маңызды мәселе. Мұндай тиімді нұсқаулықтар оқушылардың оқуға деген оң қарым-қатынасын қалыптастырып, оқушыларға білім берудің қарқынын таңдауға мүмкіндік береді.

Айталық, *Hot Potatoes* құралдық бағдарламасын қолдануға болады деген пікірді қарастырайық. Бұл бағдарлама оқытушыларға бағдарлау тілін меңгермей-ақ немесе бағдарлау мамандарын қатыстырмай-ақ мүмкіндігі шектеулі балалар үшін интерактивті тапсырмалар мен бақылау үшін тестілеуден өз бетімен өтуіне мүмкіндік береді. Бағдарламаның көмегімен мәтіндік, графикалық, аудио және бейне-ақпараттарды пайдалана отырып, әртүрлі пәндер бойынша жаттығулар мен тестінің 10 типін құруға болады. Бағдарламаның ерекшелігі – осы құрастырылған тапсырмалар веб-парақтың стандартты форматында сақталады. Ол оқытушыларға жаттығуларды құрастыру және редакциялау үшін ғана керек. Бағдарлама бүкіл әлемде кез келген пәндерді меңгеру арналған тапсырмаларды құрастыру үшін кең қолданылады. Бағдарлама 1997-2003 жылдар аралығында Виктория (Канада) университетінің гуманитарлық білім берудің ақпараттық технологиялар орталығында әзірленген болатын (<http://web.uvic.ca/hcmc>). Бағдарлама авторлары: Stewart Arneil – HTML, JavaScript, Macintosh, Martin Holmes – HTML, JavaScript үшін бағдарлау, Windows (<http://www.mholmes.com>) үшін бағдарлау, Hilary Street («Interdesign Media» компаниясы) – графика.

Martin Holmes – соңғы 6-шы нұсқасының, 2003 жылы қазан айында шыққан бағдарламаның авторы. Интернет дереккөздерінде бар басқа да бағдарламаларды қолдануға да болады.

АКТ құралдарының көмегімен оқу-танымдық әрекетін басқаруға жұмсалған еңбек барлық жағынан алғанда өзін өзі ақтап шыға алады.

Балалар тінтуірмен қарапайым қозғалыстарды орындай отырып, сенсорлық жадысын дамытып, әріптерді шапшаң жазуды үйренетіні ғылыми түрде дәлелденіп негізделген. Графикалық редакторлар бейнелер мен дайын бейнелерді жинақтап «сурет етіп салу» үдерісіне бейімделген. Бала құралдар жинағынан әртүрлі формадағы қылқаламдарды, әртүрлі түстерді қолдана алады. Сонымен қатар, балалар мәтіндердің ішіне және бояу үшін суреттерді пайдалана алады. Оқытуды осындай әдімстермен қызықты ойын-сабағына айналдыруға болады, бала бұл қызықты ойынды өз қолымен жасайды [228].

АКТ-ны қолдану балалардың сабаққа деген қызығушылығын оятудың юір жолы - оларды таныстырылым/ презентация жасатуға дағдыландыру. Мұндай жұмыс орындау оқушыларға өте ұнайды. Бұл «фасциация», яғни «сүйкімділік» деп аталатын ұстанымды білдіреді. Презентация көмегімен балалар, әдетте, сабақ барысында жоғары белсенділігімен ерекшеленіп, өзінің ойы мен пікірін айтуда белсенділік танытады.

Мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту үдерісінде психологтер адамның маңызды сенсорлық жүйесін, әсіресе, кинестетикалық жүйені қолдануды ұсынады. Себебі бұл жүйелер моторлы жадымен байланысты әрі баланың автоматизациялау дағдыларын қалыптастыруға, яғни сананың деңгейіне жеткізуге жақсы септігін тигізеді.

Мұғалім өзінің әдістемелік қорындағы интерактивті тақтаны қолдану және дәстүрлі құралдарды басқа да интерактивті құралдармен үйлесімді біріктіріп қолдану арқылы дәстүрлі оқытуда көп туындайтын бірқатар мәселелерді шеше алады.

Мүмкіндігі шектеулі балалар интерактивті тақтамен бір рет болса да жұмыс істегенде, сабаққа қатысуға деген қызығушылықтары басқаларға қарағанда, әлдеқайда үлкен болып келеді. Олар сабақта өздерін еркін ұстап, басқа адамдар алдындағы қорқынышын жеңіп, қарым-қатынасқа оңай түсе бастайды. Интерактивті тақта мүмкіндігі шектеулі балаларға өзіне сенімді болуына және өзін басқаларға мойындатуға септігін тигізіп, жалпы және шағын моториканы дамытады. Себебі тақтада маркерлермен ғана емес, қолмен де, тіпті саусақпен де жұмыс істеуге болады. Мұндай технологиялардағы ең үлкен артықшылық – балалардың өздері құрастырған электронды күнделіктер; электронды жазу дәптерлері; бақылау жүргізу; үй тапсырмаларын жазып алу; және маңыздысы – жазбаларды «шімайлап» түсіру; электронды портфолио (шығармашылық жұмыстарды таңдау, оқушылардың жетістіктерінің куәліктерін электронды тасығыштарға сақтау). Бір сөзбен айтқанда, бұл жерде мүмкіндіктердің шеңбері өте зор.

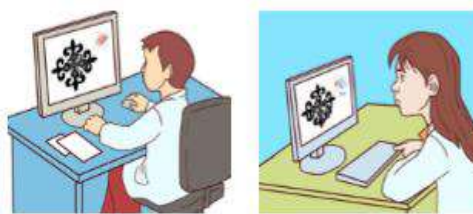
Оқу үдерісіне АКТ-ны енгізу кезінде мұғалімнің рөлі өзгермейтінін атап өткен жөн. Ол бұрынғысынша білімді жеткізуші басты тұлға болып қала береді. Дәрістік қызметте студенттер оқушыларға материалды көзбен шолудың әртүрлі әдістері туралы әңгімелеуі, АКТ-ны қолдануды қажет ететін жағдайларды тудыруы, және ақпараттық құралдармен жұмыс істеуді тәжірибе жүзінде

көрсетуі тиіс. Сабақ біткен соң мүмкіндігінше материалды бекітудің табыстылығын бағалау үшін тестілеуден өткен дұрыс.

Тәжірибеге қатысқан студенттің маңызды міндеті — сабақтарға арналған бағдарламалық жасақтаманы таңдап алу. Білімі жоғары деңгейдегі студенттер бағдарламалық сценарийді өз бетінше жасайды. Тарату материалдарына келсек, оларды дайындау үшін компьютер мен ғаламтор пайдаланылады.

Сабақтан тыс орындайтын іс-шараның ең кең таралған түрі — ғаламтор ресурстарын пайдаланып тапсырмаларды орындау. Мысалы, студенттерге 3-сынып оқушыларына арналған «Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар» пәніне байланысты тапсырмасы берілді. Тапсырмалар жинақталып, талданып, ұтымды нұсқалары өңделіп, сол тапсырмалар жинағы «Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар» оқулығына енгізілді. Оқу-әдістемелік кешеннің тапсырмаларына, әр деңгейге сай, белгілі бір етістіктер арқылы тапсырмалар жиынын ұсынамыз. Білу деңгейінің тапсырмасы келесідей етістіктермен анықталады: есте сақтаңдар, қайталаңдар, анықтаңдар (Сурет 15).

 1. Графикалық редакторда орындалатын әрекеттерді есіңе түсір. Суреттен оқушылардың қандай әрекет орындап отырғанын анықта (3-сурет).

3-сурет. Графикалық редактормен жұмыс

Сурет 15 – Білу деңгейінің тапсырмасы

Түсіну деңгейіндегі сұрақтар мен тапсырмалар: *түсіндір, талқыла, басқаша айт және білімді қолдануға арналған тапсырмалар: қолдану, көрсету, орындау* (Сурет 16).

 Сұрақтарға жауап бер:

1. Компьютер дегеніміз не?
2. Компьютердің енгізу және шығару құрылғыларына не жатады?

Суреттегі әрекеттерді бір-бірімен байланыстырып, әңгіме құрастыр (3-сурет). Адам өмірінде компьютердің алатын орны қандай? Сұрақ белгісі тұрған бос орындарды қандай әрекеттермен толықтыруға болады деп ойлайсың? Өз ойыңмен бөліс.

 Қайталанған үлгі арқылы сурет салуды берілген қадамдар бойынша орындап көр:

Сурет 16 –Түсіну және қолдану деңгейінің тапсырмалары

Компьютердің құрылғыларын неліктен енгізу туралы өзін қорытынды жаса. Бо- және шығару құрылғылары деп атайды? Екеуінің айырмашылығы мен олардың ортақ тұстарын сипаттап бер.

Компьютердің құрылғылары туралы өзін қорытынды жаса. Болашақта компьютер қандай болады деп ойлайсың? «Болашақтағы компьютер» тақырыбында пар- таласыңмен сұхбат жүргіз. Мысалы:

Компьютердің енгізу және шығару құрылғыларының

Ерекшеліктері

Ұқсастықтары

– Досым, менің ойымша болашақта компьютердің сыртқы бейнесі басқа болуы мүмкін, өйткені ...
– Ал менің пікірімше, болашақта компьютер...
– ...

Берілген кесте бойынша сабақ барысында біліп-үйренгеніңді қорытындыла.

Білемін

Білдім

Білім келеді

Белгілі бір көріністі фотосуретке түсіру үшін сен қандай құрылғыларды қолдануға болады деп ойлайсың? Ойыңды пар- таласыңмен бөліс. Өзін тұратын өңірдің фотосуреттерін жаса.

Сурет 17 – Талдау, жинақтау, бағалау деңгейінің тапсырмалары

Талдау жасауға дағдыландыратын тапсырмалар етістіктері: салыстыр, талда, ұқсастығын, айырмашылығын тап және т.б. Жинақтау деңгейіндегі тапсырманың негізіндегі тірек сөздер құр, жаса байланыстыр, жинақта. Бағалау деңгейі: қорытынды жасау, бағалау т.б. сынды етістіктермен сипатталатын деңгейлік тапсырмалар жинақталған. Бұл тапсырмалар оқушылардың сыни тұрғыдан ойлауына негіз бола алады [226].

АКТ-мен жұмыс істеу дағдыларын түзету педагогикалық тәжірибе кезінде де, арнайы мектептердегі жекелеген пәндік сабақтарда да жүзеге асырылады. Осылайша, педагогикалық тәжірибе студенттердің өз кәсіби қызметінде АКТ-ны пайдалану құзыреттілігін қалыптастырудың маңызды кезеңі болып табылады.

Оқыту әдістерін таңдап алу оқу курсы дайындау барысында үлкен рөлге ие болады. [229]. Э.Т.Адылбекова оқыту әдістерін тәлімгердің оқушының танымдық қызметіне ықпал ету тәсілдері ретінде қарастырады [230]. Бірақ, біздің ойымызша, оқыту әдістері дегенде оқушының белгілі бір білім, дағдыларын үйренуі үшін оның танымдық және шығармашылық қызметін басқару үдерісін айтқан дұрыс.

Педагогикада заманауи оқыту әдістері айтарлықтай көп, сондықтан олар әртүрлі белгілерін білім беру үдерісінің үлгісі бойынша, танымдық қызметтің түрі бойынша, ұсыну әдісі бойынша жіктеуге болады. Оқыту құрылымын ұйымдастырудың айтарлықтай көптеген өзекті тәсілдері бар. Оқу материалын ең терең меңгеру эвристикалық немесе ізденімдік оқу әрекетін орындауымен сипатталады. Оның барысында белсенді танымдық міндеттердің шешімін іздеу ұйымдастырылады. Мұнда оқытудың негізгі нысандарын үдерісті үлгілендіру, күрделі міндеттерді шешу, іскерлік ойындар, жеке және ұжымдық зерттеулер орындау деп атауға болады. Танымдық қызметті сипаты бойынша жіктеуді И.Я.Лернер ұсынғаны белгілі [232]. Оның негізгі идеясы оқыту әдістерін

оқушылардың оқыту үдерісінде материалды өз бетінше меңгеру дәрежесіне қарай қалыптастыру болып табылады.

Педагогикалық ғылымда [233-235] көп жағдайда оқыту әдістері стандартты және дәстүрлі емес деп бөлінеді. Дәстүрлі емес әдіске АКТ-ны қолдана отырып оқыту әдістері мен жобалар әдісі жатады. Е.С.Полат [236] атап көрсеткендей, жоба әдісінің негізіне білім алушы үшін маңызды нақты мәселе қаланған. Оқушының міндеті – оның шешімін өз бетінше оқу барысында алған білімдері немесе мәліметтерінің көмегімен табу.

Міндетті орындау үшін алуан түрлі әдістердің жиынтығын, сондай-ақ әртүрлі ғылымдар мен салалардан алып, біріктірілген білімдер мен шеберліктерді пайдалану оның қарауына берілетін компьютерлік маңызды. Жобалау әдісінің негізіне оқушының өзіндік дербес немесе ұжымдық жұмысы қаланған.

Жобалау әдісін пайдалану кезіндегі оқыту үдерісі оқушының жеке қабілеттеріне және оның қарауына берілетін компьютерлік құралдар мен ақпараттық мәліметтер базасының болуына бейімделген.

Бұл тәсіл білім беру үдерісінде АКТ-ны пайдалану мәселелерімен айналысатын отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектерінде көрініс тапқан. Айталық, А.П.Орешко [237] жобалау әдісі оны телекоммуникациялармен үйлестіргенде барынша жоғары тиімділікке қол жеткізуге мүмкіндік береді деген тұжырымға келген. Жобалау әдісі арнайы пәнді өту барысында басқа пәндер аясында оның қарауына берілетін компьютерлік алынған білімдерді бекітуге мүмкіндік береді. Жобалау әдісін енгізу білім беру саласын уақыт талап етіп отырған нақты бір жағдайларға бейімдеуге мүмкіндік береді. Нәтижелері 17 кестеде көрсетілген (кесте 17).

Кесте 17 – Ақпараттық-коммуникациялық жобаларды болашақ педагогтардың білім беру үдерісінде қолдану

Кезеңнің сипаттамасы	Оқытуды ұйымдастыру нысаны	Табыс өлшемдері
1	2	3
1 кезең – компьютерлік сауаттылық	Қашықтықтан оқыту және арнайы курстарда компьютерде жұмыс істеу дағдыларын меңгеру	Ғаламтор ресурстарымен өз бетінше жұмыс істеу
2 кезең– онлайн режимінде жобаларға қатысу	Ғаламтор жобасына қатысу	Ғаламтор жобасының құрылымы және жұмыс схемасы ұғымы
3 кезең–ғаламтор жобаларының ең маңызды тақырыптарын таңдай білу	Ғаламтор жобасы аясындағы жеке жұмысын таныстыру, басқа қатысушыларға көмек көрсету	Оқу орны аясындағы нақты бір жоба бойынша жергілікті қауымдастықты құру

17- кестенің жалғасы

1	2	3
4 кезең – ғаламтор қауымдастықтарына белсенді қатысу	Чаттардағы пікірталастар, форумдарда тақырыптарды талқылау	Тұлғаның өзін-өзі дамытуы
5 кезең – нақты бір оқу материалы бойынша жобалық ой идеясын қалыптастыру	Жобаның мақсаттары мен міндеттерін бөліп көрсету, телекоммуникациялық құралдарды тандап алу	Өз жобасын жасау, оқу орнынан тыс серіктес іздеу
6 кезең – жобаның тиімділігін қамтамасыз ету	Жобаның жоспары мен бағдарламасын түзу	Жобаны жүргізу. Жобаны аяқтау. Ұсыну

Г.А.Кручинина [238] білім беруді ақпараттандыруды арттыру үшін квест-жоба тәрізді белсенді оқыту әдісін пайдалануды ұсынады. Олар жеке жұмыста да, ұжымдық жұмыста да пайдаланылуы мүмкін.

Квест-жоба – тек оқыту әдісі ғана емес, сонымен қатар оқушылар оқу мақсатында өзара әрекеттесетін белгілі бір орта. Квест-жобалар белгілі бір мақсатқа жетуді көздейтін компьютерлік ойыннан тұрады. Оқушылар өздері жұмыс істегісі келетін әдеттен тыс жағдайды өздері таңдап, өздері үшін оңтайлы жұмыс қарқынын, бағытын және көлемін белгілей алады.

Г.И.Муратова [239] білім беруді ақпараттандырудың негізгі әдісі ретінде ғылыми-зерттеу әрекетін бөліп қарастырады. Ол жобаның тақырыбын таңдаудан бастап тәжірибеде алынған нәтижелерді сынақтан өткізуге дейін қатаң түрде белгілі бір жүйелілікпен жүзеге асырылады. Білім алушы өз қызығушылығына қарай, болашақ мамандығының зерттеу тақырыбын өз бетінше айқындай алады.

Жоба жұмыстарының тақырыптарын таңдау кезінде педагогикалық оқу орны студенттерінің санқырлы қызығушылықтары байқалды. Мысалы, «Инклюзивті білім беру мектебінің қызметін бағдарламалық жасақтау», «Әлемдегі инклюзивті білім беруде АКТ-ны пайдалану мәселелері», «АКТ-ның көмегімен оқушылармен қарым-қатынас жасаудағы қиындықтарды жою жолдары» және тағы басқа.

Арнайы пәнді жобалау үшін оқыту әдістері білім алушылардың танымдық қызмет түрлері бойынша бөлу жолы қолданылды. Бұл нұсқа кездейсоқ таңдап алынған жоқ – білім беруді ақпараттандыру аясында педагогтерге қойылатын талаптарға дәл осы жіктеу түрі сәйкес келеді. Осыған ұқсас ұстаным И. В. Роберттің [164] еңбектерінде де кездеседі. А.К.Мынбаева [65] да білім берудің оқытудың белсенді әдістерін пайдалануға өтуін атап көрсетеді.

Инклюзивті білім беруде АКТ-ны пайдалану мүмкіндіктері бойынша арнайы пән тәжірибелік сипатқа ие, сондықтан оны іске асыру үшін

зертханалық, ғылыми-зерттеу іс-әрекеті, іскерлік ойындар, чат-конференциялар және т.б. белсенді әдістерді таңдау қажет.

Т.А.Минькович [240] тиімділікті арттыру үшін студенттерге АКТ-мен шешуге болатын нақты педагогикалық міндеттерді көрсету керектігін атап көрсеткен. Мысалы, АКТ нысандары және оның инклюзивті оқу үдерісіндегі рөлі» тақырыбы бойынша материалды бекіту үшін студенттерге ақпараттық құралдарды қолдана отырып өтетін сабақтың немесе сабақтан тыс дәрістің сценарийін өз бетінше жасау ұсынылады. Оларды әзірлеу кезінде бұрын тәжірибеде алған білімін пайдалануға мүмкіндік беретін пәнаралық байланысқа айрықша көңіл бөлінеді. Педагог материалды игеру үшін ең тиімді болып табылатын оқыту әдістерін белгілеп алуы қажет. Оқыту технологиясын дұрыс таңдау – бұл күрделі міндет, себебі қолда бар оқыту нысандарын нақты бір пәннің ерекшеліктеріне бейімдеуді талап етеді.

Арнайы курсты жүргізу барысында оқу үдерісін ұйымдастырудың тәжірибелік әдістерін таңдаған дұрыс, себебі ақпараттық құралдармен жұмыс істеу мақсаты мен қолданбалы дағдыларын дәл солар қалыптастырады.

Осылайша, ойымызды жинақтай келе, «5B010200-Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» мамандығы бойынша білім алушыларға арналған «Бастауыш білім беруде АКТ-ны қолдану» арнайы курсының бағдарлама үлгісінің тұжырымдамасы болашақ педагогтарды АКТ-ның көмегімен сараланған сыныппен тиімді жұмыс істеудің теориялық-тәжірибелік мәселелеріне кезең-кезеңімен, үздіксіз оқытуға негізделеді деп айта аламыз.

2.2 Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлау әдістемесін педагогикалық тәжірибе-эксперименттен өткізу

Зерттеу жұмысының алға қойған болжамы бойынша, инклюзивті білім беру жағдайындағы болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану даярлығының құрылымдық-мазмұндық моделінің тиімділігін бағалау үшін, зерттеудің теориялық негіздеріне сүйене отырып әзірленген арнайы курс бағдарламасы болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану даярлығын қалыптастыратын әдістеме ретінде жоғары оқу орындарында педагогикалық үдерісте педагогикалық тәжірибе-эксперименттен өткізілді.

Арнайы курс студенттердің ақпараттық-коммуникациялық технологияны пайдалану дағдыларын дамытып, кәсіби шеберлігін арттырады. Қалыптасатын бастауыш сынып мұғалімінің моделі қоғамның осындай маман дайындау сұранысына сай сәйкестендіріледі. Арнайы курсты педагогикалық тәжірибе-эксперименттен өткізу барысында зерттеу жұмысының инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияны пайдалану даярлығының теориялық негіздерінің, психологиялық, педагогикалық ерекшеліктерінің, жасалынған құрылымдық-мазмұндық моделінің сенімділігі анықталады. Осы негізде

дайындалған арнайы курстың әдістемелік жүйесінің тиімділігі дәлелденеді, осы бағытта арнайы ұсыныстар дайындалады.

«Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерді ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлау әдістемесін» өзіндік өлшемдері бойынша дәл есептеліп әзірленген Арнайы курс түрінде педагогикалық эксперименттен өткізілді. Педагогикалық эксперимент алға қойылған ғылыми болжам негізінде әзірленген Арнайы курстың жасампаз сипатын дәлелдеп береді. Өйткені педагогикалық эксперимент арқылы инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерді ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлаудың зерттеу барысында жүйеленген әдістері, амал-тәсілдері, оқыту формалары мен тұтас оқу-тәрбиелік қуаты өмірдегі шынайы тәжірибеге жол ашады.

Педагогикалық тәжірибе-экспериментке Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университетінің және Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университетінің «5B010200-Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» мамандығы бойынша дайындалып жатқан студенттер қатыстырылды (кесте 18).

Кесте-18 Педагогикалық тәжірибе-экспериментке қатысушылар

Педагогикалық тәжірибе-эксперимент алаңы болған жоғары оқу орны	Эксперименталды топ студентер саны	Бақылау тобы студенттері саны	Барлық студенттер саны
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті	30	30	60
Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті	30	30	60
Барлығы	60	60	120

Тәжірибелік және бақылау топтарының біртектілігін анықтау үшін сауалнама алу әдісі қолданылды. Нәтижелерді талдау көрсеткендей, тәжірибеге қатысушылардың орташа жасы +/- 0,5 жас ықтимал қателікпен 17 жасты құрады. Тиісінше, респонденттер бір жастағы аудиторияға жатады.

Педагогикалық тәжірибе-экспериментке қосымша қажеттілігіне қарай студенттердің ата-аналары мен педагогтері де тартылды.

Педагогикалық тәжірибе-эксперимент 2014-2017 жылдары жүргізілді. 1 курста екі топтың студенттері «Информатика» пәнін ұзақтығы 90 аудиториялық сағат оқығанын да айта кету керек.

Педагогикалық тәжірибе-экспериментті жүзеге асыру үш кезеңге бөлінді. Олар дайындық яғни диагностикалық кезең, негізгі яғни эксперимент бағдарламасын оқыту үдерісіне енгізу кезеңі, қорытынды яғни педагогикалық рефлексия кезеңі деп аталады.

Бірінші дайындық яғни диагностикалық кезеңде топтардың біртектігін анықтауға бағытталған іс-шаралар орындалды. Бұл үшін тәжірибеге қатысушылардың орташа жасын, олардың ата-аналарының білім деңгейін, отбасыларының әлеуметтік-экономикалық жағдайын, респонденттердің жұмыс қабілеті мен жасампаздығын анықтау, бағалау жүзеге асырылды. (кестелер 19, 20)

Кесте 19 - Тәжірибеге қатысушылардың ата-аналарының білім деңгейін анықтау

ЖОО	Тәжірибе топтары	Ата-анасы жоғары білімді	Ата-анасы кәсіптік білімді	Ата-анасы орта білімді
Абай атындағы ҚазҰПУ	Бақылау тобы	17%	58,33%	24.67%
	Эксперимент тобы	18%	60%	22%
ОҚМПИ	Бақылау тобы	17%	58,33%	24.67%
	Эксперимент тобы	18%	60%	22%

Кесте 20 - Тәжірибеге қатысушылардың отбасыларының әлеуметтік-экономикалық жағдайын анықтау

ЖОО	Тәжірибе топтары	Отбасының әлеуметтік-экономикалық жағдайы			
		жоғары	жоғарыдан төмен	орташа	ортадан төмен
Абай атындағы ҚазҰПУ	Бақылау тобы	-	72%	18%	10%
	Эксперимент тобы	-	73%	17%	10%
ОҚМПУ	Бақылау тобы	-	72%	18%	10%
	Эксперимент тобы	-	73%	17%	10%

Білім беру барысында оқытушылар оқу материалын жас тобы бойынша орташа деңгейде қабылдау жылдамдығын ескереді. Бұл сипаттаманы анықтау үшін біз Тулуз-Пьерон тестіне жүгіндік. Бұл тест оқушылар қанша уақыт басқа

нәрселерге алаңдамай, педагогті тыңдай алады, яғни оның ықтиярлы назар салуының көлемі қаншалықты екендігін білуге мүмкіндік береді. Оның көмегімен топтар бойынша орташа жұмыс қабілеті мен шаршағыштығын бағалауға болады. Біздің тәжірибемізде бақылау тобындағы жұмыс қабілетінің коэффициенті – 0,96-ны, ал тәжірибелік/эксперименттік топта– 0,97-ні құрады. Осылайша, тәжірибеге қатысушылар арасында жұмыс қабілеті бойынша айтарлықтай ауытқушылық анықталмады.

Студенттердің өздерінің оқу және болашақ кәсіби іс-әрекетінде АКТ-ны пайдалануға бейімділігін бағалау үшін М.Люшердің түстер тесті қолданылды. Түстер арқылы диагностикалау адамның психофизиологиялық жай-күйін, оның күйзеліске қарсы тұру қабілетін және коммуникациялық дағдыларын айқындайды [241, б.99]. Тесттің оң сипаттамаларына мыналарды жатқызуға болады: тез және бірнеше рет өту мүмкіндігі, жас пен білім ерекшеліктерінің нәтижеге әсер етпеуі. Люшер тесті тұлғалық сипаттамаларды, психологиялық күйзелісті, шаршағыштық шегін және т.б. анықтауға мүмкіндік береді. Зерттеу мақсатында тестінің қысқаша нұсқасы пайдаланылды. Оның көмегімен біз тәжірибеге қатысушылардың, мысалы: отбасы, оқу, АКТ-ға көзқарасы, мектептегі АКТ, заманауи оқулықтар мен АКТ және т.б. тәрізді тіршілік әрекетінің 20 саласына деген көзқарасын бағаладық (кесте 21).

Кесте 21 – Люшер тестінің қысқаша нұсқасы

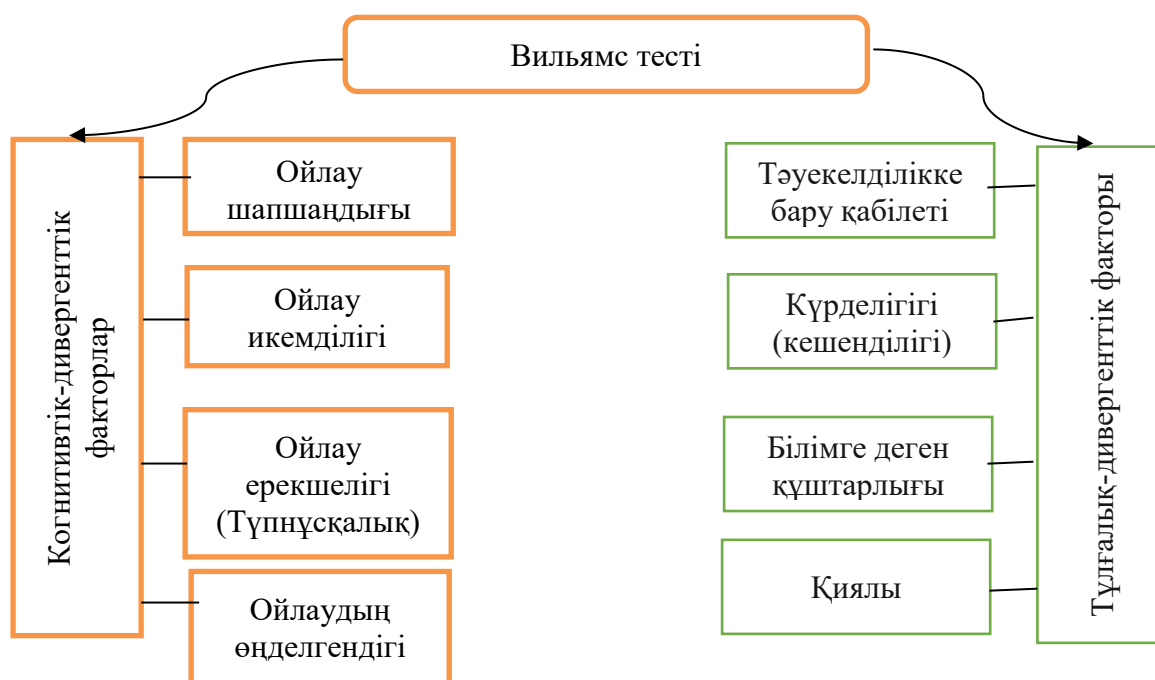
Әуестіктер	11	Шынайы өмір
Қызығушылықтар	12	Менің болашақ қызметімдегі АКТ
Болашақ мүмкіндіктер	13	Оқудағы АКТ
Өткен өмір	14	Үйдегі компьютер
Ақпараттық-коммуникациялық құралдар	15	Мектеп кеңістігіндегі АКТ
АКТ-ны қолдана отырып оқыту	16	ЖОО-дағы АКТ
Жағымды уақыт өткізу	17	Менің болашақ педагогикалық тәжірибем және АКТ
Алаңдаушылық	18	Менің жақын адамдарым
Қауіптер	19	Бос уақыт және ақпараттық жүйелер
Ауру	20	Ерекше бала және АКТ

Ұғымдық және талданатын аппарат И.Л.Соломиннің жұмысынан алынды [242, б.88 – 101]. АКТ-ны пайдалану туралы мәселе басым болып есептелді. Респондентке нақты бір жағдайға байланбай, қандай да бір түсті таңдау қажет болды. Әрбір жауап нұсқасында 8 түстің 1-еуін таңдауға болатын еді. Зерттеуде пайдаланылатын дәстүрлі ынталандыру материалы 4 қосымшада көрсетілген. Егер респондент стандартты түсті таңдаса, бұл оның тіршілік әрекетінің осы құбылысына деген оң көзқарасын көрсетті. Жауаптарда екінші кезектегі –қара,

сұр, қоңыр түстер болған жағдайда белгіленген аспектіге деген кері көзқарасты байқауға болады.

М.Люшер тестінің көмегімен жүргізілген тәжірибе нәтижелерінен байқағанымыздай, тәжірибелік және бақылау топтары оқу үдерісінде АКТ-ны пайдалануға оң көзқарастарын көрсетті—оң бейімділік коэффициенті тиісінше 55 және 54%-ды құрайды. Болашақ кәсіби қызметінде АКТ-ны қолдануға оң бейімділік коэффициенті біршама төмен—тәжірибелік топта 32% және бақылау тобында 33%($p>0,05$). Осылайша, зерттеліп отырған топтардың респонденттері арасында бұл мәселе бойынша айтарлықтай айырмашылық байқалмады.

Педагогикалық тәжірибеге қатысушылардың шығармашылығын бақылау үшін Ф. Вильямстың тесті пайдаланылды (сурет 18).

Сурет 18 – Ф. Вильямс тесті

Шығармашылықты бағалаудың бұл әдісі кездейсоқ таңдап алынған жоқ. Әдетте шығармашылық мүмкіндіктерді бағалау үшін көбіне Торренс тестін пайдаланады, онымен алынған нәтижелерді өңдеу айтарлықтай көп еңбек етуді қажет етеді. Гилфорд пен Торренстің экспресс-тесттері [243] ересек аудиторияға арналған, сондықтанда біздің зерттеуге тура келмейді. Тәжірибе үшін жеке тұлғаның шығармашылық әлеуетін көрсететін когнитивтік және тұлғалық қасиеттерін бағалауға мүмкіндік беретін құрал қажеттігін түсіну маңызды. Бұл талаптарға Вильямс тесті толық жауап береді. Біздің жұмысымызда оның Е.Е.Туник түрленіміндегі жетілдірілген үлгісі — «Дивергентті ойлау» тесті пайдаланылды.

Тестілеу нәтижелерін талдау шығармашылықтың жалпы балы әр топ бойынша бірдей (61 балл) екендігін көрсетті, бұл ретте:

1. «Ойлау шапшаңдығы» өлшемі: тәжірибелік топ— 6 балл, бақылау тобы — 6 балл.

2. «Ойлау икемділігі» өлшемі: тәжірибелік топ– 6 балл, бақылау тобы– 6 балл.

3. «Ойлаудың ерекшелігі»: тәжірибелік топ– 20 балл, бақылау тобы – 20 балл.

4. «Ойлаудың өңделгендігі» өлшемі: тәжірибелік топ– 14 балл, бақылау тобы– 14 балл.

5. «Атаулары» өлшемі: тәжірибелік топ– 15 балл, бақылау тобы– 15 балл.

Студенттерді іріктеудің статистикалық біртектілігін дәлелдеу үшін сондай-ақ олардың өз оқу жоспары аясындағы үлгіріміне талдау жүргізілді (кесте 22).

Кесте 22- Студенттердің үлгірім көрсеткіштері

ЖОО	Тәжірибе топтары	Студенттердің үлгірімін талдау				Жалпы
		«2»	«3»	«4»	«5»	
Абай атындағы ҚазҰПУ, ОҚМПУ	Бақылау тобы	8.33 %	35%	43,33%	13,34 %	100 %
	Эксперимент тобы	9 %	36%	42 %	13%	100 %

Осылайша, педагогикалық тәжірибе-экспериментке қатысатын топтардың үлгірімін статистикалық талдағанда, олардың арасында орасан алшақтық жоқ екендігі анықталды.

Одан әрі студенттердің АКТ-ға деген көзқарасын анықтауға мүмкіндік беретін өз тарапымыздан әзірленген сауалнамалар ұсынылды. Ол үшін заманауи педагогикада қолданылып жүрген ұқсас бағыттағы сауалнамалармен оқып-таныстық [244- 246].

Нәтижесінде, жалпы саны 98 сұрақтан тұратын 5 тақырыптағы сауалнама жасалынды. Олар мынадай жүйе құрады:

- «Студент және АКТ» сауалнамасы;
- «Оқу іс-әрекеттегі АКТ» сауалнамасы;
- «Болашақ кәсіби іс-әрекеттегі АКТ» сауалнамасы;
- «Отбасы мен ақпараттық-коммуникациялық құралдар» сауалнамасы;
- «Ақпараттық инклюзивтік кеңістіктегі жеке тұлға» сауалнамасы.

Жұмысымыздың В қосымшасында көрсетілген «Студент және ғаламтор» сауалнамасын алудың негізгі мақсаты – тәжірибеге қатысушылардың ғаламторға деген көзқарасын білу болатын. Сауалнама мынадай топтамалардан/блоктардан тұрады:

- «Студент және Ғаламтор»;
- «Отбасы және Ғаламтор»;
- «Оқу және Ғаламтор»;
- «Болашақ педагогикалық қызмет және Ғаламтор»
- «Дамуында ерекшеліктері бар адам және Ғаламтор».

Студенттің және оның отбасының ақпараттық дамуын бағалау үшін «Отбасы және компьютер» сауалнамасы жүргізілді. Оның құрамына төмендегі бағыттары бойынша сауалдар берілген топтама енгізілді:

- «Студент және компьютер»;
- «Отбасы және компьютер»;
- «Компьютер оқу қызметінде»;
- «Компьютер кәсіби іс-әрекетте»;
- «Ақпараттық қоғамның дамуында ерекшеліктері бар адамдардың алатын орны».

Осыған қоса, студенттерді күнделікті, оқу және кәсіби-педагогикалық қызметтерінде АКТ-ны пайдалануға ұмтылдыратын не екенін анықтау мақсатында сауалнама жүргізілді. Сауалнамада «Мен және ақпараттық-коммуникациялық құрал», «АКТ менің оқуымда», «АКТ болашақ кәсіби іс-әрекетімде» және «Инклюзивтік мектептегі АКТ-ның рөлі» тәрізді 4 топтама/блок бойынша сұрақтар болды.

«АКТ: меңгеру деңгейі және пайдалану қажеттілігі» бағытында зерттеу бойынша студенттерге 25 жұп сұраққа жауап беру ұсынылды, онда қандай да бір жағдайда АКТ-ны пайдалану қажеттілігі және өздерінің ақпараттық құралды меңгеру деңгейі туралы анықталуы тиіс болатын. Сұрақтардың тізімі «Оқу және АКТ», «Болашақ кәсіби-педагогикалық қызмет пен АКТ» және «АКТ инклюзивті қоғамды ақпараттандыру кезеңінде» атты 3 топтамадан/блоктан тұрады.

«Студент және компьютер» сауалнамасының мақсаты тәжірибеге қатысушылардың компьютер мен компьютерлік технологиялардың білім беру саласындағы және жалпы ақпараттық қоғамдағы рөлі туралы білімдерін анықтау болып табылады.

Педагогикалық тәжірибеде көптеген тестілер пайдаланылды, сондықтан, оларды талдау мен нәтижелерін өңдеуді жеңілдету үшін ЭЕМ қолданбалы бағдарламалар пакеті қолданылды. Барлық нәтижелерге сандық талдау жасалды: орташа мәні (бұл мүмкін болған жерлерде) немесе топтағы респонденттердің жалпы санына пайыздық арақатынасы есептеп шығарылды.

«Отбасы және компьютер», «Студент және компьютер» және «Дамуында ерекшеліктері бар адам ақпараттық қоғамда» тақырыптары бойынша сауалнамаларда жабық және балама сұрақтар болды. Алынған сауалнама нәтижелеріне сапалы талдау жасалды және пайыздық арақатынасы есептелді. Нәтижелері Б қосымшасында көрсетілді.

Студенттерді АКТ-ны пайдалануға жетелейтін ынталандырушы мүмкіндіктерді зерттеуде респонденттер ұғымдардың арақатынасын 1-ден 10 баллға дейінгі межелік бойынша белгілеуі тиіс болды.

Сауалнамалардың ішінде нәтижелерін өңдеудегі күрделісі - «АКТ: меңгеру деңгейі және пайдалану қажеттілігі» сауалнамасы болды, себебі ол 1-ден 5 баллға дейінгі дәреже бойынша жұп сұрақтардан құралған болатын. Мұнда студенттер 1 нұсқаға (АКТ пайдалану қажеттілігі) және 2 нұсқаға (АКТ-ны меңгеру дәрежесі) жауап беруі тиіс болды.

Орташа арифметикалық мектеп оқушыларын компьютерде жұмыс істеу ережелерін үйретуге дайындығын және студенттердің өздерінің бұл мәселедегі мәндерді есептеп шығару үшін төмендегі формула қолданылды:

$$A = \frac{\sum y_i}{m} \quad (1)$$

мұнда:

- A — орташа арифметикалық мән;
- m — бақылаулар саны;
- Y — ауыспалы мән.

Біз әрбір A арифметикалық мәнінің Стюдент бойынша β — ықтималдылық коэффициентін есептеп шығардық. Егер ол $\leq 0,05$ мәнін қабылдаса, онда бұл зерттеліп отырған өлшем бойынша топтардың 95% айырмашылығын білдірді.

Барлық алынған зерттеу нәтижелері Excel кестесіне енгізілді, себебі бұл бағдарламаның ақпаратты статистикалық өңдеуде үлкен мүмкіндіктері бар. Соның ішінде бізге Стюдент коэффициентінің мектеп оқушыларын компьютерде жұмыс істеу ережелерін үйретуге дайындығын және студенттердің өздерінің бұл мәселедегі мәндерін алу үшін сенімділік аралықтарын тұрғызудың және қосымша есептеулер жүргізудің қажеті болған жоқ.

Алынған нәтижелер сапалы талдауға негіз болды. Соның негізінде тәжірибеге қатысушылар АКТ-ның дайындығын және студенттердің өздерінің бұл мәселедегі коэффициентінің мектеп оқушыларын компьютерде заманауи қоғамдағы рөлі туралы хабардар екендігі туралы және олардың ең қарапайым ақпараттық құралдарды меңгеру дағдылары туралы тұжырым жасалынды.

Бұл ретте «Студент және АКТ», «АКТ және оқу іс-әрекетінде» және «АКТ және инклюзивті мектептегі болашақ кәсіби қызмет» тәрізді 3 блокқа назар аударғанымызды айта кету керек.

«Отбасы және компьютер» тақырыбы бойынша сауалнама алу бізге студенттердің отбасыларының ақпараттық дайындығын және студенттердің өздерінің бұл мәселедегі коэффициентінің мектеп оқушыларын компьютерде құралдармен (компьютермен, негізгі бағдарламалармен, ғаламторға қолжетімділікпен) материалдық жабдықталуын анықтауға мүмкіндік берді.

«Студент және компьютер» тақырыбы бойынша сауалнама алу болашақ мұғалімдердің мектеп оқушыларын компьютерде жұмыс істеу ережелерін үйретуге дайындығын және студенттердің өздерінің бұл мәселедегі құзыреттілік деңгейін (бастауыш білімдерін, қызметтік дағдыларын және т.б.) бағалауға мүмкіндік берді.

Сауалнама нәтижелері бойынша ғаламтор желісінің мүмкіндіктері туралы барлық дерлік респонденттердің мектеп оқушыларын компьютерде жұмыс істеу ережелерін үйретуге дайындығын және студенттердің өздерінің бұл мәселедегі білетіні белгілі болды (кесте 23).

Кесте 23 – Студенттердің ғаламтормен байланыстылығы

Тәжірибе топтары	Студенттердің ғаламтормен байланысын талдау				жалпы
	өзін жетілдіру үшін және оқу үдерісінде пайдалану	оқу үдерісінде ғаламтор аса қажетті	ғаламтормен тек смартфон арқылы байланыса алуы	ғаламторды тек аса қажет жағдайда ғана	
Бақылау тобы	53 %	23.3 %	9 %	14.7 %	100 %
Эксперимент тобы	50 %	25 %	9 %	16 %	100 %

Алайда, тәжірибелік топтағы қатысушылардың тек 50%-ы және бақылау тобының 53%-ы ғана оны өзін-өзі жетілдіруге және оқу қызметіне пайдалы құрал ретінде қарастырады. Тәжірибелік топтың 25% және бақылау тобының 23,3% респонденттері ғаламторда жұмыс істеуді оқу үдерісіндегі қажетті буын деп есептейді. Студенттердің аз ғана бөлігі (9%) тек смартфон арқылы ғана ғаламтормен жұмыс істей алатынын атап көрсетті. Бұл пікір олардың өздері материалдық жағынан тәуелді болып отырған ата-аналарының жауаптарымен де сәйкеседі.

Кесте 24 – Студенттердің ғаламторды құндылық деп қарауы

Тәжірибе топтары	Студенттердің ғаламторды білім беру үдерісіндегі құндылық деп қарауын талдау		
	Ғаламтор - білім беру үдерісіндегі құндылық	Ғаламтор - білім беру үдерісіндегі құндылық емес	жалпы
Бақылау тобы	70 %	30 %	100 %
Эксперимент тобы	66,7 %	33,3 %	100 %

Тәжірибелік топтың 66,7% және бақылау тобының 70% қатысушысы Ғаламтордағы жұмыс білім беру үдерісі үшін үлкен құндылыққа ие екендігін атап көрсетті (кесте 24).

Студенттердің жауаптарын талдау олардың ғаламтордағы жұмысына уақыт факторының ықпалы үлкен екендігін көрсетті. Барлық сауалнамаға қатысушылар бос уақыттың барлығын соған жұмсаудың дұрыс еместігін

айтқан. Тәжірибелік топтың 60% және бақылау тобының 40% респонденттері ғаламтормен (оқу мақсатында) тек ЖОО-да жұмыс істейтінін атап көрсеткен. ғаламтор кеңістігінде жүйелі түрде жұмыс істеу тәжірибеге қатысушылардың шамалы ғана бөлігіне – тәжірибелік топтың 8,3%-ына және бақылау тобының 6,7%-ына ғана тән. Барлық қатысушылардың 43,3%-ы ғаламторға тек қажет болғанда ғана кіреді.

Тәжірибе мақсаттары үшін студенттердің ғаламторда жұмыс істеу кезіндегі білім алу көздері ерекше қызығушылық туғызады. Сауалнама алынғандардың көп бөлігі (тәжірибелік топтың 75%-ы және бақылау тобының 78,3%-ы) ғаламтормен жұмыс істеудің алғашқы дағдыларын туыстарынан немесе достарынан үйренгенін айтқан. Есте қаларлығы, қатысушылардың тек 8,3%-ы және 6,7%-ымұндай білімді жалпы білім беру мектебінің аясында немесе ЖОО-ның 1 курсына алғанын мәлімдеген. Бұл оқу орындарының қоғамды ақпараттандырудағы рөлінің төмендігін көрсетеді. Топтардың әрқайсысында арнайы компьютерлік курстарға барып оқыған студенттер бар.

Мұндай нәтижелер компьютер мен ғаламтор желісі туралы білімдер апатты сипатқа ие екендігін көрсетеді. Бұл болжам қатысушылардың өздерінің жауаптарымен расталды. Тәжірибелік топтағы студенттердің 70%-ы және бақылау тобының 66,7% респонденті ақпараттық-коммуникациялық құралдар туралы бұдан да кеңірек білімді педагогикалық ЖОО қабырғасында, ал қатысушылардың қалған бөлігі – басқа оқу орталығында алғысы келетінін атап көрсеткен. Сауалнама алынғандардың ішінен ешқайсысы қарастырылып отырған салада жеткілікті білімге ие екендігін айтпаған. Ешкім өзін ғаламтор саласының маманы қатарына жатқызбаған.

Сауалнама алынғандардың көп бөлігі (тәжірибелік топтың 75%-ы және бақылау тобының 50%-ы) өздерін мамандар қатарына жатқызбайды, бірақ болашақта маман болатынына сенімді. Тәжірибелік топтағы 25% және бақылау тобындағы 48,3% қатысушы бұл саланың маманы болып табылмайтынын атап көрсеткен және «Жаңа ғаламтор технологиялары саласындағы медиабілімдер Сізге керек пе?» деген сұраққа пікірлер бөлінді:

- «медиабілімге аса үлкен қажеттілік бар» — тәжірибелік және бақылау топтарының респонденттері тиісінше 58,3% және 25%;

- «кейбір медиабілімдер қажет» – тәжірибелік және бақылау топтарының респонденттері тиісінше 15,4% және 25,3%;

- «медиабілімдер қажет емес, бірақ болашақ кәсіби қызметте керек болады» – тәжірибелік және бақылау топтарының респонденттері тиісінше 23,1% және 50%.

Тәжірибелік топтың 28,3% респонденті ғаламтор желісіндегі жұмыс беделді деп мәлімдеген. Бақылау тобының 26,7% қатысушысы олардың достары мен туыстары АКТ-мен тығыз жұмыс істейтінін атап көрсеткен. Алайда, іс жүзінде барлық студенттер өз білімдерін толықтырудағы Ғаламтор желісінің әлеуетін көрмейді - 10 баллдық межелік бойынша тәжірибелік және бақылау топтары үшін тиісінше 5,7 балл және 3,7 балл. Сауалнама алынғандар Ғаламтор желісінің өз мүдделерін қанағаттандырудағы әлеуетін де көрмейді:

тиісінше 5,6 және 4,4 балл. Алайда, Ғаламтор желісінің болашақ кәсіби қызметтегі рөліге қатысты жағдай басқаша: қатысушылардың көп бөлігі (41,7 және 50%) кәсіби-педагогикалық қызметте Ғаламтор әрдайым қажет екендігін атап көрсетті.

Ғаламтор желісін оқу қызметінде пайдалану мәселесі бойынша қатысушылардың арасындағы пікірлер әр жаққа бөлінді. Тәжірибелік топта білім алып жатқан студенттер, әсіресе арнайы пәндерді жақсы меңгерудегі АКТ мен Ғаламтор желісінің пайдасы жөнінен жақсы хабардар. Олар тілдік дағдыларды қалыптастырудағы чат-конференциялардың рөлін жақсы біледі. Бақылау тобынан сауалнама алынғандардың тек 25%-ы ғана Ғаламтордың пәндерді игеруге көмектесетінін атап көрсетті (тәжірибелік топтың 35%-ына қарсы). Студенттердің басым бөлігі (тәжірибелік және бақылау топтарының 50% және 53,3%-ы) Ғаламтордың жаңа білімдер мен дағдыларды алуға тек ішінара көмектесетінін мәлімдеген.

Тәжірибеге қатысушылардың басым бөлігін заманауи АКТ қызықтыратынына көз жеткізген соң, біз ақпараттық құралдарды пайдалануға итермелейтін ынталандырушы факторларға талдау жүргіздік. Тәжірибелік және бақылау топтарының сәйкесінше 91,7% және 50% қатысушылары АКТ туралы барлық нәрсе қызықтыратынын айтқан. Тек респонденттердің 8,3%-ы және 50%-ы ғана жекелеген АКТ-ны қарастырғысы келетінін мәлімдеген.

Кәсіби-педагогикалық іс-әрекетте АКТ-ны қолдану мүмкіндігін бағалауды зерттеу бойынша нәтижелерді талдау айтарлықтай айырмашылықтарды көрсетпеді. Тәжірибелік/эксперимент топ студенттерінің 41,7%-ы және бақылау тобы респонденттерінің 58,3%-ы АКТ туралы білімдер оларға болашақ еңбек қызметінде қажет болатынын мәлімдеді. Сауалнама алынғандардың қалған бөлігі мұндай мәліметтер педагогтарға қажет емес деп есептейді.

АКТ-ны қолданудың педагогтің кәсіби өсуіне және оның шығармашылық қызметінің табыстылығына ықпалы туралы сауалнама 10 балдық ағымдық бойынша жүргізілді. Респонденттердің жауаптарында айтарлықтай айырмашылық байқалған жоқ. Орташа балл тәжірибелік топ бойынша – 5,5, ал бақылау тобы бойынша – 5,0%. Бұл дегеніміз – сауалнама алынғандардың жартысы АКТ-ны қолдану педагогтың кәсібилігіне тікелей ықпал етеді деп есептейді деген сөз. АКТ-ны шығармашылық қызметте пайдалануға келсек, мұнда төмендегідей мәндер алынды: тәжірибелік топта – 5,4 балл және бақылау тобында – 5 балл, яғни студенттер АКТ-ны шығармашылық педагогикалық қызметте қолданудың маңыздылығын түсінеді.

«Оқу және АКТ» блогы бойынша сауалнама нәтижелерін талдау көрсеткендей, тәжірибеге қатысушылардың басым бөлігі компьютерлік техникамен жұмыс істеуден оқу мақсаты үшін жоғары әлеуетті көреді – тәжірибелік және бақылау топтарында тиісінше 4,8 балл және 4,4 балл (ең жоғары 5 баллдан). Алайда, студенттер әзірге оқу үдерісін компьютерлендіруге әлі дайын емес – 3,6 және 4 балл.

Студенттердің педагогикалық пәндер бойынша компьютерде жұмыс істеуге дайындығы арнайы пәндерге қарағанда төмен: педагогикалық пәндер

бойынша – тәжірибелік топта 2,0 балл және бақылау тобында 2,2 балл, арнайы курстар бойынша – осы топтарда тиісінше 2,8 балл және 2,9 балл.

Оқу қызметінде компьютерді қолдану нәтижелері төмендегідей:

1. Рефераттар, бақылау және курстық жұмыстарды жазу үшін: тәжірибелік топ студенттерінде – 4,4 балл және бақылау топ респонденттерінде – 4,5 балл.

2. Ғылыми зерттеу мәліметтерін өңдеу үшін – әр топта 3,1 балл.

3. Үйде өз бетінше дайындалу үшін – әр топта 4,0 балл.

4. Факультативтерде жұмыс істеу үшін – тәжірибелік топтың өкілдерінде – 3,9 балл және бақылау тобында – 3,3 балл.

5. Сабақтан тыс уақытта жұмыс істеу үшін – тәжірибелік және бақылау топтарының респонденттерінде тиісінше 3,5 және 3,3 балл.

Алынған нәтижелер студенттердің оқу іс-әрекетінде АКТ-ны пайдаланудың әлеуетін көретінін айғақтайды. Алайда, олар АКТ-ны сабақтан тыс уақытта пайдалануға дайын емес.

«АКТ және кәсіби-педагогикалық қызмет» сауалнамасын талдау көрсеткендей, респонденттердің басым көпшілігі өзінің болашақ жұмысындағы АКТ-ның рөлін жоғары бағалайды: ең жоғары 5 балдан тәжірибелік топ бойынша 4,4 балл және бақылау тобы бойынша 3,4 балл алынды. Алайда, алынған мәндер өзінің оқу қызметіндегі АКТ-ның рөлін түсінуге қарағанда төмен. Осы өлшем бойынша тәжірибелік топта 4,2 балл және бақылау тобында 4,3 балл алынды (ең жоғары 5 балдан). Білім алушылардың жас ерекшеліктеріне келсек, студенттер бұл өлшемге тиісті көңіл бөлмейді. Студенттер әзірге АКТ-ны өзінің кәсіби қызметінде пайдалануға жеткілікті деңгейде дайын емес, алынған мәндер осыны айғақтайды: тәжірибелік топта – 3,2 балл және бақылау тобында – 3,6 балл. Тәжірибеге қатысушылар АКТ-ның өздеріне мектеп аясындағы да, жоғары оқу орнының аясындағы да кәсіби қызметі үшін қажет екендігін ұғынады.

Студенттердің АКТ туралы білімдері оларға болашақ еңбек қызметінде оқу және басқару үдерісін барынша тиімді етіп құруға мүмкіндік беретінін түсінеді (тәжірибелік топта 4,0 балл және бақылау тобында 4,4 балл). Осы өлшем бойынша тәжірибелік топта 4,2 балл және бақылау тобында 4,3 балл алынды (ең жоғары 5 балдан). Білім алушылардың жас ерекшеліктеріне келсек, студенттер бұл өлшемге тиісті көңіл бөлмейді. Алайда, қолда бар теориялық және тәжірибелік білімдер әзірге мектептегі немесе жоғары оқу орнындағы білім беру үдерісін ұйымдастыруға және басқаруға жеткіліксіз (тәжірибелік және бақылау топтарында тиісінше 3,2 және 3,0 балл).

Тәжірибеге қатысушылар АКТ туралы білімді сабаққа дайындалу, конспекттер түзу немесе материалдарды сұрыптау кезеңінде қолдану қажет деп есептейді (әр топта 3,0 балдан). Алайда олар әзірге АКТ-ны тікелей сабақта қолданудың пайдасын көрмей отыр (әр топта 2,9 балдан).

25 кестеде тәжірибеге қатысушылардың АКТ-ны өзінің кәсіби қызметінде пайдалануға дайындық нәтижелері көрсетілген (кесте 25).

Кесте 25 - Тәжірибеге қатысушылардың АКТ-ны өзінің кәсіби қызметінде пайдалануға дайындық нәтижелері, (баллмен есептегенде)

АКТ-ны қолдану салалары	Тәжірибелік топ	Бақылау тобы
Сабақты ұйымдастыру үшін	3,2	3,3
Материалды сұрыптау, конспектілерді немесе ғылыми-педагогикалық қызметтің басқа да түрлерін дайындау кезінде	3,2	3,1
Сабақ өткізу үшін	3,3	3,2
факультативтерде	3,0	3,1
өз бетінше дайындалуға	3,6	3,6
Сабақтан тыс жұмыста	2,8	3,0

Студенттер АКТ-ны қолдану сабақты сәтті ұйымдастыру және оған дайындалу үшін қажет екенін ұғынады. Солай бола тұра, тәжірибеге қатысушылар ақпараттық құралдарды факультативтер мен сабақтан тыс жұмыстарда қолданудың не қажеті барын онша түсіне қоймайды. Толыққанды талдау жасау үшін алынған мәндерді респонденттердің АКТ-ны оқуда пайдалануының артықшылықтарымен салыстыру қажет. Бұдан шығатын қорытынды, студенттің ақпараттық-коммуникациялық құралдар туралы хабары қаншалықты мол болса, оның оларды өзінің кәсіби-педагогикалық қызметінде пайдалануға дайындық деңгейі де соншалықты жоғары болмақ.

Тәжірибеге қатысушылар АКТ-ны білім беру үдерісіне енгізудің ең басты факторы – Ғаламтор желісінде жұмыс істеу мәселесі бойынша арнайы ғылыми әдебиетті оқып-білу деп есептейді. Осы өлшем бойынша тәжірибелік топта 4,2 балл және бақылау тобында 4,3 балл алынды (ең жоғары 5 балдан). Білім алушылардың жас ерекшеліктеріне келсек, студенттер бұл өлшемге тиісті көңіл бөлмейді. Алынған нәтижелер – тәжірибелік және бақылау топтары үшін: тиісінше 3,3 және 3,2 балл. АКТ-ны пайдалану жөніндегі ғылыми білімдерін қолдануға және білім алушылардың ерекшеліктерін ескеруге дайын сауалнама алынушылардың үлесі (тәжірибелік топ: 3,0 балл –АКТ туралы білімдерін қолдану мәселесі бойынша және 3,7 балл –аудиторияның ерекшеліктерін ескеру бойынша; бақылау тобы: 2,8 балл –АКТ туралы білімдерін қолдану бойынша және 3,8 балл –ерекшеліктерді ескеру бойынша).

Алынған нәтижелер студенттердің АКТ-ны болашақ кәсіби қызметінен гөрі, өзінің оқуында белсендірек пайдалануға дайын екендіктерін айғақтайды. Жалпы, зерттеу тәжірибеге қатысушылардың АКТ-ны оқуда және педагогикалық қызметте қолдану мәселесі бойынша теориялық білімдер мен дағдыларды меңгеруге мүдделі екендіктерін көрсетті.

Жасалған тұжырымдар «Студент және компьютер» блогы бойынша сауалнама нәтижелерімен расталады. Қатысушылардың көп бөлігі сабақты өз бетінше АКТ-ны пайдалана отырып ұйымдастыруға дайын еместігін мойындады (әр топтың 83,3%-ы).

Қатысушылардың 100%-ы компьютермен және оған қоса арнайы техникалық құралдарды пайдалана отырып жұмыс істеу кезінде білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескере алмайтындықтарын мәлімдеді. Мұны АКТ-ны меңгеру дағдыларын зерттеу нәтижелері де растайды, онда студенттердің көпшілігі бұл кезеңде ақпараттық құралдар саласындағы білімдері таяз деп жауап берген.

Респонденттер АКТ-ны өзінің кәсіби-педагогикалық қызметінде пайдалануға қызығушылық білдіреді. Бірақ оқуға жеке мүдделі болуының төмендігі студенттердің АКТ-ның мүмкіндіктері туралы білімдерінің жеткіліксіздігімен байланысты сияқты. «Жеке тұлға ақпараттатық кеңістікте» блогы бойынша сауалнамаларды талдау тек бұл болжамды растап берді. Тәжірибелік және бақылау топтары өкілдерінің пікірінше, респонденттердің Ғаламтор желісіндегі жұмыспен танысуының орташа деңгейі жоғары болып табылады және тиісінше 56,7% және 53,3% мәндерге ие болады. Студенттердің бір бөлігі (тәжірибелік топтың 41,6%-ы және бақылау тобының 43,3%-ы) оны орташаға жатқызады. Қатысушылардың тек шамалы бөлігі ғана (1,7% және 3,4%) Ғаламторды білу деңгейі төмен деп есептейді.

Тәжірибелік топтағы қатысушылардың 86,67%-ы және бақылау тобының 83,3%-ы ғаламтор ең алдымен демалыс, қарым-қатынас пен ойын-сауықты ұйымдастыру үшін қажет деп есептейді. Қатысушылардың тиісінше 11,6% және 13,3%-ы ғаламторды оқу қызметінде пайдаланады. Тек тәжірибелік топтың 1,7%-ы және бақылау тобының 3,4%-ы ғана ғаламтор технологиялары оларға болашақ кәсіби қызметінде қажет болатындығын мәлімдеген.

10-баллдық дәреже бойынша жүргізілген сауалнама көрсеткендей, студенттер АКТ-ны көбіне қарым-қатынас пен ойын-сауық құралы ретінде (тәжірибелік топта 8,8 балл және бақылау тобында 9,1 балл алынды) және саяси, экономикалық, әлеуметтік және басқа да оқиғалар туралы ақпарат беру құралы ретінде (тәжірибелік топ – 7,8 балл және бақылау тобы – 9,0 балл) жоғары бағалайды.

Ғаламтор ішінара «тірі» қарым-қатынастың орнын алмастыра алады деп тәжірибелік топтағы студенттердің 86,7%-ы және бақылау тобының 83,3%-ы есептейді. Тәжірибеге қатысушылардың тиісінше 11,7% және 13,3%-ы бұл мүмкін емес деп сендіреді, ал 1,66% және 3,44%-ы ғаламтор бүкіл «тірі» қарым-қатынастың орнын алмастыра алатынына сенімді. Ғаламтор желісінің жеке тұлғаның дамуына оң ықпалын сауалнама алынғандардың басым көпшілігі атап көрсеткен: тәжірибелік топ мүшелерінің 91,7%-ы және бақылау тобының 93,3%-ы. Тәжірибелік топ студенттерінің 8,33%-ы және бақылау топ респонденттерінің 6,67%-ы ешқандай ықпалын көрмейді. Алайда сауалнама алынғандардың ешқайсысы ғаламтор жеке тұлғаның дамуына кері ықпал етеді деп жауап бермеген.

Студенттер инклюзивті қоғамда арнайы АКТ негіздерін оқытудың қажеттілігін айтарлықтай жоғары деңгейде мойындайды (ең жоғары 5 балдан – тәжірибелік топ: 4,7 балл, бақылау тобы: 4,6 балл). Олар кез-келген адам, даму

ерекшеліктеріне қарамастан, ДК мен ғаламтор желісінің сенімді қолданушысы болуы керек деп есептейді (әр топ бойынша 2,3 балдан). Алайда, әзірге АКТ-ны өзінің кәсіби қызметінде пайдалануға респонденттердің бәрі бірдей дайын емес (тәжірибелік топтың дайындық деңгейі– 4,2 балл, бақылау тобы– 4,4 балл). Өзінің сенімді ДК қолданушысы ретінде жұмыс істеу қабілетін респонденттер тиісінше 3,5 және 3,3 балмен бағалаған. Ата-аналардың барлығы компьютерді және ғаламторды пайдалана білу –білімді тұлғаның даму факторы деп мәлімдеген.

Бұдан шығатын қорытынды, екі топ та өзінің оқу және болашақ кәсіби қызметіндегі АКТ-ның рөлін мойындайды. Алайда, әзірге ақпараттық-коммуникациялық, соның ішінде арнайы құралдардың барлық мүмкіндіктері туралы білімдерінің жеткіліксіздігі байқалады.

Студенттер мен ата-аналардан сауалнама алу нәтижелері бойынша төмендегідей нәтижелер алынды:

- студенттер АКТ-ны оқу және кәсіби қызметінде пайдалану мүмкіндігін дұрыс қабылдайды;
- респонденттер АКТ-ны кең ауқымда оқытатын арнайы курстарды енгізудің жағымды жақтарын көріп отыр.

Екінші негізгі кезең яғни эксперимент бағдарламасын оқыту үдерісіне енгізу кезеңі. Бұл кезеңнің ерекшелігі – бастауыш сыныпта инклюзивті ортада сабақ беруде АКТ-ны қолдануға студенттерді дайындауға арналған Арнайы курс бағдарламасын және автор тарапынан әзірленген электронлы оқу құралдар кешенін қолдану әдістерін меңгертуге арналған, арнайы оқу үдерісінің ұйымдастырылуы.

Сауалнама нәтижелерін өңдеуді аяқтаған соң, біз оқу бағдарламалары мен білім беру стандарттарына талдау жүргіздік. Сапалы талдау негізінде төмендегідей тұжырымдар жасалды:

1. «Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» мамандығының оқытушыларын даярлау үшін пайдаланылатын ғылыми-зерттеу әдебиетінде іс жүзінде студенттердің АКТ-құзыреттілігін қалыптастыру жөніндегі материалдар жоқ.

2. Болашақ мұғалімдерге АКТ-ны қолдану негіздерін оқытудың бірыңғай тұжырымдамасы жоқ, студенттердің дифферентті ұжымдағы сабақтарды ұйымдастыру кезінде ақпараттық құралдарды қалай пайдалану керектігін білмеуі де осының салдары.

3. Пәнді оқытушыларға дәл олардың пәндерінің мәнмәтінінде АКТ негіздерін оқытуға арналған тар шеңберде мамандандырылған әдебиет жоқ.

4. Информатика және статистика аясында алынған АКТ-мен жұмыс істеу дағдылары басқа пәндерде мүлде пайдаланылмайды.

Диагностикалық кезеңнің нәтижелері қалыптастырушы кезеңді (негізгі бөлімді) өткізуге қызмет етті.

Зерттеу болжамында көрсетілгендей, құрылымдық-мазмұндық моделі мен оның тиімділігін бағалайтын, эксперименталды түрде дәлелденген арнайы курс бағдарламасы жоғары оқу орнында педагогикалық үдеріске енгізілетін болса,

онда студенттердің ақпараттық-коммуникациялық технологияны пайдалану дағдылары дамып, кәсіби шеберлігі артады. Осымен байланысты, қалыптастырушы кезеңнің төмендегідей мақсаттары тұжырымдалды:

- педагогикалық ЖОО студенттерінің АКТ-ды қолдану дайындығын қалыптастырудың дидактикалық жүйесін педагогикалық тәжірибе жүзінде тексеру;

- студенттерде инклюзивті білім беру ортасына арналған АКТ құзыреттілікті қалыптастыру мақсатындағы арнайы курс бағдарламасын педагогикалық тәжірибе үшін оқу үдерісіне енгізу;

- студенттерде инклюзивтік мектептегі болашақ мұғалім қызметінде АКТ-ны қолдану икемділіктері мен бейімділіктерін қалыптастыру.

Қалыптастырушы кезең аясында болашақ педагогтерді АКТ қолдану құзыреттілігін қалыптастыруға арналған дидактикалық жүйенің тиімділігі тексерілді. Педагогикалық экспериментке енгізілген арнайы дидактикалық жүйе төмендегі міндеттерді шешуге бағытталды:

- студенттерде АКТ және оларды педагогикалық тәжірибеде пайдаланудың мүмкіндіктері туралы түсінік қалыптастыру;

- студенттерге бастауыш сыныптардағы сабақтарды өткізу үшін пайдалануға болатын сайттар туралы ақпарат беру;

- студенттерге инклюзивті білім беру саласында АКТ-ны қолданудың жаңа әдістері туралы түсінік беру;

- студенттерге АКТ-ның көмегімен қашықтықтан оқытудың мүмкіндіктері және оны сапалы ұйымдастыру туралы мәліметтер беру;

- білім беру саласының АКТ-ны енгізуге тірек болатын негізгі стандарттарымен және талаптарымен таныстыру;

- АКТ-ны тек сабақты ұйымдастыру мен өткізу үшін ғана емес, пән бойынша факультативтер мен сабақтан тыс жұмыстарды өткізуге де қолдануға бейімділікті қалыптастыру.

Жоғарыда көрсетілген міндеттерді шешу арқылы келесі нәтижелерге жету мүмкін болады:

- студенттер сараланған сыныптағы сабақты ақпараттық-коммуникациялық құралдарды қолдана отырып ұйымдастыруды және өткізуді үйренеді;

- студенттер АКТ-ны қолдана отырып тілдерді оқытудың заманауи технологияларын меңгереді;

- АКТ-ны қолдана отырып студенттер факультативтер мен сабақтан тыс шараларды өткізуді үйренеді;

- ғаламтор желісінде ақпаратты іздеу, жинау, сақтау, өзгерту, кәсіби қызметінде пайдаланумен байланысты нәтижелі жұмыс істеу дағдылары қалыптасады;

- АКТ құралдарын - ғаламтор қорын, аудиожасақтамалар мен көру қабілеті бұзылған балаларға арналған мәтіндерді ұлғайту, компьютердегі ақпаратты ұлғайтуға арналған жобалағыш техниканы пайдалану т.б. әдістерін пайдалану білігін дамытады.

АКТ құзыреттілікті қалыптастырудың дидактикалық жүйесінің барлық элементтері бірін-бірі толықтырып отырады, бұл алынған теориялық білімдер мен тәжірибелік дағдылардың арасында теңгерімсіздіктің туындауын болдырмайды.

Педагогикалық тәжірибеде біз педагогикалық ЖОО студенттерінің бойында АКТ-құзыреттілікті кезең-кезеңімен қалыптастыруды ұстандық.

1 кезең—компьютерлік түсінік деңгейі. Оның негізгі мақсаты — мектеп бағдарламасы аясында алынған теориялық және тәжірибелік білімдерді бекіту. Бұл кезең бүкіл 1,2 курсты қамтиды.

2 кезең— элементарлық дайындық. Оның негізгі мақсатты бағдарлары: АКТ-мен тереңірек танысу және құзыреттілік элементтерін біртұтас етіп қалыптастыру.

3 кезең— функционалдық дайындық (3 курс). Оның негізгі мақсаты — кәсіби-педагогикалық іс-әрекетте АКТ-ды, соның ішінде жеке шығармашылық жұмыс жасау жолымен қолданудың кең мүмкіндіктерін көрсету.

4 кезең – жүйелілік дайындық (3 курс). Курстың мақсаты нәтижелерді тәжірибеде және ғылыми-зерттеу жұмыстарының аясында бекіту.

Біздің педагогикалық тәжірибеміздің негізгі идеясы бүкіл оқу кезінде АКТ құзыреттілікті қалыптастыру болып табылады. Мақсатты іске асырудың негізгі әлеуетінің іргесі дәл осы пәндерде қаланады. Біз «Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» біліктілігі студенттерінің АКТ-ны қолданудың жаңа мүмкіндіктеріне қатысты пәндік мазмұндарына талдау жасадық.

Болашақ мұғалімдердің бойында АКТ құзыреттілікті біртіндеп қалыптастыру үшін зерттеу барысында арнайы бағдарлама дайындалды. Бұл құжат «Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» біліктілігі оқу курсының барлық ерекшеліктерін ескереді.

Бағдарламаның бірінші кезеңі – таныстыру кезеңі болып табылады. Оның мақсатты аудиториясы ретінде 1,2 курстың студенттері қатысты. Студенттер «ақпараттық-коммуникациялық құралдар» анықтамасымен, олардың кең тізбегімен танысады және заманауи ақпараттық қоғамдағы АКТ-ның рөлін айқындайды. Бұл шаралар базалық пәндердің, сондай-ақ математика, статистика және информатика тәрізді жекелеген пәндердің аясында жүргізілді. Негізгі сабақтардан бөлек, тәжірибелік және бақылау топтарының студенттерімен факультативтер мен АКТ мүмкіндіктері туралы жеке-дара кеңес беру дәрістері өткізілді.

Екінші (қалыптастырушы) кезең студенттерді болашақ кәсіби қызметінде өзіндік, танымдық және шығармашылық жұмыстар арқылы АКТ-құзыреттілікті қалыптастырудың дидактикалық жүйесімен таныстыруға бағытталды. Осы мақсатта педагог жұмысындағы АКТ-ның мүмкіндіктеріне арналған арнайы пән жасап шығарылды. Пәннің теориялық және тәжірибелік бөліктері мынадай тізбек бойынша жүзеге асырылды: «дәріс—тәжірибе— тренинг немесе ойын— шығармашылық жұмыс (курстық жұмыс, реферат жазу).

Рөлдік ойындар, тренингтер, типтік емес міндеттерді шешу, өзіндік жұмыс, факультативтер, шығармашылық іс-әрекет студенттердің бойында әдеттен тыс

жағдайларда АКТ-мен жұмыс дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік берді. Арнайы курстан бөлек, тәжірибеге қатысушылар педагогика, психология, тәрізді бейіндік пәндердің аясында АКТ-ны қолдану мүмкіндіктерімен танысты. Курсты оқып-үйрену аяқталған соң, респонденттерге білім беру кеңістігінде ақпараттық-коммуникациялық құралдарды қолданудың әртүрлі қырларына арналған курстық жұмысты жазу ұсынылды.

Үшінші кезеңде болашақ кәсіби іс-әрекетте АКТ-мен жұмыс істеудің тәжірибелік дағдыларын қалыптастыру құралы ретінде педагогикалық тәжірибеге екпін берілді. Оның барысында АКТ-мен жұмыс істеу білімдері мен дағдылары түзетіліп, ақпараттық құралдардың сабақты сәтті ұйымдастыру мен өткізудегі рөлі туралы бірыңғай дүниетаным қалыптастырылды. Курс аяқталған соң студенттер курстық жұмыс жазды.

АКТ-құзыреттілікті қалыптастырудың арнайы курсын жасау кезінде біз төмендегі факторларды негізге алдық:

–АКТ-мен жұмыс істеу білімдері мен дағдыларының деңгейін арттыру кезең-кезеңімен жүзеге асырылуы тиіс;

–бағдарлама оқыту мақсаттарына сәйкес келуі керек;

–бағдарлама әмбебап, яғни кез-келген оқу орнында қолдануға болатын бағдарлама санатына жатуы тиіс;

–арнайы курсты іске асыру үшін стандартты жабдық, мысалы: Ғаламторға қосылған компьютер болса жеткілікті.

Арнайы курсты жасау бірнеше кезеңнен тұрды:

1. Арнайы курстың мазмұнын жоспарлау. «Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» біліктілігінің студенттері үшін пәннің ұзақтығы 30 (90) академиялық сағатты құрайды. Курс материалды барынша сапалы ұғыну және АКТ-мен жұмыс істеудің жаңа дағдыларын игеру үшін функционалық дайындық деңгейінде енгізіледі (3 курс). Теориялық және тәжірибелік білімдерді ұйымдастыру мен берудің нысандары: лекция, іскерлік ойындар, ғылыми конференция, жеке-дара кеңес беру, шығармашылық жұмыс және т.б. болып табылады.

Бірінші тақырып. АКТ: инклюзивті білім беруге енгізудегі қиындықтар мен мүмкіндіктер таныстыру сипатына ие. Ұйымдастыру нысаны– лекция, ұзақтығы 1 аудиториялық сағат. Оның аясында төмендегі мәселелер қарастырылады:

–АКТ ұғымы және оның оқу үдерісінің тиімділігін арттырудағы рөлі;

–АКТ ақпараттандыру дәуірінде: болашақ мүмкіндіктері;

– компьютерді оқуда қолдану (жағымды сәттері, білімді тұлғаны қалыптастырудағы компьютердің рөлі, тәжірибелік құндылығы бар ақпаратты алудағы компьютер мен Ғаламтордың мүмкіндіктері және т.б.).

Екінші тақырып. «Бастауыш мектептегі оқыту үдерісінде АКТ-ны пайдаланудың маңыздылығы» (лекция, 1 сағат) төмендегі мәселелердің бетін ашады:

–«Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» біліктілігінің студенттерін кәсіби дайындау үшін АКТ-ны қолданудың артықшылықтары;

- оқу пәндерін сәтті меңгерудегі АКТ-ның рөлі;
- АКТ коммуникациялық қабілеттерді қалыптастыру құралы ретінде.

Үшінші тақырып «Ғаламтор желісі: оқу және кәсіби іс-әрекет үшін артықшылықтары, мүмкіндіктері, болашағы». Ұйымдастыру нысаны: лекция, ұзақтығы 1 аудиториялық сағат және тәжірибелік дәріс (1 сағат).

Бұл тақырыпты өту барысында төмендегі мәселелер қамтылды:

- Ғаламтор желісінің негізгі ұғымдарымен таныстыру;
- Ғаламтордың жағымды және кері жақтары;
- Ғаламтордың пайда болу тарихы;
- негізгі коммуникациялық қызметтерге шолу жасау;
- Ғаламтор желісін қауіпсіз пайдалану негіздері.

Бұл тақырып аясында информатика кабинетінде тәжірибелік дәріс өткізілді. Студенттер негізгі іздеу жүйелерімен және білім беру бағытындағы сайттармен танысты.

Тәжірибелік дәріс студенттерге Yandex, Google, Yahoo, AltaVista, Teoma және басқа да орыс тілді және ағылшын тілді іздеу жүйелерімен жұмыс істеуді үйретуді көздеді. Дәріс соңында әрбір тәжірибеге қатысушы «Ғаламтор желісінен алынған ақпаратты педагогикалық қызметте қалай пайдалануға болады?» деген сұраққа жауап берді.

Төртінші сабақтың тақырыбы «Ғаламтор желісінің негізгі сервистері мен қызметтері. Ақпаратты ақылды іздеу стратегиясы» деп аталды. Дәріс барысында студенттер электронды пошта, домендер, телеконференциялар, FTP сервисі, шынайы уақыттағы мәтіндік қарым-қатынасты қолдау сервистері және т.б. туралы ақпарат алды. Негізінен, сабақ барысында Google, AllTheWeb.com, Yahoo, MSN Search тәрізді іздеу жүйелері пайдаланылды.

Студенттер өз бетінше электронды пошта ашып, ол арқылы бір-біріне қабылдаушының ерекшеліктерін ескере отырып хабарлама жіберуі тиіс болды (қатысушыларға нақты ерекшеліктерді шартты түрде бөліп беру керек). Одан әрі әрбір тәжірибеге қатысушы сайтқа төмендегі алгоритм бойынша талдау жасауы тиіс болды:

- интернет-ресурстың атауы және оны жасаушы;
- сайтта кері байланыстың болуы;
- мақсатты аудитория;
- сайтта жарияланған материалдардың авторлары;
- орналастырылған ақпараттың өзектілігі.

Соңында әр студент өз оқуында немесе болашақ еңбек іс-әрекетінде сайтта орналастырылған материалды қолдану мүмкіндігі бойынша кері байланыс берді.

Бесінші тақырып - Мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істеу кезінде АКТ-ны пайдаланудың негіздері 1 сағаттық лекцияда қамтылды. Оның аясында төмендегі мәселелер қарастырылды:

- мүмкіндігі шектеулі балалармен (нашар еститін балалар) жұмыс жасау кезінде АКТ-ның мүмкіндіктері;

–студенттердің АКТ-ны қолдану мәселесі бойынша құзыреттілікті қалыптастырудың психологиялық ерекшеліктері;

–компьютерлік технологияларды қолдана отырып материалды тиімді игерудегі кедергілер.

Алтыншы тақырып– АКТ-ны қолдану мен дамуында ерекшеліктері бар балаларға арналған арнайы құралдардың көмегімен оқу, сөйлеу, лексика, фонетика дағдыларын жетілдіру. Материалды ұсыну нысаны– дәріс және тәжірибелік дәріс (1 сағат).

Инклюзивті білім беру үдерісінде оқушылардың тілдік және коммуникативтік дағдыларын жетілдіру міндеттерін шешу интернет-конференцияларды қолдану, компьютерлік технологиялармен, бейне-чаттармен т.б. медиақұралдармен жұмыс жасауға дағдыландыру арқылы жүзеге асырылды.

Инклюзивті білім беру үдерісінде мамандандырылған білім беру ресурстарында орналастырылған ақпараттық материалдармен мынадай жұмыстар жасау арқылы оқушылардың тыңдау, оқу және жазу дағдыларын қалыптастыру әдістері студенттерге үйретілді: дауыстап оқу; материалдың тәжірибелік құндылығын талдау; мәтіндерді қабылдауды түрлендіру тәсілдерін пайдалану; тілдік кедергілерді өз бетінше жою; жаттықтыруға арналған оқу бағдарламаларын қолдана отырып орфографиялық дағдыларды игеру; грамматикалық қателерді автоматты түрде анықтау жүйесін қолдануды үйрену; анықтамалық сервистермен жұмыс істеу және т.б. әдістер қолданылды.

Тәжірибелік дәрістер барысында студенттер өздерінің тілдік дағдыларын арттыруға қажетті әлеуеттің бар-жоғын анықтау үшін Learn English-British Council; BBC World Service – Learning English; Би-би-си орысша қызметі– Learn English сайттарына талдау жасауға дағдыландырылды.

Жұмыс топтық түрде орындалды. Талдау аяқталған соң, әр топтан бір-бірден өкілі қолдары жеткен нәтижелерін ортаға салып, өз ойларымен бөлісті. Одан соң барлығы бірігіп талқылады. Дәріс соңында әрбір студент сұрақтар құрап, оны топ мүшелерінің біріне электронды пошта арқылы жөнелтті.

Жетінші тақырып – «АКТ-ны қолдана отырып жекелеген пәндерді оқыту бағытындағы өзіндік және ұжымдық жұмыстарды ұйымдастырудың ұйымдастырушылық және психологиялық қырлары» (1 аудиториялық сағат: дәріс және тәжірибелік дәріс). Дәрістік материалды ұсыну барысында төмендегі мәселелер көрсетілді:

–АКТ-ны қолдана отырып өз бетінше оқу мәселелері;

–оқытудағы жеке-дара және ұжымдық тәсілдер;

–жобалар әдісі, ынтымақтастық әдістемесі;

–жекелеген пәндерді шағын ұжымдарда оқытудың жағымды жақтары және т.б.

Тәжірибелік дәрістің тапсырмалары мыналардан құралды:

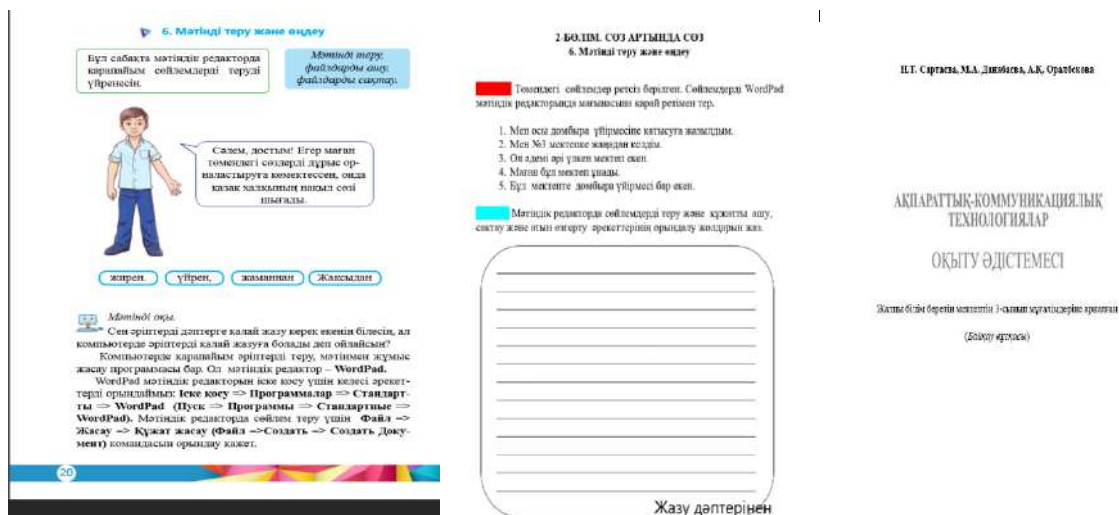
а) әртүрлі жас топтар үшін тілдік қызметінің алуан түрінен тапсырмалар дайындау;

б) тілдік емес пәндері оқыту барысында өзінің АКТ-ны қолдану жобасын жасау;

в) таныстырылымды рәсімдеу және талқылау.

Сегізінші тақырып. Ақпараттық құралдарды пайдалана отырып оқытуды ұйымдастыру (1 сағат). Дәрісте сабақты АКТ-ны қолдана отырып ұйымдастырудың ерекшеліктері, оның түрлері мен құрылымы туралы әңгімеленді. Сонымен қатар, ақпараттық құралдарды қолдана отырып факультативтік дәрістер мен сабақтан тыс шығармашылық жұмыстарды жасау тақырыбы қозғалды. Негізгі назар пәнді үлгілендіру, ұқсастыру немесе салыстыру есебінен егжей-тегжейлі зерттеу мүмкіндігіне аударылды, сондай-ақ жекелеген пәндердің сабақтарында АКТ-ны пайдалану мүмкіндіктері көрнекі түрде көрсетілді. Мысалы, АКТ-ның мүмкіндіктерін таныстыру арқылы тілдік жаттығулар орындатуға арналған төмендегі үлгіні қарастырайық. Алынған білімі мен АКТ-мен жұмыс істеудің тәжірибелік дағдылары негізінде студенттерге ақпараттық-коммуникациялық құрал қатыстырылған дәрісті өз бетінше ұйымдастырудың бірегей мүмкіндігі берілді. Одан әрі әр топтың өкілі осындай сабақтың үзіндісін көрнекі түрде көрсетіп, АКТ-ның жағымды жақтары туралы әңгімеледі.

Осы тақырыпта студенттерді өз тарапымыздан жалпы білім беретін мектепті 3-сыныбына арналып әзірленген электрондық оқу құралмен, жазу дәптерімен, мұғалімге арналған әдістемелік құралмен жұмыс жасауға дағдыландыру сабағынан үзінді келтіруге болады (Сурет 19).

Сурет 19 – «Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар оқулығы» жалпы білім беретін мектептің 3 сынып оқушыларына арналған оқу-әдістемелік кешенінен көрініс

6-САБАҚ. Сабақтың тақырыбы - Мәтінді теру және өңдеу.

ОҚУ МАҚСАТТАРЫ:

3.1.2.1 – компьютерлік программалар пайдаланушының міндеттерін шешу үшін қажет екенін түсіндіру;

3.1.2.2 – компьютерлік программаларда файлдарды ашу және сақтау командаларын пайдалану;

3.2.1.1 – мәтіндік редакторда қарапайым сөйлемдерді теруді жүзеге асыру.

САБАҚТЫҢ МАҚСАТЫ:

Барлық оқушылар жасай алады: Мәтіндік редактор жайлы түсінігі қалыптасады.

Оқушылардың көбі жасай алады: Мәтіндік редакторда қарапайым сөйлемдер теру жолын біледі.

Оқушылардың кейбірі жасай алады: Мәтіндік редакторда қарапайым сөйлемдер теруді жүзеге асырады. Алдыңғы білімдер 1-бөлімде үйренгендеріне негізделіп меңгертіледі.

Жоспар: Жоспарланған уақыт Жоспарланған іс-әрекет

Сабақтың басы: 3 минут. Психологиялық дайындық. Бір-біріне сәттілік тілеу: Қайырлы күн, досым, Қайырлы күн болсын. Бүгінгі бейсенбі күні, Сәттілікке толсын. Біздің алар бағамыз, кілең бестіктер болсын.

Студенттерден «Әдістемелік құралға» назар аудару сұралады. Ондағы оқушылармен сабақтың әр кезеңі бойынша жұмыс жасауға берілген әдістемелік әрбір нұсқаулық бойынша оқулықтағы және жазу дәптеріндегі тапсырмаларды орындатудың ерекшеліктерін талдау жасау ұсынылады.

Студенттер оқушыларды топтық жұмысқа баулып, «Пазл әдісімен» «Жақсы деген не?» және «жаман деген не?» деген сұрақтар құрастыруды үйретеді. Содан соң осы сұрақтар төңірегінде оқушылар өзра және әрқайсысы мұғаліммен диалог құрау тапсырылады.

Студенттерге төмендегі тапсырманы орындатуда балалардың назарын аударып, зейінін шоғырландырып алудың маңыздылығы айтылды.

(С) Зерде: – Сәлем, достым! Егер маған төмендегі сөздерді дұрыс орналастыруға көмектессең, онда қазақ халқының нақыл сөзі шығады (Жауабы: Жақсыдан үйрен, жаманнан жирен).

(МК) Мәтінді оқу.

Сен әріптерді дәптерге қалай жазу керек екенін білесің, ал компьютер көмегімен дәптерге әріптерді жазуға бола ма? Қалайша?

Компьютерде қарапайым әріптерді теру, мәтінмен жұмыс жасау программасы бар. Ол мәтіндік редактор – WordPad. WordPad мәтіндік редакторын іске қосу үшін келесі әрекеттерді орындаймыз: Іске қосу => Программалар => Стандартты => WordPad (Пуск => Программы => Стандартные => WordPad) Мәтіндік редакторда сөйлем теру үшін Файл=>Жасау => Құжат жасау (Файл=>Создать =>Создать Документ) командасын орындау қажет. (Ө) Сұрақтарға жауап беру. 1. WordPad дегеніміз не?

Осыдан соң, студенттерге Жазу дәптері мен компьютерде мәтін терудің айырмашылықтары мен өзіндік ерекшеліктері туралы оқушыларға түсіндірудің әдістемелік нұсқаулары берілді.

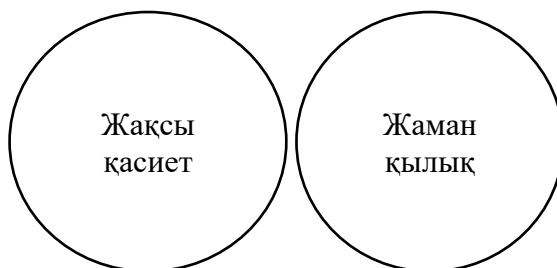
«3. Сенің пікіріңше, компьютерде мәтінмен және дәптермен жұмыс жасаудың қандай айырмашылықтары бар?»

Ол үшін студенттер мынадай тапсырмалар орындап, оны оқушылармен бірге қалай тиімді орындаудың жолдары түсіндірілді.

«1. Берілген сөздерден логикалық тізбек құр: программасы бар, компьютерде, мәтінмен, қарапайым әріптерді, жұмыс жасау, теру. 2. Анықталған сөйлемді толықтыр және оның келесі сөйлеммен байланысын анықта.»

Студенттер осы ретте оқушыларды компьютерден мәтін теруге қалай жұмылдыратынын әдістемелік жағынан танысады. Ол үшін Оқулықты пайдаланады. Онда жазылған «Менің атым – Зерде. Мен 3-сыныпта оқимын» сөйлемін жазу тапсырмасын оқушыларға рөлдік ойын түрінде ұйымдастыруға болады. Ол үшін оқушылар мәтін теруді тексеруші және мәтінді өңдеуді тексеруші рөлдеріне бекітіледі. Оқушы мәтінді тереді, өз бетімен өңдейді, ал мұғалім оқушы еңбегін бағалайды.

Студенттермен бірге орындалған тағы бір қызықты тапсырма түрі болды. (Ж) Өлеңді оқу. Өлеңде қанша символ, сөз, жол, абзац қолданылғанын зерттеу. (Ө) Өлеңді оқып, сұрақтардың жауаптарын мәтіндік редакторда жазып, сақтау. Мұғалім оқушыға өлеңді оқуды тапсырады. Өлеңнен 2 түйін сөзді табуды сұрайды. Олар «жақсы» және «жаман» сөздері. Аталған сөздерге Венн диаграммасы беріліп, оны сәйкесінше толтыру талап етілсе, оқушылар өлеңді қайта оқып шығады, мағынасын түсінуге тырысады. Өлең мәтінінен бөлек адамның жақсы қасиеттері мен жаман қылықтарын жазып, шеңберді толықтыру тапсырылады (сурет 20).

Сурет 20 – Венн диаграммасы

Студенттерге оқушылар Венн диаграммасы толтырылып болған соң, өлеңді мәтіндік редакторда жазып, сақтау қажеттігін есіне салу туралы айтылады. Оқушылармен Венн диаграммасынан соң тапсырмада берілген сұрақтармен жұмыс жасаудың тәрбиелік және оқушылардың есінде сақтау қабілетін дамытушылық мәні айтылады. Ол үшін төмендегідей сұрақтар қоюға болады:

- Әкесі жақсы бала деп қандай баланы бейнеледі?
- Жақсы адамның бойында қандай қасиеттер бар?

• Жақсы адам болу үшін қандай іс-әрекеттер керек деп ойлайсың? (Т) Дана сөздерді оқу. Оларды пайдалана отырып, мәтіндік редакторда қандай әрекеттерді жасауға болатынын табу, жоспарын құру».

Сосын әрбір жоба талқыланып, үдемелі АКТ-ны қолдана отырып оқытудың бірыңғай тұжырымдамасы жасалды.

Тоғызыншы тақырып– «Тілдік пәндерді оқытуда АКТ қолдану. Сабақ барысында студенттермен топтық жұмыс жүргізілді. Онда әр топқа викторина түзу, іскерлік ойын сценарийін әзірлеу, олимпиада ұйымдастыру жоспарын құрау, сынып сағатының тақырыбы мен өткізілу барысын жазу, түрлі педагогикалық жағдаяттар ойлап табу т.б. тапсырмалары берілді. Осылардың негізінде студенттер оқу әрекетін ұйымдастырудың бірізді жоспарын жасауы тапсырылды.

Оныншы тақырып– «Тілдік емес пәндерді оқыту кезіндегі АКТ». Ұйымдастыру нысаны – лекция (1 сағат). Дәріс барысында студенттер елтаным саласының негізгі терминдерімен және елтанымдық бағытта білім беру қағидаларымен танысып, ғаламтордан алынған мәтіндердің мәдениеттанымдық түпнұсқа өлшемдері туралы білім мазмұнымен танысты. Мысалы, қазақ тілі мен ағылшын тілдерін оқыту әдістемесі бойынша дәрістің теориялық бөлігі елтаным қырларының таныстырылымымен бекітілді. Бұл тақырыпты оқып-үйрену барысында Қазақстандағы туризм - visit-kazakhstan.kz, Астана қаласы - astana.gov.kz, Қазақстанның мәдени мұрасы - madenimura.kz, сонымен қатар Travel to Britain-British Tourist Authority – www.travelbritain.org. Visit Britain-British Tourist; Authority - www.visitbritain.com, Visit London-London Tourist Board - www.visitlondon.com, Britannia.com - www.britania.com және басқа да веб-сайттар мен сервистер пайдаланылды.

Он бірінші тақырып– «Оқушылардың фонетикалық дағдыларын жетілдіру үдерісінде АКТ-ны қолдану». Ұйымдастыру нысаны – семинар (1 сағат). Оның барысында студенттер төмендегі ұғымдармен танысты:

- оқыту кезінде АКТ-ны қолданудың артықшылығы;
- грамматиканы оқып-үйрену кезінде пайдаланылатын негізгі АКТ, арнайы аппаратураларды (есту аппараты, ұлғайтқыштар және т.с.с.) пайдалану.
- мультимедиялық бағдарламалар тілдің фонетикалық жағын оқытудың тиімді құралы ретінде;
- АКТ-ны қолданған жағдайда санамақтармен, әндермен, жаңылтпаштармен жұмыс істеу;
- сөйлеу үлгілерін онлайн режимінде оқу және айтып шығу.

Он екінші тақырып– «Оқушыларға лексиканы меңгерту үдерісінде АКТ-ны пайдалану». Ұйымдастыру нысаны — тәжірибелік дәріс (1 сағат). Іс-шараның мақсаттары: білім алушылардың бойында тыңдау мен оқудың рецептивті дағдыларын қалыптастыру; электронды сөздіктер мен анықтамалықтарды пайдалануға үйрету; өнімді лексикалық дағдыларды қалыптастыру кезінде АКТ-ның мүмкіндіктері туралы түсініктерді кеңейту.

Тәжірибелік дәріс барысында төмендегі ағылшын тіліндегі сайттар пайдаланылды:<http://edumart.kz> – қазақстандық білім беру қызметі веб-маркеті;<http://edu-kz.com> – Қазақстанның білім беру Порталы;<http://www.daryn.kz> – Республикалық «Дарын» ғылыми-практикалық орталығы;<http://www.eun.org> -EuropeanSchoolnet (мұғалімдер мен білім алушыларға

арналған ақпараттардан тұратын Еуропалық білім беру желісі); <http://www.linquanet.org.uk/> (оқушылар мен мұғалімдерге арналған аса үлкен көлемдегі пайдалы ақпараттардан тұратын сайт); Education.Systems Anri (емтиханға дайындалуға арналған көмекші-бағдарлама; үлкен көлемдегі анықтамалық-ақпараттық ақпараттан тұрады).

Тәжірибелік тапсырмада студенттер жоғарыда көрсетілген сайттардың біріне орналастырылған мәтінге семантикалық талдау жасап, материалда пайдаланылған лексикалық бірліктерді бөліп көрсетуі тиіс болды.

Он үшінші тақырып– «Грамматиканы оқыту кезінде АКТ-ны қолдану. Ұйымдастыру нысаны — тәжірибелік дәріс (1 сағат). Дәрістің негізгі мақсаты– студенттердің жазба тіліндегі грамматикалық дағдыларын қалыптастыру және грамматика бойынша электронды анықтамалықтармен және автоматты қателіктерді анықтау жүйесімен жұмыс істеуге үйрету.

Он төртінші тақырып– «Педагогикалық басқару саласы мен мұғалімнің шығармашылық қызметіндегі АКТ-ның рөлі». Ұйымдастыру нысаны– лекция және тәжірибе (барлығы 4 сағат). Лекциялық бөлігі – ғылыми-зерттеу жұмыстары барысында компьютерлендіру жетістіктерін қолданудың маңыздылығы мәселелеріне, ал тәжірибелік бөлігі – студенттердің бойында дамуында ерекшеліктері балаларға ақпаратты жедел жеткізу және жүйелендіру дағдыларын қалыптастыру мәселелеріне арналды.

Он бесінші тақырып – «Инклюзивті мектептің бастауыш сыныптарында тілдік пәндердегі оқытудағы АКТ-ның рөлі». Ұйымдастыру нысаны – ғылыми конференция, оның аясында студенттер өздерінің шығармашылық жұмыстарын қорғады.

Педагогикалық тәжірибе-эксперимент үдерісінде Арнайы курсты оқыту барысында стандартты теориялық оқыту нысандарын (дәрістер, әңгімелесулер, жеке-дара кеңес берулер) және тәжірибелік дәрістерді бағдар етіп алдық. Педагогикалық тәжірибе-эксперимент нәтижелерін талдау барысында студенттердің шығармашылық жұмысынан, тәжірибелік дәрістерден және іскерлік ойындардан тұратын кешенді тәжірибелік әдіс тиімді болатыны екені анықталды.

В. П. Беспалько [208] АКТ-ны оқып-үйренудің ең өнімді әдістері белгілі бір салада ақпараттық-коммуникациялық құралдардың нақты мүмкіндіктерін көрсету болып табылады деп атап көрсетті. Дәл осы әмбебап әдіс біздің педагогикалық тәжірибе-экспериментіміздің қалыптастырушы кезеңінде қолданылды. Айталық, «АКТ-ны қолдана отырып сабақты ұйымдастыру нысандары» тақырыбын оқып-үйрену кезінде студенттерге ақпараттық-коммуникациялық құралдарды қолдана отырып өз бетінше сабақ пен сабақтан тыс дәрісті жасау ұсынылды. Осы жұмыстың барысында АКТ-ның басқа пәндермен пәнаралық байланысы ескерілді. Тәжірибелік дәріс аяқталған соң, барлық респонденттер АКТ-ны қолдану оқытылатын пәнге көңіл бөлуді арттыратынын мәлімдеген.

Бірқатар ғалымдар (А.Г.Толоконников, С.Т.Тулегенова, Е.С.Полат) оқытудың табысты болуы материалды жақсы игеруге көмектесетін

әдістемелерді дұрыс таңдап алуға байланысты екендігін атап көрсеткен. Тәжірибе барысында біз репродуктивті әдісті (материалды АКТ-ны қолдана отырып оқып-үйрену) және репродуктивті-шығармашылықәдісті (АКТ-ны қолдана отырып сабақты немесе сабақтан тыс дәрісті жобаламау) пайдаландық.

Арнайы курс барысында бақылаудың ағымдық және қорытынды бақылау түрлері қолданылды. Ағымдық бақылау тәжірибелік тапсырмалар мен өзіндік жұмысты тексеруді көздеді. Мысалы, АКТ-ны қолдана отырып өз бетінше сабақты дайындау барысында мыналар бағаланды:

- АКТ-ны пайдаланудың дұрыстығы;
- таңдап алынған тақырыптың сәйкестігі;
- сабақты жоспарлау кезеңінде компьютермен жұмыс істеуді ұйымдастыру және т.б.

Қорытынды бақылау–бұл рефераттардың, курстық және шығармашылық жұмыстардың түпнұсқалылығы мен әдістемелік тиімділігін бағалау. Студенттердің эксперименттен алдын және арнайы курсты жүргізгеннен кейін ағымдық және қорытынды бақылау бойынша үлгірімдері (кесте 26)

Кесте 26 - Студенттердің ағымдық және қорытынды бақылау бойынша үлгірімдері

Тәжірибе топтары	Студенттердің ағымдық және қорытынды бақылау бойынша үлгірімдері		
	Ағымдық бақылау нәтижелері	Қорытынды бақылау нәтижелері	жалпы
Бақылау тобы	80,5	82,5	100 %
Эксперимент тобы	85,5	89	100 %

Біздің педагогикалық тәжірибемізде оқу-тәрбие тәжірибесіне ерекше көңіл бөлінді. Ол «Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» біліктілігі студенттерінің АКТ-құзыреттілігін қалыптастыру бағдарламасының аяқтаушы буыны болып табылады. Тәжірибе барысында студенттердің АКТ-құзыреттілігінің жекелеген құрамдастарына түзету жүргізілді.

Педагогикалық тәжірибеге қатысушылардың АКТ-құзыреттілігін түзету оқыту жоспарына сәйкес тәжірибелік дәрістерде де өткенін атап айтқан жөн.

«Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» біліктілігі студенттерінің оқу-зерттеу іс-әрекеті төмендегідей бағыттарда жүргізілді:

- компьютерлік сыныптағы жұмыс жоспары бойынша әдістемелік ұсыныстармен танысу;
- мектепте АКТ-ны пайдалану мәселелерімен танысу;
- педагогикалық тәжірибе кезеңінде АКТ-ны пайдалануға арналған семинарларға қатысу;
- тәжірибе кезеңінде АКТ-ны қолдану саласындағы жеке жетістіктерін талдау;

- шығармашылық (курстық немесе дипломдық) жұмыс жоспарын жасау;
- курстық жұмысты жазу үшін материалды жинау және жүйелендіру.

Тәжірибелік және бақылау топтарының студенттері үшін курстық жұмыстардың төмендегідей тақырыптары ұсынылды:

1. «Инклюзивті мектепте құзыреттілік тәсілді қалыптастыру құралы ретінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану».
2. «Сараланған сынып оқушыларының ұжымдық қызметін ұйымдастырудағы АКТ».
3. «Жекелеген пәндерді оқыту барысында интерактивті нысандарды пайдалану» (арнайы оқыту бағдарламаларының үлгісімен).
4. «Инклюзивті мектепте шет тілі бойынша факультативтерді ұйымдастырудағы АКТ».
5. «Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар тілдік мүмкіндіктері әртүрлі мектеп оқушыларының тілінің грамматикалық құрылымын қалыптастыру және сөздігін дамыту құралы ретінде».
6. «Инклюзивті мектептің бастауыш сынып оқушыларында фонематикалық үдерісті дамытудағы ақпараттық-коммуникативтік технологиялар».
7. «Сараланған сыныптың оқушыларында лексиканың дамытудағы ақпараттық-коммуникативтік технологиялар».
8. «Компьютерлік бағдарламаларды қолдана отырып, дамуында ерекшеліктері бар балаларға шет тілін оқытуды ұйымдастырудың психологиялық-педагогикалық қырлары».
9. «Технологиялық инклюзивті білім беру жағдайында оқушыларға шет тілін оқыту барысында компьютерлік бағдарламаларды қолдану негізгі фактор ретінде».
10. «Түпнұсқаға барабар материалдар коммуникациялық мүмкіндіктері әртүрлі балалардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастырудың негізгі бөлігі ретінде».
11. «Инклюзивті мектеп оқушыларының сабақтан тыс жұмысын ұйымдастырудағы Ғаламтор».
12. «Инклюзивті білім беру жағдайында білім алатын оқушыларға АКТ-ны пайдалана отырып жобалау әдісімен оқыту».
13. «Шет тілі сабағы барысында ағылшын тілді интернет-ресурстарды кедергісіз пайдалану».
14. «Инклюзивті мектептің бастауыш сыныптары педагогының басқару қызметіндегі АКТ».

Педагогикалық тәжірибе барысындағы барлық тапсырмалар төмендегі бағыттардың өзара байланысын қамтамасыз етті:

а) мотивациялық-бағдарлық (студенттер АКТ-ны қолдану жөніндегі теориялық білімдер мен тәжірибелік дағдылардың рөлін ұғынды, өз құзыреттіліктерін талдады және бағалады);

б) мазмұндық (тәжірибеге қатысушылар әдеттегі және әдеттен тыс жағдайларда АКТ-ны пайдалану әдістерін меңгерді);

в) бекітуші (педагогикалық тәжірибе барысындағы мектеп оқушыларымен жұмыс білім алушылардың жеке-дара ерекшеліктерін, олардың жасерекшеліктерін және материал мен дағдыларды меңгеру қабілетін ескере отырып жүзеге асырылды).

Осылайша, оқу-тәрбие жұмыстары біздің тәжірибеміздің қорытындылаушы буынына айналды.

2.3 Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлау әдістемесінің нәтижелерін тексеру

Үшінші қорытынды кезеңі – педагогикалық рефлексия кезеңі деп атауға да болады. Мұнда екінші кезеңде арнайы оқу үдерісінде сыналған Арнайы курстың тиімділігі тексеріледі. Тексеру кезеңі екінші жылдың соңына, 2016 жылдың мамыр айына тура келді. Оның барысында бұл құбылысты студенттердің оқуға деген қажеттіліктерін қанағаттандырып, өздеріне кәсіби-педагогикалық төмендегі міндеттер белгіленді:

- қалыптастырушы кезеңдегі бағдарламаның тиімділігін бағалау;
- тәжірибеге қатысушылардың оқу және педагогикалық іс-әрекеттегі АКТ-ға көзқарасын анықтау;
- тәжірибелік және бақылау топтарындағы респонденттердің АКТ-құзыреттілігін бағалау;
- студенттердің танымдық қызметіне ықпал ететін психологиялық ерекшеліктерін анықтау.

Педагогикалық жұмыстың тиімділігін тексеру үшін біз анықтаушы эксперименттің кезеңінде пайдаланған әдістемелерді қолдандық. Одан әрі салыстырмалы талдау жүргізілді.

Айталық, жұмыс қабілеттерін бағалау үшін Тулуз-Пьерон тесті қолданылды. Оның нәтижелері көрсеткендей, тәжірибенің соңына қарай студенттердің жұмыс қабілеті бұрынғы деңгейінде бұл құбылысты студенттердің оқуға деген қажеттіліктерін қанағаттандырып, өздеріне кәсіби-педагогикалық қалды: тәжірибелік топтың студенттері үшін – 95% және бақылау тобы үшін – 97% (20 кесте). Осылайша, тәжірибенің соңына қарай студенттердің жұмыс қабілеті өзгерген жоқ. Бұл оқу үдерісіндегі жұмыс жүктемесенің оңтайлы болғандығын айғақтайды (кесте 27).

Кесте 27 - Тулуз-Пьерон тесті бойынша тәжірибеге қатысушылардың жұмыс қабілеті

Тобы	Диагностикалық кезеңі (Экспериментке дейін)	Тексеру кезеңі (Эксперименттен кейін)	Сенімділік коэффициенті
Тәжірибелік топ	0,96	0,95	$p \geq 0,05$
Бақылау тобы	0,97	0,97	$p \geq 0,05$

М.Люшердің түстер тестін қайта жүргізу тек алынған нәтижелерді растап берді (кесте 28).

Кесте 28 – М.Люшердің түстер қалау тесті бойынша зерттеу нәтижелері

Өлшем/ топ	Оқуға оң көзқарас		Кәсіби қызметке оң көзқарас		Сенімділік коэффицие нті
	Диагностикалық кезеңі (Экспериментке дейін)	Тексеру кезеңі (Эксперимент тен кейін)	Диагностикалы қ кезеңі (Экспериментк е дейін)	Тексеру кезеңі (Экспериментт ен кейін)	
Тәжіриб елік	54%	47%	32%	49%	$p < 0,05$
Бақылау	55%	54%	62%	50%	$p < 0,05$

Осылайша, тәжірибелік топтағы қатысушылардың оқуға деген оң көзқарасы төмендеді (диагностикалық кезеңінде – 54% және тексеру кезеңінде – 47% тіркелді). Есесіне респонденттер өздерінің болашақ педагогикалық қызметіне бұрынғыдан дұрыс қарай бастады: диагностикалық кезеңіндегі студенттердің 32%-ының байқалды: «шапшандық», «икемділік» және «ерекшелік». Осылайша, топтардың шығармашылық деңгейі бойынша статистикалық орнына тексеру кезеңіндегі 62%. Осылайша, кәсіби қызметке деген оң көзқарас оқу үдерісіне деген көзқарастан озып тұр. Бұдан шығатын қорытынды, бұл құбылысты студенттердің оқуға деген қажеттіліктерін қанағаттандырып, өздеріне кәсіби-педагогикалық қызметінде қажет болатын білімдер мен дағдыларға көбірек көңіл бөле бастауымен байланыстыруға болады.

Тексеру кезеңінде басқа нәтижелер алынды. «Оқуға оң көзқарас» өлшемі бойынша төмендеу шамалы ғана — диагностикалық кезеңінде 55%-дан тексеру кезеңіндегі 54%-ға дейін. «Кәсіби іс-әрекет оң көзқарас» өлшеміне келсек, оның мәні диагностикалық кезеңінде 2%-ға азайған (50%-дан 48%-ға дейін) Бұдан бақылау тобының байқалды: «шапшандық», «икемділік» және «ерекшелік». Осылайша, топтардың шығармашылық жұмыс қабілеті бұрынғы деңгейінде бұл құбылысты студенттердің оқуға деген қажеттіліктерін қанағаттандырып, өздеріне кәсіби-педагогикалық қалды: тәжірибелік топтың студенттері деңгейі бойынша статистикалық студенттері өздерінің оқуға деген қажеттіліктерін толық қанағаттандырмаған деген қорытынды жасауға болады. Зерттеу нәтижелері олардың кәсіби қызметке дайындығы тәжірибелік топтың респонденттеріне қарағанда аздау екендігін көрсетті. Осылайша, топтардың «Оқуға оң көзқарас» және «Инклюзивті мектептегі кәсіби қызметке оң көзқарас» өлшемдері бойынша айырмашылықтары бар.

Жасалған тұжырымдар тек дивергентті ойлау тестінен кейін ғана расталды (кесте 29). Тексеру кезеңіндегі тәжірибелік топтың шығармашылық бойынша

қорытынды балы – 71 балл. Бұл мән бақылау тобына қарағанда 9 баллға жоғары (кесте 29).

Кесте 29 – Педагогикалық тәжірибеге қатысушылардың шығармашылығын зерттеу нәтижелері

Тобы	Эксперимент кезеңі	B	G	O	R	N	Жалпы балы	Сенімділік коэффициенті
Тәжірибелік	Анықтаушы	6	6	20	14	15	61	$p>0,05$
	Қалыптастырушы	8	10	23	14	15	70	$p<0,05$
Бақылау	Анықтаушы	6	6	20	14	15	61	$p>0,05$
	Қалыптастырушы	6	6	20	14	15	61	$p<0,05$
Ескерту - B — шапшаңдық; G — икемділік; O — ерекшелік; R — өңделгендік; N — атауы								

Бақылау тобындағы қатысушылардың шығармашылық мәні өзгерген жоқ (61 балл). Тәжірибелік топтағы респонденттерде ең үлкен өзгеріс мына өлшемдер бойынша байқалды: «шапшаңдық», «икеңділік» және «ерекшелік». Осылайша, топтардың шығармашылық деңгейі бойынша статистикалық айырмашылықтары бар. Бұл көрсеткіштің артуы тәжірибелік топтағы студенттерге педагогикалық ықпалдың болуымен байланысты екендігін атап өткен жөн (шығармашылық жұмыс, конференцияға қатысу, іскерлік ойындар, тәжірибелік дәрістер).

Сонымен, тексеру кезеңінде анықталғандай, педагогикалық тәжірибеге қатысушылар «Оқуға оң көзқарас», «Кәсіби қызметке оң көзқарас», «Жұмыс қабілеті» және «Шығармашылық» өлшемдері бойынша өзгешелене бастады. Бұл педагогикалық ықпалдың болуымен байланысты. Жоспарлы жұмыс тек тәжірибелік топпен жүргізілгенін ескере отырып, студенттердің дамуына дәл сол оң ықпал етті деп тұжырым жасауға болады.

Тексеру кезеңінде жүргізілген нәтижелік зерттеу педагогикалық ЖОО студенттерінің АКТ-дайындығының қалыптасушылық бағдарламасының нәтижелерін бағалауға мүмкіндік берді.

«Студент – АКТ-ны тұтынушы» блогы бойынша қайта жасалған талдау бақылау тобындағы респонденттердің 20%-ы сол күйі Ғаламтордың пайдасын көрмегенін көрсетті. Салыстырар болсақ: тәжірибелік топта мұндай жауаптар мүлде жоқ. Бақылау тобындағы қатысушылардың 58,3%-ы Ғаламторды пайдалы, ал 21,7%-ы — пайдалы, бірақ қолжетімсіз деп санайды. Осыған ұқсас мәндер анықтау кезеңінде де алынды. Тәжірибелік топ студенттерінің 78,3%-ы Ғаламторды пайдалы, ал 21,7%-ы — пайдалы, бірақ қолжетімсіз деп санайды. Бүкіләлемдік желіні қолжетімсіз деп сесептейтіндер санының 25%-дан 21,7%-ға дейін айтарлықтай азайғанын айта кеткен жөн. Бұдан шығатын қорытынды, бақылау тобының қатысушылары тәжірибенің соңына қарай өз пікірлерін өзгерткен жоқ, ал тәжірибелік топтың студенттері Ғаламтордың пайдасына іс

жүзінде көз жеткізген соң, Ғаламтор-технологияларына көбірек көңіл бөле бастады.

Компьютерде жұмыс істеу мүмкіндігі үйде осы техниканың болуына тікелей байланысты. Анықтаушы эксперимент барысында компьютерлер тәжірибелік және бақылау топтарындағы студенттердің тиісінше 13,3%-ында және 11,7%-ында болған еді. Педагогикалық тәжірибенің соңына қарай компьютерде жұмыс істеу мүмкіндігі тәжірибелік топтағы респонденттердің 53,3%-ында және бақылау тобындағы респонденттердің 28,3%-ында пайда болды. Бұл ата-аналардың білімді адамды қалыптастыруда компьютерлік технологиялардың рөлі артып бара жатқанын түсінетінін айғақтайды.

Анықтаушы эксперимент барысында респонденттердің ешқайсысы Ғаламторды құнды немесе бағалы қызмет деп жауап берген жоқ. Алайда, ғаламтор қызметтерінің құны айтарлықтай жоғары деп есептейтін студенттердің саны екі топта да азайды (тәжірибелік топта: анықтаушы кезеңіндегі 66,7 %-дан қалыптастырушы кезеңіндегі 50%-ға дейін; бақылау тобында: анықтау кезеңіндегі 70%-дан қалыптастырушы кезеңіндегі 66,7%-ға дейін).

Педагогикалық тәжірибе барысында ата-аналардың Ғаламтор туралы пікірлері де өзгерді. Тек тәжірибелік топтағы ата-аналардың 25%-ы ғана бұрынғыдай Ғаламторды қымбат қызмет деп есептейтінін мәлімдеді. Бақылау тобында бұл көрсеткіш 31,7% мәнін көрсетті.

Одан әрі біз «Ғаламторға көзқарас» блогына берілген жауаптарға талдау жасадық. Тәжірибелік топта Ғаламтор желісімен ЖОО-да да, үйде де жұмыс істейтін студенттердің саны 11,7%-ға ұлғайды (40%-дан 51,7%-ға дейін). Бұл ретте Ғаламтормен тек ЖОО-да жұмыс істейтін қатысушылардың саны азайды — 60%-дан 48,3%-ға дейін. Өзгерістер бақылау тобында да орын алды: студенттердің 41,7%-ы Ғаламтор желісімен оқу орнында жұмыс істей бастады (анықтау кезеңінде бұл мән 16,7%-ды құраған болатын), 58,3%-ы Бүкіләлемдік желіге қажет болған жағдайда ғана кіреді. Тәжірибеге қатысушылардың барлығы барлық бос уақытын Ғаламтор желісінде өткізу дұрыс емес деп есептейді.

Тәжірибелік топтағы студенттердің 6,7%-ы Ғаламторда жүйелі негізде жұмыс істейді (анықтау кезеңімен салыстырғанда мән өзгерген жоқ), 93,7%-ы Бүкіләлемдік желіге қажет болған жағдайда кіреді (бастапқы мәні — 43,3%). Бұл топтағы қатысушылардың ешқайсысы Ғаламторға мүлде кірмейтінін айтпаған. Бақылау тобындағы респонденттердің жауаптары айтарлықтай өзгеріске ұшырамаған: 6,7%-ы желіде тұрақты негізде жұмыс істейді, ал басым көпшілігі Ғаламторға қажет болған жағдайда ғана кіреді. Алайда, Ғаламтор желісінде сирек жұмыс істейтін немесе онда мүлде жұмыс істемейтіндердің үлесі айтарлықтай жоғары болып қалып отыр (бақылау кезеңінде 49%). Бұдан шығатын қорытынды, тәжірибелік топтың студенттері бақылау тобына қарағанда, Ғаламтор желісінің әлеуетіне көбірек қызығушылық танытуда.

Студенттердің Ғаламтор желісіне көзқарасын талдай отырып, біз Бүкіләлемдік желі туралы білім көздерін анықтау үшін қайта зерттеу жүргіздік.

Нәтижесі көрсеткендей, студенттер оқу барысында алынған Ғаламтормен жұмыс істеуге қатысты білімдер мен тәжірибелік дағдыларды жоғары бағалай бастаған (тәжірибелік топта 13,3 % және бақылау тобында 6,7% – тиісінше 8,3%-ға және 6,7%-ға қарсы). Бақылау тобындағы сауалнама алынғандардың 48,3%-ы арнайы курстарға қатысады. Тәжірибелік топта мұндай студенттер анықталмады. Бұдан педагогикалық тәжірибе олардың Ғаламтор желісінде жұмыс істеу туралы білімдер саласындағы барлық қажеттіліктерін қанағаттандырды деген тұжырым жасауға болады.

Тәжірибеге қатысушылардың барлығы Бүкіләлемдік желі туралы білімдер мен онымен педагогикалық ЖОО қабырғасында жұмыс істеу дағдыларын игергісі келетінін растады. Оған қоса бұл көрсеткіш тәжірибелік топта бақылау тобына қарағанда жоғары: тиісінше 87% және 70%. Бұдан шығатын қорытынды, ғаламтор кеңістігін меңгеру саласында білім беру мекемесіне деген сенім деңгейі тәжірибе жүргізілген 2 жылда екі топта да артқан (зерттеу басталғанда тәжірибелік топта ол 70%-ды, ал бақылау тобында 67%-ды құраған). Бақылау тобындағы респонденттердің 29%-ы өздерінің Ғаламтор желісінде жұмыс істеуге қатысты білімдер мен дағдыларды басқа ұйымдардан алуғадайын екендігін мәлімдеген. Біз мұны бақылау тобының арнайы дайындалған пәнді оқып-үйренбегенімен байланыстырамыз.

«Ғаламтор желісінде жұмыс істеу мүмкіндіктері» блогы бойынша сауалнаманы талдау бақылау тобындағы студенттердің 13,3%-ы өздерін осы саланың маманы деп есептейтіндіктерін көрсетті. Тәжірибелік топта бұл мән тек 4%-ды құрады. Анықтаушы кезеңінде тәжірибеге қатысушылардың ешқайсысы өзін мамандар қатарына жатқызған жоқ. Біздің ойымызша, бақылау тобының респонденттері өздерінің Ғаламтор желісінде жұмыс істеу саласындағы теориялық білімдері мен дағдыларын айтарлықтай әділ бағалап отырған жоқ. Осылайша, сауалнама алынғандардың басым көпшілігі (тәжірибелік топта 97%-ы және бақылау тобында 87%-ы) өздерін Ғаламтор желісін қолданушы деп есептейді. Желіде жұмыс істеу бойынша әлеуетті мүмкіндіктерді бағалау студенттердің ешқайсысы Ғаламторда жұмыс істеудің әлеуеті жоқ деп есептемейтінін көрсетті. Анықтаушы эксперимент кезеңінде алынған қорытындылар бұдан гөрі төменірек болатын: тәжірибелік топтың 25%-ы және бақылау тобының 47%-ы өздерін Ғаламтор саласының маманы ретінде елестете алмаған еді. Алайда, бақылау тобының қатысушылары өздерін әлеуетті маман дегеннен гөрі (47% – анықтау кезеңіндегі 50%-ға қарсы) қалыптасқан маман деп көбірек есептейді (54% – анықтау кезеңіндегі 2%-ға қарсы). Арнайы бағдарламадан өткен және Бүкіләлемдік желінің кеңейтілген мүмкіндіктерімен танысқан студенттер өздерінің дағдыларын дұрыс бағалай бастады. Айталық, қалыптастырушы кезеңінде 16 %-ы өздерін мамандар қатарына жатқызды (анықтау кезеңінде – 0). Респонденттердің 75%-ы өздерін әлеуетті мамандар қатарына жатқызады (анықтау кезеңінде – 84%).

Сауалнама алынғандардың ешқайсысы Ғаламтор туралы білімдер өздеріне мүлде керек емес екендігін айтқан жоқ. респонденттердің 91%-ына бәрі қызық болса, қалыптастырушы кезеңінде студенттердің 51%-ы оларды тек нақты бір

тақырып бойынша таңдап алынған ақпарат қана қызықтыратынын айтқан. Бұл ретте тәжірибелік топтағы қатысушылар педагогикалық тәжірибе аяқталған соң да олардың білімдерге деген қажеттіліктері сақталғанын мәлімдеген (сауалнама алынғандардың 54%-ы). Бақылау тобында бұл мән айтарлықтай төмендеу — респонденттердің 33%-ы (анықтау кезеңінде— 25%). Бақылау тобындағы қатысушылардың жартысы Ғаламтор саласындағы білімдер дәл осы кезеңде өздеріне керек еместігін, бірақ болашақта қажет болатынын атап өткен (анықтау кезеңінде бұл көрсеткіш 23,3%-ды құраған болатын). Тәжірибелік топта сауалнама алынғандардың барлығына осы саладағы білімдер қажет (анықтау кезеңінде 23%-ы бұл қажеттілікті көрмеген). Осылайша, зерттеу нәтижелері тек «Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» біліктілігінің студенттері оқу бағдарламасы барысында желі туралы жан-жақты түсінік алғандықтан, өз білімдерін бұрынғыдан гөрі дұрыс бағалай бастағанын растап берді.

Ғаламтор желісіне деген қызығушылықтың барына көз жеткізген соң, біз «Студент ғаламтор ресурстарын тұтынушы ретінде» блогы бойынша қайта тестілеу жүргіздік. Айтарлықтай өзгерістер тек тәжірибелік топқа ғана тән. Егер бұрын респонденттердің 91%-ына бәрі қызық болса, қалыптастырушы кезеңінде студенттердің 51%-ы оларды тек нақты бір тақырып бойынша таңдап алынған ақпаратқа қызықтыратынын айтқан. Бақылау тобына келсек, онда қатысушылардың 53%-ын бәрі қызықтырады (анықтау кезеңіндегі 48%-ға қарсы), ал 46%-ына нақты тақырып бойынша ақпарат қана керек. Мұндай айырмашылықтар тәжірибелік топтағы студенттердің оқу барысында алған білімдерімен түсіндіріледі.

Бақылау тобының респонденттері өз білімдерін бағалауға арналған АКТ мүмкіндіктерін де төмен бағалаған — ықтимал 10 балдан 3,8 балл (анықтау кезеңінде— 3,4 балл) және өздерінің шынайы мүдделері үшін (анықтау кезеңінде 4,8 балл және бақылау кезеңінде 3,4 балл). Тәжірибелік топтың студенттері аталған бағыттар бойынша үлкен әлеуетті көреді: өз мүмкіндіктерін бағалау үшін АКТ-ны пайдалану— 8 балл (анықтау кезеңінде— 5,6 балл); өз мүдделерін жүзеге асыру үшін АКТ-ны пайдалану— 7,9 балл анықтау кезеңіндегі 5,7 балға қарсы.

«Оқу іс-әрекеттегі АКТ» блогы бойынша қайта жүргізілген сауалнама оқу кезінде компьютер барлық дерлік студенттерге керек екендігін көрсетті. Бұл ретте тәжірибелік топтың респонденттері бұл деректі бақылау тобына қарағанда көбірек атап өткен (қалыптастырушы кезеңінде — тиісінше 58% және 28%; анықтау кезеңінде— 41% және 25%). Қатысушылардың ешқайсысы оқу кезінде өзіне компьютердің мүлде керек еместігін айтпаған.

Қалыптастыру кезеңі тілді меңгеру жағынан Ғаламтордың өздеріне ұсына алатын мүмкіндіктері туралы көбірек хабардар деген болжамды растап берді. Респонденттердің 99%-ы. Желіде жұмыс істеу бойынша әлеуетті мүмкіндіктерді бағалау студенттердің ешқайсысы Ғаламторда жұмыс істеудің әлеуеті жоқ деп есептемейтінін көрсетті. Бүкіләлемдік желінің тілдерді оқып-үйренуде үлкен әлеуеті бар екендігімен келісті (анықтау кезеңінде тек 35%).

Сауалнама алынғандардың 2%-ы Ғаламтордың әлеуетін төмендеу бағалап, «иә, белгілі бір дәрежеде» деп жауап берді (бұрын бұл мән 12%-ды құраған). Тәжірибелік топтағы қатысушылардың барлығы оқу қызметінде Ғаламторды пайдалану артықшылықтарын игерген. респонденттердің 87%-ы (анықтау кезеңінде 42%-ы) Ғаламтор саласындағы білімдер өздеріне болашақ педагогикалық іс-әрекетінде қажет болатынын мәлімдеген. Осы топтағы қатысушылардың тек 13%-ы ғана мұндай білімдер өздеріне қажет емес деп атап көрсеткен (бұрын бұл мән 58%-ды құраған). Бақылау тобындағы респонденттердің Бақылау тобында Бүкіләлемдік желінің мүмкіндіктері туралы тек 75% респонденттер ғана біледі. «Иә, белгілі бір дәрежеде» деп бақылау тобындағы қатысушылардың 45%-ы жауап берді (анықтау кезеңінде — 42%).

Тілдерді меңгерудегі АКТ-ның рөлін зерттеу нәтижелерін талдау, сондай-ақ, үлкен өзгерістер тек тәжірибелік топта ғана орын алғанын көрсетті. Тілдік пәндерді оқытуда АКТ-ны қолдану мүмкіндіктері туралы жауаптардың орташа көрсеткіші 8,9 балды көрсетті (анықтау кезеңінде 6 балл). Өз білімдерін бағалаудағы АКТ-ның рөліне берілген жауаптардың орташа мәні 5,9-дан 8,7 балға ұлғайды, ал оқуға қызығушылық пен ынталандыруды қалыптастырудағы АКТ-ның рөлі 6 балдан 8,8 балға дейін өсті. Бақылау тобының нәтижелері мүлде дерлік өзгеріссіз қалды. Тілдік пәндерді оқытуда АКТ-ны қолдану мүмкіндіктері туралы жауаптардың мүмкіндіктері туралы жауаптардың орташа балы анықтау кезеңіндегі 5,4 балдың орнына 6,4 балды құрады. Өз білімдерін бағалаудағы АКТ орташа балы анықтау кезеңіндегі 5,4 балдың орнына 6,4 балды құрады. Өз білімдерін бағалаудағы АКТ-нің рөлі туралы сұраққа берілген жауаптардың орташа мәні 1 балға ұлғайпты, 6,3 балды құрады, ал пәнде деген қызығушылық пен ынталандыруды қалыптастырудағы АКТ-ның рөлі туралы сұраққа жауап 0,9 балды құрады (бақылау кезеңінде 6,4 балл).

Болашақ кәсіби-педагогикалық қызметтегі АКТ-ның рөлі туралы қайта жүргізілген сауалнама кезінде үлкен айырмашылықтар байқалды. Тәжірибелік топтағы респонденттердің 87%-ы (анықтау кезеңінде 42%-ы) Ғаламтор саласындағы білімдер өздеріне болашақ педагогикалық іс-әрекетінде қажет болатынын мәлімдеген. Осы топтағы қатысушылардың тек 13%-ы ғана мұндай білімдер өздеріне қажет емес деп атап көрсеткен (бұрын бұл мән 58%-ды құраған). Бақылау тобындағы респонденттердің 45%-ы педагогикалық қызметте Ғаламтор саласындағы білімдерді қолдану мүмкіндіктерін көрген (анықтау кезеңінде— 58%), ал 55%-ы педагогтарға Ғаламтор қажет емес деп есептейді (бұрын бұл мән 42%) болған.

Тәжірибелік топтың студенттері қалыптастырушы кезеңінде кәсіби өсуде АКТ-ның маңызы жоғарылау екендігін атап көрсеткен (5,5 балл – анықтау кезеңіндегі 4,5 балдың орнына). Шығармашылық қызметте АКТ-ны пайдалану қажеттілігі туралы сұраққа жауап беру кезіндегі орташа балл 9,1-ді құрады, ал анықтау кезеңінде 5,4 балл болған. Бақылау тобындағы қатысушылардың жауаптары өзгеріссіз қалды.

Осылайша, тәжірибелік топтағы қатысушылар тәжірибе аяқталған соң оқу және кәсіби қызметінде АКТ-ны қолдануға мүмкіндіктері туралы жауаптардың

орташа балы анықтау кезеңіндегі 5,4 балдың орнына 6,4 балды құрады. Өз білімдерін бағалаудағы АКТ көбірек ынталандырылған болып шықты. Бұл тек педагогикалық ЖОО-да білім алушылардың бойында АКТ-құзыреттілікті қалыптастырушы кезеңіндегі өтілген бағдарламаның тиімділігін дәлелдейді. Анықтау кезеңінде АКТ-ны оқып-үйренудің негізгі факторы білімдер мен дағдыларды оқуда және кәсіби іс-әрекетте қолдану болып табылады. Қалыптастырушы кезеңінде қайта сауалнама жүргізілді. Нәтижелері 23 кестеде және 3 қосымшада келтірілген (кесте 30).

Кесте 30 – Арнайы пәндер мен педагогикалық пәндер бойынша АКТ-ны пайдалану қажеттілігі туралы сауалнама нәтижесі, сондай-ақ ақпараттық құралдарды меңгеру деңгейі

Бағаланатын өлшем	Тәжірибелік топ				Бақылау тобы			
	Қажеттілігі		Меңгеруі		Қажеттілігі		Меңгеруі	
	Дейін	Кейін	Дейін	Кейін	Дейін	Кейін	Дейін	Кейін
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Заманауи ақпараттық қоғамдағы АКТ-ның рөлі	4,7	5,0	4,2	3,3	4,6	4,4	4,4	4,6
Кәсіби қызметте АКТ-ны пайдалану	4,4	4,0	3,2	4,0	3,4	3,6	3,6	3,9
ДК-мен қолданушы ретінде жұмыс істей білу	2,3	3,2	3,2	4,0	2,3	2,5	3,6	3,9
Арнайы пәндер бойынша компьютермен жұмыс істеу	2,8	4,0	2,7	3,9	2,9	3,0	2,3	3,4
АКТ-ны курстық жұмыстарға пайдалану	4,4	3,7	3,2	4,7	4,5	4,3	3,1	3,7
Есептеулерді өңдеуге арналған арнайы бағдарламаларды пайдалану	3,1	4,0	3,0	3,9	3,1	4,9	3,0	3,3
Кәсіби-педагогикалық қызметте АКТ-ны пайдалану	3,0	3,3	2,1	4,1	3,1	3,2	2,4	2,7

30- кестенің жалғасы

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Компьютерлік техниканы педагогикалық ЖОО-да пайдалану	4,8	4,9	3,6	4,4	4,4	4,7	3,6	3,9
АКТ-ны факультативтерде пайдалану	3,9	4,5	2,8	4,0	3,3	4,0	2,4	3,1
АКТ-ны өз бетінше дайындалуда пайдалану	4,0	4,2	3,0	4,2	4,1	4,6	3,4	3,6
АКТ-ны ЖОО-дағы сабақтан тыс іс-әрекетте пайдалану	3,3	4,5	4,0	3,4	3,5	4,0	4,1	4,5

«Оқу және АКТ» зерттеуін талдау екі топтың да студенттері оқыту үдерісінде компьютерлік құралдарды пайдалану қажеттілігін көреді және бағалайды (қалыптастырушы кезеңінде 4,9 және 4,6 балл және анықтау кезеңінде 4,8 және 4,4 балл). Алайда, тәжірибелік топтың қатысушылары компьютерді меңгеру дәрежесін бақылау тобына қарағанда жоғарылау белгілеген (4,9 балл – 3,9 балдың орнына). Бұрын бұл сұрақтың орташа жауабы 3,6 және 4,0балл мәндеріне ие болған.

Бақылау тобының респонденттері педагогикалық пәндерді оқытуда АКТ-ны қолдану қажеттілігін арнайы пәндерге қарағанда төмендеу бағалайды. Бұл үрдіс қалыптастырушы кезеңінде де сақталған (орташа жауап педагогикалық пәндер бойынша – 2,7 балл және арнайы пәндер бойынша – 3,0 балл). Бұрын мынадай мәндер алынған болатын: тиісінше 2,2 және 2,9балл. Бақылау тобы өкілдерінің АКТ-мен жұмыс істеуге дайындығы да айтарлықтай төмен: педагогикалық пәндер бойынша –2,0 балл және арнайы пәндер бойынша –2,3 балл. Дегенмен, анықтау тәжірибесінің нәтижелерімен салыстырғанда орташа балл аздап өскен (1,7 және 2,3 балл).

Тәжірибелік топта мүлде басқа нәтижелер алынды. Педагогикалық пәндерді АКТ-ны қолдана отырып оқыту қажеттілігінің дәрежесі анықтау кезеңіндегі 2,0 балдың орнына 3,3 балды құрады.

Курстық жұмыстарды жазу үшін АКТ-ны пайдалану қажеттілігінің дәрежесі бақылау тобының өкілдерінде анықтау кезеңіндегі 4,3 балдың орнына 4,5 балды құрады. АКТ-ны меңгеру дәрежесі 4,2 балдан 4,7 балға дейін өсті. Бұдан студенттердің шығармашылық қызметіндегі АКТ-ның рөлі бұрынғы

қалпында қалып, тек олардың компьютерде жұмыс істеу дағдылары ғана өзгерген деп тұжырым жасауға болады.

Тәжірибелік топта мынадай нәтижелер алынды: шығармашылық іс-әрекетте АКТ-ны пайдалану қажеттілігі–анықтау кезеңіндегі 2,9 балдың орнына 4,4 балл; ғылыми жұмыстарды жазу үшін АКТ-ны пайдалануға дайындық –анықтау кезеңіндегі 3,0 балдың орнына 4,9 балл.

«АКТ-ны өз бетінше дайындалуда пайдалану» өлшемі бойынша бақылау тобында анықтау кезеңіндегі 4,0 балдың орнына 5,0 балл, ал «АКТ-ны сабақтан тыс қызметте пайдалану»өлшемі бойынша – бастапқы кезеңдегі 3,1 балдың орнына 4,0 балл алынды. Келтірілген көрсеткіштер педагогикалық тәжірибе барысында үлкен өзгерістерге ұшыраған жоқ.

Тәжірибелік топтың өкілдерінде оқу және сабақтан тыс іс-әрекеттегі АКТ-ның мүмкіндіктері туралы бұрынғыдан саналы пікір қалыптасты. Айталық, «АКТ-ны факультативтерде пайдалану» өлшемі бойынша бақылау кезеңіндегі орташа балл 4,5-ды құрады (анықтау кезеңінде – 3,9). Ақпараттық құралдарды меңгеру деңгейін де респонденттер жоғары бағалады: қорытындылау кезеңінде – 4,0 балл және анықтау кезеңінде 3,0.

«АКТ-ны өз бетінше дайындалуға пайдалану» өлшемі бойынша анықтау кезеңіндегі 4,0 балдың орнына 4,2 балл алынды. «АКТ-ны сабақтан тыс іс-әрекетте пайдалану» өлшемі бойынша орташа балл 3,3 балдан 4,5 баллға дейін ұлғайды.

Алынған нәтижелер бақылау тобы студенттерінің АКТ-ны оқуда, өз бетінше дайындалуда және сабақтан тыс іс-әрекетте пайдаланудың бар маңыздылығын түсінетінін айғақтайды. Алайда, олардың АКТ-ны пайдалануға қызығушылығы тәжірибелік топтың өкілдеріне қарағанда төмендеу.

Одан әрі біз «АКТ болашақ кәсіби іс-әрекетте» тақырыбы бойынша қайта жүргізілген сауалнама нәтижелеріне талдау жасадық. Онда сабақты ұйымдастырудағы және сабақтан тыс іс-әрекеттегі ақпараттық құралдардың рөлі, сондай-ақ оқушылардың жас ерекшеліктерін ескере білу жөніндегі сұрақтар қамтылған болатын. Нәтижелер көрсеткендей, тәжірибенің соңына қарай тәжірибелік топтағы студенттердің кәсіби-педагогикалық қызметте АКТ-ны пайдалану қажеттілігі дәрежесі айтарлықтай өсті: 3,0 балдан 3,2 балға дейін. Бұл ретте меңгеру деңгейі 2 есе артты және 4 балды құрады.

«АКТ-ны сабақтан тыс іс-әрекетте пайдалану» өлшемі бойынша орташа балл тәжірибе соңында 2,8 балдан 3,9 балға өсті. Бұл ретте меңгеру деңгейі бұрынғы 3,0 балдың орнына 4,0 балды құрады. Білім алушылардың жас ерекшеліктерін ескеру қажеттілігі туралы орташа жауап бұрынғы 3,0 балдың орнына 4,5 балды құрады. Алайда, меңгеру деңгейі бұрынғы қалпында қалды – 4 балл.

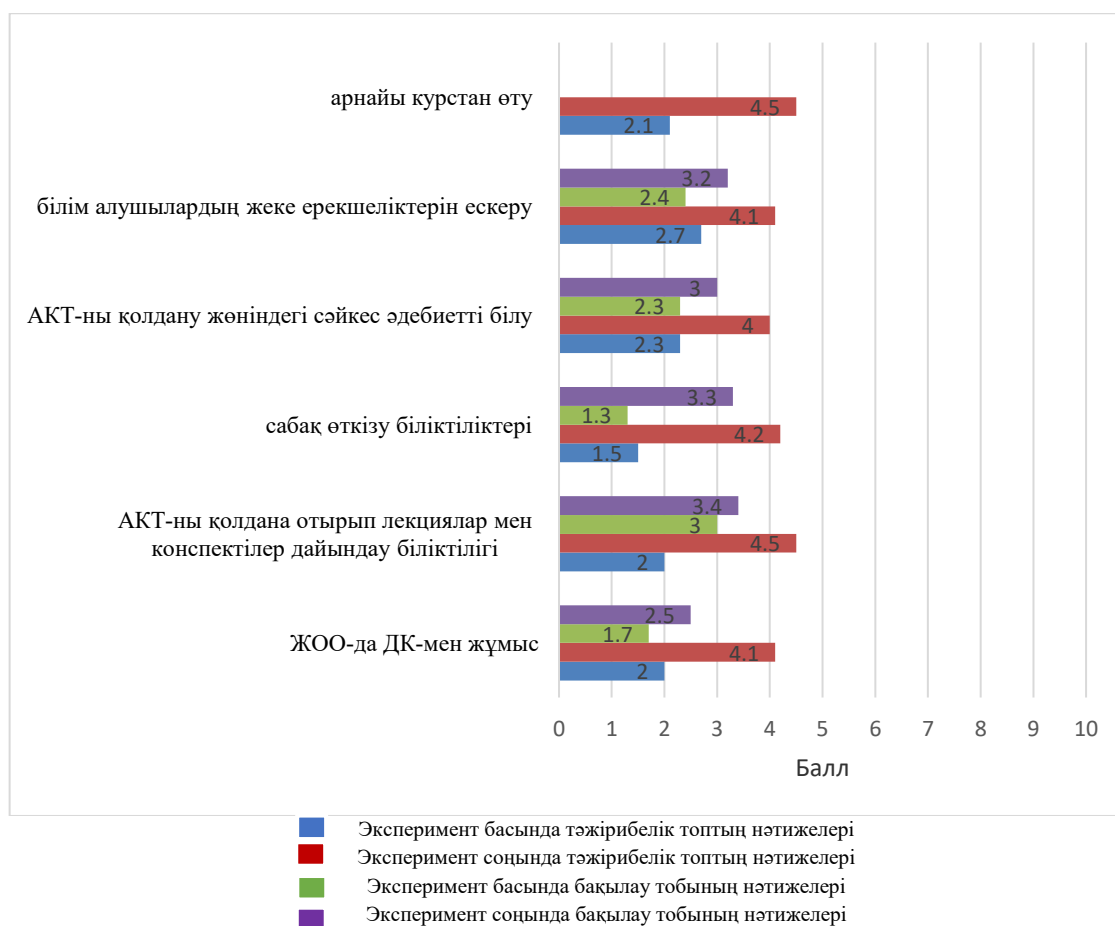
Бақылау тобында жауаптардың көп бөлігі өзгеріссіз қалған. Шамалы ғана оң динамика «АКТ-ны кәсіби-педагогикалық іс-әрекетте қолдану» өлшемі бойынша бағалау кезінде байқалды – педагогикалық тәжірибе аяқталғанда бұрынғы 2,0 балдың орнына 3,0 балл. «АКТ-ны сабақтан тыс іс-әрекетте пайдалану» өлшемі бойынша орташа мән 1 балға ұлғайған (анықтау кезеңіндегі

3,0 балдың орнына – бақылау кезеңінде 4,0 балл). Бұл ретте меңгеру деңгейі мүлде дерлік өзгеріссіз қалған –3,1 балдың орнына 3,8 балл. «АКТ-ны қолдану кезінде жас ерекшеліктерін ескеру» өлшемі бойынша орташа балл тәжірибе соңында 4,0 балды құрады (басында– 3,2 балл). Алайда, меңгеру деңгейі мүлде дерлік өзгеріссіз қалған: анықтау кезеңіндегі 3,4 балдың орнына 3,2 балл.

Сонымен, бақылау тобындағы қатысушылар оқу іс-әрекетінде АКТ-ны қолданудың жағымды жақтарын көріп отыр. Болашақ кәсіби-педагогикалық қызметте ақпараттық құралдарды пайдалану қажеттілігін сезіну әзірге төмен деңгейде. АКТ-ны кәсіби қызметтен гөрі оқуда қолдануға дайындық деңгейі жоғарылау (суреттер 21, 22)

Сурет 21 - Кәсіби-педагогикалық қызметтегі АКТ
(дайындық деңгейін тексеру)

Сурет 22 - Кәсіби-педагогикалық қызметтегі АКТ
(меңгеру деңгейін тексеру)

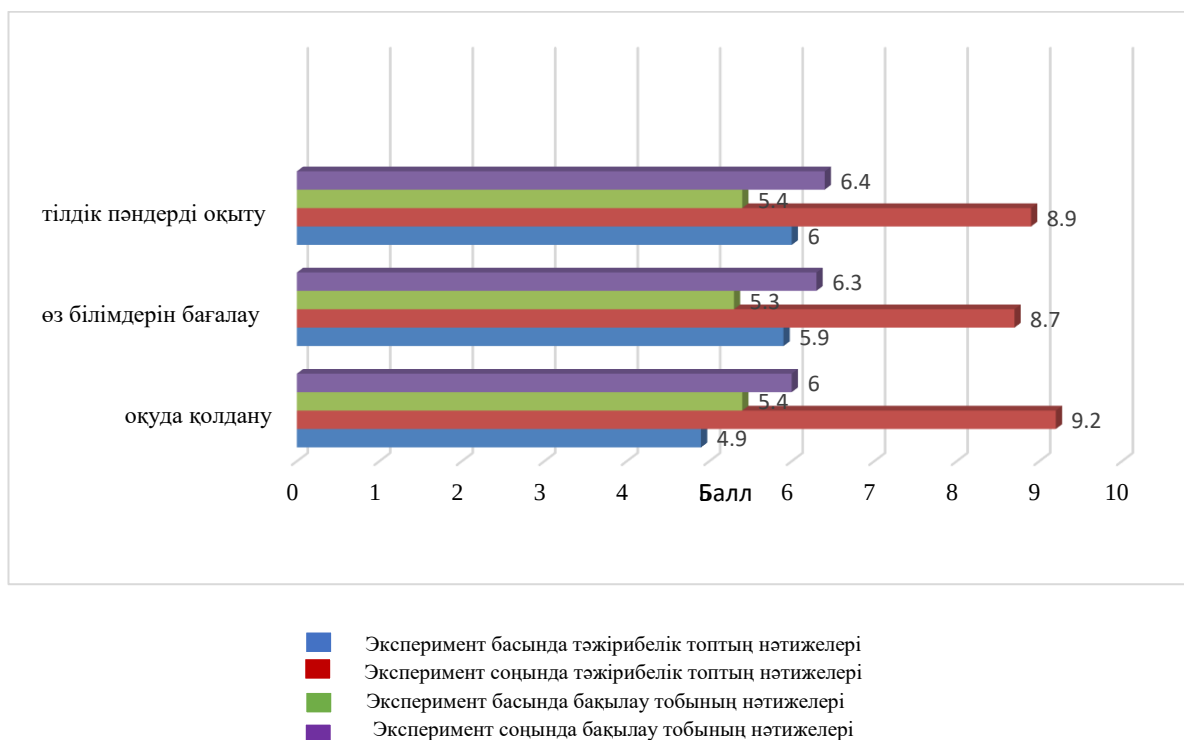
«Сараланған сыныпта ақпараттық құралдарды қолдануға ынталандыру» зерттеуінің нәтижелерін талдау мынаны көрсетті:

Студенттер АКТ-ның мүмкіндіктерін жоғары бағалайды. Әсіресе, тәжірибелік топтағы респонденттердің бақылау кезеңіндегі орташа балы бақылау тобына қарағанда жоғары: тиісінше 8,9 және 7,3 балл (анықтау кезеңінде — 7,8 балл). Бұл ретте АКТ-ны ойын-сауық пен бос уақытын ұйымдастыруға пайдалану мүмкіндігін бақылау тобының қатысушылары жоғарылау бағалаған: бақылау кезеңінде 8,9 балл және анықтау кезеңінде 9,1 балл. Тәжірибелік топта тиісінше 8,2 және 8,1 балл мәндері алынды. Біз бұл үрдісті тәжірибелік топтағы студенттердің ақпараттық білім деңгейінің артуымен теңдестіреміз. Педагогикалық тәжірибе барысында олар Бүкіләлемдік желінің кеңейтілген мүмкіндіктерімен танысты, электронды анықтамалықтармен және грамматиканы автоматты тексеру жүйелерімен жұмыс істеуді үйренді, ағылшын тілді сайттардағы арнайы құралдарды пайдалану ежелерін және басқа да көптеген нәрселерді оқып-білді.

Тілдік пәндерді оқыту саласында оқушылардың ынталанушылығын қалыптастыру үшін АКТ-ны бағалау айрықша қызығушылық туғызып отыр. Нәтижелер тек біздің болжамдарымызды растап берді. Ынталандыру үшін АКТ-

ны пайдалану қажеттілігін тәжірибелік топ бұрынғы 6,0 балдың орнына тәжірибе соңында 8,7 балмен бағалады. Бақылау тобында тек болмашы ғана өзгерістер тіркелді: анықтау кезеңіндегі 5,5 балдың орнына бағалау кезеңінде 6,4 балл.

Осылайша, тәжірибеге қатысушылардың Ғаламтор саласындағы жеке қызығушылығы артқан деген тұжырым жасауға болады. Тәжірибелік топтың студенттері болашақ қызметінде АКТ-ны пайдалануға деген ынталанушылығы басымдау, ал бақылау тобының респонденттері оқудағы ақпараттық құралдарға көбірек орын береді (сурет 23).

Сурет 23 –Респонденттерді оқу іс-әрекетте АКТ-ны қолдануға ынталандыру

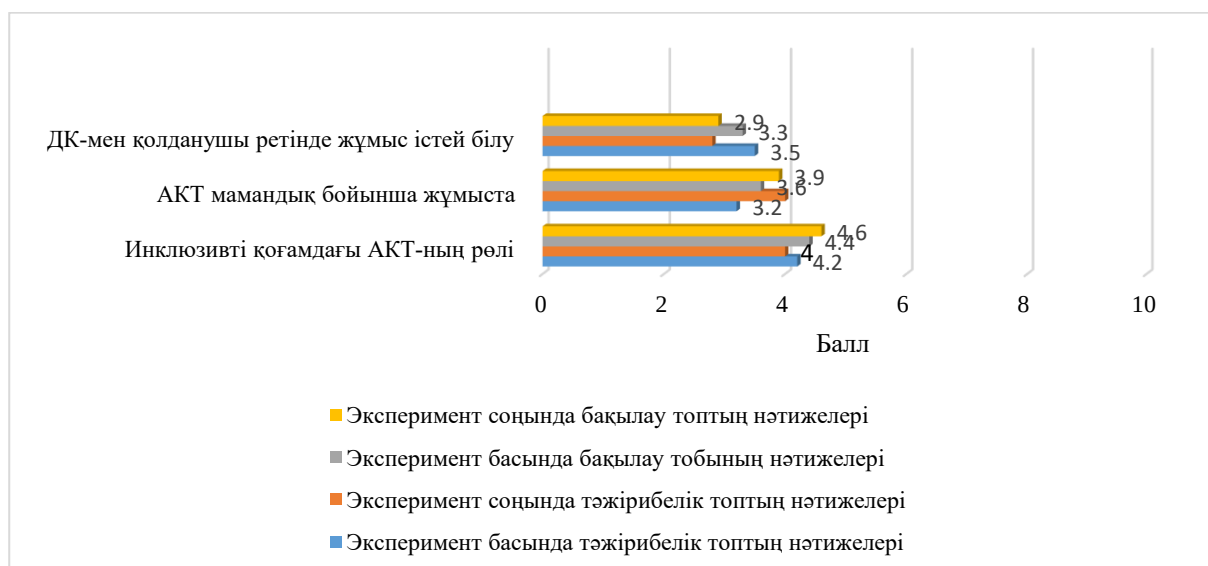
Студенттердің ақпараттандыру қоғамы жағдайында білімді адам қалыптастыру құралы ретінде АКТ-на көзқарасы тәжірибелік топта шамалы ғана өзгерген: анықтау кезеңіндегі 4,7 балдың орнына бағалау кезеңінде 5 балл. Бақылау тобында орташа мән 4,4 балдың орнына 4,6 балл, яғни өзгеріс шамалы ғана. Осылайша, педагогикалық тәжірибеге қатысушылардың барлығы заманауи адам үшін АКТ-ның маңыздылығын көріп отыр деуге болады. Алайда, бақылау тобындағы респонденттердің білімі бытыраңқылау сипатқа ие (сурет 24).

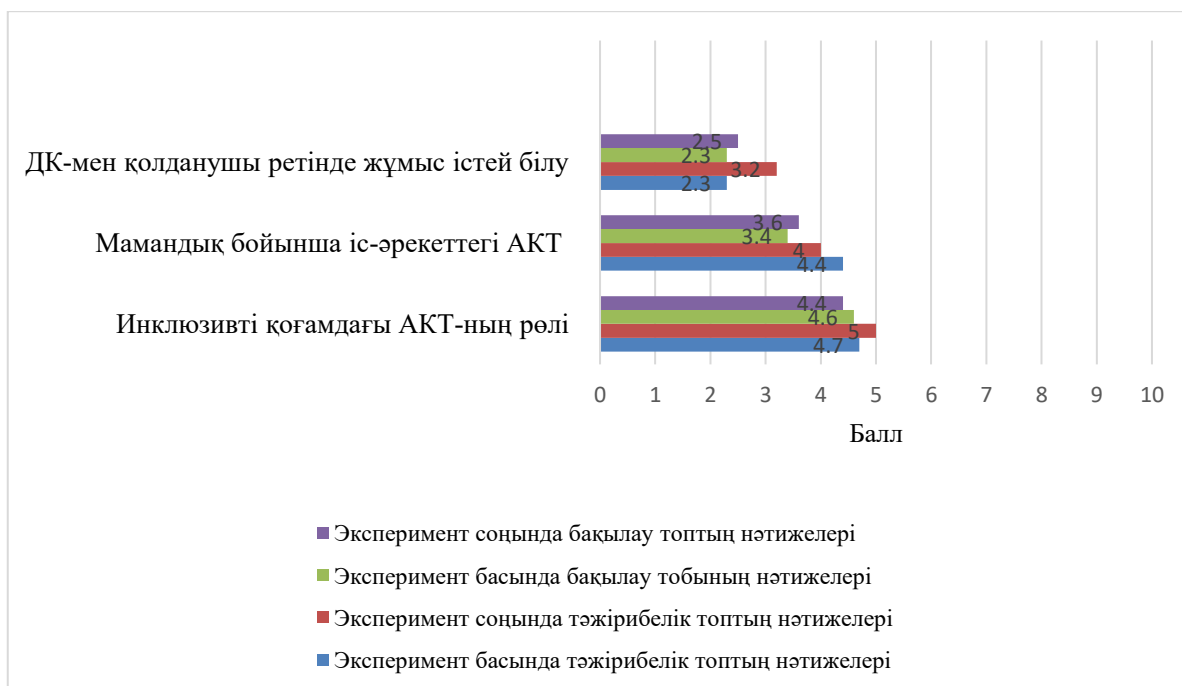
Сурет 24 –Тәжірибеге қатысушыларды кәсіби қызметінде АКТ-ны пайдалануға ынталандыру

«Отбасы және компьютер» тақырыбы бойынша зерттеу нәтижелері «Ғаламторға деген көзқарас», «АКТ-ны қолдануға ынталандыру» және т.б. зерттеулермен өзара қатынаста болады. Бұл тек ата-ана қалыптастырған мақсаттың барлығын айғақтайды. Осыған байланысты біз АКТ-ны қолдануға дайындықты қалыптастыру бағдарламасына ата-ананың сауаттылығын арттыруға бағытталған шараларды қосуды ұсынамыз (1 курста).

Алынған нәтижелер болашақ мұғалімдердің бойында АКТ құзыреттілікті қалыптастыру бағдарламасының тиімділігін айғақтайды. Бұдан бөлек, студенттердің өздері оқу бағдарламасына АКТ мүмкіндіктерімен танысуға бағытталған арнайы курсты енгізуді қолдайды (сурет 25,26).

Сурет 25 – «АКТ және инклюзивті қоғам» зерттеуінің нәтижелері (дайындық деңгейі)

Сурет 26 – «АКТ және инклюзивті қоғам» зерттеуінің нәтижелері (меңгеру деңгейі)

Алынған нәтижелер тәжірибелік топтың студенттері арнайы курс бағдарламасының тиімділігін мойындайтынын, ал бақылау тобындағы респонденттердің оны игеруге мүдделі екендігін айғақтайды. Қорытынды бақылау нысандарын (сынақ, шығармашылық жұмыс жазу, емтиханды) қолдану барлық тәжірибеге қатысушыларды АКТ-құзыреттілігі бойынша бөліп орналастыруға мүмкіндік берді (кесте 31).

Кесте 31 – Педагогикалық ЖОО студенттерінің АКТ-құзыреттілігі

Тобы/ хабардарлығы	Элементарлық	Функционалдық	Жүйелілік
Тәжірибелік	16,7	71,7	11,6
Бақылау	41,7	56,3	2

2 тарау бойынша тұжырым

1. Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ мұғалімдердің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданудың даярлық арнайы үлгісі оң қабылданды. Оны енгізудің мақсаты құзыреттіліктің мотивациялық, танымдық және еріктік компоненттерін, сондай-ақ инклюзивті білім беру жағдайында АКТ-ны пайдалануға деген оң көзқарасты қалыптастыру болып табылады.

2. Эксперименттің анықтаушы кезеңі 2014 жылы өткізілді. Оның аясында төмендегі нәтижелер алынды:

–студенттердің танымдық қызметті белсенді жүргізудегі психологиялық ерекшеліктері талданды (жұмыс қабілеті мен шығармашылығын бағалау);

–студенттердің, атап айтқанда, инклюзивті білім беру жағдайында болашақ педагогикалық қызметінде АКТ-ны қолдануға көзқарасы тексерілді;

–болашақ мұғалімдердің АКТ-ны қолдану құзыреттілігінің деңгейі анықталды.

Эксперименттің қалыптастырушы кезеңі бойынша (2014-2017):

–педагогикалық ЖОО студенттерінің АКТ-дайындығын қалыптастырудың дидактикалық жүйесі іске асырылды;

–студенттердің бойында инклюзивті білім беру ортасына арналған АКТ-құзыреттілікті қалыптастыру бойынша арнайы курс бағдарламасы ендірілді;

–студенттердің инклюзивті білім беру жағдайындағы мектептің болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің АКТ-ны қолдануға оң көзқарасын қалыптастырылды.

Студенттерден сауалнама алу қорытындысы бойынша, студенттердің болашақ кәсіби қызметінде АКТ-ны пайдалану мүмкіндігін жақсы қабылдайтыны және инклюзивті білім беру жағдайында қолдануға болатын АКТ-ны кең ауқымда оқып-үйренуге бағытталған арнайы курсты енгізудің оң жақтарын көрсететіні анықталды.

Қатысушылардың 100%-ы өздерінің әсіресе арнайы техникалық құралдарды пайдалана отырып, компьютерде жұмыс істеу кезінде білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескере алмайтынын мәлімдеді. Студенттің ақпараттық-коммуникациялық құралдар туралы хабары қанша көп болса, оның оларды өзінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалануға дайындық деңгейі де сонша жоғары болатыны анықталды.

3. Педагогикалық тәжірибеге 120 адам – «5B010200-Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» мамандығының біліктілігі бойынша бакалаврда оқып жатқан студенттер қатысты.

Тәжірибелік топтағы студенттер дәріс материалдарымен танысты, тәжірибелік дәрістерді өтіп, онда үлкен көлемдегі ақпараттық-анықтама материалының көзі, сондай-ақ коммуникативтік дағдыларды дамытудың әмбебап құралы ретінде арнайы мүмкіндіктері бар заманауи АКТ-ны пайдалануды үйренді. Тәжірибе барысында факультативтер, жеке-дара кездесулер, іскерлік ойындар, педагогикалық жағдаяттар, ғылымиғаламтор-конференциялар және шығармашылық жұмыстар өткізілді.

Бақылау тобы АКТ құзыреттілікті қалыптастырудың арнайы курсына оқып-үйренбеген студенттерден құралды. Олар ЖОО-ның табиғи жағдайында болды, информатика мен басқа да пәндерді оқыды, білім беруде АКТ-ны пайдалануға арналған әдеттегі жоспарлы шараларды іске асырды.

4. Тәжірибе нәтижелері бақылау тобының студенттеріне қарағанда, эксперименттік топтағы қатысушылардың АКТ құзыреттілігі әлдеқайда жоғары екендігін көрсетті. Эксперименттік топта басым көпшілігінің инклюзивті білім беру жағдайында бастауыш сыныптарында АКТ мен жұмыс істеуге функционалдық дайындық деңгейі бар. 12%-ға жуығы жүйелілік деңгей даярлығына дейін қол жеткізді, бұл инклюзивті педагогтың дамыған ақпараттық мәдениетімен шамалас. Бұл ретте бақылау тобында жартысына жуығы қарапайым деңгейде қалды, ал жүйелілік деңгей 2% нәтижелер көрсетті.

Осылайша, жүргізілген педагогикалық эксперимент пен оның әрбір кезеңінің талдау нәтижелері арнайы дайындалған оқу бағдарламасының тиімді болып шыққанын дәлелдеп берді. Зерттеу жұмысының теориялық негіздері педагогикалық экспериментке ұсынылатын оқу бағдарламасын жасауға негіз болды. Педагогикалық экспериментте өз кезегінде жүйеленген теориялық тұғырымыздың сенімді екенін дәлелдеді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қазақстандық білім беру жүйесінің мамандарын дайындаудың көп деңгейлі жүйесіне өту жағдайында бастауыш сынып мұғалімдерінің білім мазмұнын қайта қарастыру, оны арнайы білім жүйесінің талаптарына және білім алушылардың білім алу қажеттіліктеріне сәйкестендіру мәселесі бүгінгі күні аса өзекті болып отыр. Қазақстанның білім беру жүйесінің жаңғыртылуы инклюзивті білім беру мекемелерінде білім беру үдерісін жүзеге асыруға қабілетті бастауыш сынып мұғалімдерінің білім сапасын жоғарылату міндеті күн тәртібінде қойылып тұр. Қазіргі заманғы педагог мамандарды даярлау бағыттарының ішінде компьютерлік-ақпараттық, телекоммуникациялық технологияларды кәсіби іс-әрекетінде қолдана білуге дайындығын қалыптастыру бағытына ерекше ден қойылып келеді.

Осыған орай болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлаудың теориялық негіздері айқындалып, жүргізілген тәжірибелік-эксперименттің нәтижелері төмендегідей тұжырымдар жасауға мүмкіндік береді.

1. Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияны пайдалану даярлығының теориялық негіздері жүйеленіп, осы бағыттың құқықтық, аксиологиялық, философиялық, дидактикалық ерекшеліктері анықталып, бір арнаға топтастырылды. «Инклюзия» ұғымының, инклюзивті білім беру жүйесінің, инклюзивті білім беруде ақпараттық-коммуникациялық технологияны қолданудың аса маңыздылығы қазақстандық білім беру саласында әлі де кең аяда және жан-жақты зерттелуі керектігі анықталды. Мүмкіндігі шектеулі балалардың білім алуындағы әлеуметтік орта мен оның функциялары анықталды. Теориялық негіздеменің сенімді тұғыры болып табылатын инклюзивті білім берудің құқықтық негіздемесінің халықаралық деңгейден басталып, Қазақстан Республикасының заңнамалық жүйесіндегі құжаттардың талдануы олардың халықаралық талаптар үдесінен шыға алатынын көрсетті. Қазақстандық инклюзивті білім беру жүйесінің аксиологиялық аспектілері әр адамның өмірінің баға жетпес құндылығын танытатындай дербес зерттеу нысаны болуын күтуде екені де анықталды. Адамзаттың гуманистік пен зұлымдық қарама-қайшылығын жеңетін, Абай айтқан «нұрлы ақыл» қалыптастыратын сенімді құралды - білім беру. Білім беретін тұлға - мұғалімнің дамуы қалыпты балаларды ғана емес, денсаулығында мүшкілдігі бар балаларды да оқыта алатын биік деңгейде дайындалуы тиіс. Ол үшін болашақ мұғалімдерді ақпараттық-коммуникациялық технологиямен сырттай ғана таныс емес, күнделікті мұғалімдік кәсіби өмірінде еркін қолданатындай бағытта дайындау ісі жоғары оқу орындарында жолға қойылуы керек.

Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану даярлығының психологиялық, педагогикалық ерекшеліктері анықталып,

ғалымдардың еңбектерін, педагогтердің озық тәжірибелерін талдау барысында дамуында ауытқуы бар балаларды тәрбиелеу мен оларға білім беру ісін әлеуметтік мәселе тұрғысынан қарастырылу керектігі анықталды. Осындай талдау негізінде инклюзивті білім беру саласында ақпараттық-коммуникациялық технологияны қолдану құзыреттілігі, оның деңгейі, сипаттамасы анықталды. Педагогикалық-психологиялық негіздемелерді тану арқылы инклюзивті ортада білім беруге бастауыш сынып мұғалімдерін дайындауда қандай педагогикалық тетіктерді бір арнаға жүйелеу керектігін, студентте – болашақ мұғалімде қандай білім мен дағдыларды қалыптастыру керектігін, АКТ-ның қандай түрін қай кезеңде қолдану тиімділігін қандай дидактикалық жүйелерді, әдістемелерді қолданудың жолдары айқындалды. Инклюзивті білім беруде дәстүрлі дидактикалық құралдармен, әдістермен бір қатарда оқытуға арналған компьютерлік бағдарламалардың, ғаламтордың, ақпараттық-коммуникациялық технологияның дидактикалық мақсатта қолдануға оңтайлы түрлерінің және солар арқылы балалар үшін құрылатын виртуалды ортаның ерекшеліктеріне жан-жақты талдау жүргізілді. Соның негізінде арнайы курс әзірлеу және сол курсты оқыту арқылы қойылып отырған мәселені шешуге дайын тұлғаны - инклюзивті сыныпта АКТ қолдана отырып сабақ бере алатын мұғалімді даярлау моделі қажеттілігі және ол модельді нақтылауға қажетті жинақталған теориялық және практикалық негіздемелер бар екені және олардың жан-жақты тірек бола алатыны анықталды.

3. Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану даярлығының құрылымдық-мазмұндық сенімді моделінің жасалуы оның теориялық тұғырларының сенімді болуынан келіп шығады. Модельдеудің ғалымдар көрсеткен көптеген түрлерін талдау арқылы, оңтайлы деп саналған құрылымдық және функционалды компоненттерден тұратын модель таңдалынды.

Бұл модель өзінің құрылымдық-мазмұндық жүйесінде инклюзивті білім беру жағдайында бастауыш сынып мұғалімдерді ақпараттық-коммуникациялық технологияларын қолдануға дайындау үдерісі үшін барынша тиімді болып табылатын тәсілдерді, құзіреттілікті, аксиологиялық, тұлғалық-бағдарлық, дидактикалық ұстанымдарды, сабақ пен оқытудың басқа да формаларын, белсенді оқыту әдістерін, АКТ-ны тиімді қолдану әдістерін айқын танытатындай орналастыра алған ерекше үлгі ретінде жасалынды. Модельдің күтілетін нәтижесі - инклюзивті білім беру жағдайында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану даярлығының деңгейі жоғарылаған болашақ бастауыш сынып мұғалімі және оны дайындау үдерісі. Модельде: мотивациялық (бастауыш сынып мұғалімі тұлғасының кәсіби маңызды қасиеттерінің қалыптасуы); когнитивтік (ақпараттық-коммуникациялық технологияларының құралдарымен кәсіби мәселелерді шешуге қажет білімдер мен дағдысы көлемі және сапасы); еріктік (кәсіби мәселелерді ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың көмегімен

шешудің тәжірибесі, өнімі, жігерлілік танытуы). Модельдің сараптамалық блогы дайындық құрылымының мақсатты бағыттылығын айқындайды. Мазмұндық блок болашақ бастауыш сынып мұғалімінің осы бағыттағы дайындық технологиясын аша түседі. Диагностикалық блок модельдің мақсатқа жетуінің бағалау критерийлерінен құрылған – инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану даярлығы. Модельдің құрамына кәсіби даярлықтың барынша тиімді тәсілдері біріктірілген. Модель төмендегі ерекшеліктерге негізделген:

- арнайы курс бойынша оқыту сапасының пәннің мазмұнына және таңдалған материалды ұсынудың таңдалған әдісіне тәуелділігі;
- оқытудың теориялық бөлігінің арнайы мектептердегі педагогикалық тәжірибемен үйлесуі;
- болашақ мамандарды инклюзивті білім беру жағдайында АКТ-ны пайдалануға үздіксіз тарту үдерісі;
- АКТ-ны пайдалануға оқытудың мазмұндық бөлігін нақты мамандықтың ерекшелігіне бейімдеу.

4. Студенттердің АКТ-мен жұмыс істеуге дайындығының мазмұнын талдау бізге 3 негізгі блокты бөліп қарастыруға мүмкіндік берді: I блок – базалық. Ол АКТ-мен жұмыс істеу бойынша бастауыш білімдерді қарастырады (мәліметтер базаларымен, Ғаламтор желісінің ақпараттық ресурстарымен, мәтіндік және кескіндік редакторлармен, бағдарламалардың арнайы ерекшеліктерімен және т.б. жұмыс істей білу). II блок – кәсіби-әдістемелік. АКТ-мен жұмыс істеу дағдылары қажет болуы мүмкін болашақ кәсіби қызметтің инклюзивті саласын түсіну. III блок – ғылыми-зерттеушілік. Бұл – әдеттегі және әдеттен тыс жағдайларды шешудің шығармашылық тәсілі.

5. Жұмыста ақпараттық-коммуникациялық құралдармен жұмыс істеу бойынша теориялық білімдер мен тәжірибелік дағдыларды игерудің кезеңдік сызбасы ұсынылған.

«Қарапайым» деңгейде студенттер компьютермен және ғаламтормен жұмыс істеудің қарапайым білімдерін игереді. Оның негізгі мақсаты – студенттердің АКТ-мен жұмыс істеу бойынша алған білімдерін бекіту және оларды тек білім беру саласында ғана емес, күнделікті өмірде де пайдалану туралы жағымды түсінік қалыптастыру.

Екінші деңгей – «Функционалдық құзыреттілік» деп аталады. Бұл деңгейде студенттер АКТ саласындағы теориялық білімдерін тереңдетеді, өздерінің инклюзивті ортада ақпаратты құралдарды қолдана отырып әдеттегі және әдеттен тыс міндеттерді шешу дағдыларын қалыптастырады.

Үшінші деңгей – «Жүйелілік құзыреттілік». Мұнда АКТ-ны шығармашылық және кәсіби қызметте белсенді қолдану көзделеді

6. Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ мұғалімдердің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданудың даярлық арнайы үлгісі оң қабылданды. Оны енгізудің мақсаты құзыреттіліктің мотивациялық, танымдық

және еріктік компоненттерін, сондай-ақ инклюзивті білім беру жағдайында АКТ-ны пайдалануға деген оң көзқарасты қалыптастыру болып табылады.

7. Эксперименттің анықтаушы кезеңі 2014 жылы өткізілді. Оның аясында төмендегі нәтижелер алынды:

- студенттердің танымдық қызметті белсенді жүргізудегі психологиялық ерекшеліктері талданды (жұмыс қабілеті мен шығармашылығын бағалау);

- студенттердің, атап айтқанда, инклюзивті білім беру жағдайында болашақ педагогикалық қызметінде АКТ-ны қолдануға көзқарасы тексерілді;

- болашақ мұғалімдердің АКТ-ны қолдану құзыреттілігінің деңгейі анықталды.

Эксперименттің қалыптастырушы кезеңі бойынша (2014-2017):

- педагогикалық ЖОО студенттерінің АКТ-дайындығын қалыптастырудың дидактикалық жүйесі іске асырылды;

- студенттердің бойында инклюзивті білім беру ортасына арналған АКТ-құзыреттілікті қалыптастыру бойынша арнайы курс бағдарламасы ендірілді;

- студенттердің инклюзивті білім беру жағдайындағы мектептің болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің АКТ-ны қолдануға оң көзқарасын қалыптастырылды.

Студенттерден сауалнама алу қорытындысы бойынша, студенттердің болашақ кәсіби іс-әрекетінде АКТ-ны пайдалану мүмкіндігін жақсы қабылдайтыны және инклюзивті білім беру жағдайында қолдануға болатын АКТ-ны кең ауқымда оқып-үйренуге бағытталған арнайы курсты енгізудің оң жақтарын көрсететіні анықталды.

Қатысушылардың 100%-ы өздерінің әсіресе арнайы техникалық құралдарды пайдалана отырып, компьютерде жұмыс істеу кезінде білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескере алмайтынын мәлімдеді. Студенттің ақпараттық-коммуникациялық құралдар туралы хабары қанша көп болса, оның оларды өзінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалануға дайындық деңгейі де сонша жоғары болатыны анықталды.

8. Педагогикалық тәжірибеге 120 адам – «5B010200-Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» мамандығының біліктілігі бойынша бакалаврда оқып жатқан студенттер қатысты.

Тәжірибелік топтағы студенттер дәріс материалдарымен танысты, тәжірибелік дәрістерді өтіп, онда үлкен көлемдегі ақпараттық-анықтама материалының көзі, сондай-ақ коммуникативтік дағдыларды дамытудың әмбебап құралы ретінде арнайы мүмкіндіктері бар заманауи АКТ-ны пайдалануды үйренді. Тәжірибе барысында факультативтер, жеке-дара кездесулер, іскерлік ойындар, педагогикалық жағдаяттар, ғылымиғаламтор-конференциялар және шығармашылық жұмыстар өткізілді.

Бақылау тобы АКТ құзыреттілікті қалыптастырудың арнайы курсына оқып-үйренбеген студенттерден құралды. Олар ЖОО-ның табиғи жағдайында болды, информатика мен басқа да пәндерді оқыды, білім беруде АКТ-ны пайдалануға арналған әдеттегі жоспарлы шараларды іске асырды.

9. Тәжірибе нәтижелері бақылау тобының студенттеріне қарағанда, эксперименттік топтағы қатысушылардың АКТ құзыреттілігі әлдеқайда жоғары екендігін көрсетті. Эксперименттік топта басым көпшілігінің инклюзивті білім беру жағдайында бастауыш сыныптарында АКТ мен жұмыс істеуге функционалдық дайындық деңгейі бар. 12%-ғы жуығы жүйелілік деңгей даярлығына дейін қол жеткізді, бұл инклюзивті педагогтың дамыған ақпараттық мәдениетімен шамалас. Бұл ретте бақылау тобында жартысына жуығы қарапайым деңгейде қалды, ал жүйелілік деңгей 2% нәтижелер көрсетті.

Зерттеу барысында педагогикалық оқу орындары студенттерінің бойында инклюзивті мектепте жұмыс істеуге арналған АКТ-құзыреттілікті қалыптастырудың педагогикалық үлгісі жасалды. Педагогикалық эксперименттің нәтижелері бойынша келесідей негізгі ұсыныстар берілді:

1. Қоғамды ақпараттандырудың заманауи үрдістері инклюзивті білім беру жағдайындағы бастауыш сыныптарының педагогикалық құрамын даярлау жүйесін қайта қарауды талап етеді.

2. АКТ құзыреттілігін қалыптастыру үдерісі, педагогикалық тәжірибені қоса алғанда, бүкіл оқу іс-әрекеті барысында үздіксіз жүзеге асырылуы тиіс.

3. АКТ құзыреттілігін қалыптастыру үдерісі теориялық білімдерді де, қалыпты және арнайы түзету мектептерінде тәжірибелік дағдыларды да қамту.

4. Зерттеу барысында дайындалған «Бастауыш білім беруде АКТ-ны қолдану» атты инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін АКТ құзыреттілігін дамытуды көздейтін арнайы курс енгізу.

Осылайша, бастауыш сынып мұғалімдерін инклюзивті білім беру жағдайында АКТ-ны пайдалануға дайындаудың ұсынылған үлгісі педагогикалық жоғары оқу орындарына инклюзивті білім беру жағдайындағы мектептердің білікті мамандарға деген қажеттіліктерінің орнын толтыру мақсатында енгізілуі мүмкін.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар - рухани жаңғыру // Егеменді Қазақстан газеті –Алматы, 2017. - №10(78). - Б. 1-2.
- 2 Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығы.ҚР білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы: 2010 жылғы 7 желтоқсан№1118// www.nkaoko.kz/documents/law_of_education/
- 3 Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы//<http://edu.gov.kz>
- 4 Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ , 17 қаңтар 2014ж.
- 5 Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 8 тамыздағы № 345-ІІ «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Заңы (09.04.2016 ж. өзгерістер мен толықтырулар енгізілген) // <http://online.zakon.kz/>
- 6 Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы 2007 жылғы 27 ілдедегі № 319-ІІІ //<http://online.zakon.kz/>
- 7 Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы. Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 11 шілдедегі N 343 Заңы.
- 8 Қазақстан Республикасының Заңы.Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы: 2005 жылғы 13 сәуірдегі қабылданған№ 39.
- 9 Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы. Қазақстан Республикасының 2008 жылғы 29 желтоқсандағы № 114-ІV Заңы.
- 10 Балалар мен жасөспірімдерді тәрбиелеу мен білім беру объектілеріне қойылатын санитариялық-эпидемиологиялық талаптар" санитариялық қағидаларын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2011 жылғы 30 желтоқсандағы № 1684 Қаулысы
- 11 Жалпы білім беру ұйымдарының қызметінің үлгілік ережесі (2013 жылғы 17 мамырдағы № 499 ҚР Үкіметінің Қаулысы)//<http://online.zakon.kz/>
- 12 Білім беру саласында арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету стандартын бекіту туралы
- 13 Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беруді дамытудың тұжырымдамалық тәсілдемесі (01.06.2015 жылғы №348)//<http://online.zakon.kz/>
- 14 «ИКТ для инклюзивного образования» Институт ЮНЕСКО по информационным технологиям в образовании «Аналитическая записка», 2010 // <http://iite.unesco.org/>
- 15 Выготский Л. С. Принципы воспитания физически дефективных детей // Собр. соч.: в 6 т. / под ред. Т. А. Власова.- М.: Изд-во Медицина, 1982. - Т. 5.- С. 34.
- 16 Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии – СПб.: Изд-во «Питер», 2000. – 712 с.

17 Лебединский В.В. Нарушения психического развития в детском возрасте: уч. пособие для студ. психол. фак. высш. учеб. заведений. — М.: Издательский центр «Академия», 2003. — 144 с.

18 Малофеев Н.Н. История становления развития национальных систем специального образования (социокультурный аспект) // Специальная педагогика / под ред. Н.М. Назарова. - М., 2000. — Т. 2. — С. 22

19 Самарцева Е.Г. Формирование профессиональной готовности будущих педагогов к инклюзивному образованию детей дошкольного возраста: дис. ... канд.пед.наук. - Орел, 2012. - 195 с.

20 Хафизуллина И.Н.Формирование инклюзивной компетентности будущих учителей в процессе профессиональной подготовки: дис. ... канд. пед. наук. — М. , 2005. — 22 с.

21 Кузьмов К.Р. Подготовка будущего учителя к коррекционно-педагогической деятельности в общеобразовательной школе: дис. . канд. пед. наук: 13.00.08 . - Калуга, 2004. - 214 с.

22 Кузьмина О.С. Подготовка педагогов к работе в условиях инклюзивного образования : диссертация ... канд. пед. наук : 13.00.08. - Омск, 2015. - 319 с.

23 Шумиловская Ю.В. Подготовка будущего учителя к работе с учащимися в условиях инклюзивного образования: дис. ... канд. пед. наук. — Шуя, 2011. —174 с.

24 Хитрюк В.В. Формирование инклюзивной готовности будущих педагогов в условиях высшего образования дис. ...док. пед. наук: 13.00.08. - Калининград, 2016. - 390 с.

25 Черкасова С.А. Формирование психолого-педагогической готовности будущих педагог-психологов к работе в системе инклюзивного образования: автореф. ...канд. пед. наук. — М., 2012. — 24 с.

26 Намазбаева Ж.И.Развитие личности учащихся вспомогательной школы : диссертация ... док. психол. наук : 19.00.10. — М., 1986. - 278 с.

27 Рсалдинова А.К., Денисова И.А. Повышение квалификации педагогических кадров в условиях становления инклюзивного образования в Республике Казахстан // Вестник КазНПУ им. Абая. - 2014. - № 2. - С. 7 -11.

28 Аутаева А.Н. Психолого-педагогические основы формирования звукопроизношения у детей -казахов с нарушениями слуха 7-8 лет: дис...канд.психол. наук . - Алматы, 1999.- 181 с.

29 Макина Л.К. Сравнительная характеристика межличностных отношений в группах детей-сирот старших классов / с сохранным и нарушенным интеллектом/ и подростков с нарушениеминтеллекта, проживающих в семьях: дис...канд.психол. наук . - Алматы, 1999.- 175 с.

30 Исакова М.С. Сравнительная характеристика развития самооценки, уровня притязаний, мотивационной сферы, эмоциональных проявлений у детей с общим недоразвитием речи и нормально развивающихся сверстников : дис. ... канд. пед. наук . - Алматы, 2001.- 156 с.

- 31 Абаева Г.А. Формирование устной связной речи слабовидящих детей 6 - 7 лет средствами казахского фольклора: дис. ... канд. пед. наук . КазНПУ им. Абая .- Алматы, 2006.- 140 с
- 32 Оразаева Г.С. Педагогические условия применения казахских народных игр в логопедической работе с детьми дошкольного возраста: дис. ... канд. пед. наук . Каз. гос. женский пед. ин-т. - Алматы, 2007.- 135 с.
- 33 Сулейменова Р.А. Социальная коррекционно-педагогическая поддержка как путь интеграции детей с ограниченными возможностями. Проблемы включения детей со специальными образовательными потребностями в общеобразовательный процесс. - Алматы: Раритет, 2002.- 917 с.
- 34 Байтурсынова А.А. Организационно-педагогические условия включения детей с ограниченными возможностями в учебный процесс общеобразовательной школы: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03. – Алматы, 2010.
- 35 Мовкебаева З.А. Роль высших учебных заведений в модернизации процесса образования лиц ограниченными возможностями в развитии// Вестник КазНПУ имени Абая (Серия «Специальная педагогика». - 2012. - № 1-2 (28-29). — С. 34-38
- 36 Оралканова И.А. Формирование готовности учителей начальных классов к работе в условиях инклюзивного образования: дис. ... докт. философии (PhD). – Алматы, 2014. – 210 с.
- 37 Талызина Н.Ф. Управление процессом усвоения знаний (психологические основы) / Н.Ф. Талызина. – 2-е изд., испр. и доп. - М.: МГУ, 1984. – 344 с.
- 38 Кудайкулов М.А. Дидактические проблемы формирования основ профессионально-методических умений у будущего учителя: дис. ... док. пед. наук . Каз. пед. ин-т им. Абая.- Алма-Ата, 1975.- 453 с.
- 39 Кузьмина Н.В. Очерки психологии труда учителя: психологическая структура деятельности учителя и формирования его личности / Н.В. Кузьмина. – Л.: ЛГУ, 1967. – 183 с.
- 40 Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / Высшее образование сегодня. - 2003. - №5. – С.22-27.
- 41 Колесникова И.А. Педагогическая реальность: опыт межпарадигмальной рефлексии : Курс лекций по философии педагогики . - 2. изд., доп. и перераб. - СПб. : Детство-Пресс, 2001. – 285 с.
- 42 Равен Дж. Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация / пер. с англ. – М., 2002. – 50 с.
- 43 Hutmaher Walo Key competencies for Europe // Report of the Symposium Berne, Switzerland 27-30 March, 1996. Council for Cultural Co-operation CDCC a // Secondary Education for Europe. - Strasburg
- 44 Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования // Народное образование. – 2003. - №2. – С. 58-64.

- 45 Мищенко С.Л. Формирование профессиональной готовности будущего учителя начальных классов к использованию информационных технологий в обучении младших школьников: автореф. ...канд.пед.наук. – Курск, 2003 – 39 с.
- 46 Зайцева С.А. Система формирования информационной и коммуникационной компетентности будущих учителей начальных классов в педагогическом вузе: автореф. ...док.пед.наук. – Шуя, 2011 – 41 с.
- 47 Дмитриев Ю.А. Подготовка учителя к трудовому воспитанию младших школьников : дис. ... док. пед. наук : 13.00.08. – М., 2003. - 456 с.
- 48 Земцова В.И. Теоретические основы методической подготовки учителя: дис...док.пед.наук: 13.00.02. – СПб. - 1995. – 291с.
- 49 Тесленко В.И. Теоретико-методические основы диагностики и прогнозирования процесса обучения будущего учителя в педвузе: дисс...докт.пед.наук. – Челябинск, 1996. -354 с.
- 50 Хмель Н.Д. Теоретические основы профессиональной подготовки учителя: дис...док. пед.наук. - Алматы, 1986. – 187 с
- 51 Құдайқұлов М.Ә. Дидактические проблемы формирования основ профессионально методических умений у будущего учителя: дисс...док.пед.наук. - Алматы, 1975.- 453 с.
- 52 Дурай-Новакова К.М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности: автореф. ... док.пед.наук. – М. ,1983. – 32 с.
- 53 Жарбулова С.Т. Үздіксіз көп деңгейлі білім беру жүйесінде болашақ мұғалімдерді даярлауды жетілдірудің педагогикалық шарттары: пед.ғыл.канд. ...дис.- 13.00.08 . - Түркістан, 2009. – 123 б.
- 54 Ералина Ғ.Қ. Қазақ бейнелеу өнері арқылы болашақ мұғалімдерді кәсіби даярлау: пед. ғыл. канд. ... дис. .- Түркістан, 2010.- 200 б.
- 55 Жанбубекова М.З. Жаһандану жағдайында болашақ бастауыш мектеп мұғалімін кәсіби іс-әрекетке даярлаудың педагогикалық негіздері: дис. ...док. пед.наук:13.00. – Алматы, 2010. – 287 с.
- 56 Бекмагамбетова Р.К. История развития учебных заведений по подготовке учительских кадров для начальной школы в Казахстане (1917-1991 гг.): дис. ... док пед. наук. Каз. нац. пед. ун-т им. Абая .- Алматы, 2007.- 310 с.
- 57 Карымсакова А.Е. Формирование умений научно-информационной деятельности студента в учебной компьютерной среде: дис. ... канд. пед. наук / Оренбург. гос. пед. ун-т .- Оренбург, 2005.- 170 с.
- 58 Кеңесбаев С.М. Жоғары педагогикалық білім беруде болашақ мұғалімдерді жаңа ақпараттық технологияны пайдалана білуге даярлаудың педагогикалық негіздері: пед.ғыл.д-ры дис... Қаз. мем. қыздар пед. ин-ты . - Түркістан, 2006.- 312 б.
- 59 Беркімбаев К.М.Болашақ экология мамандарын кәсіби даярлаудағы информатикалық пәндерді оқыту үдерісінің педагогикалық жүйесі: пед. ғыл. док. ... дис. Қ.А.Ясауи атын. Халықаралық қазақ-түрік ун-ті .- Түркістан, 2006.- 300 б.

60 Әбішева Л.П. Жоғары оқу орыны студенттерінің оқу іс-әрекетін компьютер көмегімен дараландыру: пед. ғыл. канд. ... дис.- Түркістан, 2007.- 160 б.

61 Ниязова Г.Ж. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану – кәсіптік білім мамандығы студенттерінің кәсіби құзырлылығын қалыптастырудың маңызды элементі: пед.ғыл.канд.ғыл.дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация: 13.00.02. – Алматы, 2008. – 140 б.

62 Жұмабаева А.М. Жаңа тұрпатты мұғалімді қалыптастыруда ақпараттық технологияларды қолданудың педагогикалық шарттары: пед. ғыл. канд. ... дис. / Тараз мемлекеттік педагогикалық ин-ты .- Түркістан, 2008.- 150 б.

63 Исабаева Д.Н. Бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылығын қалыптастыруда ақпараттық-коммуникациялық технология құралдарын қолдану әдістемесі: пед. ғыл. канд. ... дис. Ұлттық білім беру академиясы .- Алматы, 2009.- 137 б.

64 Барсай Б.Т. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби-дидактикалық күзінеттілігін қалыптастырудың ғылыми-педагогикалық негіздері пед.ғыл.док....дис. - Шымкент, 2010. - 348 б.

65 Мынбаева А.К. Теория и технологии научной деятельности высшей школы в условиях глобализации и информатизации общества и образования: дис... док. пед. наук:13.00.01. - Алматы, 2010. - 325 с.

66 Нефедова Л.В. Формирование готовности будущего учителя к компьютеризации педагогического процесса: дис...канд.пед.наук: 13.00.01. - Алматы, 1997. – 215 с.

67 Абдулкаримова Г.А. Методическая подготовка студентов университета к использованию средства информации в начальной школе афтореф. канд.пед.наук : 13.00.02. – Алматы, 2003. – 105 с.

68 Исабек Н.Е. Студенттерді компьютерлік графиканы кәсіби іс-әрекеттерде пайдалануға даярлау: пед. ғыл. канд. ... дис. Абай атын. ҚҰПед. ун-ті .- Алматы, 2005.- 128 с.

69 Абдибекова С.К. Подготовка студентов-математиков педагогов к использованию современных информационных технологий в будущей профессиональной деятельности: дис. ... канд.наук: 1300.02. – Алматы, 1999. – 117 с.

70 Мулдабекова К.Т. Ақпараттық технологиялар арқылы болашақ мамандардың коммуникативтік күзінеттілігін қалыптастыру: дис...PhD: 6010200-. Алматы, 2014. – 161 с.

71 Мошқалов А.Қ. Студенттердің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану негізінде өзін-өзі шығармашылықпен дамытуы Философия докторы ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация Алматы, 2013. - 138 б.

72 Уайдуллақызы Э. Бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-кәсіби күзінеттілігін қалыптастыру: филол.док.ғыл. ... дис., Алматы, 2014. - 180 б.

73 Богатырева Е.А. Феномен информации в контексте научного познания: философский анализ : диссертация ... кандидата философских наук : 09.00.08. - Саратов, 2000. - 142 с.

74 Ершова Н.А. Формирование компетентности учителя начальных классов в области информационно-коммуникационных технологий в педагогическом колледже: автореф. дисс...канд.пед.наук., - Волгоград, 2009. - 26 с.

75 Быков С.А. Формирование информационно-коммуникационной компетентности будущих учителей начальных классов. автореф. дисс...канд.пед.наук., - Новокузнецк, 2009. - 18 с.

76 Осипова О.П. Формирование информационной коммуникационно-технологической компетентности учителя начальных классов в системе дополнительного профессионального образования: автореф. дисс...канд.пед.наук., - Москва, 2007. - 24 с.

77 Шамшурина А.А. Формирование информационно-коммуникационной компетентности будущего учителя: автореф. дисс. ...канд.пед.наук., - Челябинск, 2011, 29 стр.

78 Ситникова Л.Д. Методическая система формирования информационно-коммуникационной компетентности будущих учителей начальных классов на основе контекстного подхода: автореф. дисс. ...канд.пед.наук., - Тула, 2010. - 23 с.

79 Зайцева С.А. Система формирования информационной и коммуникационной компетентности будущих учителей начальных классов в педагогическом вузе: автореф. дисс. ...док.пед.наук., - Шуя, 2011.- 41 с.

80 Абыканова Б.Т. Компьютерлік технологияны пайдалану арқылы оқушылардың танымдық белсенділігін арттырудың дидактикалық шарттары: пед. ғыл. канд. ... дис. / Қазақ мемл. қыздар пед. ин-ты; ғыл. жетекші Қараев Ж.А.- Алматы, 2005.- 143 б. - Библиогр.: б. 132-141

81 Дайырбеков С.С. Қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы мектеп оқушыларының математиканы оқу белсенділігін компьютер арқылы дамыту: Пед. ғыл. канд. ... дис. / Қ.А.Яссауи атын. Халықаралық қазақ-түрік ун-ті; ғыл. жетекші Әмірбекұлы А.- Шымкент, 2004.- 140 б. - Библиогр.: б. 96-107

82 Жетпісбаева С.О. Бастауыш мектепте ақпараттық-коммуникациялық технологияны қолданып математиканы оқыту нәтижесін бақылаудың тиімділігін арттыру әдістемесі. [Рукопись] : дисс...канд.пед.наук :13.00.02 / С.О. Жетпісбаева.- Алматы. 2009. – 128 с.

83 Егоров П.Р. Модель педагогического сопровождения людей с особыми образовательными потребностями в системе непрерывного образования на основе использования адаптивных компьютерных технологий. Автореферат дисс. ...док.пед.наук., - М., 2015. - 39 с.

84 Кукушкина О.И. Использование информационных технологий в различных областях специального образования. дисс. ...док.пед.наук., - М., 2005. - 352 с.

- 85 Норкина Е.Н. Подготовка будущих педагогов-дефектологов к использованию компьютерных технологий обучения в профессиональной деятельности. дисс. ... канд.пед.наук, Йошкар-Ала. – 2012. – 194 с.
- 86 Трифонова Э.П. Использование информационно-компьютерных технологий в коррекционной работе по развитию познавательной сферы глухих школьников. Автореферат дисс. ...канд.пед.наук., - М., 2008. - 21 с.
- 87 Дүниежүзілік мүгедектер туралы баяндама.Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы, 2011г // http://www.who.int/disabilities/world_report/2011/summary_ru.pdf.ua
- 88 Инклюзивті білім беру жағдайында қызмет ететін мұғалімдердің кәсіби құзіреттіліктеріне қойылатын талаптарды дайындау бойынша әдістемелік ұсынымдар.–Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. – 32 б.
- 89 Кулсариева А.Т., Исакова А.Т., Таджиева М.К. Материалы участников конференции // Вестник Восточно-Сибирской открытой академии. - Красноярск, 2016. - 158 с.
- 90 Renzaglia A. The impact of teacher education on the beliefs, attitudes, and dispositions of preservice special educators // Teacher Education and Special Education. - 2017. - №20. - P. 60 - 77.
- 91 Jackson R. Inclusion or Segregation for Children with an Intellectual Impairment // New Educational Review. - 2016. -September. - P. 90 – 100.
- 92 Shemesh Y. A survey of teachers perceptions of administrative support and their attitudes toward inclusion //Journal of Teacher Education for Sustainability. - 2015. - P. 60 - 67.
- 93 Voltz D. L. What matters most in inclusive education: A practical guide for moving forward // Intervention in School and Clinic. - 2001. - Vol. 37. - №1.- P. 23-30.
- 94 Ryndak D. L. Defining school inclusion for students with moderate to severedisabilities: What do experts say? // Exceptionality. - 2000. - Vol. 8.-№2. - P. 101 - 116.
- 95 Bakke Thomas W. Existing and Emerging Technologies in Education. MonographSeries. - NewYork, 2014. - 101 p.
- 96 Нестерова А. А., Максименко Ж.А. Российский подход к инклюзии: междисциплинарность, комплексность, партнерство // Сборник материалов III Международной научно-практической конференции. - М.: МГППУ, 2015. - С. 69 -74.
- 97 Ертанова О. Н. «Интеграция» и «инклюзия» в аспекте семантики // Инклюзивное образование: методология, практика, технологии: сборник материалов Международной научно-практической конференции. - М.: МГППУ, 2011. - С. 17 - 18.
- 98 Назарова Н. М. Интегрированное (инклюзивное) образование: генезис и проблемы внедрения // Социальная педагогика. - 2010. - №: 1. - С. 77 - 87.
- 99 Екжанова Е. А. Двухкомпонентная инклюзивная модель обеспечения прав на образование детей с различным уровнем психофизического развития //

Сборник материалов Международной научно-практической конференции. - М.: МГППУ, 2012. - С. 23 - 25.

100 Радлов Э. Л. Философский словарь логики, психологии, этики, эстетики и истории философии. - М.: Книга по Требованию, 2016. - 284 с.

101 Коменский Я.А. Великая дидактика. 1939 г. Репринт. - М.: Наследие, 2000. - 321 с.

102 Маслиева С.Н. Интеграция и инклюзия: парадигмальная характеристика // Историческая и социально-образовательная мысль. - 2014. - №2 (24). - С. 159 - 165.

103 Абсатова М.А., Оралбекова А.К. Қазақстандық ғалымдардың еңбектеріндегі интеграция мәселесінің зерттелуі // Қазақстан халықаралық білім беру кеңістігінде атты жас ғалымдардың VII халықаралық ғылыми конф. матер. - Алматы, 2015. – Б. 35-38.

104 Сейткалиев С. К. Интегрированное образование в Казахстане: проблемы и политика // Интеллект, идея, инновация. - 2017. - №1. - С. 23 - 26.

105 Манаенкова О. А. Интегрированное образовательное пространство. Монография. - М.: ЭКМОС, 2016. - 120 с.

106 Латыпова Н. М. Формирование инклюзии как социального и педагогического феномена // История и педагогика естествознания. - 2016. - №2. - С. 38 - 42.

107 Лещинская Т. Л. Адаптивное образовательное пространство для лиц с ограниченными возможностями. - М.: Инфра-М, 2013. - 201 с.

108 Никитина М. И. Дифференцированное и инклюзивное обучение // Специальная педагогика. - 2015. - №6. - С. 84 - 90.

109 Силантьева Т. А. Инклюзивное образование как способ изменения общества // Сборник материалов III Международной научно-практической конференции - М.: МГППУ, 2015. - С. 96 - 99.

110 Инклюзивное образование в Республике Казахстан. - Астана: Министерство науки и образования Республики Казахстан, 2016. - 32 с.

111 Мовкебаева З.А., Денисова З. А., Оралканова И. А., Жакупова Д. С. Методические рекомендации по подготовке педагогов к внедрению инклюзивного образования. - Алматы: Дайкпресс, 2013. - 165 с.

112 Коркунов В. В. Концептуальные положения развития специального образования в регионе от теоретических моделей к практической реализации. Монография. - Екатеринбург: Аспектпресс, 2015. - 134 с.

113 Першина Н. А. Сближение общего и специального образования // Психология образования в поликультурном пространстве. - 2017. - №1. - С. 68 - 75.

114 Алехина, С. Инклюзивные процессы в образовании // Специальная педагогика. - 2016. - №3. - С. 20 - 22.

115 Екжанова Е.А. Двухкомпонентная инклюзивная модель обеспечения прав на образование детей с различным уровнем психофизического развития // Сборник материалов Междунар. науч.-практ. конференции. - М.: МГППУ, 2012. - С. 23 - 25.

- 116 Кларин М. В. Инновационное образование: концептуальные вызовы для дидактики // Отечественная и зарубежная педагогика. - 2014. - №4. - С. 54 - 63.
- 117 Жалмухамедова А. К. Организационно-методические основы раннего включения детей с ограниченными возможностями в образовательный процесс: дисс..канд. пед. наук:13.00.01. - Алматы, 2006. - 204 с.
- 118 Баймуратова А. Т. О некоторых трудностях детей с нарушением слуха в процессе обучения в общеобразовательной школе // Инклюзивное образование: методология, практика, технологии. - 2011. - №4. - С. 54 - 57 с.
- 119 Оралбекова А.К. Информационно-коммуникационные технологии как ресурсы инклюзивного образования // Матер. IX междунар. науч. конф. молодых ученых Казахстан в международном образовательном пространстве. – Алматы, 2017. – С. 216-220
- 120 Закон РК «О ратификации Конвенции о правах инвалидов» от 20 февраля 2015 года № 288-V // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000288>
- 121 <http://www.unrussia.ru/ru/millennium-development-goals>
- 122 <http://www.unesco.org/new/en/education/themes/leading-the-international-agenda/>
- 123 Иманкулов А.Д. Инклюзивті білім беруде ақпараттық және коммуникациялық технологияларды қолдану мәселелері // Абай атындағы ҚазҰПУ-дың «Хабаршы – Вестник» физика-математика ғылымдары сериясы – Алматы, №1 (49), 2015. – Б. 188-192
- 124 Кеңесбаев С.М., Оралбекова А.К. Проблемы интеграции информационной и коммуникационной технологии в начальном образовании РК // «Хабаршы – Вестник» КазНПУ им.Абая, Серия педагогических наук. – Алматы, №1 (45), 2015. – Б. 4-7
- 125 DATEC (UNESCO). Recommendations - 2014. - Paris-New York: UNESCO, 2015. – 55 p.
- 126 Ерекше қажеттіліктері бар балаларды жалпы білім беру үдерісіне енгізу үлгілерін дайындау/ Әдістемелік ұсыныстар.– Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2015. – 48 с.
- 127 Инклюзивті білім беру жағдайында қызмет ететін мұғалімдердің кәсіби күзіреттіліктеріне қойылатын талаптарды дайындау бойынша әдістемелік ұсынымдар.–Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. – 32 б.
- 128 Арнайы білім беру ұйымдарының мүмкіндігі шектеулі оқушыларына арналған кәсіби еңбек оқу бағдарламаларына қойылатын талаптар. Әдістемелік ұсынымдар. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2016. – 33 б.
- 129 Инклюзивті білім берудің Ресурстық орталығы туралы ереже. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2016. – 28 б.
- 130 Манифест гуманной педагогики. Бушети. Грузия, 2017.- Б. 200

- 131 Оралбекова А.К. Современные проблемы науки и образования: традиции и инновации» посвященные 25-летию Независимости Республики Казахстан // Сборник научных статей, КазНПУ имени Абая, 2017. - С.62-68
- 132 Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения в 2-х томах – М: Педагогика, 1982. – Т.2
- 133 Алтынсарин Ы.А. Таңдамалы мұралары/ Құраст. С.Қалиев және басқалар. – Алматы: Рауан, 1991. – 196 б.
- 134 Оралбекова А.К. Өзімнен өзім озсам деп... «Өзін-өзі тану.kz» Республикалық ғылыми-әдістемелік журнал. – Алматы, №2 (86) 2017, Б.60-63
- 135 Statt D. A. Concise dictionary of psychology. - London: Routledge, 2016. - 155 p.
- 136 Рапацевич Е. Новейший психолого-педагогический словарь. - М.: Современная школа, 2010. - 405 с.
- 137 Мирза Н.В. Научно-теоретические основы формирования профессиональной компетентности будущего педагога. дисс. ... д.п.н.: 13.00.08. – Караганда, 2010. – 356 с.
- 138 Ажибеков К.Ж., Арымбаева К.М., Дружкова И.Ю. Акмеологические условия формирования профессиональной компетентности будущего педагога в вузе Педагогический опыт: теория, методика, практика: материалы II Междунар. науч.-практ. конф. (Чебоксары, 09 апреля 2015 г.) / редкол.: О. Н. Широков . – Чебоксары: ЦНС «ИнтерАКтив плюс», 2015. – С. 60-61; Профессиональный стандарт педагога. Развитие ценностных компетенций. Серия "Профессиональная компетентность педагога" CD-ROM. – М.: Учитель, 2017)
- 139 Кручинина, Г.А. Новые информационные технологии в деятельности педагога. - Н. Новгород: НФ УРАО, 2014. - С. 5 – 18 /105 с.
- 140 Ермаганбетова М. А. Совершенствование профессиональной подготовки будущих учителей информатики (на примере специальных профилирующих дисциплин): дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.08. - Астана], 2010. – С. 23 /183 с.;
- 141 Siraj-Blatchford I. More than computers: Information and communication technology in the early years. - Edition 2. - London: The British Association for Early Childhood Education, 2014. – P. 54
- 142 Barak M. Instructional principles for fostering learning with ICT: teachers'perspectives as learners and instructors // Education and Information Technologies. - 2006. - №11. – P. 1211 /P 121-135.
- 143 Шарипов Ф.Ф. Системный подход к информатизации педагогического процесса в вузе - доминанта формирования профессиональных компетентностей студентов. дисс. д.п.н.: 13.00.01 - Душанбе: РТСУ. 2013. – С. 111 / 409 с.
- 144 Киселева Е.А. Методика обучения теоретической информатике будущих учителей информатики на основе системно-деятельностного подхода. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. – Алматы, 2010. – С. 30 / 180 с.

- 145 Гриншкун В.В. Влияние качества информационных ресурсов на формирование готовности педагогов к информатизации образования // Казанский педагогический журнал. - 2016. - № 6. - С. 28 - 34.
- 146 Оралбекова А.К. Формирование компетентности будущих учителей к использованию ИКТ в новых условиях // Междунар. науч.-практ. конф. «Педагогика начального образования: традиции и инновации» «Московский педагогический государственный университет», 27-28 апреля, 2017. - С.93-101
- 147 Chai Ching Advancing Collaborative Learning With ICT: Conception, Cases and Design – Singapore: Ministry of Education, 2011. – P. 21
- 148 Подгурецки Ю. Социальная коммуникация. – изд.-е 2.е. - М.: Гелиус АРВ, 2016. – С. 45 / 172 с.
- 149 Mitchell P., Stanelis N., Travers J. ICT Professional Learning: National mapping of ICT-related Professional Learning - Australia, Dulwich: Education Services Australia, 2010. - 90 p.
- 150 Горбачев Н. Н., Мальченко С. Н. Информационно-коммуникационное сопровождение инклюзивного образования: из опыта // Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития. - 2015. - № 13. - С. 44 - 46.
- 151 Дмитриев Ю.А., Оралбекова А.К. Подготовка учителей начальных классов Республики Казахстан к использованию информационных технологий в инклюзивном образовании // Московский педагогический государственный университет, «Преподаватель XXI век» журнал М., - 2016. - Часть 1, № 1. - С. 121 – 129.
- 152 Сұлтанбек М.Ж. Қазақстанда бастауыш сынып мұғалімдерін кәсіби-педагогикалық даярлау жүйесінің даму кезеңдері (1991-2011 ж.ж.) философия докторы ғылыми дәрежесін алуға дайындалған дисс. – Алматы, 2015. – 150 б.
- 153 Ташимова Л. Болашақ мұғалімдерді ақпараттық-компьютерлік технологияны кәсіби іс-әрекеттерде пайдалануға даярлау. пед.ғыл.кан..дис. 13.00.08
- 154 Сиргебаева С.Т. Педагогические условия применения информационных технологий в высших учебных заведениях (на примере английского языка): дисс. ...канд. пед. наук: 13.00.02. - Алматы, 2010. - 132 с.
- 155 Тажигулов А.И. Методология и технология информатизации среднего образования: дисс... доктор. пед. наук: 13.00.02. - Алматы, 2009. - 312 с.
- 156 Оралбекова А.К. ИКТ в инклюзивном образовании: обзор и анализ // Матер. заочной междунар. науч.-практ. конф. «Информационные и коммуникационные технологии в дошкольном образовании». – М., 2016. – С.199-202.
- 157 Урунбасарова Э.А., Курбанова В.Р. К вопросу о требованиях к успешному использованию интерактивных технологий обучения // Педагогика и психология. - 2013. - №3. - С. 134 - 137.
- 158 Макаренко Л.И. Информационно-коммуникационные технологии в условиях инклюзивного образования для детей дошкольного возраста с ограниченными возможностями здоровья // Инновационные технологии в науке

и образовании : материалы VI Междунар. науч.-практ. конф. (Чебоксары, 19 июня 2016 г.). - Чебоксары: ЦНС «Интерактив плюс», 2016. - С. 168 - 170.

159 Бондаренко А., Хабибрахманова И. Ю. Современные образовательные технологии. - М.: БизнесМеридиан, 2015. - 270 с.

160 Артыкбаева Е. В. Теория и технология электронного обучения в общеобразовательной школе: дисс...доктор. пед. наук: 13.00.02, Алматы, 2010. - 332 с.

161 Комарова Т.С. Дети младшего возраста и информационные технологии // Педагогика. - 2011. - № 8. - С. 59 - 68.

162 Туйчиева И. А. Дошкольное детство в мире информационных технологий // Современное дошкольное образование: Теория и практика. - 2010. - № 5. - С. 38 - 45.

163 Минина Г.П. Компьютер в детском саду: зло или благо? Взгляд со стороны разработчика образовательных программ // Современное дошкольное образование: теория и практика. - 2011. - № 4. - С. 26 - 29.

164 Роберт И.В. Современные информационные технологии в образовании: дидактические проблемы; перспективы использования. – М: ИИО РАО 2010.-140 с

165 Оралбекова А.К., Арзымбетова Ш.Ж., Абишева Л.П. Особенности формирования информационной и коммуникационной компетентности будущих учителей начальных классов в условиях инклюзивного образования. // Proceedings of the III International Scientific and Practical Conference «Topical Problems of Modern Science and Possible Solutions». – Dubai-UAE, 2016, P. 38-41

166 Бегалиева С.Б., Оралбекова А.К. Роль информационно-коммуникативных технологий в деятельности учителей начальных классов //«Хабаршы – Вестник» КазНПУ им. Абая, серия педагогические науки. – №3 (47),2015. - Б. 222-226

167 Oralbekova A.K., Arzymbetova Sh, Begaliev S.B., Ospanbekova M.N., Mussabekova G.A., Dauletova A.S.Application of information and communication technologies by the future primary school teachers in the context of inclusive education in the Republic of Kazakhstan.International journal of environmental and science education.-Istanbul(Turkey),Vol.11, Iss. 9, 2016. - P. 2813-2827..

168 Оралбекова А.К. Международный опыт реализации использования информационно-коммуникационных технологий в инклюзивном образовании //Матер. междунар. науч.-практ. конф. «Тенденции развития психологии и педагогики»- Уфа, 2015. – С. 159-163.

169 Гершунский Б.С. Компьютеризация в сфере образования:проблемы и перспективы . – М.: Педагогика, 1987.- 200 с.

170 Мұхамбетжанова С.Т. Педагогтардың ақпараттық-коммуникациялық технология бойынша біліктілігін арттырудың модульдік оқу бағдарламасы. – Алматы, 2004, 64-б.

171 Унгарбаева Ш.У. Жоғары мектептің білім беру үдерісінде ақпараттық және телекоммуникациялық технологияларды пайдалану тиімділігін

арттырудың педагогикалық негіздері. 13.00.01. пед., ыл. канд... дисс. Алматы, 2010. - 126 б

172 Блонский П.П. Избранные педагогические произведения. М.: изд. Акад. Пед. Наук, РСФСР, 1961. – 695 с

173 Нағымжанова Қ.М. Бастауыш сынып мұғалімінің инновациялық іс-әрекетін қалыптастырудың педагогикалық шарттары: пед. ғыл. канд. ... дисс.- Алматы, 2002. – 306

174 Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности деятельности. – Минск: БГУ, 1976. – 176 с.

175 Равен, Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация [Текст] / Дж. Равен; Пер. Сангл. – М.: Когито-Центр, 2002. – 396 с.

176 Маркова А.К. Психология профессионализма. – М.: Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. – С. 312.

177 Краевский В.В. Методология педагогики: прошлое и настоящее // Педагогика. – 2002. - №1. - С.3-10

178 Хуторской А.В. Общепредметное содержание образовательных стандартов. – М., 2002

179 Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. - М.: АCADEMA, 2011. - 180 с.

180 Сиргебаева С.Т. Педагогические условия применения информационных технологий в высших учебных заведениях (на примере английского языка): дисс... канд. пед. наук: 13.00.02. - Алматы, 2010. - 132 с.

181 Байхонова С.З. Организационно-педагогические условия развития профессиональной компетентности педагогов в процессе повышения квалификации. Дисс. канд. пед. наук Астана, 2007. – 187 с.

182 Дмитриев Ю.А., Арзымбетова Ш.Ж., Оралбекова А.К. Проблемы развития профессиональной подготовки учителей начальных классов в условиях инклюзивного образования Республики Казахстан. International scientific and practical conference world science «The Goals of the world science conference 2015». – (January 24-25, 2015 Dubai, UAE). – Dubai.: Rost Publishing. 2015. -Р.102- 109.

183 Стратегический план Министерства образования и науки Республики Казахстан на 2014 - 2018 годы Утвержден постановлением Правительства Республики Казахстан от 26 марта 2014 года № 258

184 Оралбекова А.К. Некоторые особенности использования ИКТ будущими педагогами начальных классов на уроках с детьми ограниченными возможностями. «Қазақстан халықаралық білім беру кеңістігінде» атты жас ғалымдардың VIII халықаралық ғылыми конференциясының материалдары, Алматы қ., 215-217 б.

185 Сабельникова С.И. Развитие инклюзивного образования / С.И. Сабельникова // Справочник руководителя образовательного учреждения. – 2009. – № 1. – С. 42-54.

- 186 Пронина Н.А. Подготовка будущих учителей к работе в инклюзивной среде на примере дисциплин психологического цикла Ежемесячный научный журнал «Молодой учёный» . № 7 (66) . Май, 2014. – С.287-290
- 187 Кусаинов А.К., Аргынов А.Х., Жумаканова Р.А. Профессиональная подготовка взрослого населения в области инклюзивного образования // методическое пособие. – Алматы: ROND&A, 2008. – 120 с.
- 188 Кеңесбаев С.М., Оралбекова А.К. Инклюзивті білім беруде ақпараттық және коммуникациялық технологияларды қолдану мәселелері. Абай атындағы ҚазҰПУ-дың Хабаршы. «Физика-математика ғылымдары» сериясы – Алматы, 2015. - №1 (49) – Б. 188-192.
- 189 Штофф, В.А. Моделирование и философия / В.А. Штофф. – Мү. Л.: Наука, 1996. – 300 с.
- 190 Авдеев В.М. Компетентностный подход в конструировании современных образовательных моделей / Авдеев // Социально-гуманитарные знания. – 2006. - №6. – С. 235-240.
- 191 Иванов Д.И. Компетенции и компетентностный подход в современном образовании / Д.И. Иванов// Завуч. – 2008. - №1. – С.-4-24.
- 192 Бессмертная Н.А. Организационно-педагогические условия развития профессиональной компетентности будущих логопедов сельских образовательных учреждений: автореф. дис. ... пед.наук/ Н.А. Бессмертная. – Якутск, 2001 – 19 с.
- 193 Амонашвили Ш.А. Вдохновение и творчество – путь обновления образования // 11 Международные педагогические чтения, М., 2012
- 194 Вербицкий А.А. Развитие мотивации студентов в контекстном обучении: монография/А.А. Вербицкий, Н.А. Бакшаева. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2000. – 200 с.
- 195 Шамова Т.И. Основы технологии модульного обучения/ Т.и. шамова // Химия в школе. – 1995 г. - №2. – с.14-17.
- 196 Шаховская С.Н. Новые тенденции в подготовке дефектологических кадров / С.Н. Шаховская // Интеграция детей с ограниченными возможностями и подготовка дефектологических кадров. – М.: Изд-во МГПУ, 1999. – С. 116-117.
- 197 Селевко Г.К. Современные образовательные технологии / Г.К. Селевко. – М.: Народное образование, 1998. – 271 с.
- 198 Шершнева В.А. Междисциплинарная интеграция в условиях компетентностного подхода / М.В. Носков., В.А. Шершнева // Высшее образование сегодня. – 2008. - №9 С. 23-25.
- 199 Смирнов А.В. Технические средства в обучении и воспитании детей: учеб.пособие / А.В. Смирнов. – М.: Изд.центр «Академия», 2005. – 202 с.
- 200 Лернер И.Я. Дидактическая система методов обучения / И.Я. Лернер . – М.: Знание, 1976. – 64 с.

201 Оралбекова А.К., Карабутова А.А. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерді кәсіби іс-әрекетке оқытуды компьютерлік технологияларды қолдануға дайындаудың педагогикалық шарттарын айқындау мәселелері. «Web of Scholar» Multidisciplinary Scientific Journal. – Ukraine, Vol. 61. № 11A., 2016. – P. 39-45.

202 Оралбекова А.К. Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық құзіреттілігін қалыптастырудың педагогикалық шарттары// ПМУ Хабаршысы Педагогикалық сериясы, 2016, Павлодар, Б. 232-240

203 Жукенов, С.М. Қазақстан Республикасы білім беру жүйесіндегі басшы және ғылыми-педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыратын республикалық институттың қызметі туралы // Білім берудегі менеджмент. – 2017. - №2. – Б. 17-18

204 Оспенникова Е.В. Педагогикалық жобалау негіздері. – Әдістемелік құрал. – Пермь: ПГПУ, 2016. – С. 35

205 Омарбекова, Ш.О. Университеттік білім беру жағдайында студенттердің ақпараттық-коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру: пед. ғыл. канд. дисс: 13.00.01. – Алматы, 2010. - 139 с.

206 Абумова, Г.И. Заманауи жалпы білім беру мектебіндегі ақпараттық технологиялар. – М.: ЭКМОС, 2010. - 187 б.

207 Кручинина, Г.А. Педагогикалық мамандықтар студенттерінің білім беру мен педагогикалық ғылымда жаңа ақпараттық технологияларды пайдалануға дайындығын қалыптастыру // Н.И.Лобачевский атындағы Нижегородск мем. ун-тінің жаршысы: ННГУ, 2001. - С. 151 - 175.

208 Беспалько, В. П. Табиғатпен үйлесімді педагогика. – М.: Халықтық білім беру, 2008. - С 16-18.

209 Андриади И. П., Темина С. Ю. Педагогический словарь. - М.: Инфра-М, 2017. - 224 с.

210 Горенков Е.М. Инновационный потенциал субъектов образовательного процесса как целостная социально-педагогическая система. - М.: КноРус, 2016. - 97 с.

211 Бахишева С.М. Научно-теоретические основы проектирования в управлении педагогическими системами: дисс...доктор. пед. наук: 13.00.01. - Уральск, 2010. - 283 с.

212 Писаренко В.И. Реализация синергетических принципов в педагогических системах // Известия Южного Федерального университета. Технические науки. - Ростов-на-Дону, 2010. - С. 252 - 258.

213 Жаксыбаева Н. Н. Формирование информационной компетентности преподавателей колледжа в условиях информатизации образования: дис...канд. пед. наук: 13.00.02. - Алматы, 2010. - 168 с.

214 Бахтиярова Л. Н. Компьютерные технологии как средство подготовки студентов к профессиональной деятельности (на примере бизнес-планирования). - Н. Новгород: ВГИПА, 2013. - 236 с.

- 215 Кручинина Г.А. Использование новых информационных технологий в процессе профессиональной подготовки специалиста. - Н. Новгород: ВГИПА, 2014. - 237 с
- 216 Ashby, R. W., General Systems Theory as a New Discipline. – There print. – New York: Press, 2013. - P. 56
- 217 Муратова, Г. И. Болашақ мұғалімнің ақпараттық құзыреттілігін қалыптастырудың педагогикалық шарттары: пед. ғыл. канд. ... дис.: 13.00.02. – Астана, 2009. – 145 б.
- 218 Загвязинский В.И. Оқыту мен тәрбиелеу теориясы. – М.: Академия, 2012. – 256 с.
- 219 Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А. Ю. Педагогический словарь: Для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений. - М.: Академия, 2010. - 198 с.
- 220 Жоғары оқу орындарының құжаттамаларын рәсімдеу жөніндегі ұсыныстар. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. – Астана: Фолиант, 2016. – Б. 44
- 221 Oralbekova A.K., Sartayeva N. Zhailauova M.T. Programme and Summary of Research Work on ICT Competence Development for Future Elementary School Teachers in the Conditions of Inclusive Education. - Espacios, 2017.- Vol. 38. –Iss. 25, P 10.
- 222 Оралбекова А.К. Мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс жасауда болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану негіздері//Л.Н.Гумилев ат. ЕҰУ-нің «Хабаршы – Вестник», гуманитарлық ғылымдары сериясы. – Астана №3 (112), 2016.- 347-350 б.
- 223 Оралбекова А.К. Методика использования информационно-коммуникационных технологий в школе // Tap Chi Khoa Hoc Journal of Science. – Hanoi, Vol. 61, № 11A . - 2016. – P.227-233
- 224 Ли Е.Д. Особенности дидактической подготовки будущего учителя к развитию творческой деятельности младшего школьника. - дисс...канд. пед. наук: 13.00.08. - Алматы, 2008. - 140 с.
- 225 Оралбекова А.К. Подготовка будущих учителей начальных классов к использованию информационных и коммуникационных технологий в условиях инклюзивного образования // ҚазҰПУ –дың «Хабаршы – Вестник», педагогикалық ғылымдары сериясы, 2016 ж. №1 (49) журналы, Алматы қ., 186-190 б.
- 226 Кеңесбаев С.М., Оралбекова А.К., Сартаяева Н.Т., Данабаева М.А. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар. Жалпы білім беретін мектептің 3-сыныбына арналған оқулық. Алматы: Атамұра, 2017. – 112 б.
- 227 Жалпы білім беру ұйымдарына арналған жалпы білім беретін пәндердің, таңдау курстарының және факультативтердің үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы ҚР БЖҒМ 2016 жылғы 8 сәуірдегі № 266 бұйрығы.
- 228 Дмитриев Ю.А., Оралбекова А.К. Эффективность использования мультимедия в современном начальном образовании. Материалы

международной научно-практической конференции «Институционализация содержания и организации условий инновационной образовательной среды высшей педагогической школы». – Павлодар, 2015. – С. 218-221.

229 Ковалев И. В. Педагогический энциклопедический словарь - М.: Психологос, 2017. - 259 с.

230 Адылбекова Э.Т. Дидактические основы обучения предмету численные методы при совершенствовании профессиональной подготовки будущих учителей (по специальности информатика, математика): дисс...канд. пед. наук: 13.00.08. - Шымкент, 2009. - 141 с.

231 Калиева С.А. Классификация методов обучения как научно-педагогическая проблема // Вестник Московского университета. - 2017. - №1. - С. 33 - 37.

232 Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения. Репринт. - М.: Психология и педагогика, 2010. - 267 с.

233 Шамис В.А. Активные методы обучения в ВУЗе // Сибирский торгово-экономический журнал. - Омск, 2011. - С. 5 - 7.

234 Хайруллин Г.Т. Педагогика общеобразовательной школы. - Астана: ПрофиМакс, 2014. - 479 с.

235 Солдатова С.К. Методика преподавания и проблемы подбора методов. - М.: Владос, 2015. - 187 с.

236 Полат Е.С. Обучение в сотрудничестве: возможности и методы // Новое в психолого-педагогических исследованиях. - 2016. - №1. - С. 5 - 10.

237 Орешко А.П. Интеграция науки и образования посредством современных информационных технологий. Режим доступа: <http://wavw.febras.Ri/~conf7seminar/oreshko.html>.

238 Кручинина Г.А. Метод проектов и новые информационные технологии. - Н.Новгород: Новопресс, 2013. - 105 с.

239 Муратова, Г.И. Болашақ мұғалімнің ақпараттық құзыреттілігін қалыптастырудың педагогикалық шарттары: пед. ғыл. ... канд. дис.: 13.00.02. – Астана, 2009. – 145 б.

240 Минькович Т. Модель методических систем обучения в информатике. - М.: Логос, 2011. - 308 с.

241 Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога в 2 ч. - М.: Издательство Юрайт, 2014. - 412 с.

242 Соломин И. Л. Психосемантическая диагностика скрытой мотивации. - СПб.: Питер, 2014. - 112 с.

243 Туник Е.Е. Креативные тесты. - Санкт-Петербургский государственный университет педагогического мастерства, 2012. - 84 с.

244 Колеченко А.К. Энциклопедия педагогических технологий: Пособие для преподавателей. - СПб.: КАРО, 2012. - 368 с.

245 Мозолин В.П. Учебно-информационная среда телекоммуникационного обучения. - М.: ЭКСМО, 2015. - 125 с.

246 Мойсеев В.Б. Информационные технологии в системе высшего образования. - Пенза: ПТИ, 2013. - 215 с.

ҚОСЫМША А

Инклюзивті білім беру саласындағы мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс талдамасы (2016 ж.мәліметтері арасында)

Инклюзивті оқытудың түрі	мектеп жасындағы МШБ					Мектепке дейінгі жастағы балалар			
	Арнайы мектептер	Арнайы сыныптар	Үйден оқытылатындар	Арнайы ұйымдарда оқытылатындар	Колледжде оқитындар	Арнайы балабақшалар	Арнайы топтар	Оңалту орталықтары мен КППК кабинеттері	Үйден оқитындар
Балалар саны	14158	12011	10300	2250	2998	5318	4698	12847	551
% көлемі	15	13	7	3	3	13	11	31	1,4
Инклюзивті білім беру жағдайында оқитындар, саны	41717					23414			
МШБ жалпы саны	84352					41998			

ҚОСЫМША Ә

«Отбасы және компьютер» сауалнамасы

Ұсынылған сұрақтарға жауап беруіңізді сұранамын. Сәйкес жауаптың тұсына қанат белгісін қойыңыз.

Сұрақ	Ия	Жоқ	Нөмір
Сіздің пікіріңізше үйде компьютердің болуы қажет пе?			1
Сіздердің ата-аналарыңыз қалай ойлайды, үйде компьютердің болуы қажет пе?			2
Сіздердің үйлеріңізде компьютер бар ма?			3
Сіздің ойыңызша сіздің жанұяңыздан кімдер компьютермен жұмыс жасау дағдыларын игерген?			4
Үйде компьютермен жұмыс жасау мүмкіндігіңіз бар ма?			5
Сіздің пікіріңізше Ғаламтор-технологияларды оқыту бойынша оқу пәндері қажет деп ойлайсыз ба?			6
Сізге дербес компьютерді қолдануға бағытталған арнайы білім, білік, дағдылар қажет деп ойлайсыз ба?			7
Сіздердің ата-аналарыңыз бұл білім, білік, дағдылар болашақ кәсіби іс-әрекетте қажет деп ойлайды ма?			8
Сіздің пікіріңізше ДК сіздің негізгі іс-әрекетіңізге (оқу іс-әрекеті) жағымды әсер ете ме?			9
Сіздің пікіріңізше біздің елімізде ДК туралы білімдер деңгейі қаншалықты жоғары?			10
Сіздің ата-аналарыңыздың пікірінше, оларға компьютерлік сауаттылық қажет			11

пе?			
Білімді адам болу үшін ДК-мен жұмыс жасау дағдылары қажет пе?			12
Қалай ойлайсыз компьютермен қарым-қатынас, адам арасындағы қарым-қатынасты алмастыра алама?			13
Сіздің ата-аналарыңыздың пікірінше ДК-дің сіздің денсаулығыңызға келтіретін зияны бар ма?			14
Балалардың дамуына ДК оң әсерін тигізеді ме?			15
Баланың рухани өмірін ДК байыта ала ма?			16
ДК жұмыс жасау уақытын бағылап отырасыз ба?			17

ҚОСЫМША Б

Тулуз-Пьерон тесті

Тест өткізуге нұсқаулық

Тулуз-Пьеронның жауаптар бланкісінен шаршы-үлгілер мен жаттығу жолының бір бөлігін (10-12 шаршыны) тақтаға қайта салу керек.

Тақтадағы жаттығу жолының түрі.

«Барлығыңның өз парақтарыңның сол жақ жоғары тұсында мынадай екі шаршы берілген (бланкіден және тақтадан көрсету) – бұл шаршы-үлгілер. Бұл шаршылармен келесі бетте салынған шаршыларды салыстыру қажет (бланкіден көрсету). Әуелі барлығымыз бірге тақтада орындап көрейік». Жаттығу бетінің бірінші шаршысын көрсете отырып, «Бұл шаршыға берілген үлгілер ішінен қандай да бір қатты ұқсайтыны бар ма?» (көрсету).

Жауаптарды тыңдаңдар. Түсіндіріңдер, не себепті ұқсамайды: «Үлгіде сол жағы салынған, ал мұнда оң жағы».

Сонан соң жалғастырасыздар: «Шаршы үлгіде берілгендерге ұқсамаса, оны сызып тастау қажет (тақтада көрсету)». Жаттығу жолының келесі шаршысын көрсетіңдер: «Ал бұл үлгіде берілгендердің біріне ұқсай ма? Иә. Онда оны ерекшелеп тік сызықпен сызу керек (тақтада көрсету). Осылайша жаттығу жолының, тақтадағы бейненің әрбіріне сұрақ қойыңыз: «Ұқсайды ма? Ұқсамайды ма?» және «Не істейміз: Ерекшелеп сызамыз ба? Сызып тастаймыз ба?».

Тақтада берілген мысал талданып, сынақтан өтушіге тапсырма түсінікті болса, жұмысты бастауға болатынын айтыңыз: «Өз парақтарыңның жаттығу жолына дәл жоғарыдағыдай әрекет жасаңдар. Жаттығу жолы нөмірленбеген және ол дәл үлгінің астына салынған. Кім түсінбеді, қолдарыңды көтеріңдер». Қолын көтерген оқушының жанына барып, нұсқауды жеке тағы да бір түсіндіріңіз.

«Енді мен «Бастадық!» деп айтқанда барлығымыз бірдей тапсырманы орындауды бастаймыз. Жұмысты уақытпен шектеп жасайтын боламыз. Әрбір жолға мен бір минут уақыт беремін. Бір минуттың ішінде барлық жол тапсырмасын жасап үлгермейді. Біреу мынадай (парақтың жартысын көрсету), енді бірі мынадай (одан сәл көбірек не азырақ етіп көрсету) жасауы мүмкін. Асығудың қажеті жоқ, тапсырманы аса мұқият орындау керек!».

Бір минут өткен соң мен «Тоқта, екінші жол басталды!» деп айтамын. Сендер бірден екінші жолды жасауға кірісесіңдер.

Тестіні өңдеу.

Тестілеу нәтижесін өңдеу бланк бетіне түссіз материалдан жасалған бланк кілтін қою арқылы жүзеге асады. Кілтте іші сызылған шаршы болуы керек

орындар дөңгелекпен беріледі. Дөңгелекке енбеген барлық шаршылар сызып тасталған болуы қажет. Әрбір жол төмендегіше есептеледі:

- өңделген шаршылардың жалпы саны (қателерді де қоса алғанда);
- қателер саны.

Қате болып есептелетіндер: қате өңдеу (маркер ішінде шаршы - сызылып тасталған, ал оның сырты - сызылған болса); кез келген түзетулер мен қалдырып кету орын алған жағдайда. Екі көрсеткішті есепке алу міндетті болып табылады: тестіні орындау жылдамдығы және тестіні орындаудың дәлдігі (немесе зейінді шоғырландыру көрсеткіші).

Тулуз-Пьерон тестісінің негізінде сынақтан өтушінің оперативтік есі, визуалды ойлауы, тұлғалық ерекшеліктері жайлы қосымша ақпарат алуға болады.

ҚОСЫМША В

Қарым-қатынастың түстер тестісі (М.Люшер тесті)

Өткізуге нұсқаулық

Тестілеу рәсімін өткізу үшін дәстүрлі әдістеме мен стандартты ықпал ету материалы болданылады. Түстің дәстүрлі түсінігі Люшер қолданған түстер реңктерін толық көрсетпейді. Алайда дәл осы реңктер орнықты статистикалық материалмен қуатталған түс таңдаудың «сигналдық» мәнін күшейтеді. Сондықтан қатаң орнықты статистикалық материалды қолдану керек. Түсті карточкалар ақ фонда сынақтан өтушіден теңдей қашықтықта кез келген ретпен беріледі. Оған өзіне «ең тартымды», «жайлы» түсті таңдау тапсырылады және оны кейін сынақтан өтушінің көз алдынан алып тастайды да рәсім соңғы - ең ұнамсыз түс қалғанша жалғаса береді.

Әрбір тексеруде бір түстер қатарын қолдану ұсынылады, себебі сынақтан өтуші түс таңдауды қайталау сөйлемін не есті тексеру, не «катені жөндеу» сөйлемі ретінде қабылдауы жиі кездеседі. Осылайша, зерттеуші субъективтік жағымдылығы жағынан кему ретімен берілетін 8 түстен тұратын түстер қатарын таңдап алып, қолданатын болады.

Кепілдендірілген сапаға ие стандартты стимулдау материалдың қажеттілігін ашып көрсету қажет. Себебі түс реңктері, сыртқы бетінің фактурасындағы азғантай өзгерістің өзі жеке цветограмманы өзгертеді.

Сынақтан өтушілерге нұсқаулық:

1. Бланкінің жоғары қатарын түстерді ұнатуыңыздың ретіне қарай нөмірлеп, толтырыңыз.

2. Қазір мен сіздерге ұғымдар немесе әрекеттерді атайтын боламын, ал сендер оларға қандай түс сәйкес келетінін шешетін боласындар. Бұл түстердің нөмірлерін бланкінің келесі қатарларының сәйкес көздеріне жазып шығындар.

Назар аударындар, сендерге ең ұнамды түс - сол жақта, ал неғұрлым ұнамсыз түс - оң жақта орналасқандығы анықталады.

ФАӨ _____, топ _____ -

1	2	3	4	5	6	7	8

ҚОСЫМША Г

Вильямстың креативті тестілер жиынтығының бейімделген нұсқасы (САР)

Эксперименталдық әдістемеге сипаттама.

Вильямстың креативті тестілер жиынтығының бейімделген нұсқасы (САР) үш бөліктен тұрады. Бірінші бөлік – Дивергентті Ойлау Тесті, өткізу формасына қарай бейнелі болып табылады, өткізу үшін 20-25 минут қажет етіледі. Өткізілу тәсілі – топтық (бұл тест креативтілікпен байланысты когнитивтік құраушыны өлшеуге бағытталған).

Тестілер жиынтығы оны өткізу мен алынған мәліметтерді өңдеуге көп уақыт пен күш жұмсауды қажет етпейтіндей етіп құрастырылған.

Дивергентті ойлау тесті.

Тесті өткізуге басшылық. Тестілік тапсырмалар.

Тестілеу топтық формада өткізіледі. Тестілеу кезінде балалар партада немесе үстелде бір-бірлеп отырған дұрыс.

Одан соң тестілеуді өткізу үшін қажетті тестілік дәптердің толтырылмаған бланкілері таратылады.

Тестілік дәптер А-4 стандартты форматтағы 3 жеке беттен тұрады, қағаздың әр бетінде ішінде стимулды фигуралар бар 4 шаршы бейнеленген. Шаршының үстіне фигура нөмірі қойылып, қол қоятын орын белгіленген.

Нұсқаулық. Өткізу тәртібі.

Тестілеу топта өткізіледі, ол уақытпен шектеулі: жоғары сыныптар үшін (4-11 сыныптар) – 20 минут, төменгі сыныптар үшін (1-3 және балабақша балалары үшін) – 25 минут. Бастауыш сыныптарда балалар сурет тұсына қойылатын қолды ауызша айтуына болады, мұғалім оны жазып алады.

Тестілеуді бастамас бұрын дивергентті ойлау тестінің нұсқаулығын оқу қажет. «Бұл тапсырма сенің сурет арқылы өзінді шығармашылық көрсете алуға қаншалықты қабілетті екенін анықтауға көмектеседі. 12 сурет беріледі. Жылдам жұмыс жасаңдар. Басқа ешкім ойлап таба алмайтын ерекше сурет салуға тырысыңдар. Сендерге сурет салу үшін 20 (25) минут беріледі. Шаршыларда ретімен жұмыс жасаңдар, бір шаршыдан екіншіге ретсіз секіріп кетпеңдер. Сурет салу кезінде әрбір шаршы ішіндегі сызықтар мен фигуралады қолданыңдар, оны суретіңнің бір бөлігіне айналдыр. Сендер шаршының ішіне кез келген жеріне сурет сала аласыңдар. Суреттер қызықты және ерекше болуы үшін әр түрлі түсті қолданаңдар болады. Әрбір суретпен жұмыс жасау аяқталған соң қызықты атау беру жөнінде ойланыңдар және оны сурет астындағы жолға жазыңдар. Дұрыс жазылмады деп уайымдамаңдар. Ерекше атаудың туылуы жазу үлгісі мен орфографияға қарағанда әлдеқайда маңыздырақ. Берген атауларың суретте не бейнеленгенін білдіріп, оның мағынасын ашатындай болуы қажет».

Эксперимент мәліметтерін өңдеу.

Дивергентті ойлаудың келесі берілетін 4 когнитивтік факторы тұлғаның шығармашылық танытуымен (оң жарты шарлық, визуалды, ойлаудың

синтетикалық стилі) арақатынасты орнатады. Олар сөздік қорды жинақтауға қабілеттілікті сипаттайтын 5-фактормен қоса бағаланады. Нәтижесінде өңделмеген ұпайлармен көрінетін 5 көрсеткішті аламыз:

- шапшаңдық (Ш);
- икемділік (И);
- ерекшелік (Е);
- өңделгендік (Ө);
- атауы (А).

1. Шапшаңдық — өнімділік, баланың жасаған суреттерінің мазмұнына қарамастан, олардың санын санау арқылы анықталады.

Негіздеме: шығармашылық тұлғалар өнімді жұмыс жасайды, бұл ойлау шапшаңдығының дамуымен байланысты. Мүмкін ұпайлар диапазоны 1-ден 12 ұпайға дейін (әр сурет үшін 1 ұпай).

2. Икемділік — бірінші суреттен бастап сурет категориясының өзгеру саны. Мұнда 4 мүмкін категория бар:

- тірі (Т) — адам, гүл, ағаш, кез келген өсімдік, жемістер, жануарлар, жәндіктер, балықтар, құстар және т.б.

- механикалық, пәндік (М) — қайық, ғарыш кемесі, велосипед, машина, құрал-жабдық, ойыншық, құрал-сайман, жиһаз, тұрмыстық бұйымдар, ыдыстар және т.б.

- символикалық (С) — әріп, сан, атау, елтаңба, ту, символикалық белгі және т.б.

- түрге, жанрға қарай (Т) — қала, көше, үй, аула, парк, ғарыш, тау және т.б.

Негіздеме: шығармашылық тұлғалар бір жол мен бір категорияны сылбыр ұстанғаннан гөрі бір нәрсені өзгертуге бейім болады. Олардың ойлауы бекітілмеген, ол үнемі қозғалыста. Мүмкін ұпайлардың диапазоны 1-ден 11-ге дейін, ол біріншіні есепке алмағанда сурет категориясын қанша рет өзгертуіне байланысты.

3. Ерекшелік (Түпнұсқалық-оригинальность) — сурет салынатын орын (стимулдық фигураға қатысты іштей не сырттай). Әрбір шаршы ішінде стимулдық сызық немесе фигура болады, олар шығармашылығы аз адамдарға шектеу ретінде қызмет етеді. Берілген стимулдық фигураның ішіне не сыртына салған сурет мейлінше ерекше болып табылады.

Негіздеме: шығармашылығы аз тұлғалар стимулдық фигураны елемей, суретті оның сыртына салады. Яғни сурет тек сырттай салынады. Креативті тұлғалар жабық бөліктің ішінде жұмыс жасайтын болады. Креативтілігі өте жоғары тұлғалар барлығын жинақтап, біріктіретін болады, оларды ешқандай жабық шеңбер тоқтата алмайды, яғни сурет стимулдық фигураның ішіне де, сыртына да салынады.

1 ұпай – тек сыртына салады.

2 ұпай – тек ішіне салады.

3 ұпай – сыртына да, ішіне де салады (жинақтау).

Ерекшелік жөнінен (Е) жалпы өңделмеген ұпай - барлық суреттердің осы факторлар бойынша ұпай санына тең болады.

4. Өңделгендік — сурет бөліктерінің симметрия-асимметриялы орналасуы.

0 ұпай – сырттай және іштей кеңістіктің симметриялылығы.

1 ұпай – жабық шеңбер сыртындағы асимметрия (2 үлгі).

2 ұпай – жабық шеңбер ішіндегі асимметрия (3 үлгі).

3 ұпай – толықтай асимметриялы (4 үлгі).

Өңделгендік жөнінен (Ө) жалпы ұпай - барлық сурет бойынша өңделгендік факторының ұпайлар саны.

5. Атау — сөздік қор байлығы (атауда қолданылған сөздер саны) және суреттегі бейненің мәнін бейнелі түрде жеткізуге қабілеттілік (тікелей сипаттау және жасырын мағына, астарлы сөз).

0 ұпай – атау берілмеген.

1 ұпай - анықтамасыз берілген бір сөзден тұратын атау.

2 ұпай – суретте не бейнеленгенін көрсететін сөз тіркесі немесе бірнеше сөз.

3 ұпай – суретте не бейнеленгенінен де артық мағына беретін бейнелі атау.

Атау беру үшін (А) жалпы өңделмеген ұпай - әр сурет үшін алған осы факторлар бойынша ұпайлар саны.

ҚОСЫМША Ғ

Дивергентті ойлау тестісі бойынша есептеу қорытындысы

Шапшаңдық.

Орындалған суреттің жалпы саны. max 12 ұпай болуы мүмкін (әр суретке 1 ұпай).

Икемділік.

Бірінші суреттен бастап өзгертілген категориялар саны. Ол max 11 ұпай болуы мүмкін (әр категорияның өзгеруіне 1 ұпайдан).

Ерекшелік.

Сурет қайда салынуда:

- стимулдық фигураның сыртына - 1 ұпай,
- стимулдық фигураның ішіне - 2 ұпай,
- стимулдық фигураның ішіне және сыртына - 3 ұпай (әр салынған суреттің берілген факторлар бойынша ұпайы қосылады). Ол max 36 ұпай болуы мүмкін.

Қосымша бөлшектер бейненің асимметриялығын қайда жасауда:

- барлық жерде симметриялы түрде - 0 ұпай,
- стимулдық фигураның сыртына асимметриялы түрде -1 ұпай,
- стимулдық фигураның ішіне асимметриялы түрде - 2 ұпай,
- сырттай да, іштей де асимметриялы - 3 ұпай (әр салынған суреттің берілген факторлар бойынша ұпайы қосылады). Ол max 36 ұпай болуы мүмкін.

Өңделгендік.

Қосымша бөлшектер бейненің асимметриялығын қайда жасауда:

- барлық жерде симметриялы түрде - 0 ұпай,
- стимулдық фигураның сыртына асимметриялы түрде -1 ұпай,
- стимулдық фигураның ішіне асимметриялы түрде - 2 ұпай,
- сырттай да, іштей де асимметриялы - 3 ұпай (әр салынған суреттің берілген факторлар бойынша ұпайы қосылады). Ол max 36 ұпай болуы мүмкін.

Атау беру.

Сөздік қор және тілді бейнелі, шығармашылықпен қолдану:

- атау берілмеген - 0 ұпай,
- бір сөзден тұратын атау - 1 ұпай,
- бірнеше сөзден тұратын атау - 2 ұпай,
- суреттен де артық мағынаны көрсететін бейнелі атау - 3 ұпай (әр салынған суреттің берілген факторлар бойынша ұпайы қосылады). Ол max 36 ұпай болуы мүмкін.

Дивергентті ойлау тестінің негізгі көрсеткіштері бойынша есептеу қорытындысы

Шапшаңдық – оқушы үлкен өнімділікпен жылдам жұмыс жасайды. 12 сурет салынады. Бағалау – әр сурет үшін бір ұпайдан. Мүмкін болатын ең жоғары ұпай – 12.

Икемділік – оқушының түрлі идеялар айтып, өз көзқарасын өзгертіп, заттарға жаңаша қарауына қабілеттілігі. Бірінші өзгерістен бастап санағанда әр өзгерген сурет категориясы үшін 1 ұпай (4 мүмкін категория бар). Мүмкін болатын ең жоғары жиынтық ұпай – 11.

Ерекшелік — оқушы жабық шеңберді елемейді, ол оның сыртына да, ішінен орын алмастыра сурет салады, стимулдық фигураны барынша суреттің бір бөлігі етуге тырысады. Әр ерекше сурет үшін 3 ұпай беріледі. Мүмкін болатын ең жоғары жиынтық ұпай – 36.

Өңделгендік — оқушылар жабық шеңберге қосымша бөлшектер қосады, асимметрия мен бейненің күрделі болуын көздейді. Әрбір сырттай да, іштей де асимметриялық сурет үшін 3 ұпай беріледі. Мүмкін болатын ең жоғары жиынтық ұпай – 36.

Атау — оқушылар тілдік құралдар мен сөздік қорды оңтайлы қолданады. Әрбір мазмұнды, ерекше, суреттің астарлы мағынасын ашатындай суретке 3 ұпай беріледі. Мүмкін болатын ең жоғары жиынтық ұпай – 36.

Барлық тест үшін мүмкін болатын ең жоғары жалпы жиынтық көрсеткіш (ұпаймен берілген)– 131.

ҚОСЫМША Д

**«Ғаламтор желіге деген студенттердің қарым-қатынас» сауалнамасы
Ұсынылған сұрақтарға жауап берулеріңізді сұранамын. Жауаптарын көрсет.**

1. Жалпы алғанда сіз Ғаламторға деген көзқарасыңыз қандай?

- Өте пайдалы
- Қажет, бірақ қолжетімсіз
- Қызық емес
- Ғаламтор не екенін білмеймін

2. Сізде Ғаламтормен жұмыс жасау мүмкіндігіңіз бар

- Үйде және оқу орнында
- Тек оқу орнында

3. Сіз өзіңізді Ғаламтор –технологиялар саласын білетін маман ретінде санайсызба?

- Ия
- Қазір емес, бірақ міндетті түрде боламын
- Жоқ, маман бола алмаймын

4. Ғаламтор-технологияларды кәсіби пайдалану үшін сізге қандай деңгейде білім мен дағдылар қажет деп ойлайсыз?

- Қажеттілікті сезінемін
- Бұл салада тек болмашы білімдер қажет деп санаймын
- Қазіргі уақытта қажет емес, бірақ болашақта керек деп санаймын
- Қажет емес.

5. Ғаламтор желісінде сізді не қызықтырады?

- Барлығы
- Тек қажетті тақырыптар аясы
- Ештеңе

6. Сізің ойыңызша инклюзивті мектептердің оқу үдересінде Ғаламтор қажет пе?

- Әрдайым қажет
- Тек сирек жағайларда қажет
- Қажет емес

7. Ғаламтор желісінің мүмкіндіктері туралы білімдердің негізгі қорын қалай жинақтадыңыз?

- Колледже немесе мектепте

- Ата-аналардан және достардан
- Арнайы курстардың көмегімен

8. Сіз ғаламтор қолданушысы ретінде қай деңгейінде тұрмын деп ойлайсыз?

- Ғаламтор-технологиялар маманы
- Тек қолданушы

9. Сізге Ғаламтор-технологиялары туралы кәсіби білімдер мен желі мүмкіндіктері жайлы арнайы білімдерді алу қажеттілігі бар деп ойлайсызба?

- Ия, жоғары оқу орнында
- Ия, басқа оқу орталықтарында
- Жоқ, қажет деп санамаймын

10. Ғаламтор саласы жайлы білімдер болашақ еңбек іс-әрекет жасауда қажет деп санайсызба?

- Ия
- Жоқ
- Білмеймін

11. Орташа есеппен Ғаламторда сіз қанша уақыт өткізесіз?

- Барлық бос уақытты
- Тек оқу кезеңінде
-

Тек қажеттілік туындаған кезде (жоғары оқу орнында, үйде, курста және т.б.)

12. Инклюзивті мектепте пәндерді оқыту үшін Ғаламтор сізге көмек бере алады деп ойлайсыз ба?

- Ия
- Біршама деңгейде
- Жоқ

13. Сіздің ойыңызша біздің еліміздегі мүмкіндігі шектеулі балалардың Ғаламторды пайдалану деңгейлері қаншалықты деп ойлайсыз?

- Жоғары
- Орташа
- Төмен
- Өте төмен

14. Сіз Ғаламторды қолдану астамшылдықтың белгісі деп ойлайсызба?

- Ия
- Жоқ бірақ оны құны тым жоғары деп ойлаймын

- Жоқ, ондай емес

15. Сіздің ата-аналарыңыздың пікіріңізше білімді адам болу үшін Ғаламторды пайдалану қажет пе?

- Ия
- талқылаған жоқпыз
- Жоқ

16. Сіздің ата-аналарыңыз еңбек іс-әрекетінде Ғаламтормен байланысы бар ма?

- Ғаламтормен кәсіби деңгейде жұмыс жасайды
- Ғаламторға тек жанама қатысы бар
- Ғаламтормен ешқандай байланысы жоқ

17. Ғаламтордағы базалық қормен жұмыс жасау тәжірибе мен дағдыларыңыз бар ма?

- Ия, бар
- Жоқ
- Түсінбедім

18. Сіз Сайттарда мәтінді үлкейту мен аудиоқолдаушылардың мүмкіндіктері туралы білесіз бе?

- Ия
- Жоқ

19. Ғаламтордың қайсы саласы сізді қатты қызықтырады?

- Оқу
- Болашақ кәсіби іс-әрекет
- Жеке қызығушылықтар (қарым-қатынас ойын-сауық, бос уақыт т.б.)

20. Сіздің ойыңызша Ғаламтор арқылы адамдармен қарым-қатынас жасау адамның шын өмірдегі қарым-қатынас жасауды алмастыра ала ма?

- Ия
- Біршама дәрежеде
- Жоқ

21. Сіздің пікіріңізше мүмкіндігі шектеулі балаларға Ғаламтор қандай әсер етеді деп ойлайсыз?

- Оң әсер етеді
- Ешқандай
- Теріс әсер етеді
- Педагогикалық жағдаятқа байланысты

22. Қаншама достарыңыз Ғаламтор желісімен кәсіби деңгейде жұмыс жасайды?

- Көп
- Аса көп емес
- Ондай достарым жоқ

23. Инклюзивті мектептерде Ғаламтордың мүмкіндіктерін пайдалану туралы оқу пәндерін оқыту қажет пе?

- Ия
- Жоқ

24. Оқу мақсатында Ғаламторды қаншалықты қолданасыз?

- Жүйелі түрде
- Өажеттілік туындаған кезде
- Сирек (немесе ешқашан)

Аты-жөні _____

Туылған мерзімі (күні, айы, жылы) _____

Ата-аналардың білімі: (керектісін сызу)

анасы: а) орта, б) орта кәсіби білім, в) жоғары

әкесі: а) орта, б) орта кәсіби білім, в) жоғары

Отбасының әлеуметтік-экономикалық жағдайы:

а) ортадан төмен, б) орта, в) ортадан жоғары

ҚОСЫМША Е

«Студенттердің АКТ-ны қолдануға деген мотивациясы» сауалнамасы

Аты-жөні _____

Тобы _____

Сұрақтарға жауап беруіңізді сұранамын.

Ұсынылған ұғымдарды 10-балдық шкаламен бағалаңыз. Жауабыңызды дөңгелектеп қоршаңыз.

(АКТ—ақпараттық-коммуникациялық технологиялар)

1. Бастауыш білім беруде АКТ-ны қолдану қажеттілігі.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

2. АКТ қолдану іскерліктерінің кәсіби өсуіне әсері.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

3. АКТ озық педагогикалық тәжірибе жетістіктері жайлы ақпараттарға ие болу мүмкіндігі ретінде

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

4. Сіздің болашақ педагогикалық іс-әрекетіңіздегі АКТ-ды қолдану қажеттілігі.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

5. Өзіңіздің біліміңізді шынайы бағалауда АКТ-ды қолдану мүмкіндіктері

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

6. Дамуында ерекшеліктері бар балаларды дамуы мен түзетудегі АКТ мүмкіндіктері

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

7. Әр оқушының қызығушылығын ескеру жағдайында АКТ-ы қолдану

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

8. Оқу іс-әрекетте АКТ-ды қолдану мүмкіндіктері

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

9. Пәнді оқуға деген қызығушылығы мен ынталанушылығын жасау мен сақтаудағы АКТ-ды қолдану

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

10. АКТ сабақтан тыс іс-әрекеттерде және ойын-сауықтарды құралы ретінде
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

ҚОСЫМША Ж

Болашақ мамандардың АКТ-ды кәсіби қызметте қолдану мотивтері

№ вопроса	Текст	Эксперимент		Бақылау	
		дейін	кейін	дейін	кейін
1	Бастауыш білім беруде АКТ-ны қолдану қажеттілігі	6	8,9	5,4	6,4
2	АКТ қолдану іскерліктерінің кәсіби өсуіне әсері	5,5	9	5	3
3	АКТ озық педагогикалық тәжірибе жетістіктері жайлы ақпараттарға ие болу мүмкіндігі ретінде	7,8	8,9	8	8,3
4	Сіздің болашақ педагогикалық іс-әрекетіңіздегі АКТ-ды қолдану қажеттілігі	5,4	9,1	5	6,8
5	Өзіңіздің біліміңізді шынайы бағалауда АКТ-ды қолдану мүмкіндіктері	5,9	8,7	5,3	6,3
6	Дамуында ерекшеліктері бар балаларды дамуы мен түзетудегі АКТ мүмкіндіктері	5,7	7,9	3,4	3,8
7	Әр оқушының қызығушылығын ескеру жағдайында АКТ-ы қолдану	5,6	8	4,4	4,8
8	Оқу іс-әрекетте АКТ-ды қолдану мүмкіндіктері	4,9	9,2	5,4	6
9	Пәнді оқуға деген қызығушылығы мен ынталанушылығын жасау мен сақтаудағы АКТ-ды қолдану	6	8,8	5,5	6,4
10	АКТ сабақтан тыс іс-әрекеттерде және ойын-сауықтарды құралы ретінде	8,8	8,2	9,1	8,9

ҚОСЫМША И
«Ерекше бала мен компьютер» бағытындағы зерттеу нәтижелері (Бағыттарды анықтау)

Көрсеткіштер	Эксперименттің анықтаушы кезеңі		Эксперименттің қалыптастырушы кезеңі	
	Тәжірибелік	Бақылау	Тәжірибелік	Бақылау
Дамуында ерекшеліктері бар балаларды ДК-мен таныстыру қажет пе?	100%	100%	100%	100%
Дамуында ерекшеліктері бар балаларға үй жағдайында компьютер қажет пе?	95%	96,67%	95%	96,67%
Дамуында ерекшеліктері бар балалар адамдармен қарым-қатынасын ДК алмастыра ала ма?	1,67%	1,67%	0%	0%
Компьютермен жұмыс жасау амуында ерекшеліктері бар балалардың денсаулығына негативті әсерін тигізеді ме	58,33%	48,33%	91,67%	41,67%
Осындай балалардың жалпы дамуы үшін компьютерде жұмыс жасау оң әсерін тигізеді ме?	31,67%	25%	28,33%	30%
ДК дамуында ерекшеліктері бар балалардың ішкі әлемін рухани байытады ма?	100%	100%	100%	100%
Дамуында ерекшеліктері бар балалардың ДК жұмыс жасауын ересектер (ата-аналар, педагогтар) бақылау керек деп ойлайсыз ба? (Болашақ маман ретінде сіздің ойыңыз)	100%	100%	100%	100%
Дамуында ерекшеліктері бар балалардың ата-аналарына компьютерлік сауаттылық қажет пе?	93,33%	91,67%	93,33%	95%
Дамуында ерекшеліктері бар балаларды мақсатты ұйымдасқан инклюзивті мектептің педагогикалық үдерісінде компьютерлік сауаттылыққа оқыту тиімді деп	100%	98,33%	100%	98,33%

ойлайсыз ба, үй жағдайында оқытудан гөрі?				
Компьютерлік сауаттылықты оқытуда дамуында ерекшеліктері бар балалардың ата-аналары мұғалімнің көмекшілері болуға тиіс пе?	91,67%	90%	100%	95%

АБАЙ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

«БЕКІТЕМІН»

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің
оқу ісі жөніндегі проректоры, ф.ғ.д., профессор
А.Т. Құлсариева
» _____ жыл

Ғылыми-зерттеу жұмысының нәтижелерін оқу үдерісіне ендіру

АКТІ

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті 6D010200 – Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі мамандығының 2014 – 2017 оқу жылдарындағы PhD докторанты А.К. Оралбекованың «Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлау» тақырыбында орындаған ғылыми-зерттеу жұмысының нәтижелері Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі кафедрасы 5B010200 – Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі мамандығының 2014 жылы түскен студенттерінің 2016/2017 оқу жылы бойынша жұмыс оқу жоспарына «Бастауыш білім беруде АКТ қолдану» элективті курсы ретінде енгізіліп, университет Ғылыми Кеңесінің 31.05.16 ж №9 хаттамасымен бекітілді.

Оқу басқармасы бастығы

маң -

Г.З. Таубаева

Педагогика және психология
институтының директоры

✓

Б.А.Әлмұхамбетов

Бастауышта оқытудың педагогикасы
мен әдістемесі кафедрасының меңгерушісі

Жұмабаева А.Е. Жұмабаева

Жұмабаева

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
ABAI KAZAKH NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY

ЖҰМЫС ОҚУ ЖОСПАРЫ/РАБОЧИЙ УЧЕБНЫЙ ПЛАН/ CURRICULUM

Мамандық/Специальность/ specially 5B010200-Бастауышта оқыту
педагогикасы мен әдістемесі/5B010200-Педагогика и методика начального обучения
Академиялық дәрежесі/Академическая степень/Academic degree:
Білім бакалавры/ бакалавр образования /Bachelor of Education
Оқу мерзімі/ Срок обучения/ Duration of Education 4 года
Оқу түрі/Форма обучения/Form of Education күндізгі/ очная/full time

Абай атындағы ҚазҰПУ кеңесінде
бекітілген. Кеңес төрағасы
Абай атындағы ҚазҰПУ ректоры,
профессор Сәжіп Шәріпиев
хаттама № 9 "31.05" 2016ж.

Түсу жылы/Год поступления/Year admitted 2014
Курс/Курсе/Course 3
Оқу жылы/Учебный год/Academic year 2016/17

№	Модуль или цикл	Комп онент	Пән коды Код дисциплины Code	Пәндер атауы Наименование дисциплины Discipline name	ECTS	Кред. саны Кол.кред. Credits	Дәр+тәж+зерт Лек+пр+лаб L+P+Lb	Емтихан кабылдау түрі/Форма контроля/ Form of exam
5 семестр								
1	БД	ОК	MOA 3209 MOM 3209 MTM 3209	Математиканы оқыту әдістемесі Методика обучения математике Method of teaching mathematics	5	3	1+2+0	тест
2	ПД	КВ	SAOA 3301 MOG 3301 MTK 3301	Сауат ашуды оқыту әдістемесі Методика обучения грамоте Method of teaching knowledge	3	2	1+0+1	ауызша
3	ПД	КВ	K(O)TOA 3302 MK(R)Ya 3302 MK(R)L 3302	Қазақ (орыс) тілін оқыту әдістемесі Методика казахского (русского) языка Method of kazakh (russian) language	3	2	1+0+1	жазбаша
4	ПД	КВ	AOA 3303 MOLCh 3303 MTLR 3303	Әдебиеттік оқуды оқыту әдістемесі Методика обучения литературному чтению Method of teaching literary reading	3	2	1+0+1	жазбаша
5	ПД	КВ	DPOA 3304 MPDPM 3304 MTSKW 3304	"Дүниетану" пәнін оқыту әдістемесі Методика преподавания дисциплины "Познание мира" Method teaching subject "Knowing world"	3	2	1+0+1	тест
6	ПД	КВ	AKTROA 3306 MODIKT 3306 MTICT 3306	АКТ пәнін оқыту әдістемесі Методика обучения дисциплины ИКТ Method of teaching ICT	3	2	1+0+1	тест
7	БД	КВ	BBAKTK 1211 IKTNO 1211 ICTPE 1211	Бастауыш білім беруде АКТ қолдану Использование ИКТ в начальном образовании Using ICT in Primary Education	3	2	1+1+0	тест
8	ПД	КВ	IP 3311 PI 3311 PWI 3311 MP 3311 PM 3311 FWM 3311 ShTP 3311 PIYa 3311 PWFL 3311	а) Информатикадан практикум I Практикум по информатике I Practical work on informatics I б) Музыкадан практикум I Практикум по музыке I Practical work on music I в) Шет тілінен практикум I Практикум по иностранному языку I Practical work on foreign language I	5	3	0+0+3	ауызша
Итого за 5 семестр					28	18		8
6 семестр								
1	БД	ОК	KK(O)T 3207 PK(R)Ya 3207 PK(R)L 3207	Кәсіби қазақ (орыс) тілі Профессиональный казахский (русский) язык Professional Kazakh (Russian) language	3	2	0+2+0	ауызша
2	БД	ОК	KBSht 3208 POIYa 3208 POFL 3208	Кәсіби бағыттың шет тілі Профессионально-ориентированный иностранный язык Professional oriented foreign language	3	2	0+2+0	ауызша
3	БД	КВ	PSh 3213 PM 3213 PS 3213	Педагогикалық шеберлік Педагогическое мастерство Pedagogical skill	3	2	1+1+0	тест

АБАЙ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

«БЕКІТЕМІН»

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің
оқу ісі жөніндегі проректоры, ф.ғ.д., профессор
А.Т. Құлсариева
» _____ жыл.

Біз төменде қол қоюшылар, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті Педагогика және психология институты Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі кафедрасының 6D010200 – Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі мамандығы бойынша философия докторы дәрежесін алу үшін PhD докторант А.К. Оралбекованың «Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға даярлау» тақырыбындағы диссертациялық зерттеу жұмысын орындағанын, 5B010200 – Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі мамандығының 2014 жылы түскен студенттерінің 2016/2017 оқу жылы бойынша жұмыс оқу жоспарына «Бастауыш білім беруде АКТ қолдану» элективті курсы ретінде енгізілгенін, университет Ғылыми Кеңесінің 31.05.16 ж №9 хаттамасымен бекітілгенін растаймыз.

А.К. Оралбекова ғылыми-әдістемелік жұмысы дәріс, тәжірибелік сабақтар және студенттердің өзіндік жұмыстарын орындауда жүзеге асырылды. Ізденушінің ғылыми-әдістемелік жұмыстарын оқу үдерісіне енгізу болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің әлеуметтік зияттылығын дамытуда педагогикалық тиімділігін көрсетті.

Педагогика және психология
институтының директоры

Б.А. Әлмұхамбетов

Бастауышта оқытудың педагогикасы
мен әдістемесі кафедрасының меңгерушісі

А.Е. Жұмабаева